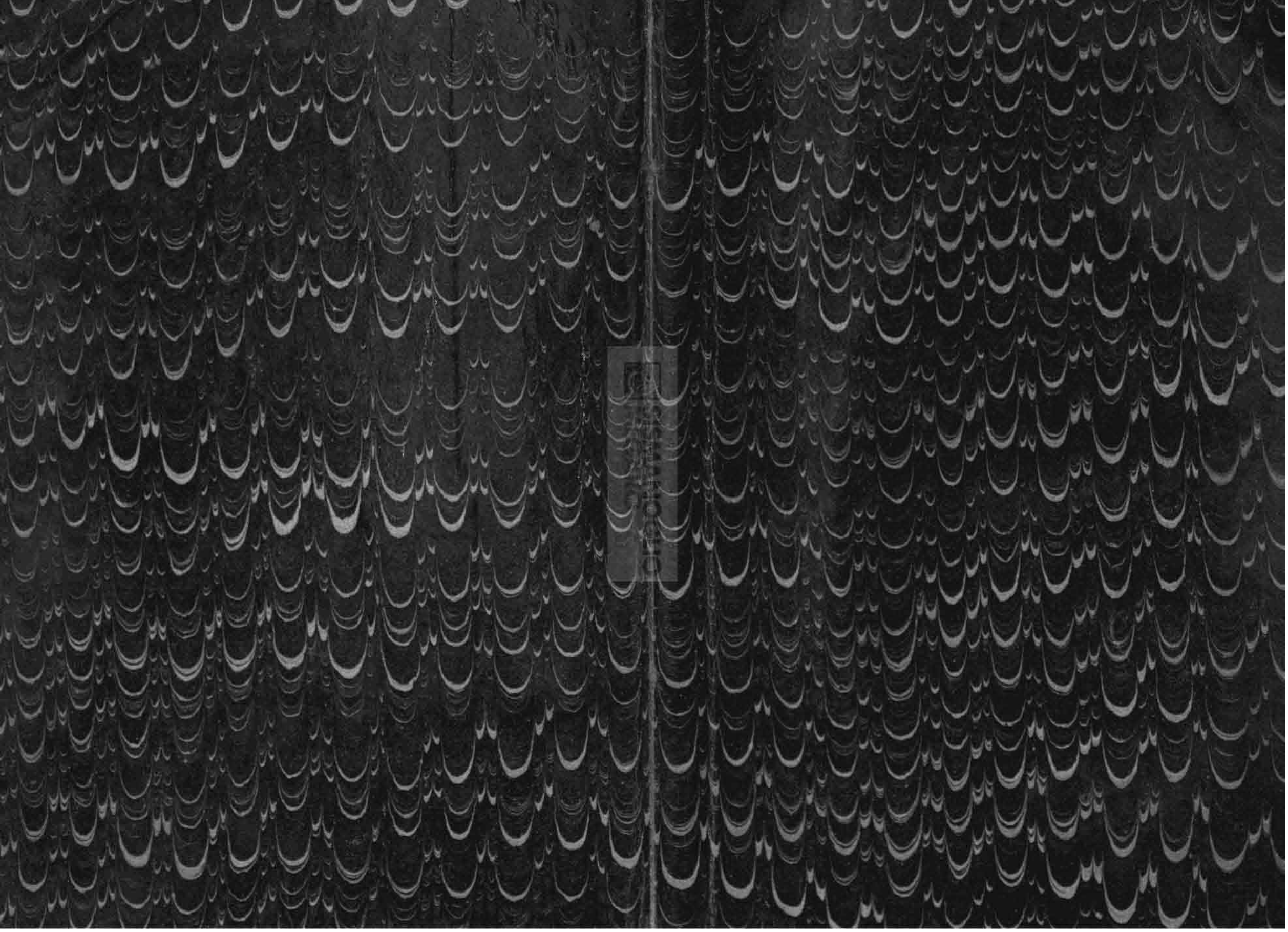

SISMANOGGIO
MECANICA

ΜΙΧΑΗΛ ΣΟΦΡΟΝΙΑΔΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

Η ΑΛΩΣΙΣ

ΤΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

ΤΩ 1453

ΠΛΗΡΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΕΙ

ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

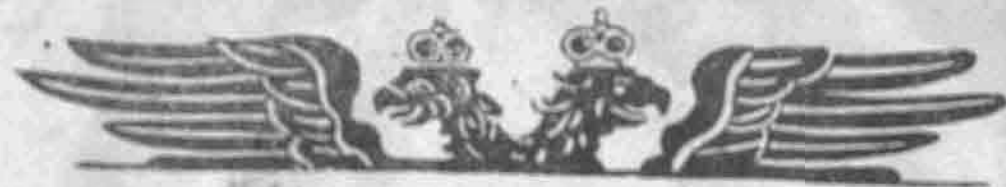
ΜΕΤ' ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1920

ΣΙΣΜΑΝΟΓΛΙΟΥ
ΜΕΓΑΡΟ

1925

Η ΑΛΩΣΙΣ
ΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ
ΤΟΙ 1453

1052

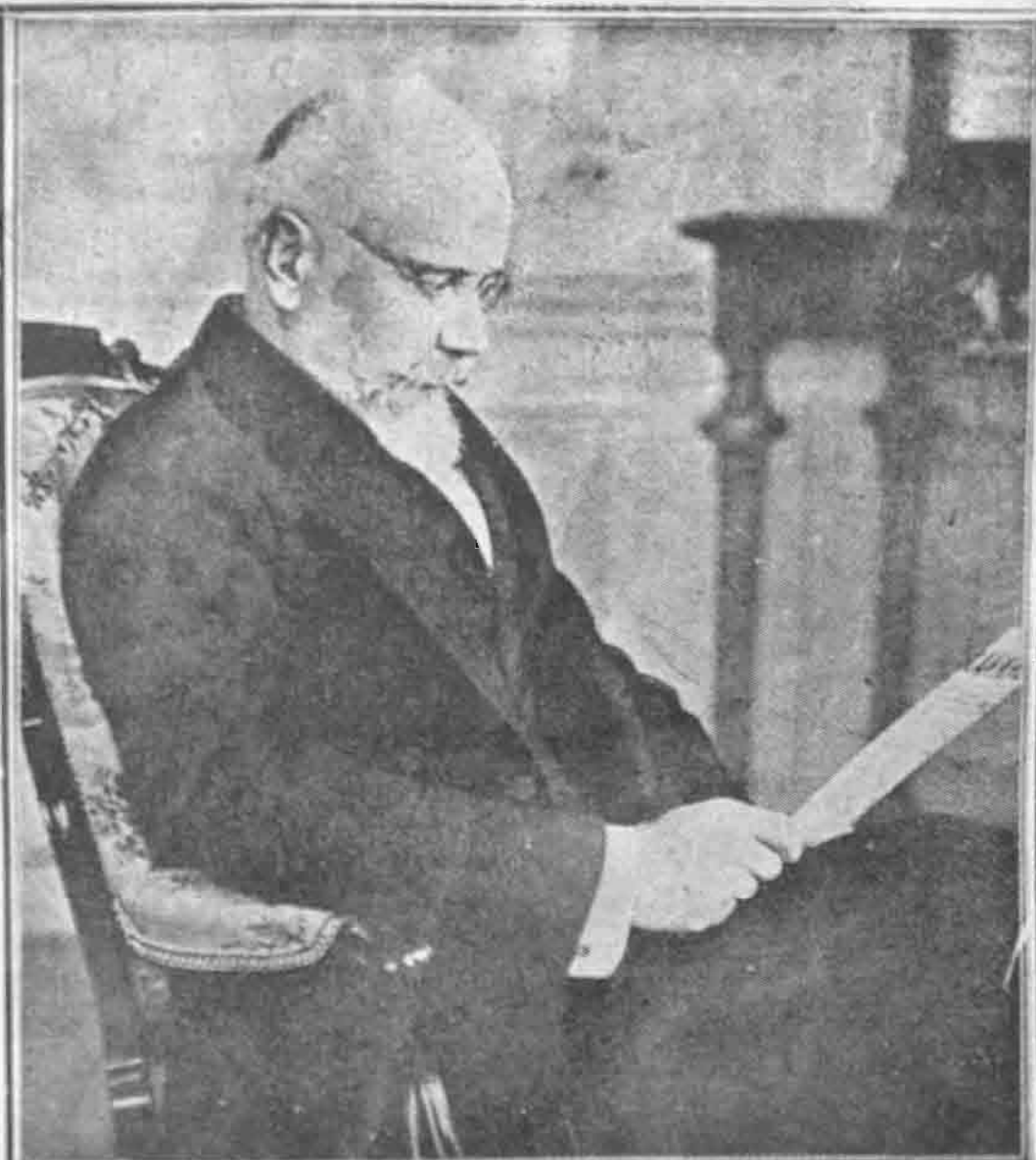
ΠΛΗΡΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΕΙ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ
ΜΕΤ' ΕΙΚΟΝΩΝ

ὑπὸ
ΜΙΧΑΗΛ ΣΩΦΡΟΝΙΑΔΟΥ

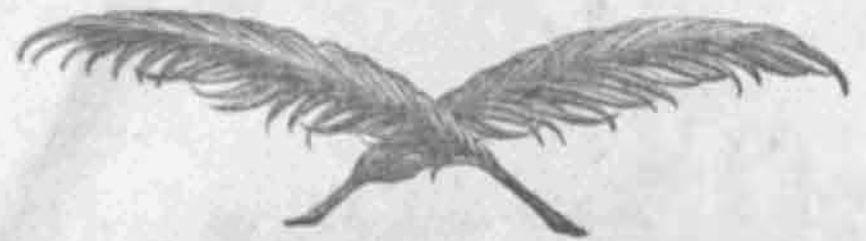

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ
Χ. ΛΑΔΙΚΑ & Κ. ΒΑΛΙΟΥΛΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

1919

Guedes Hornes
Paris, le 3 juillet 1919

ΕΛΕΥΘΕΡΙΩ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΩ,

ΗΓΕΤΗ

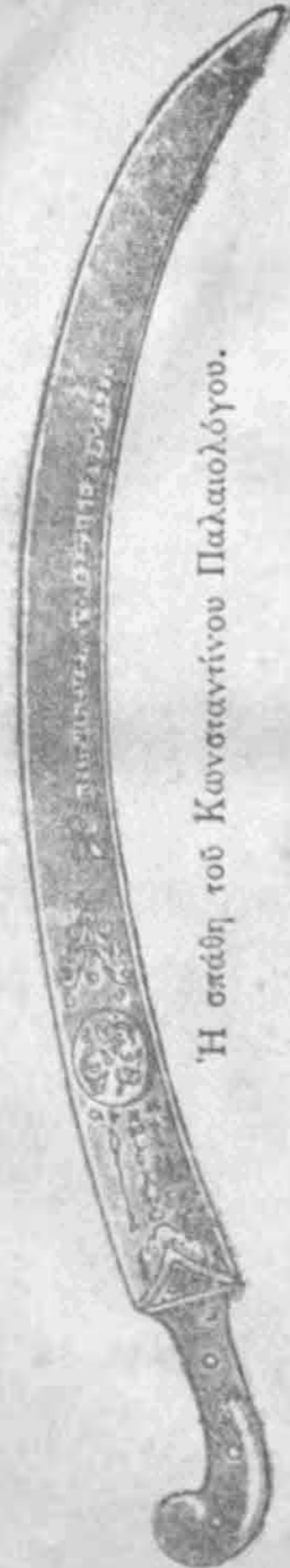
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΥΛΗΣ,

ΕΥΣΕΒΑΣΤΩΣ

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ο ΠΟΛΗΣΑΣ

SISMANOGLIO

Ἡ σπάθη τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

«Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν
ἐστίν, οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν
ταύτῃ· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτο-
προαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα
τῆς ζωῆς ἡμῶν».

«Σὺ δὲ καταδυναστεύων δυνάστευε, ἕως
ὁ δίκαιος κριτὴς ἀποδώσει ἑκάστῳ, ἐμοὶ τε
καὶ σοί, τὴν δικαίαν ἀπόφασιν».

(Κωνσταντῖνος πρὸς Μωάμεθ τὸν Β').

«Ἀδελφοὶ καὶ συστρατιῶται, παραδώσατε
εἰς τὴν αἰωνιότητα τὴν ἑλληνικὴν φήμην,
τὴν ἑλληνικὴν δόξαν, τὴν ἑλληνικὴν ἐλευ-
θερίαν».

(Κωνσταντῖνος πρὸς τὸν στρατὸν.)

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ ΤΩ ΕΛΕΥΘΕΡΙΩ ΒΕΝΙΖΕΛΩ

	Σελ.
Κωνσταντινούπολις. Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις	5
Μωάμεθ ὁ Β' ὁ Πορθητὴς	14
Τὸ Τουρκικὸν Κράτος ἐπὶ Μωάμεθ	20
Ὁ γένος σουλτάνος ὑπόσχεται τὴν τήρησιν τῶν συνθηκῶν	21
Παρασπονδιῶν ἐναρξίς	22
Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος	24
Ἡ Κωνσταντινούπολις πρὸ τῆς ἐπιθέσεως	27
Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπικαλεῖται βοήθειαν	29
Κωνσταντῖνος πρὸς Μωάμεθ	30
Μωάμεθ πρὸς Κωνσταντῖνον	31
Τὸ φρούριον Ρούμελι Χισάρ	32
Κήρυξις πολέμου	36
Ἡ Πελοπόννησος καὶ οἱ Τούρκοι	37
Αἱ ἐξῶθεν ἐπικουρίαι	38
Καταπλοῦς πλοίων	41
Ἰωάννης Ἰουστινιανὸς	42
Ὁ πάπας καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία	43
Ἡ συνδρομὴ τοῦ πάπα	43
Ἐκκλησιαστικὴ ἀναρχία ἐν Κωνσταντινουπόλει	46
Τὸ κολοσσαῖον τηλεβόλον τοῦ Ὁρβανοῦ	51
Ὁ βεζύρης Χαλήλ πασάς	52
Αἱ δυνάμεις τοῦ σουλτάνου	55
Γενίτσαροι	59
Αἱ δυνάμεις τοῦ Κωνσταντίνου	76
Οἱ Γενουαῖοι τοῦ Γαλατᾶ	79
Τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως	81
Ἡ προέλασις	89
Παράταξις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ	90
Ὁ Κωνσταντῖνος ἑτοῖμος πρὸς ἀμύναν	91
Ἡ πρώτη ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἐπίθεσις	99
145 Τουρκικὰ πλοία ἐναντίον 4	102
Ὁ Καπετάν πασάς ραβδίζεται	110

Σελ.

Τὸ τηλεβόλον τοῦ Ὁρβανοῦ διαρρηγνύεται	111
Μοῖρα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου μεταφέρεται ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου	112
Ναυμαχία ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου	113
Ἀθυμία καὶ οἰκονομικὴ δυσπραγία ἐν Κωνσταντινουπόλει	118
Καταβύθισις Γενουητικοῦ πλοίου	120
Αἱ ἐπιθέσεις ἀποκρούονται	121
Καὶ ὑπόνομοι	122
Ὁ πολιορκητικὸς πύργος	123
Νέα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου προέλασις	125
Πλωτὴ γέφυρα ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ	126
Ἐπάνοδος Ἑλληνικοῦ πλοίου	126
Ῥήξις μεταξὺ Ἰουστινιανοῦ καὶ Νοταρᾶ	128
Ὁ κανονιοβολισμὸς ἐξακολουθεῖ	132
Ὁ σουλτάνος ἀπαιτεῖ τὴν παράδοσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως	132
Μολὼν λαβέ !	133
Ἀδημονία τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ	134
Πολεμικὸν συμβούλιον τοῦ σουλτάνου	135
Διάγγελμα τοῦ σουλτάνου	137
Ἡ Ἁγία Σοφία	141
Ἡ γενικὴ ἐφοδος ἀπερσιίσθη διὰ τὴν 29ην Μαΐου	152
«Κύρια, ἐλέησον»	156
Ἡ δημηγορία τοῦ Κωνσταντίνου	158
Ἡ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τελευταία τελετὴ	164
Ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὰ ἀνάκτορα	166
Αἱ νυκτεριναὶ ἐπιθέσεις ἀποκρούονται	167
Ὁ Ἰουστινιανὸς τραυματίζεται καὶ ἀποχωρεῖ	175
Ἡ 29η Μαΐου	178
Ἡ Κερκόπορτα. — Οἱ Τοῦρκοι εἰσφορῶσιν ἐντὸς τῆς πόλεως	180
Ὁ Ἑλλὴν αὐτοκράτωρ πίπτει. — «Ἐάλω ἡ Πόλις»	181
Οἱ Τοῦρκοι ἐντὸς τῆς πόλεως	186
Ἡρωϊκὴ ἀντίστασις ναυτῶν ἐκ Κρήτης	187
Τὰ πρῶτα ἐκ τοῦ λαοῦ θύματα	188
Σφαγαί, ἐξανδραποδισμοί, λεηλασίαι	189
Οἱ Τοῦρκοι ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ	192
Ἡ φορικώδης συνέχεια	198
Ὁ Πορθητὴς εἰσέρχεται εἰς Κωνσταντινούπολιν	201
Ποῦ ἐτάφη ὁ Κωνσταντῖνος ;	204
Τραγικὴ τύχη τοῦ Νοταρᾶ καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ	210
Καὶ ἄλλαι καρατομήσεις	215

Σελ.

Τραγικὸν τέλος τοῦ πρίγκηπος Ὁρχάν	216
Διάσωσις τοῦ καρδινάλιου Ἰσιδώρου	217
Αἰχμαλωσία τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ	218
Διάσωσις Γενουαίων καὶ Βενετῶν	223
Συνθήκη σουλτάνου καὶ Γενουαίων τοῦ Γαλατᾶ	226
Συνοικισμὸς τῆς ἀρημωθείσης Κωνσταντινουπόλεως	231
Ὁ Κατακτητὴς ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους	234
Κύρωσις τῶν προνομίων	235
Ὁ πρῶτος μετὰ τὴν ἄλωσιν Πατριάρχης	238
Ἐγκαθίδρυσις τοῦ Πατριάρχου Γενναδίου	242

Η ΛΑΪΚΗ ΜΟΥΣΑ

Θρήνος Κωνσταντινουπόλεως	247
Ἄνάκλημα	251
«Βοήθα, Χριστὲ καὶ Παναγιά, τὴν Χριστιανωσύνη !»	254
Ὁ θάνατος τοῦ Βασιλιᾶ	255

ΛΑΪΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Τὸ σχέδιον τῆς Ἁγίας Σοφίας	257
Ὁ παπᾶς	257
Ἡ κολόνα	258
Ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἁγίας Σοφίας	258
Ὁ Σταυρὸς	258
Τὰ τηγανισμένα ψάρια	259
Ὁ μαρμαρωμένος Βασιλιᾶς	259

Η ΝΕΩΤΕΡΑ ΜΟΥΣΑ

Τὸ σχέδιον τῆς Ἁγίας Σοφίας (Γεωργίου Βιζυηνοῦ)	260
Τὰ ψάρια τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (Γεωργίου Βιζυηνοῦ)	262
Ἡ Ἁγία Τράπεζα (Ἰωάννου Δαμβέση)	263
Ἡ τελευταία λειτουργία (Ἀχιλλέως Παράσχου)	263
Τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας (Γεωργίου Δροσίνῃ)	266
Ὁ τελευταῖος Παλαιολόγος (Γεωργίου Βιζυηνοῦ)	267
Ὁρθρον βαθείας (Ἰωάννου Πολέμη)	278

ΕΙΚΟΝΕΣ

Ἐλευθέριος Βενιζέλος	4
Ἡ σπάθη Κωνσταντίνου Παλαιολόγου	5
Κωνσταντίνος Παλαιολόγος	9
Ὁ Βόζας	11
Ὁ Ἅγιος Κωνσταντίνος καὶ ἡ Ἁγία Ἐλένη	15
Μωάμεθ ὁ Β', ὁ Πορθητὴς	33
Τὸ φρούριον Ρούμελι Χιόδε	40
Μονὴ Παντοκράτορος (Ζεῖρεκ τζαμὴ)	
GENITSAPOI. — Σουλτάν Ὀρχάν. — Φρουρὸς τῆς ὁλο-	
θήκης, Ταγματάρχης, Διοικεὺς. — Ἀρχιμάντιρος, Ὑδροφόρος.	
— Κυνηγός, ἀνώτερος ἀξιωματικὸς. — Πυροβοληταί. — Σουλ-	
τάν Ὀσμάν ὁ Β'. — Σουλτάν Ἰμπραήμ ὁ Α'. — Σουλτάν	
Μαχμούτ ὁ Β'.	
Τὰ στέμματα τοῦ Παλαιολόγου	78
Τείχη Ἐπιταπυργίου	82
Τείχη μεταξὺ Ἐδριανουπόλεως καὶ Τόπ-καποῦ	88
Ἡ κλείουσα τῶν λιμένων ὁλοσφαι	95
Ναὸς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης	97
Ὁ σουλτάνος ἐφορμῶν εἰς τὴν θάλασσαν	107
Παράταξις τῶν ἐμπολέμων	129
Ἡ Ἁγία Σοφία	139
Εἰσοδος τῆς Ἁγίας Σοφίας	143
Ψηφιδωτὴ εἰκὼν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ	143
Ἡ ἐξέδρα τοῦ σουλτάνου ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ	145
Οἱ περίφημοι κίονες τῆς Ἁγίας Σοφίας	149
Πύλη Ρωμανοῦ (Τόπ-καποῦ)	153
Κυνήριον (Αἰβάν-σεράι)	169
Παλάτιον Ἐβδόμου (Τεκφοῦρ-σεράι)	169
Ὁ ἐν Ἐπιταπυργίῳ μαρμαρινὸς πύργος	173
Ὁ ἐν Βερῶν ὑποθαμβημένος τάφος τοῦ Κωνσταντίνου	205
Ἡ Ἐθνικὴ πίστις	271

Σελ.

57-74

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

ΤΩ 1453

«Η Ἱστορία εἶνε ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις»
Μιττέλ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

ΕΥΗΟΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ

III τῆς μεταξὺ τῆς Προποντιδὸς καὶ τοῦ Κερατίου Κόλπου ἀκρᾶς τῆς Θρηκῆς Ἑλλήνες ἀποικοὶ ἐκ Μεγαρίων, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βυζάντου, ἰδρύσαν τὸ 658 πρὸ Χριστοῦ, 18 ἐτη μετὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς Χαλκηδόνος, τὴν μέλλουσαν νὰ βασιλεύῃ πόλιν, κληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Βυζάντιον. Διδόχος τοῦ Βυζάντου ἐγένετο Δεινίας ὁ Μεγαρεύς, βραδύτερον δὲ ἐπεκράτη-

σεν ἐν αὐτῇ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Καίτοι πολλὰς κατὰ καιροὺς ὑποστάσα ἐπιδρομὰς τῶν περὶ βάρβαρον, ἡ Κωνσταντινούπολις διτήρησε τὴν ανεξαρτησίαν της μέχρι τοῦ 508, ὅτε Δαυρίος, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, κατὰ τὴν ἐκ-

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

στρατεῖαν ἐναντίον τῶν Σκυθῶν, ἐπέταξεν αὐτὴν, οἱ δὲ κάτοικοι φυγόντες ἰδρυσαν τὴν ἐπὶ τοῦ Εὐφείνου πόλιν Μεσημβρίαν. Ἀλλὰ τῷ 479 Παυσανίας, ὁ τῶν Πλαταιῶν νικητὴς, κατέλυσεν τὴν περσικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀπέκρινεν εἰς τὸ Βυζάντιον Λακεδαιμονίους.

Βραδύτερον ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπλήχθη ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ὑπὸ τοὺς καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους διατελοῦσα διαδοχικῶς, ἀνεκτάδατο τέλος τὴν αὐτονομίαν τῆς διὰ τοῦ Βυζαντίου Θρακυδοῦλου, ὅστις καὶ ἐπανίδρυσεν ἐν αὐτῇ τὴν δημοκρατίαν.

Φίλιππος ὁ Β' τῆς Μακεδονίας ἐπολιόρκησε τὸ Βυζάντιον, ἐξ οὗ δεινῶς ἡ πόλις ἐπάθεν, ἀλλ' ἐσώθη διὰ τῆς βοηθείας τῶν Ἀθηναίων (341).

Ἐποκύψαντες καὶ οἱ Βυζαντινοὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπροστατεύθησαν καὶ ἀφένθησαν ἐλεύθεροι ἐνεκα τῆς βοηθείας, ἣν παρέσχον εἰς τοὺς Ῥωμαίους, πολεμοῦντας κατὰ τοῦ Μιθριδάτου καὶ Ἀντιόχου, ἀλλὰ πολλὰ ἐν τῷ μεταξύ παθόντες παρὰ τῶν κυριάρχων τοῦ κόσμου, ἐπὶ τέλους ἐπετάχθησαν, κατόπιν τριετοῦς πολιορκίας, εἰς τὸν αὐτοκράτορα Σέπτιμον Σεβήρον (193 μ. Χ.), ὅστις, θανατώσας τοὺς προύχοντας καὶ τὸν στρατὸν, κατεδαφίσας τὰ τείχη, ὀσμύσας τὰ ὑπάρχοντα τῶν πολιτῶν, ἐπέταξε τὴν Πόλιν ὑπὸ τὴν Πέρινθον (Πράξιον). Ἀνεγείρας δὲ πάλιν τὸ Βυζάντιον ὁ αὐτὸς τῷ 203, ἐπιωνόμασεν Ἀντιωνίαν, ἀπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀντωνίου.

Καταστραφὲν τὸ Βυζάντιον ὑπὸ τοῦ Γαλλικenoῦ (259—268), ἀνηγέρθη πάλιν μετ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν Βυζαντιῶν Κλεοδάμου καὶ Ἀθηναίου, ἀλλ' ἀμέσως ἐκ νέου κατεστράφη ὑπὸ τῶν ἐκ βορρᾶ ἐπιδραμόντων βαρβάρων (268—270).

Ἐνταῦθα ἄγχι ἡ ἱστορία τοῦ Βυζαντίου. Αἱ τύχαι αὐτοῦ ἱστορικῶς δὲν καθωρίσθησαν ἕκτοτε μέχρι τῆς ἰδρύσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἰδρυσεν ἐν Βυζαντίῳ ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας, γενόμενος καὶ πρῶτος αὐτοῦ ἐπίσκοπος.

Ἡ κτίσις τῆς πόλεως ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐγένετο τῷ 327—330 καὶ τὴν 11ην Μαΐου 330 μεγαλοπρεπῶς ἐτελέσθησαν τὰ ἑγκαίνια αὐτῆς. Ἀπεκλήθη Νέα Ῥώμη καὶ Κωνσταντινούπολις.

Ἡ ἕκτασις τῆς πόλεως ὑπερεπταπλασιάσθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐκοσμήθη ἡ πόλις πλουσίως δι' ἀνακτόρων, μεγαλοπρεπῶν λουτήρων, στοῶν, πλατειῶν, ἀγαλμάτων καὶ ἀνδριάντων. Ἵνα δὲ

προδελκύσῃ κατοίκους, παρεχώρησεν εἰς τοὺς πολίτας πολλὰ προνόμια. Ἰδρυσεν προσετι ὁ Κωνσταντίνος τὸν φέροντα τὸ ὄνομα τοῦ μέγαν Φόρον (ἀγορὰν) ἐπὶ τοῦ δευτέρου λόφου, ὃν ἐκόσμησε καὶ δι' ἄλλων ἔργων, καὶ τοῦ ἐκ πορφυρίτου κίονος, ὅστις, ἐφερέ ποτε ἀγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, σώζεται ὅ' ἐτι ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ὑπὸ τὸ ὄνομα Τσεμπερλί-τάς. Πλὴν τούτου, ἰδρυσεν καὶ ἄλλον Φόρον, τὸ Αὐγουστάιον, μετὰ τῶν ἀνακτόρων καὶ τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἀπεπεράτωσε τὸν ὑπὸ Σεβήρου θεμελιωθέντα Ἱπποδρόμον, ὃν ἐκόσμησε διὰ παντοίων ἔργων τέχνης. Ἐπ' αὐτοῦ ἐπίσης ἐκτίσθησαν δύο κινστέρναι, ἡ Βασιλικὴ (νῦν Γερὲ μπαταν σεράι) καὶ ἡ τοῦ Φιλοξένου (Μπὶν μπὶρ ντιρέκ), τὰ περίφημα λουτρά τοῦ Ζευξίππου καὶ ὁ πρῶτος ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας. Τέλος τὴν πόλιν περιέβαλεν ὁ Κωνσταντίνος διὰ τείχους, οὐτινος οὐδὲν ἴχνος σώζεται. Ἡ Κωνσταντινούπολις διηρέθη εἰς Ρεγιῶνας, ὡς ἡ παλαιὰ Ῥώμη.

Ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κωνσταντῖος (337—361) συνεπλήρωσε τὴν διακόσμησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος (361—378) ἐκτίσε τὸ φερώνυμον αὐτοῦ ἱδρυμαγεῖον. Θεοδόσιος ὁ Μέγας ἐκτίσε τὴν Χρυσὴν Πύλιν καὶ ἀνήγειρεν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ τὸν καὶ νῦν σωζόμενον Ὀβελιθκόν.

Τῷ 395, γενομένης τῆς διαιρέσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, ἡ Κωνσταντινούπολις ὤρισθη ὡς πρωτεύουσα τοῦ Ἀνατολικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ πάντες οἱ αὐτοκράτορες αὐτοῦ διὰ νέων οἰκοδομημάτων καὶ μνημείων τέχνης ἐκόσμησαν αὐτήν.

Θεοδόσιος ὁ Β' τῷ 413 ἐκοδόμησε νέα τείχη, τὰ ἐν τρεῖσι τοῖς σωζόμενα σήμερον χειρσαῖα τείχη, ἐπισκευασθέντα κατόπιν τοῦ σεισμοῦ τοῦ 417 καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους. Τὸ τεῖχος τοῦτο, διπλοῦν ὄν, ἔχει μῆκος 5650 μέτρων, πολυαφύτους πόλεις καὶ πύργους, ὅκειτο δὲ πρὸ αὐτοῦ τάφος 20 μέτρων πλάτους.

Ἡ Κωνσταντινούπολις κατ' ἐξοχὴν ἐκαλλωπίσθη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ (527—567) μετὰ τὴν στίδιν τοῦ Νίκα, καθ' ἣν ἐδράγησαν 30 χιλιάδες ἀνδρῶν καὶ μέγα μέρος τῆς πόλεως ἀπετεφρώθη.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνωκοδόμησεν αὐτὴν μεγαλοπρεπεστέραν, ἐκόσμησε δὲ διὰ τοῦ περιωνύμου ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, διὰ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων (ὅπου σήμερον τὸ τέμενος τοῦ Κατακτιτοῦ Μωάμεθ τοῦ Β'), διὰ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Σεργίου καὶ Βάκχου (Κιοντσούκ Ἀγία Σόφια) καὶ ἀνακτόρου μεγαλοπρεπεστά-

του, οὐτινος οὐδὲν ἴχνος σωζεται. Ὁ πελώριος ἔφιππος ἀνδρίας τοῦ αὐτοκράτορος, σωζόμενος ἐν τῷ Λύγουσταίῳ μέχρι τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, μετεποιήθη, κατὰ τὴν Ἀλωσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων, εἰς τιλεδόλα.

Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ (551) ἰδρύθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ πρῶτα μεταξουργεῖα, χάρις εἰς τὴν εὐφρίαν τῶν μετενεγκόντων ἐκ Σινικῆς τοῖς πρῶτους βόμβυκας τοῦ μεταξοσκώληκος.

Ἡ Πόλις ὑπέστη ἔκτοτε ἀπαντεληγμένας ἐπιδρομὰς, ἀλλὰ τὰ τείχη τῆς ἀντέσχον πάντοτε.

Τῷ 559 ὁ Βελιστάριος ἀπέκρουσε τοὺς Βουλγάρους.

Τῷ 616, χάρις εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔγγραν πῦρ, ἀπεκρούσθησαν οἱ Ἀραβες καὶ οἱ Πέρσαι, τῷ 716 — 718 οἱ Ἀραβες πάλιν, τῷ 813 οἱ Βούλγαροι, κατὰ τὰ ἔτη 865, 904, 941, 1013 οἱ Ρῶσοι.

Κατὰ τὰς δύο πρῶτας σταυροφορίας οἱ Σταυροφόροι διήλθον διὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατὰ τὴν πρώτην μάλιστα ἐπὶ μακρὸν ἐν αὐτῇ διέμειναν.

Κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ἐγένετο ἡ πρώτη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐγκατάστασις Γενουαίων καὶ Βενετῶν ἐμπόρων, οἵτινες πολλῆς προστασίας καὶ πολλῶν προνομίων ἔτυχον παρὰ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ὥκουσι δὲ κυρίως τὸν Γαλατῆν, καὶ ἦδη τῷ 1180 συνεπεσάντο εἰς 60 χιλιάδας, βαθυμῶν δὲ ἀπέκτασαν μεγίστην ἐν τῷ κράτει ἰσχύϊν, αὐξήσαντες καὶ αὐτοὶ τὰ δεινὰ τῆς πανταχόθεν πολεμουμένης καὶ ἀγωνιώσης αὐτοκρατορίας.

Τὴν 23 Ἰουνίου 1203 ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ στόλος τῶν Λατίνων Σταυροφόρων τῆς τετάρτης σταυροφορίας ἐκ τριακοσίων βενετινῶν πλοίων ὑπὸ τὸν δοῦκα Ἑρρίκον Δάνδολον καὶ μετὰ ἐπίμονον πολιορκίαν ἐγένοντο οἱ Λατῖνοι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν 13 Ἀπριλίου 1204. Ἡ γένομένη τότε σφαγὴ καὶ ὀρπαγὴ τῶν θησαυρῶν καὶ καταστροφὴ τῶν προκαλλῶν κοσμημάτων τῆς πόλεως εἶνε ἀπερίγραπτος. Τότε καταστράφησαν τὰ πλεῖστα μνημεῖα τῶν χρόνων τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Τὴν 9 Μαΐου 1204 ὁ Βαλδουῖνος, ἐκλεγὼς αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐστέφθη ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Ἡ αὐτοκρατορία διάρκεισε 57 ἔτη ὑπὸ 6 αὐτοκράτορας.

Τὴν 25 Ἰουνίου 1261 ἡ Κωνσταντινουπόλις ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ

γενναίου Στρατηγοπούλου, στρατηγοῦ τοῦ ἐν Νικαίᾳ Ἑλλήνου αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου.

Ἐκτοτε τὸ κυριώτατον γεγονός τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας εἶνε αἱ προδρομοὶ τῶν Τούρκων, οἵτινες, τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἤδη κατέχοντες, ἐπολιορκήσαν καὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν τῷ 1422 ἐπὶ Μουράτ τοῦ Β' καὶ κατέστησαν φόρον ὑποτελῆ τὸν Βυζαντινὸν αὐτοκράτορα, οὗτινος τὸ κράτος περιωρίζετο τότε εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν, τὴν Ἀγχιάλον, τὴν Μεσσηβρίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Τὴν 6 Ἀπριλίου 1453 ἐξ Ἀδριανουπόλεως ἐπεχείρησε νέαν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μωῦμεθ ὁ Β'.

Κωνσταντινούπολις, ἐπικαθημένη ἐπὶ τῆς χαριέσσης σειρᾶς τῶν προαστείων αὐτῆς, κυκλουμένη πανταχόθεν ὑπὸ εὐδένδρων κήπων καὶ πλουσίας φυτείας, παρέχουσα εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἀναψυχὴν διὰ τῶν περὶ ἑαυτὴν τερπνῶν ἐξοχῶν, διαβεχομένη ὑπὸ τῶν ποταμῶν Κυδάρους καὶ Βαρβύσου ἐν Κεατχανέ, καὶ τῶν ὑδάτων τοῦ Κερατίου, τοῦ Βασπόρου καὶ τῆς Προποντίδος, καὶ ἔχουσα ὑπερκειμένους τοὺς ἑπτα αὐτῆς λόφους ὥς τι διὰ δῶμα, γραφικωτάτην ἐν ὅλῳ παρέχει τὴν ἀποψιν.

«Ἐπ' αὐτῇ προΐονται χαρίτων αἱ συρμάτιαι,
ἐν ἧπυρσι προσηπύονται, θήλασαι δειλούται,
ἡπύοι ἀγυαλίζονται παῖδάς τῆς Εὐρώπης,
ἀντιπλάτ' ἔ' ἑτέρωθεν τὸ τῆς Ἀσίας στόμα...»

ἐκφραστικώτατα περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως γράφει ὁ Βυζαντινὸς χρονογράφος Κωνσταντῖνος Μανναδῆς.

Ὁ Δούκας «πόλεων παρῶν κεφαλὴν, κέντρον τῶν τεσσάρων μερῶν» ἀποκαλεῖ αὐτήν.

«Κωνσταντινούπολις, Κωνσταντινούπολις — εἶπεν ὁ Μέγας Να-
πολέων — εἶσαι ἡ αὐτοκρατορία τοῦ κόσμου».

Ζαδ

Ἐκ μεσημβρίας βλέπει ἡ Κωνσταντινούπολις πρὸς τὴν Προ-
ποντιίδα καὶ πρὸς τὸ στόμιον αὐτῆς, τὸν ἰχθυόεντα Ἑλλάσποντον,
εἰς ἀνατολῶν δὲ βλέπει πρὸς τὸν ἐπτάκις ἐλλισσόμενον οἶκον με-
γαλοῦ ὄψεως, ἐπὶ ἐπτά ἀκρωτηρίων, δι' ἐπτά ροῶν καὶ ἐπτά ἀντιρ-
ροῶν διαπρέποντα Πόσπονρον. Διὰ τοῦ βορείου στομίου βλέπει
πρὸς τὸν δυσχεύμερον Βύζεινον Πόντον.

Ἐκ τῶν ἐπτά λόφων τῆς Ἑπτάλοφου ἀκαλεῖτο. Ἡ διατάξις τῶν
λόφων τούτων διὰ παρατηρητὴν τῆς σήμερον, ἀφ' ὧντος θεωρῶμενον,
ἔχει ὡς ἑπεται :

Ὁ πρῶτος λόφος, φέρων ἐπ' αὐτοῦ τὸ δουλτανικὸν ἀνάκτορον,
τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τὸν Ἱπποδρόμον καὶ τὸ τέμενος Σουλτάν
Αχμέτ.

Ὁ δεύτερος φέρει τὸν πορφύρεον κίονα (Τσεμπιρλή-τας) καὶ τὸ
τέμενος Νόρ-Ὀσμινιέ.

Ὁ τρίτος φέρει τὸ Ἑσκή-σερράι, ἐνθα σήμερον ἐγγίρονται τὰ
εὐουργεῖα τῶν στρατιωτικῶν καὶ εἰσπνευματικῶν, ὁ πύργος τοῦ
Σερρασκέραιου καὶ τὰ τεμένη Σουλταῖν.

Ὁ τέταρτος τὸ τέμενος Σουλτάν Μαχμέτ καὶ τὴν στήλην τοῦ
Μαρκανοῦ (Κιζ-τασί).

Ὁ πέμπτος τὸ τέμενος Σουλτάν Σελήμ.

Ὁ ἕκτος λόφος κεῖται ὑπερῶς τῶν Πλαχερνῶν, ἐκτεινόμενος
μέχρι τοῦ Ἑδινέ-καπου.

Καὶ, τέλος, ὁ ἑβδόμος, περιέχων τὸ τρίτον σκεδὸν τῆς Πόλεως,
ἐκτείνεται ἀπὸ Ἀκ-σερράι μέχρι τῶν Ἑξ-Μαορῶν.

Ζβδ

Τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ Ἀράβες καλοῦσι Κωνσταντινιέ καὶ
Φαράικ, ταυτάστι τὴν χωρίζουσαν, ἡτε καίμενην ἐπὶ τῶν τερμό-
νων τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, καὶ Ἀρά-ε-Ζααῖε, ἡτοι «Πόλιν τῆς
Εὐδαμονίας». Ὡς δὲ οἱ Ἀράβες θεωροῦσι τὴν Μέκκαν μητέρα τῶν
πόλεων, οἱ Τούρκοι ἀποδίδουσιν εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ κράτους
λαμπρὸν καὶ διὰ τὴν θείαν οὐχὶ ἀνάξιον ὄνομα «Ματὴρ τῆς οἰκου-
μένης» (Οὐρμᾶτ-ν-τουινιά).

Ο ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙ Η ΑΓΙΑ ΕΛΕΝΗ

Τῆς 29 ΜΑΪΟΥ ΤΟΥ 1453

«ὁ ἀδάμας, ὁ κεκολλημένος με-
ταξὺ δύο σμαράγδων καὶ δύο

σαπφείρων», ἐθραύετο ὑπὸ τὸ βαρὺ πλήγμα τοῦ σουλτάνου Μωά-
μεθ τοῦ Β΄ ἡ κλεῖς τῶν δύο θαλασσῶν παρεδίδετο ὑπὸ τῆς Χρι-
στιανωσύνης εἰς τὸν Μωαμεθανισμόν· ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ
ἐκπύγλου καλλονῆς πρωτεύουσα τοῦ Νέου Ἀνατολικοῦ κράτους,
ἡ Ἀντωνίνη, ἡ Ἀνθοῦσα, ἡ Ἐπιτάλειος τοῦ Βυζαντίου μετεδύ-
λατο εἰς πρωτεύουσάν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας· ἡ ἐπὶ τῶν
ἐπάλξεων τῶν τειχῶν τῆς κυματίζουσα ἀετοφόρος σημαία κατερ-
ρίπτετο, ἵνα ἀντ' αὐτῆς ἀναστειλῶθῃ ἡ ἡμισέληνος· ἡ θρυλικὴ
πόλις, ἡ εἴκοθι ἐννέα φορὰς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς προσβληθεῖσα
ὑπὸ ἐχθρῶν παντοίων, ὑπὸ βαρβάρων, καὶ ὑψαύχην πάντοτε τηρή-
σασα τὴν ἰσχύον καὶ δόξαν αὐτῆς· ἡ Κωνσταντινούπολις, λέγομεν,
1025 ἔτη μετὰ τὴν ἀνέγερσιν αὐτῆς ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου,
κατέπιπτεν αἰμόφυρτος ὑπὸ τὸν τελευταῖον Αὐτοκράτορα τοῦ
Βυζαντίου καὶ τελευταῖον Παλαιολόγον Κωνσταντῖνον τὸν ΙΑ'.

ΤΟ ΜΕΓΑ ΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΔΡΑΜΑ, τὸ καταλύσαν
τὸν μεσαιωνικόν
Ἑλληνισμόν, τὸ ὑποδουλώσαν ἐπὶ 466 ὅλα ἔτη τὸ Γένος ἡμῶν, τὴν

ΑΛΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

θα περιγράψωμεν, ὑπ' ὅσιν ἔχοντες τὰς συγγραφὰς τῶν Χαλκοκον-
δύλη, Φραντζῆ, Δοῦκα, Κριτοβούλου, Χάμμερ, Λάμπρου, Παπαρ-
ρηγοπούλου, Βερναρδάκη, Πασπάτη, Μόρτμαν καὶ Σλούμπερζερ,
προσπαθήσαντες νὰ συμβιδάσωμεν τοὺς συγγραφεῖς τούτους πρὸς
ἀλλήλους, νὰ μὴ ἀντιπαρέλθωμεν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον, σχετιζόμενον
πρὸς τὸ θέμα, πλήρη καὶ ἀκριβῆ παρέχοντες οὕτως βιβλιόγραφον
τῶν γεγονότων.

ΜΩΑΜΕΘ Ο Β' Ο ΠΟΡΘΗΤΗΣ

«Ὁ μέγιστος ἡγεμὼν τοῦ κόσμου ἔσται ὁ μέλ-
λων νὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ
μέγιστος στρατὸς τοῦ κόσμου ὁ στρατὸς αὐτοῦ».

(Οἱ σχελίζεται τοῦ Κορσάνου)

ποθανόντα ἐν Ἀδριανουπόλει, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ
1451, ἐξ ἀποπληξίας Μουράτ τὸν Β', διαδέχθη εἰς τὸν
θρόνον τῶν Ὀσμανιδῶν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μωάμεθ ὁ Β', ὁ
ἐπώνυμος εἰς 'Ελ-Φατίχ.

Καλῆς κράσεως, ἀναστήματος ὑψηλοῦ μᾶλλον ἢ με-
τρίου, τὴν ὄψιν φοβερός, πυκνὴν εἶχε καὶ χρυσεῖον δαν
τὴν γενειάδα καὶ γρυπὴν τὴν ρίνα. Θαυμασίαν ἐκ-
κτιτο ἐπιταξιότητα πρὸς ἀπάσας τὰς σωματικὰς
ἀσκήσεις. Ἕξοχοι ἄνδρες, ἐπιπεφορτισμένοι τὴν ἀγωγὴν καὶ μόρφω-
σιν του, ἐνέπνευσαν αὐτῷ τὴν πρὸς τὴν πολεμικὴν τέχνην καὶ τὰ
γράμματα κλίσιν, ἐφ' ᾧ καὶ διακρίνεται διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ πο-
λεμικὰς καὶ φιλολογικὰς γνώσεις, κράτιστος ἀναδειχθεὶς ποιητής,
γράφων, μετὰ τὴν Ἀλωσην, ποιήματα, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἀδνῆ.

Ἦτο γλωσσολογιστάτος. Πλὴν τῆς μητρικῆς, ἐγνώριζεν ἐξ ἄλλας
γλώσσας: τὴν ἑλληνικὴν, τὴν λατινικὴν, τὴν ἀραβικὴν, τὴν χαλ-
δαϊκὴν, τὴν περσικὴν καὶ τὴν ὀθμανικὴν. Τὸ εὐνοούμενον ἀνα-
γνωσμά του ἦτο ἡ ἱστορία. Τὰ κατορθώματα τοῦ Μεγάλου Ἀλε-
ξάνδρου, τὰ πληρώσαντα διὰ τῆς φήμης αὐτοῦ τὸν κόσμον, ἀπλῶ-
στως ἐμελετήσαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ.

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ὑπᾶρχε πάντοτε διὰ τοὺς Τούρκους
δουλάνους ἢ γουτενικωτάτη ἱστορικὴ φυσιογνωμία, ἀλλ' εἰς
αὐδὲνα ἄλλον τὸ στρατηγικὸν πνεῦμα τοῦ μεγάλου Μακεδόνα
ἐνεποίησε τοιαύτην ἐντύπωσιν, ὅσον εἰς τὸν Μωάμεθ, φιλοδο-
ξοῦντα νὰ μιμηθῇ καὶ νὰ ὑπερβῇ ἐπὶ αὐτὸν εἰς τὰς κατακτήσεις.

Ὁ Μωάμεθ ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας του μέγα ἐπεδείκνυν
ἐνδιαφέρον εἰς τὰς μελέτας καὶ τὴν ἀπόκτησιν παντοειδῶν γνῶ-
σεων, κατατείνων νὰ καταστῇ ἀνώτερος τῶν προκατόχων του καὶ
νὰ ἔκτεινῃ τὰ ὅρια τοῦ βασιλείου του.

ΜΩΑΜΕΘ Ο Β' Ο ΚΑΤΑΚΤΗΤΗΣ

Συνήθριζε περὶ ἑαυτὸν σοφοὺς καὶ ὑποδαλλόμενος εἰς μεγάλας δαπάνας, ἐκάλει ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ διασήμευ-καλλιτέχνας. Εἶχεν ἀναγνώσει ὅλην τὴν ἱστορίαν ἀραβιστί καὶ περσιστί, καὶ ὅλα τὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὅσα εἶχον μεταφρασθῇ εἰς τὰς δύο αὐτὰς γλώσσας, ἰδιαιτέρως δὲ τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν Στωικῶν.

Μικρὸν μετὰ τὴν Ἀλωσιν προσέλαβεν εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ τὸν Γεώργιον Ἀμερούκην, βαθὺν γνώστην τῆς φιλοσοφίας, τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεζήτηται περὶ τῶν φιλοσοφικῶν ζητημάτων καὶ τὸν ὅποιον καθ' ἐκαστην περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους συνεδουλεύετο.

Ἐνδιαφέρετο ἐπίσης καὶ εἰς ζητήματα ἀφορῶντα τῆς ξένης χώρας. Τῇ διαταγῇ τοῦ μεταφράσασαν εἰς τὴν ἀραβικὴν τὰ γεωγραφικὰ συγγράμματα τοῦ Πτολεμαίου, διέταξε δὲ τὸν Ἀμερούκην νὰ σχεδιάσῃ χάρτην τοῦ κόσμου, ἐν ᾧ νὰ καθορίζονται αἱ διάφοροι χώραι, οἱ ποταμοί, τὰ ὄρη, αἱ πόλεις καὶ αἱ ἀπεστάσεις, χρησιμωτάτην θεωρῶν διὰ τοὺς κατακτητικούς σκοποὺς τοῦ τὴν ἐπιστήμην τῆς γεωγραφίας.

Ἐν καιρῷ τῆς ἐκστρατείας τοῦ κατὰ τῆς Μιτυλήνης καὶ τῆς Δήμου, ἐπισκέφθη τὰ εἰσέπια τῆς ἀρχαίας Τροίας καὶ τοὺς τάφους, τοὺς ἀποδιδόμενους ὑπὸ τῆς παραδόσεως εἰς τὸν Ἀχιλλεῖα καὶ τοὺς ἄλλους ἐπικούς ἥρωας, καὶ ἐμακάριζε τὴν καλὴν τύχην τῶν ἡρώων, τῶν ὁποίων τὰ κατορθώματα εἶπλε καὶ ἀπληθύναισεν ὁ μέγιστος τῶν ποιητῶν, ὁ Ὅμηρος.

Ὁ Μωάμεθ δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς φανατικὸς ὁπαδὸς τῆς θρησκείας τοῦ. Ἠκολούθει μὲν τοὺς τύπους τῆς μουσουλμανικῆς πίστεως, ἀνήγειρε τεμένη, ἀλλ' οὐδέποτε ἐπέδειξε φανατισμὸν ἄκρατον. Φαίνεται μᾶλλον ἐλευθερόφρων. Τοῦτου ἔνεκεν οἱ Τούρκοι χρονογράφοι — καὶ οἱ Τούρκοι δημοσιογράφοι τῆς σήμερον ἔτι — παράπινα κατ' αὐτοῦ διατυποῦσιν ὡς μὴ ἀκολουθήσαντος τὸ παράδειγμα τῶν Ἀράβων κατακτητῶν, οἵτινες ἐθανάτου τοὺς μὴ ἀσπασμένους τὸν Ἰσλαμισμόν.

Εἰς τὸν Μωάμεθ τὸν Β' ὀφείλεται ἡ διοργάνωσις τῶν Τούρκων εἰς κυριαρχοῦσαν δύναμιν. Εἰς αὐτὸν ἐπίσης ὀφείλεται ἡ δημιουργία τῆς Τουρκίας εἰς εὐρωπαϊκὴν πολιτείαν.

Οἱ μετὰ ταῦτα σουλτάνοι ὠκοδόμησαν ἐπὶ τῶν θεμελίων, τὰ ὁποῖα αὐτὸς πρῶτος ἰδρυσεν. Ἦσαν ὀλίγοι ἀκόμη σουλτάνοι

ἐκέκταντο τὴν ἱκανότητα, τὴν ἀποφασιστικότητα, τὸ φιλελευθέρων τοῦ Μωάμεθ καὶ ἐξησφάλιζον ἔννομον καὶ δικαίαν διοίκησιν τοῦ κράτους, ἡ Τουρκία θὰ κατελέγετο μεταξύ τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν τοῦ κόσμου καὶ δὲν θὰ κατέρρεεν, ὡς τοῦτο σήμερον γίνεται . . .

Δὲν ἴτο, λοιπόν, Μωάμεθ ὁ Β' αἰμοδιψὴς τύραννος :

Τούναντίον, καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν μακρὰν ἡγεμονίαν διετρώωσεν, ὅτι ἀγάλλεται εἰς τὰ ἀνθρώπινα δεινὰ, ὅτι τέρεται εἰς τὴν ἀδικαν αἱματοχυσίαν.

Εἰς αὐτὸν παρατηρεῖται ὅ,τι καὶ εἰς τὸν Νέρωνα, καὶ κατὰ τὴν σύγχρονον ἐστὶ ἐποχὴν, εἰς τὸν Καίσαρα τῆς Γερμανίας. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, παρὰ τὴν ἐκτακτὸν αὐτῶν μόρφωσιν καὶ τὴν ποιητικὴν ἑξαρσιν, στυγεροὶ ὑπῆρξαν ἡγεμόνες, ἐντροφῶντες εἰς τὸ αἷμα καὶ τὸν ὀλεθρον.

Εἰς τὸν Μωάμεθ — ὡς καὶ εἰς τοὺς δύο προμνησθέντας ἐστερμένους αἰμοδόρους — δύο ὅψεις τοῦ χαρακτῆρός του διακρίνονται καὶ διψύα εἰς τὸν βίον του ὅλον. Ἀφ' ἑνὸς παρουσιάζεται ὡς σκεπτικιστής, ὡς φιλόσοφος, συζητῶν μετὰ τῶν διασημοτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του, Ἑλλήνων τὸ πλεῖστον, περὶ τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς, ὡς καλλιτέχνης, ὡς ποιητής, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ὡς τύραννος αἰμοδιψὴς. Αἱ δύο αὗται ὑποστάσεις ἀδιαλείπτως καὶ ἀδιασπᾶστος ἐν ἑαυτῷ συγχωνεύονται. Καθ' ὃν χρόνον εἰς μελέτας ἐπεδίδοτο, ἠδύνατο νὰ διατάσσῃ σφαιρῶς καὶ οἶκτον, ἐν ταύτῳ, νὰ ἐκδηλοῖ διὰ τὰ βασανὰ τῶν θυμάτων του ! . . . Καὶ πολλάκις, κατόπιν, βλέπομεν αὐτὸν μετανοοῦντα, καὶ ὁ δακρύοντα, ἐπὶ τῇ αἱματοχυσίᾳ, ἣν πρὸ ὀλίγου αὐτὸς διέταξεν, ἢ ἰδίαις χερσὶν εἰς αὐτὰς προέβη . . .

Παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Μουράτ, ἀπηνόως τῶν Χριστιανῶν διώκτον, ἐξῆγειρε, τὸ πρῶτον, μεγίστην χαρὰν καὶ ἐγέννησε κενὰς ἐλπίδας. Ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ οἱ ἀπώτερον βλέποντες καὶ καταληφθέντες πολὺ μᾶλλον ὑπὸ δυσθυμίας ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσει τοῦ Μωάμεθ. Συνεζητοῦντο δὲ τὰ τοιαῦτα οὐ μόνον παρὰ τὸν Βόσπορον καὶ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ τῆς Τραπεζοῦντος βλέπομεν τὸν Γεώργιον Φραντζήν, τὸν ἱστορικὸν καὶ πιστὸν τοῦ αυτοκράτορος Κωνσταντίνου φίλον, ὅτε ἠγγέλθη αὐτῷ ὡς δῆθεν εὐφρόσυνον

τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Μουράτ, σκυθρωπάζοντα καὶ λέγοντα ἀντὶ χαρμοσύνης λίαν ὀδυνηρὰν τὴν ἀγγελίαν, «ὅτι ὁ τεθνηκὼς ἄμνηρος (δουλτάνος) ἦν γέρων, ὁ δὲ νῦν γεγονὼς ἐστὶ νέος καὶ παιδιόθεν ἐχθρὸς ἦν τῶν Χριστιανῶν, πρὸς τὸ ὑβρίζειν καὶ ἐπαπειλεῖν αὐτοὺς, λέγων, ὅτι, ὅταν καιρὸν εὖρῃ ἐπιτήδειον καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ λήγεται, τὴν ἀρχὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ πάντων Χριστιανῶν ἔχει ἐξολοθρεῖν καὶ ἀφανίσαι. Τὰ νῦν καὶ ἡ Πόλις ἡπορημένη ἐστὶ διὰ τὸν αὐθέντην μου καὶ βασιλέα, νεωστὶ τὰ σκῆπτρα λαβόντα, ὅς καὶ ἐκ τῶν τῆς βασιλείας εἰσοδημάτων πολλὰ ὀφείλει διὰ τὰς ἐξόδους καὶ τὰ φιλοδωρήματα, ἃ «χαρίζατο τοῖς στρατιώταις καὶ πᾶσι τῇ αὐλῇ»· διοδεῖται καιροῦ εἰρηνικοῦ πρὸς τὸ ἐξοικονομῆσαι τὰ τῆς μάχης καὶ τοῦ πολέμου ἀναγκαῖα καὶ ἐπιτήδεια. Καὶ εἰς διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ὁ θεὸς παραχωρήσῃ, καὶ αὐτὸς ὁ ἀληθὴς ὑπὸ τῆς νεότητος αὐτοῦ καὶ κακογνωμίας ὁρμήσει ἂν μάχην ποιῆσαι κατὰ τῆς Πόλεως, οὐκ οἶδα τί γενήσεται εἰς ἡμᾶς. Ναί, ἀληθῶς εὐφρόσυνος ἀγγελία ἦν, εἰ ἀπέθανεν ὁ νῦν γεγονὼς ἄμνηρος . . .»

Τὰ πράγματα δὲν ἤργησαν νὰ δείξωσιν, ὅτι ἦσαν ἀληθεῖς οἱ περὶ τῆς κακογνωμίας τοῦ νέου δουλτάνου φόβοι τοῦ Φραντζῆ, ὅστις ἐγίνωσκε καλῶς τὰ τῆς σουλτανικῆς αὐλῆς ἐκ τῶν προτέρων αὐτοῦ πρὸς τὸν Μουράτ τὸν Β' πρεσβεῖων.

Καθ' ὃν χρόνον ἀπέθανεν ὁ πατὴρ του, ὁ Μωάμεθ εὐρίσκετο ἐν Μαγνησίᾳ, διοικητὴς ὢν αὐτῆς.

Ἀμα ὡς ἔμαθε τὸν θάνατον, ἱππεύσας δρομαῖον ἀραδικὸν ἵππον καὶ εἰπὼν «ὁ ἀγαπῶν με ἀκολουθήτω μοι», διέβη τὸν ἐν Χερσονήσῳ πορθμὸν ἐν δυσὶν ἡμέραις, ἔχων ἔμπροσθεν τοὺς οἰκείους, δούλους καὶ γίγαντας τοξότας καὶ ὠκυδρόμους τοῦ πεζοῦς, ὀπισθεν δὲ τοὺς ξιφοφόρους καὶ ἀκοντιστάς. Φθίσας εἰς Καλλίπολιν, ἀφ' οὗ διέμεινε δύο ἄλλας ἡμέρας, μέχρις ὅτου συναθροισθῶσιν οἱ ἀκολουθήσαντες αὐτόν, ἐπεμψε πᾶσαντα ταχυδρόμον εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου διὰ κηρύκων ἐγένετο πρότερον γνωστὴ ἡ ἀφίξις αὐτοῦ εἰς Καλλίπολιν. Διευθύνθη κατόπιν εἰς Ἀδριανούπολιν, εἰς προπύργιον δὲ αὐτοῦ προσῆλθον οἱ βεζύραι καὶ σαρδάπαι, ἑπαρχοὶ καὶ δήμαρχοι, οἱ τῆς θρησκείας μύσται καὶ διδασκαλοὶ, οἱ ἐν ἐπιστήμασι καὶ τέχναις ἀσχολούμενοι καὶ μέρος πολὺ τοῦ συρφετάδους λαοῦ.

Ὁ Μωάμεθ ἐγκαταστάσας τὴν βασιλείαν του διὰ τῆς σφαιρῶς

ἀπάντων τῶν ἀδελφῶν, καὶ τοῦ μικροῦ ἐπὶ Ἀχμέτ, ὃν ὁ πατήρ του ἀπέκτεψεν ἐκ τῆς νομίμου αὐτοῦ συζύγου, θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σινώπης, ἐνῷ αὐτὸς κατήγετο ἐκ δούλης. Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ μητρὶς αὐτοῦ προσῆλθε δακρυρροοῦσα εἰς τὴν αἰθούσαν τοῦ θρόνου, ἵνα συλλυπητήρια ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πατρὸς καὶ συγχαρητήρια συνάμα ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσει αὐτοῦ υποβάλῃ, ὁ Μωάμεθ ἐπαμυνεῖτο. Ἀλλ' ἂν τίνα νὰ πνίξῃ τὸν υἱὸν τῆς ἐν τῷ λουτρῷ; «Ἐγὼ μὲν παῖδιον ἤρην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ — γράφει ὁ Δούκας — ὡς μὲν δὲν ὀκτώ, γεννηθὲν ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος Σινώπης Σπεντίρ, νομίμου γυναικὸς οὖσης, τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν τῷ παλατίῳ ἐπὶ παραμυθία τοῦ τυράννου, ἐστειλὲν ἕνα τῶν ἀρχόντων, Ἀλὴν ὀνόματι, πρωτοστράτιον, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς ρηθείας τὸ παῖδιον ἐπνίξεν οὗτος. Ἐπὶ τὴν ἐπαύριον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Ἀλὴν ἐθανάτωσεν!»

Λύθμερον καὶ τὴν μητρὶν αὐτοῦ ἐξανάγκασε νὰ ὑπανδρευθῇ δούλῳ τινι, Ἰσάκ καλούμενον.

ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΕΠΙ ΜΩΑΜΕΘ

Κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Μωάμεθ ἐπὶ τὸν θρόνον, τὸ κράτος αὐτοῦ δὲν εἶχεν ἐπὶ τὴν ἑκτασιν, τὴν ὁποίαν βραδύτερον προσέλαθεν.

Ἐπὶ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν διετέλει τὸ πρόσθιον ἡμῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἡ Θράκη, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θεσσαλία. Ἐν Ἀλβανίᾳ κραταιοὶ διεξήγοντο ἀγῶνες πρὸς τὸν Γεώργιον Καστριώτην, τὸν Σκενδὲρ βῆν, ἐν τῷ Ἀρχιεπισκοπῇ ἄρχον, πρὸς τοῖς Ἕλλησιν, οἱ Γενουαῖοι καὶ Βενετοί. Πρὸς τὰ ἀνατολικὰ μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐσώζοντο ἐπὶ οἱ Καραμανογλοῦ, οἱ Ζουκαρδοὶ καὶ ἄλλα τινὰ λείψανα τοῦ κράτους τῶν Σελδουκιδῶν. Ἐν Τραπεζοῦντι ἐπῆρχεν αὐτοκρατορία τῶν Κομνηνῶν. Ἐν Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ ἄρχον οἱ Μαμελοῦκοι.

Ο ΝΕΟΣ ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΥΠΟΣΧΕΤΑΙ ΤΗΝ ΤΗΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ

Μωάμεθ ὁ Β' δὲν ἀπεκάλυπεν ἀμέσως τοὺς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μυχίους αὐτοῦ σκοπούς. Ἐπειδὴ ὁ ἐν Ἀδρίᾳ ἀρχαῖος τοῦ γένους πολέμιος, ὁ ἡγεμὼν τῆς Καραμανίας, ἄμα μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ Μουράτ, εἰσέβαλεν ἐντὸς τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, καταλαβὼν τρία ἑρούρια, ὁ νέος σουλτάνος προστοίμησε νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς κατατροπώσεως τοῦ ἐχθροῦ τούτου. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ περισπασμῶν, εὐμενῶς ἐδέχθη ἐν Ἀδριανουπόλει τοὺς πρέσβεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Τραπεζοῦντος, τῶν δεσποτῶν τῆς Πελοποννήσου Θωμᾶ καὶ Δημητρίου, τῶν ἡγεμόνων Λέσβου, Χίου καὶ Ἀκαρνανίας, τῶν ἱπποτῶν Ρόδου καὶ τῶν Γενουαίων τοῦ Γαλατᾶ, προσελθόντας, ἵνα συγχαρητήρια καὶ σέβη ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει υποβάλωσιν.

Εἰς πάντα ὑπέσχεθη ὁ Μωάμεθ τὴν τήρησιν τῶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γενομένων συνθηκῶν, καὶ ρητῶς ἀνέλαβε νὰ πληρῶνῃ ἐτησίως εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἐπραττε καὶ ὁ πατήρ του, 3 χιλιάδας δουκάτων πρὸς συντήρησιν τοῦ Ὀρχάν. Ἦτο δὲ οὗτος ἐπικίνδυνος Ὀσμανίδης βασιλόπαις, ἐγγονος τοῦ Σουλεῦμάν, ἀδελφοῦ τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Α', παραδεδομένος εἰς τὴν φύλαξιν τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου χάριν ἀποφυγῆς κινδύνων τοῦ δυναστεύοντος σουλτανικοῦ οἴκου.

«Ὅμοιως καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκοῦντες δέσπιννοι Ἕλληνες σὺν τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ — γράφει ὁ Δούκας — μαθόντες τὴν ἐναλλαγὴν τῆς ἡγεμονίας, ἐστειλαν πρέσβεις χάριν παραμυθίας καὶ τῆς ἀρχῆς τὴν καθέδραν προσαγορεύοντες, τίνες τίνα; Οἱ ἄρνες τὸν λύκον, οἱ στρουθοὶ τὸν ὄφιν, οἱ ψυχορραγοῦντες τὸν θάνατον. Ἐκεῖνος δὲ ὁ τῆς τοῦ Χριστοῦ μου ποιμνὴς ἡθροεὺς, φιλικὸν προσωπεῖον ἐνδυσθεὶς, ὡς μαθητὴς τοῦ μεταμορφωθέντος εἰς ὄφιν Σατανᾶ, ἀποδέχεται τὴν πρεσβείαν καὶ γράφει νέας διαθήκας καὶ ὁμνύει τοῦ στέργειν καὶ ἐμμένειν ἐξ ὅρου ζωῆς αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ μετὰ τῆς πόλεως σὺν πᾶσι τοῖς περιχώροις καὶ πόλεσιν, ὑπὸ τὴν αὐτὴν δεσποτείαν, καὶ τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν διὰθεσιν, ἣν ἐκέκτιστο ὁ πατήρ αὐτοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ νῦν, ἐν αὐτῇ τῇ γνώμῃ καὶ αὐτὸς ζῆσαι καὶ τεθνήσκει».

Ἐξώρμησε, μετὰ ταῦτα, ὁ Μωάμεθ κατὰ τοῦ ἐν Ἀσίᾳ ὁμοθρήσκου πολεμίου, πρῶτον διὰ τοῦ Ἰσάκ πασᾶ, καὶ αὐτός, κατόπιν, μεταβὰς εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης. Ἐν Ἀκ-σεχίρ ἀφίκοντο πρέσβεις τῆς Καραμανίας, ἐπικαλούμενοι εἰρήνην καὶ προτείνοντες εἰς τὸν Μωάμεθ νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος. Τοῦτου δὲ συναινέσαντος, συνήφθη εἰρήνη κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν πρὸς πάντας τοὺς ἐν Ἀνατολῇ ὁμοφροὺς ἡγεμόνας.

Ὁ Μωάμεθ ἐσπευσε νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Καραμανίας, διότι, ὡς ἐλέχθη, κύριον εἶχε σκοπὸν καὶ μῆχρον πόθον νὰ διαρρήξῃ τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον φιλίαν. Ἐπέσπευσε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τούτου νέα προέσβεια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προσελθούσα αὐτῷ κατὰ τὴν εἰς Καραμανίαν ἐκστρατείαν, αἰτιωμένη αὐτοῦ, ὅτι δὲν ἀπέδωκε, παρὰ τὰ συμπεφωνημένα, τὴν ὑπὸ τοῦ Ὁρχάν δυνταξίν, ἀπαιτούσα δὲ τὸν διπλάσιον ἀτίθης καὶ ἄλλως ἀπειλοῦσα ἀπόλυσιν τοῦ ἡγεμονόπαιδος.

Ὁ Μωάμεθ, ἀποκρίσας τὰς κατὰ τοῦ Βυζαντίου προθέσεις του, ἀπεκρίθη εἰς τοὺς πρέσβευτάς : «Διὰ συντόμως ἐν Ἀδριανουπόλει μέλλομεν εἶναι, κακεῖ ἐλθόντες ἅπαντα τὰ τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ Πόλει ἀναγκαῖα ἀναγγεῖλατέ μοι καὶ ἐτοίμως ἔχω τοῦ δοῦναι πᾶν τὸ ζητούμενον».

ΠΑΡΑΣΠΟΝΔΙΩΝ ΕΝΑΡΞΙΣ

Παρὰ τὰς ἐποσχίδεις του καὶ τὰς συνθήκας, εἰς Καλλιόπολιν διαβὰς ὁ Μωάμεθ, ἐξέβαλεν ἐκεῖθεν τοὺς Ἕλληνας κατοίκους, ἀρχομένου δὲ τοῦ χειμῶνος, διέταξε τὰς ἀνὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν καὶ ἀσιατικὴν Τουρκίαν ἀρχὰς νὰ συλλέξωσι χιλίους οἰκοδόμους καὶ τέκτονας μετὰ παντός τοῦ ἀναγκαίου ὑλικοῦ, πρὸς ἀνέγερσιν φρουρίου ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὁχθῆς τοῦ Βοσπόρου.

Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, εἰς τὸ στενώτερον τοῦ πορθμοῦ τούτου μέρος, ἐκεῖ περίπου, ἐνθα περὶ τὸ 515 π. Χ. κατασκευάσθη ὑπὸ τοῦ Σαμίου Μανδροκλέους ἡ γέφυρα, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Δαρεῖος διεπέρασε μετὰ τοῦ στρατοῦ, ὃν ἤγε κατὰ τῶν Σκυθῶν, μικρὸν βορειότερον τοῦ Γκιόκ-Σουγιοῦ, οἱ Τούρκοι εἶχον ἐγείρει πρὸ καιροῦ, ἐπὶ Βεγιαζήτ τοῦ Α', τὸ φρούριον, τὸ ὁποῖον, μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενον, καλεῖται Ἀνατόλ-Χισάρ.

Ἀλλὰ τὸ φρούριον τοῦτο δὲν ἦτο ἱκανὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην διαπερασίωσιν τῶν τουρκικῶν στρατιῶν καὶ ἐτι ὀλιγώτερον νὰ καταστήσῃ τοὺς Τούρκους κυρίους τοῦ Βοσπόρου, καθ' ὃν χρόνον οὔτοι οὔτε στόλον εἰσέτι ἄρκετον εἶχον, οὔτε πυροβολικὸν ἰσχυρόν.

Ὁ νέος σουλτάνος, ἀποφασίσας τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅχι μόνον τὴν διδάσθιν ἐκείνην ὤφειλε νὰ ἀσφαλίσῃ, ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι ὑπέλαβεν ἀπαραίτητον, νὰ παρακωλύσῃ τὴν εἰς τὴν Πόλιν ἀπὸ θαλάσσης εἰσαγωγὴν πάσης ἐπικουρίας ἀνθρώπων, πλοίων, πολεμικοῦ καὶ τροφῶν. Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ Ἑλλησπόντου ἡλπιζε νὰ κατορθώσῃ τοῦτο διὰ τοῦ στόλου, τὸν ὁποῖον παρεσκεύαζεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ στόλος οὗτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπαρκέσῃ καὶ εἰς τοῦ Βοσπόρου τὴν κατοχὴν, ἐδέησεν ὁ πορθμὸς οὗτος νὰ φραχθῇ ἄλλως. Ὅθεν, πρὸς ἐπιτυχίαν πάντων τούτων τῶν πλεονεκτημάτων, ἔκρινε, πρὸ πάντων, ἀναγκαῖον, νὰ κατασκευάσῃ ἀντικρὺ τοῦ προσυπάρχοντος φρουρίου, ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς τοῦ Βοσπόρου ὁχθῆς, φρούριον πολὺ τοῦ πρώτου ὀχυρώτερον.

Καὶ ἐπὶ τούτῳ, ἐν ἀρχῇ τοῦ χειμῶνος τοῦ 1451 πρὸς τὸ 1452, διέταξεν, ὡς εἶδομεν, χιλίους οἰκοδόμους νὰ ἐτοιμάσωσι τὰ χρῆσιμον ὑλίκον.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

«Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἔστιν,
οὐτ' ἄλλον τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ· κοινῇ
γὰρ γνῶμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν
καὶ οὐ φησόμεθα τῆς ἡμέας ἡμῶν».

(Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος)

Καὶρὸς νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἡρωϊκὸν ὑπερασπιστὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου, τὸν τελευταῖον τῶν Παλαιολόγων.

Τὸν θρόνον κατείχε πρὸ αὐτοῦ ὁ ἀδελφὸς του Ἰωάννης Παλαιολόγος, ἀποθανὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 31 Ὀκτωβρίου 1448, ἐν ἡλικίᾳ 58 ἐτῶν, βασιλεύσας ἔτη 23.

Τοῦ Ἰωάννου τελευταῖαντος ἀνευ ἀμέσων ἀπογόνων, ἐδέχθη νὰ μεταδιδασθῇ ἡ ἀρχὴ εἰς ἓνα τῶν ἐπιζώντων τριῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν, Κωνσταντίνου, Θωμᾶ καὶ Δημητρίου. Ὁ μὲν Κωνσταντῖνος καὶ Θωμᾶς ἐκυδέοντων τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Δημήτριος ἦτο ἀρχὼν τῆς Σελυβρίας.

Ὁ τελευταῖος οὗτος, πλησιέστατα τῆς βασιλευούσης διατρίβων, ἐπειράθη νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἦτο πορφυρογέννητος, ἅτοι ὅτι ἐγεννήθη βασιλεύοντος τοῦ πατρὸς του. Ἀντ' αὐτοῦ ὁμῶς, ταῖς ἐνεργείαις, ἰδίᾳ, τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἑλένης, τοῦ Θωμᾶ, τοῦ Λουκά Νοταρᾶ καὶ τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ, ὅστις ἔτυχε τότε παρεπιδηρῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, προετιμᾶθη ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς ἡκανώτερος καὶ νουνεχέστερος, καίπερ ἀπῶν.

Γενομένης τῆς ἐκλογῆς, ἐστάλησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς πρέσβεις ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος, ὁ ἐπιλεγόμενος Ἰαγρός καὶ ὁ Ἀλέξιος Φιλανθρωπικός, ὅπως προσφέρωσι τὸν θρόνον εἰς αὐτόν. Συνέβλεψε δὲ εἰς Πελοπόννησον καὶ ὁ Φραντζῆς.

Ἡ ἀνάρρησις ἐγένετο ἐν Μυστρᾷ τῇ 5 Ἰανουαρίου.

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ, συμπαράλαβὼν μετ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Φραντζῆν, κατέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ καταλωνικῶν τριήρων τῇ 12 Μαρτίου 1449. Οἱ δὲ πολῖται τῆς βασιλευούσης πανηγυρικῶς ἐδεξιώθησαν τὸν νεώτερον βασιλέα, εἰς

ὃν εἶχεν ἐπικλῶσει ἡ Μοῖρα νὰ περιβληθῇ τὴν πορφύραν τοῦ Βυζαντίου ὡς ὑστάτος τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων...

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὁ ἐπιλεγόμενος Δραγάσης ἀπὸ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου (τοῦ Σέρβου τὸ γένος τοπάρχου τῆς ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ διαρρεομένης βορειοανατολικῆς Μακεδονίας, Κωνσταντίνου Δραγάση), εἶχεν, ὅτε ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου ἀνῆλθεν, ἡλικίαν ἐτῶν 49, γεννηθεὶς τῇ 9 Φεβρουαρίου τοῦ 1401.

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο συζύγων, τῆς Θεοδώρας Τόκκου καὶ τῆς Αἰκατερίνης Γατελούζου, ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀνάγκην ἀρρενογονίας χάριν διαδοχῆς τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου, ἐπειδὴ οὐδεὶς τῶν ἀδελφῶν εἶχεν ἀρρενα τέκνα, ἐσκέφθη κατ' ἐπανάληψιν περὶ νέου γάμου.

Δεσπότης τῆς Πελοποννήσου ὢν, εἶχε πέμψει εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Φραντζῆν, ἵνα πρὸς τοῖς ἄλλοις διενεργήσῃ καὶ περὶ νέου γάμου μετὰ τινος τῶν ἡγεμονίδων τῆς Τραπεζούντος. Ἀλλ' οὐδὲν ἐπετεύχθη. Καὶ ὁ Δόγης τῆς Βενετίας Φραγκίσκος Φόσκαρης, προέτεινε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ συνοικεῖσιον τοῦτο, ἔνεκα πολιτικῶν λόγων, δὲν ἐνεκρίθη ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐγένετο κατόπιν λόγος καὶ περὶ τῆς χήρας Μουράτ τοῦ Β' Μαρίας, τῆς θυγατρὸς τοῦ δεσπότη τῆς Σερβίας Γεωργίου Βράγκοβιτς καὶ ἀνεψιάς τοῦ αὐτοκράτορος Τραπεζούντος Ἰωάννου Κομνηνοῦ, ἡτις διетήθησε τὴν πατριὴν θρησκείαν. Αὕτη, ὡς ἡ συμβίωσις μετὰ τοῦ σουλτάνου Μουράτ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν δὲν ἐπῆρξεν εὐτυχῆς, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἶχεν ἐπιστρέψαι εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον. Ὁ γάμος οὗτος, ἑπὶ οὐ συνηγόρει καὶ ὁ Φραντζῆς, ἀπέτυχεν ὡσαύτως, εἴτε διότι ἡ ἐκπάγλου καλλονῆς Μαρία, παρὰ τὰ 50 αὐτῆς ἔτη, δὲν ἠθέλησε νὰ συναινέσῃ, ἐπειδὴ εἶχε τάξει, ἢν ὁ Θεὸς ἠθέλει δι' οἰουδήποτε τρόπου ἐλευθερώσει αὐτὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀσεβῶν, νὰ μὴ συνέλθῃ εἰς δεῦτερον γάμον, εἴτε διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει δυσμένειαν κατὰ τῆς Σερβίας. Ὅθεν ἐδέχθη νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ Φραντζῆς τὰς διαπραγματεύσεις του, καὶ ἐπὶ τέλους, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1451, προετιμᾶθη ὁριστικῶς ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰβηρίας Γεωργίου.

Ἀλλὰ τὰ γεγονότα, ραγδαίως ἐπελθόντα, ἐκώλυσαν πᾶσαν σκέψιν περὶ τελείσεως γάμου. Οὕτω δὲ ἄγαμος καὶ ἄτεκνος διατελὼν, μόνον

περὶ τῆς πατρίδος εἶχε νὰ φροντίσῃ ὁ Κωνσταντῖνος κατὰ τὰς κρισίμους ἐκείνας ὥρας τοῦ Βυζαντίου.

Ὡραίος τὴν ὄψιν καὶ εὐσταθὲς ὁ νέος τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτωρ, διεκρίνεται διὰ τὸ ἀκαμπτον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν ἀκραν αὐτοῦ γενναιότητα καὶ φιλοπατρίαν.

Ἐν Πελοποννήσῳ, ἅμα ὡς ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ δεσποτάτου, εἶχεν ἐπιδείξει ἀπαράμικτον ταχυεργίαν καὶ πατριωτικὴν ἀράσιν, ἀνοικοδομήσας τὸ τεῖχος τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, κτισθὲν μὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου τῷ 1115, καταστραφὲν δὲ ὑπὸ τοῦ Τουργαν πάσά κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ 1122 καὶ 1132. Τὸ γιγάντιον τοῦτο ἔργον τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ τεύχους συνετελέσθη ἐντὸς 30 μόνον ἡμερῶν.

Ἡ οἰκοδόμησις τοῦ τεύχους τοῦ ἰσθμοῦ ἦτο ἡ ἀπαρχὴ τῆς γενναιότερας πολιτείας, ἣν ἀπεφάσισε νὰ μετέλθῃ ὁ Κωνσταντῖνος, ἐπιφελοῦμενος τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ σουλτάνου Μουράτ, πολεμοῦντος ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Καραμανίας, καὶ ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τῶν Οὐγγρῶν καὶ τοῦ Γεωργίου Καστριώτου. Ἡ ἐπέκτασις τοῦ δεσποτάτου καὶ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ, ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου χωρῶν τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ὑπῆρξε τὸ πρόγραμμα τοῦ Κωνσταντίνου.

Καὶ κατὰ πρῶτον εἰσδρῶν εἰς Βοιωτίαν. Καταλαβὼν δὲ τὰς θάλας, ἐξηκολούθησε τὴν νικηφόρον προέλασιν μέχρι Λεδαϊείας καὶ τοῦ Ζητουνίου ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν Ἀγρόφων ἀφ' ἑτέρου. Οἱ παρὰ τὸν Πίνδον οἰκοῦντες Βλάχοι καὶ οἱ κατέχοντες τὸ Φανάριον τοῦ σημερινοῦ δήμου Ἰωάννης, ἀναγνωρίζαντες τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κωνσταντίνου, ἐπεισθῆσαν ὑπ' αὐτοῦ ν' ἀναλάβωσι τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν κατεχόντων τὴν Θεσσαλίαν Τούρκων. Οὕτω δὲ ἡ ἀπελευθερωτικὴ κίνησις ἐπεξετάθη μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Ἠπείρου, ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ Γεωργίου Καστριώτου.

Ἐν γένει ἡ καθ' ὅλα τοῦ Κωνσταντίνου δράσις ὡς δεσπότης τῆς Πελοποννήσου ἀνέδειξεν αὐτὸν ἄνδρα γενναιοφύροντα, τιμημένον ἀμύντορα τῆς Πίστews καὶ Πατρίδος, «πανάριστον δεσπότην» παρὰ τῶν κατοίκων ἀποκαλούμενον.

Ὁ καρδινάλιος Βασσαρίαν ἐκ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ παρούσης δράσεως αὐτοῦ κρίνων τὴν μέλλουσαν, καὶ οἶονεὶ προδικάζων τὴν ὑστεροφημίαν, ὡς ἐμελλε ν' ἀξιώσῃ αὐτοῦ ἡ ἱστορία μετὰ τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει μαρτύριον, ἐκορύφονεν ἐν ὑπομνήματι τὴν

περὶ αὐτοῦ ἀρίστην γνώμην τῶν συγχρόνων διὰ τῶν ἐξῆς ἀξιωματικῶν λόγων: «Ζήσεις παρὰ τῇ μνήμῃ τῶν ὀφειγόντων ἀνθρώπων ἀθάνατος, οὐδὲ σιναποθανεῖται σου τῷ σώματι ἡ ὄψις καὶ τὸ ὄνομα, ὡς τῶν πλείστων βασιλέων καὶ ἀρχόντων, ἀλλὰ τῇ νῦν εὐφημία ἀνάλογον καὶ τὴν μετὰ θάνατον εἴκλειαν ἔξεις...»

Ἡ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ

Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος σκέπτεται τίνι τρόπῳ νὰ παρασκευασθῇ πρὸς τὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ καὶ τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ.

Τὸ λεγόμενον κράτος αὐτοῦ περιορίζετο τότε, ἀληθῶς εἰπεῖν, εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Πρὸς νότον κατεῖχεν εἰσέτι παρὰ τὴν Προποντίδα τὴν Σηλυβρίαν καὶ τὰ περὶ αὐτήν, τὴν Πέρινθον, τὸ φρούριον τῶν Ἐπιδατῶν καὶ ἄλλους τινὰς πύργους, καὶ πρὸς βορρᾶν, παρὰ τὸν Εὐξείνιον, τὴν Μεσημβρίαν, τὴν Ἀγχιάλον, τὸν Βίζωνα. Ταῦτα πάντα ὅμως, πλὴν τῆς Σηλυβρίας, δὲν ἠδύναντο οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ν' ἀνθέξωσιν εἰς τοὺς Τούρκους. Πᾶσα ἡ θπαιθρος χώρα τῆς περιφερείας ἐκείνης εἶχεν ἤδη ὑποκύψει εἰς αὐτοὺς ἢ θὰ καταλαμβάνετο ὑπ' αὐτῶν.

Ὁ Γαλατῆς κατεῖχετο ὑπὸ τῶν Γενουαίων, οἵτινες ὄχι μόνον σύμμαχοι εἰλικρινεῖς δὲν ἦσαν, ἀλλὰ διετέλουν πάντοτε πρόθυμοι νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν πολεμίων.

Αἱ ὀλίγαι τινὲς μικραὶ τοῦ Αἰγαίου νῆσοι καὶ ἡ Πελοπόννησος, ὅσαι ἐλογίζοντο εἰσέτι ὑπαγόμεναι εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦσαν εἰς τοιαύτην ὑλικὴν καὶ διοικητικὴν κατάστασιν, ὥστε ὁ Κωνσταντῖνος εὐλόγως δὲν ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ παρ' αὐτῶν οὔτε χρήματα οὔτε ἀνδρας. Ἐν τῇ ἀξιολογώτερᾳ ὁπωσούν τῶν κτήσεων τούτων, ἐν Πελοποννήσῳ, οἱ κυβερνῶντες τότε αὐτὴν δύο ἀδελφοὶ του, Δημήτριος καὶ Θωμᾶς, ἐδιχονόουν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ὁ πρῶτος, μάλιστα, δὲν ἐδίδισσε νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν Τούρκων! Καὶ ἐκατέρωθεν τοῦ Βοσπόρου ἔτι ἅπασα ἡ χώρα ἦτο ἤδη Τουρκικὴ.

Ἐπὶ τῆς Σερβίας, Βλαχίας, Μιτυλήνης καὶ ἄλλων τινῶν νήσων εἴσκει μόνον εἰδὸς τι τιμαριωτικῆς κυριότητος ἡ Κωνσταντινού-

πολὺς, ὥς ὁ αὐτοκράτωρ θεωρεῖτο εἰσέτι ὡς ὁ ἀνώτατος ἄρχων τῶν πρεσβυόντων τὴν ἀνατολικὴν ὁρθόδοξον πίστιν.

Ὡστε, ἐπαναλαμβάνομεν, ἡ πραγματικὴ τοῦ Κωνσταντίνου ἐξουσία δὲν ἐξετείνετο πέραν τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸ πολὺ τῆς Συλνύβριος.

Ἡ Κωνσταντινουπόλις, ὅτις ἄλλοτε διὰ τῶν ἰσίων πόρων, καὶ μάλιστα τῶν χρηματικῶν, αὐτόματο ν' ἀντισταθμίσῃ ὁλόκληρον τὸ λοιπὸν Κράτος, περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος εἶχε περιέλθῃ εἰς τὴν ἐσχάτην παρακμὴν. Ἐνῶ ἡ πρωτεύουσα αὕτη περιελάμβανε ὑπὲρ τὰς πεντακοσίας χιλιάδας κατοίκους, δὲν εἶχε τὰρα πλείονας τῶν ὀγδοήκοντα χιλιάδων. Οἱ χρηματικοὶ πόροι καταπληκτικῶς ἠλαττώθησαν. Τόσαῦτα ἦτο ἡ ἀπορία τοῦ ταμεῖου ὅτε ἤλθεν ἐκ Πελοποννήσου ὁ νέος αὐτοκράτωρ, ὥστε ἠναγκάσθῃ οὗτος νὰ δανεισθῇ τὰ χρήματα, δι' ὧν ἐμελλε νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἐπιθιμμένας πρὸς τοὺς στρατιώτας καὶ τὴν αὐτὴν φιλοδοξίαν.

Ἐνῶ ἄλλοτε στόλοι πολυάριθμοι ἐναυλόχουν ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου, οἱ δὲ ναύσταθμοὶ εἶχον τόσαῦτα προμήθειαν ξυλείας καὶ πάσης ἄλλης ὕλης, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου αὐτόματο νὰ κατασκευασθῶσιν ἑκατοντάδες πλοίων, ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ὀλίγα τινα, τὸ πολὺ δὲ καὶ σκάφη, περιεσώζοντο αὐτόθι, ὁ δὲ νέος αὐτοκράτωρ προσῆλθεν ἐκ Πελοποννήσου ἐπὶ καταλωνικῶν, ὡς εἶδομεν, τριήρων.

Δὲν ἐστρεφεῖτο μόνον ὕλικῶν πόρων ἡ Κωνσταντινουπόλις, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς ἦτο ἀσθενεστάτη.

Εἰς τὸν Γεώργιον Φραντζῆν ὁμολογεῖ ὁ Κωνσταντῖνος, ὅτι οὐδένα εἶχε περὶ ἑαυτὸν σύμβουλον, εὐλικρινῆ ἢ ἐμπειρον, μετὰ τοῦ ὁποίου νὰ συσχεθῇ κατὰ τὰς κρίσιμους ἐκείνας περιστάσεις.

Ὅπως λοιπὸν κατέστησαν τὰ πράγματα, ὁ Κωνσταντῖνος οὐδὲν σχεδὸν εἶχε νὰ πρᾶξῃ οἰκοθεν.

Ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων δύο καὶ μόνον εἶχον ἀποδείξει δι' ἔργων, ὅτι εἶνε πρόθυμοι ν' ἀγωνισθῶσι πρὸς τοὺς Τούρκους, ἡ Οὐγγαρία καὶ ὁ πάπας τῆς Ρώμης. Ἀλλ' ἡ μὲν Οὐγγαρία, ἠττηθεῖσα παρὰ τὸ Κοσσυφοπέδιον, εἶχε συνομολογήσει πρὸς τὸν Μουράτ τὸν Β' ἐπιταγὴ ἀνοκοχίαν, ὁ δὲ πάπας ἀδιαλείπτως ἀπῆλθε τὴν ἐνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ καὶ μόνου. Ὡστε καὶ ἐξ αὐτοῦ δὲν ἠλπίζετο βοήθεια.

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΠΙΚΑΛΕΙΤΑΙ ΒΟΗΘΕΙΑΣ

Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ πολλοῦ χρόνου, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν, εἶχον συνειθίσει νὰ βλέπωσι τοὺς Τούρκους ἀδιακόπως ἐπιτιθεμένους, ὥστε τὰ ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β' μελετώμενα δὲν ἦσαν δι' αὐτοὺς νέα καὶ ἀπροσδόκητα. Ἀλλὰ, παρὰ ταῦτα, ἡ ἀγγελία τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατασκευῆς τοῦ νέου παρὰ τὸν Βόσπορον φρουρίου κατέπληξε τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. «Νῦν, ἔλεγον — γράφει ὁ Δούκας — τὸ τέλος ἤγγισε τῆς πόλεως, νῦν τὰ σήμαντρα τῆς φθορᾶς τοῦ ἡμετέρου Γένους, νῦν αἱ ἡμέραι τοῦ ἀντιχρίστου. Καὶ τί γίνωμεν, ἡ τί ποιήσωμεν; Ἀρθήτω ἀφ' ἡμῶν ἡ ζωὴ ἡμῶν, Κύριε, καὶ μὴ ἴδωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δούλων σου τὴν φθορὰν τῆς Πόλεως, μηδὲ εἰπώσαν οἱ ἐχθροὶ σου, Δέσποτα, ποῦ οἱ φυλάσσοντες ταύτην ἄγιοι!»

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐγνώριζεν, ὅτι ὁ νέος τῶν Ὀθωμανῶν σουλτάνος, ἐν ἀκμῇ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς φιλοδοξίας, θὰ ἐπανελάμβανε δραστηρίως τὸ ἀρχαῖον κατακτητικὸν τῆς γενεᾶς αὐτοῦ σύστημα καὶ ὅτι ἐμελέτα εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὁποίαν σπουδαίως δὲν εἶχεν ἐπιχειρήσει ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μουράτ. Ἐγνώριζεν ὅτι Μωάμεθ ὁ Β' ἐνόησεν, ὅτι τὸ ἐν Εὐρώπῃ Κράτος τῶν Ὀθωμανῶν δὲν θὰ ἐπιστεγασθῇ οὔτε θὰ ἔχῃ ἀσφαλῆ ἀφετηρίαν πρὸς περαιτέρω κατακτήσεις, ἐν ὧν δὲν προσκτηθῇ τὸ ἱερὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ δὲν κυριαρχήσῃ τῆς πόλεως ἐκείνης, ὅτις ἐκράτει τὴν κλεῖδα τῶν δύο τῆς Ἀνατολῆς θαλασσῶν καὶ ἀπετέλει τὴν μεταξὺ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης γέφυραν.

Καὶ ἤρχισεν ἀνησυχῶν ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ἠρέμως συνδιεσκέπτετο μετὰ τοῦ φίλου καὶ ὑπουργοῦ του Φραντζῆ περὶ τοῦ πρακτέου. Ἦτο ἐξ ἐκείνων, οἵτινες πρὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου δὲν πτοοῦνται εὐκόλως καί, πρόθυμοι νὰ ἐκπληρώσωσι τὸ καθῆκον ἐν παντὶ καιρῷ καὶ χρόνῳ, ἐπιτελοῦσιν αὐτὸ τοσοῦτω μᾶλλον ἀταράχως, ὥς ἐπὶ τέλους εἶνε ἐτοιμοὶ καὶ ν' ἀποθάνωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ.

Καὶ ἐθεώρησεν ἐπιβεβλημένον αὐτῷ ν' ἀναγγεῖλῃ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην τὸ κρίσιμον τῶν πραγμάτων.

Ἐπεμψε πρέσβεις πρὸς τὸν πάπαν, ἐπιτετραμμένους νὰ

ζητήσῃ συνδρομὴν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἐν ταύτῃ τὴν ἀποστολὴν ἱερωμένων λογίων καὶ ἐπιτηδείων νὰ κατορθώσῃ τὴν ἐνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Συγχρόνως ἀπειτᾶθη πρὸς τὰς ἄλλας τῆς Εὐρώπης Δυνάμεις, ἰδίως πρὸς τὴν Βενετίαν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΡΟΣ ΜΩΑΜΕΘ

Ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει ἐτι διαμένοντα σουλτάνον ἐπεμψε πρέσβεις, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἴσως ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς κατασκευῆς τοῦ νέου φρουρίου.

Ὁ Κωνσταντῖνος διαμήνυσε τῷ Μωάμεθ τὰδε :

«Ἡμεῖς ἴδον τὴν σήμερον ἔτος ἑστί που ἑκατοστόν καὶ ἐπέκεινα, ἀφ' οὗ τὴν Ἀδριανουπόλιν ὁ σὸς πάππος Μουράτ, ὁ τοῦ Ὁρχάν υἱός, ἔλαβε καὶ ἐκτοτε συνθήκας ποιήσαντες οἱ ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ καταγόμενοι μέχρι σοῦ, οὐδεὶς ἐμελέτησε πύργον ἢ καλοῦσθαι πῆξαι ἐν τῇ αἰλῇ τῆς Πόλεως. Εἰ γὰρ καὶ αἰτία τις ἐυρίσκετο καὶ μάχην ἀμφότεροι συνήπτων, ἀλλὰ δι' ἄλλης συμβιβάσεως τὰ τῆς εἰρήνης ἐπράττοντο. Ὁ γὰρ σὸς πάππος, ὁ Μεχμέτ, βουλευθεὶς ἐν τῇ πρὸς Ἀνατολὴν κειμένῃ τοῦ πορθμοῦ γῆ κτίσαι φρούριον, παρακλητικῶς καὶ ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα, τὴν αἰτίαν αὐτῇ μικρὰν ὁ Μεχμέτ πρὸς τὸν βασιλέα Μανουὴλ ἐποίησεν. Ὅθεν καὶ κατένευθεν, ἐπὶ σκοπῷ ὅτι ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁκοδομητο τὸ ἔργον καὶ ἡ Ἀνατολὴ πᾶσα πρὸ χρόνων πολλῶν ἦν αὐτῷ προδικαιωμένη. Τὸ δὲ σὺ τὴν νῦν καλῶς ἐχόντων πάντων σὺν σοί, ὁρῶμεν ἀσφαλῶς ὅτι μέλλεις τὴν θάλασσαν τὴν Ποντικὴν ἄδατον ποιῆσαι τοῖς Φράγκοις καὶ τὴν Πόλιν λιμοκτονῆσαι καὶ τὰς εἰσόδους τῶν ἐν αὐτῇ τελουμένων κομμερκίων κωλύσαι. Δεόμεθα οὖν, ταύτην τὴν βουλὴν ἀπόκοψον, καὶ ἐσόμεθα φίλοι σου χρόστοι καθά καὶ σὺν τῷ πατρί σου, τῷ χρηστῷ ἡγεμόνι. Εἰ βούλει καὶ τέλος δίδοναι, δώσωμεν».

ΜΩΑΜΕΘ ΠΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ

Μωάμεθ ὁ Β' κατ' ἀρχὰς ὠμίλησε μετὰ μετριοπαθείας, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν παρώξυνθη, καὶ ἐν τέλει ὀργίλως ἀπάντησεν :

«Ἐγὼ ἐκ τῆς Πόλεως οὐ λαμβάνω τι. Ἐκτὸς τῆς τάφρου οὐκ ἔχει οὔτε κέκτηται τι. Καὶ γὰρ εἰ ἤθελον κτίσαι ἐν τῷ ἱερῷ στομίῳ φρούριον, οὐκ εἶχε δίκαιον τοῦ κωλύειν με. Πάντα γὰρ ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν εἶσι καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὴν κείμενα τοῦ στομίου φρούρια, καὶ ἐκτὸς αὐτῶν Τούρκοι κατοικοῦσι, καὶ τὰ ἐν Δύσει ἄοικα ἐμὰ εἶσι καὶ γὰρ Ρωμαῖοι οὐκ ἔχουσιν ἐπ' ἀδείας τοῦ οἰκῆσαι. Ἡ οὐκ οἶδατε ἐν ποίᾳ στενοχωρίᾳ ὑπέστη καὶ θεινῇ περιστάσει ὁ ἐμὸς πατήρ, ὅταν τοῖς Οὐγγροις ὁ βασιλεὺς συν-ετέθη, καὶ διὰ ξηρᾶς ἐλθόντες ἐκεῖνοι, διὰ θαλάσσης τὰς τῶν Φράγκων τριήρεις ἐν ταύτῃ τῇ Ἑλλησπόντῳ ἡγάγετο, καὶ τὸν Καλλιπόλεως πορθμὸν ἀποκλείσαντες οὐκ ἐδίδουν πορείαν τῷ ἐμῷ πατρί. Ἀναβὰς οὖν μέχρι τοῦ τόπου τοῦ ἱεροῦ στομίου ἐγγύς, καὶ ἐν τῷ πολυχνίῳ ὁ ἐδεῖματο ὁ πατήρ αὐτοῦ, σὺν ἀκατίοις περάσας Θεοῦ εὐδοκοῦντος. Καὶ γὰρ αἱ τριήρεις τοῦ βασιλέως ἐκεῖ κατεσκόπευον τοῦ κωλύσαι τὴν διαβάσιν. Ἐγὼ δὲ ἐκαθήμην ἐν Ἀδριανουπόλει παιδίον ὢν, ἐκδεχόμενος τὴν τῶν Οὐγγρων ἀφίξιν· οἱ δὲ Οὐγγροι ἐλεηλάτουν τὰ πέριξ τῆς Βάρνης, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ρωμαίων ἐφραίνετο, καὶ τὸ τῶν Μουσουλμάνων γένος ἐδυσφόρει καὶ οἱ Γκιαούρηδες ἐχαίροντο. Τότε ὁ ἐμὸς πατήρ περάσας μετὰ πολλοὺς τοὺς κινδύνους, ὥμοσε τοῦ ποιῆσαι κατασκευὴν τοῦ φρουρίου, τοῦ κειμένου πρὸς ἀνατολὴν, ἑτερόν φρούριον πρὸς δύσιν. Ἐκεῖνος οὐκ ἐφθάσε τοῦ ποιῆσαι. Ἐγὼ τοῦτο μέλλω ποιῆσαι Θεοῦ ἀρωγούντος. Τί μὲ κωλύετε; Ἡ οὐκ ἔξεστι ποιῆσαι ἐν τοῖς ἐμοῖς ὁ βούλομαι. Ἀπέλθετε, εἶπατε τῷ βασιλεῖ : Ὁ νῦν ἡγεμὼν οὐκ ἐστὶ τῶν πρόην ὁμοιος· ἃ οὐκ ἠδύναντο ἐκεῖνοι ποιῆσαι, οὗτος (ὑπὲρ) τὴν χεῖρα καὶ εὐκόλως ἔχει τοῦ πράξαι, καὶ ἃ οὐκ ἐδούλοντο ἐκεῖνοι, οὗτος θέλει καὶ βούλεται. Καὶ ὁ ἐλθὼν ἀπὸ τοῦ νῦν ἔνεκα τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀφαιρεθῆ-σεται τὴν δορὰν».

Ἐπιστρέψαντες οἱ πρέσβεις εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀνήγγειλαν τὴν μετ' ὀργῆς καὶ θυμοῦ γενομένην ἀπάντησιν.

«Τότε — γράφει ὁ Δούκας — οἱ τῆς πόλεως ἅπαντες, ἐν ἀγῶ-»

νία καὶ φόβῳ συνεχόμενοι, ἀλλήλους ὁμιλοῦντες ἔλεγον : Οὗτός ἐστιν ὁ μέλλων εἰσελθεῖν ἐν τῇ Πόλει καὶ φθεῖραι καὶ αἰχμαλωτῖσαι τοὺς ἐν αὐτῇ καὶ καταπνῖσαι τὰ ἅγια, καὶ ἀφανίσαι τοὺς τιμίους ναοὺς, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς κείμενα λείψανα θεοφόρων ἀνδρῶν καὶ μαρτύρων ἐν ταῖς πλατείαις καὶ ταῖς τριόδῳ ἐναπορρίψαι. Οἴμοι! τί πράξωμεν; ποῦ φύγωμεν; »

Ἡ ἀπάντησις αὕτη, ὄντως, οὐδεμίαν κατέλιπεν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἀμεταθέτου ἀποφάσεως, ἣν εἶχεν ὁ Μωάμεθ νὰ κτίσῃ τὸ νέον φρούριον.

Ὁ Κωνσταντῖνος, ὅσον ἀπαράσκευος καὶ ἂν ἦτο, ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ὑπόχρεον νὰ ἐμποδίσῃ διὰ παντὸς τρόπου τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τοῦ Μωάμεθ, κηρύττων πρῶτος τὸν πόλεμον. Ἀλλ' ἡ σύγκλητος τῶν ἱερομένων καὶ λαϊκῶν, εἰς ἣν εἶχεν ὑποβάλλει τὴν γνώμην του, ἀντέστη, ἀποφανθεῖσα ὅτι ἡ φρόνησις ἀπαιτεῖ νὰ ἴδωσι πρῶτον τί θὰ πράξῃ ὁ σουλτάνος. « Μὴ ἀποκαλῶ-φθεῖτω ἡ μάχη παρὰ τῆς βασιλείας σου, ὥς ἂν ἴδωμεν τί βούλεται αὐτὸς πράξαι ».

ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟΝ ΜΠΟΓΑΖ ΚΕΣΕΝ Ἡ ΡΟΥΜΕΛΙ ΧΙΣΑΡ

Τὸ ἔαρ τοῦ 1453 κατέβησε τὸ παραγγελθὲν ὕλικόν εἰς τὸ προοριζόμενον πρὸς τὴν ἰκανῆς συνοδείας καὶ μετ' οὗ πολὺ κατέβη καὶ ὁ σουλτάνος ἐξ Ἀδριανουπόλεως εἰς Καλλίπολιν, ὅπου ἐπιβιβάσθεις μετὰ τῶν ἐν τέλει ἐπὶ ἑξ τριηρῶν ἐξοπλισμένων, δεκαοκτὼ σιτηρῶν καὶ δεκαῖς φορτηγῶν πλοίων, ἐββάσε τὴν 26 Μαρτίου εἰς τὸν Βόσπορον. Ἐχώραξε δὲ αὐτὸς τὸ σχέδιον τοῦ οἰκοδομηθεμένου τριγωνοειδοῦς φρουρίου ἐπὶ τοῦ Ἑρμαίου ἀκρωτηρίου, ὅπου ἀνεγείρετο ὁ ναὸς τῶν Ἀσωμάτων, ὃν κατεδάφισεν.

Εἰς τὴν οἰκοδομὴν ταύτην ἀποδίδων ἡμεγίστην σημασίαν, ἀνέθηκε τοῦ μὲν πύργου τὴν ἐπιστάσιαν εἰς τὸν μέγαν βεζύρην Χαλῆλ πασᾶν, τὸν γηραιὸν στρατηγὸν Σαριτζέ πασᾶν — Ἕλληνα τὸ γένος, κατὰ Χαλκοκόνδύλην — τὸν κηδεστὴν τοῦ σουλτάνου Ζαγανὸν πασᾶν καὶ τὸν ἀρχιτεκτονικὸν Σεχαβεδδὶν πασᾶν. Τὴν μεταξὺ τῶν τειχῶν ἐπιστάσιαν ἀνέλαβεν αὐτὸς ὁ σουλτάνος. Χίλιοι κτίσται, βοηθούμενοι ὑπὸ δύο χιλιάδων ἐργατῶν, εἰργάζοντο πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν μέρος τοῦ κτιρίου καὶ ἰσχυρισμοὶ ἐσωτερικῶς. Καὶ αὐτοὶ οἱ μεγιστίνες ἐδοθήθουν εἰς τὸ ἔργον.

Τὸ Ρούμελι Χισάρ.

Τὸ φρούριον ἐντὸς ἑξαμηνίας ἦτο καθ' ὅλα ἐτοιμον. Εἶνε δὲ τοῦτο τὸ μέχρι σήμερον σωζόμενον **Ρούμελι Χισάρ**. Τότε ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων **Μπογάζ-κισέν**, ἦτοι πορθμοτόμος, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων **Λαιμοκοπία**.

Τεῖχος εἶχε τὸ φρούριον πάρχους 25 ποδῶν καὶ ὕψους 60, καὶ διηρεῖτο εἰς τρεῖς πύργους, ἐξ ὧν οἱ μὲν δύο χειρσαῖοι, ὁ δὲ τρίτος θαλάσσιος. Ὁ μεσαῖος ὑπερεῖχε τῶν λοιπῶν. Ἐξωπλίσθη διὰ πυροβόλων ὀρειχαλκίνων, ριπτόντων σφαίρας 600 λίτρων βάρους καὶ ἀπεθηκεύθησαν ἐν αὐτῷ ὅπλα, πολεμεφόδια καὶ τροφαί.

Ἡ φρουρά, ὑπὸ τὸν Φερουζ βέην, ἀποτελεῖτο ἐκ 400 ἀνδρῶν. Ὁ φρούραρχος διατάχθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου νὰ μὴ ἐπιτρέπῃται εἰς οὐδὲν πλοῖον, μέγα ἢ μικρόν, εἴτε ἀναπλέον εἴτε καταπλέον, νὰ διαβῇ, πρὶν ἢ ὑποστείλῃ τὰ ἰστία καὶ καταβάλῃ διόδια, πᾶν δὲ τὸ ἀπειθοῦν νὰ καταδυθίζῃται ἀμέσως.

Κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἐν λόγῳ φρουρίου πολλαὶ ἐπήρχοντο συμπλοκαὶ μεταξύ Χριστιανῶν, κατοίκων τοῦ ἁνω Βοσπόρου, καὶ Τούρκων ἐργατῶν.

Οἱ ἐργάται εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐχρησιμοποιοῦν τὰ εἰσπραττόμενα τῶν κτιρίων, τῶν κοσμομένων ἄλλοτε τὴν περίχωρον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ αὐτὰ ἐπὶ τὰ οἰκήματα τῶν περιούκων, ἐξ οὗ πολλοὶ ἀντέτασσον δι' ὀπλῶν ἀντίστασιν. Οἱ τολμηταὶ οὗτοι συλλαμβανόμενοι, διαταγῇ τοῦ σουλτάνου, ἐφονεύοντο.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ τῶν ἐσπραττόμενων ἀγρῶν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καταπάτησις, ἡ τῶν ποιμνίων τῶν Χριστιανῶν ἀρπαγὴ πολλὰς προεκάλουν, καθ' ἑκάστην σχεδόν, αἱματηρὰς συμπλοκάς, ὧν μία ἀληθὲς ἀπέδη μάχης, παρὰ τὸ σημερινὸν **Κανλί-Καδὰκ**.

ΚΗΡΥΞΙΣ ΠΟΛΕΜΟΥ

«Σὺ δὲ καταδυναστεύων δυνάστευε, ἕως ὃ
δίκαιος κριτὴς ἀποδώσει ἑκάστῳ. ἡμοὶ τε καὶ
σοί, τὴν δικαίαν ἀπόφασιν».

(Κωνσταντῖνοι)

Ἡ τοιαύτη προκλητικὴ τοῦ σουλτάνου στάσις καὶ ἡ μετὰ ταῦτα
γενομένη παρὰ τῶν Γενιτσαρίων ἀφαιρὴ τῶν κατοίκων τῶν Ἐπι-
δατῶν, προαίτειον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀνάγκασε τὸν
αὐτοκράτορα νὰ προβῇ εἰς ὃ, τι ἐπέβαλλεν αὐτῷ ἡ τιμὴ. Καί, κατ'
Ἰουλίον, ἐκλείδε τὰς πύλας τῆς πόλεως, ἀφ' οὗ προσεκάλεσε τοὺς
Χριστιανοὺς χωρικοὺς νὰ εἰσέλθωσιν ἐντὸς τῆς πόλεως μετὰ τῶν
ἐπολειθόντων αὐτῶν ὧρων.

Διερμήνευσε δὲ ταῦτοχρόνως πρὸς τὸν σουλτάνον διὰ δύο ἀπε-
σταλμένων τὰ ἑξῆς:

«Ἐπὶ τὰ τῆς μάχης ὁρεγίσω, καὶ οὔτε ὀρκίους οὔτε κολακείας
πεισθῆναι ποιεῖσθαί με ἔχω, ποιεῖ ἂ βούλει. Ἐγὼ γὰρ πρὸς τὸν
θεὸν καταφεύγω, καὶ εἰ θελήσῃ αὐτῷ ἐστὶ τοῦ δοῦναι καὶ τὴν
πόλιν ταύτην εἰς χεῖρας σου, τίς ὁ ἀντιπεῖν δυνάμενος. Εἰ δὲ
πάλιν ἐμφυτεύσει εἰρήνην ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ τοῦτο ἀσπασίως
ἀποδέχομαι. Πλὴν κατὰ τὸ παρὸν λάβε δυνάμεις ἀνενθύκας καὶ
τοὺς ὀρκίους. Ἐγὼ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ τὰς πύλας τῆς πόλεως
ἐκλείομαι. ἔχω καὶ τοὺς ἐνδον φυλάξω, ὅσον ἡ δύναμις. Σὺ
δὲ καταδυναστεύων δυνάστευε, ἕως ὃ δίκαιος κριτὴς ἀποδώσει
ἑκάστῳ, ἡμοὶ τε καὶ σοί, τὴν δικαίαν ἀπόφασιν».

Ἄντι πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως, ὁ σουλτάνος διέταξε ν' ἀπο-
κεφαλαιωθῶσιν οἱ ἀπεσταλμένοι!

Ὁ σουλτάνος, διευθετήσας τὰ κατ' αὐτόν, τακτοποιήσας ἅμα
καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, ἐνεκα τῆς ἀτελείας τῶν ὁποίων
μάλιστα τὸ τρίτον τῶν προσόδων μέχρι τοῦδε ἐλάμβανε, καὶ μὴ
ἔχων πλέον ἀνάγκην προφυλάξεων, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον.

Περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου ἐπέστρεψεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἵνα διορ-
γανώσῃ τὰ κατὰ τὴν ἔφοδον.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει διαμονῆς του, παρὰ
τὰς πολεμικὰς του ἐνασχολήσεις, κατέσκευάσε τὰ ἐν τῇ πόλει

ταῦτα πολυτελέστατα ἀνάκτορα, τὰ σωζόμενα μέχρι σήμερον καὶ
ἀποκαλούμενα ἐνεκα τῆς περιδύετον αὐτῶν θέσεως Δξιχανουμά
(Περιδύεπτα), ἐντὸς κήπων καὶ παραδείσων.

Ἡ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

Μωάμεθ ὁ Β', πρὶν ἢ ἐπιχειρῆσθαι τὴν κατὰ τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως ἐκστρατείαν, ἠθέλησε — καθ' ἃ ὁ Φραντζῆς γνωμα-
τεῦει — νὰ παρεμποδίσῃ τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ ἀδελφοὺς τοῦ Κων-
σταντίνου, τοὺς δεσπότας Θωμᾶν καὶ Δημήτριον, ν' ἀποστείλωσι
βοηθείας τῷ ἀπειλούμένῳ Βυζαντίῳ. Ἐφ' ᾧ καὶ διέταξε τὸν Τουρ-
χάν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ Τουρχάν, ἐκκινήσας ἐκ Θεσσαλίας τῇ 1 Ὀκτωβρίου 1452
μετὰ πολυαριθμοῦ στρατιᾶς, ἧς ἠγοῦντο, πλὴν αὐτοῦ, οἱ δύο υἱοὶ
Ἀχμέτ καὶ Ὀμέρ, ἀντεπεξῆλθε τὸ πρῶτον κατὰ τῶν Ἑλλήνων
παρὰ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου. Πολλοὶ τῶν ἀμυντῶρων αὐτοῦ
ἐπεσον ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ μάχῃ, ἀγωνιζόμενοι πρὸς τὸ πολὺ
μεγαλότερον Τουρκικὸν πλῆθος, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτράπησαν εἰς
φυγὴν. Ἡ μὲν σύμπασα Τουρκικὴ στρατιὰ προεχώρησε, μετὰ τὴν
νίκην ταύτην, ἀπὸ τῆς Κορίνθου εἰς τὰ ἐνδότερα, καὶ προέβη
μέχρι τῆς Ἀρκαδίας, σκυλεύουσα καὶ ἀνδραποδίζουσα τοὺς κατοί-
κους. Εἴτα ὁ Τουρχάν, χωρίσας μέρος τῆς στρατιᾶς καὶ τάξας
αὐτὸ ὑπὸ τὸν υἱὸν του Ἀχμέτ, αὐτὸς ἐξηκολούθει τὴν νικηφό-
ρον αὐτοῦ πορείαν διὰ τῆς Ἰθώμης καὶ τῆς Μεσσηνίας μέχρι τοῦ
Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Καὶ ταύτης μὲν τῆς στρατιᾶς συνεχεῖς
ὑπῆρξαν μέχρι τέλους αἱ δρώσεις καὶ αἰχμαλωσίαι, μόνον τὸ πο-
λιόρρηκτον Σιδηρόκαστρον μὴ δυνθεῖσθαι νὰ κυριεύσῃ. Ἀλλὰ τὸ
ἀπόσπασμα τοῦ Ἀχμέτ, εἰς ὃν ὁ πατὴρ εἶχε δώσει ἐντολήν νὰ
προσδῶλῃ τὸ ἰσχυρὸν Λεοντόρη, οἰκτρῶς ἀπέτυχεν. Ὁ γυναικαδελ-
φός τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου Ματθαῖος Ἀσάνης κατώρθωσε νὰ
νικήσῃ τὴν στρατιάν ἐκείνην, ἐπανερχομένην ἐκ τῆς Ἀρκαδίας,
παρὰ τὰ σημερινὰ Δερβενάκια, πολλοὺς φονεύσας καὶ αἰχμαλωτί-
σας. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς ὁ Ἀχμέτ, ὃν ὁ
νικητὴς ἀπέστειλεν εἰς Μυστράν, πρὸς τὸν Δημήτριον, ὅστις καὶ

ἀπέδωκεν αὐτόν, μετ' οὐ πολὺ, εἰς τὸν πατέρα, ἐναντι σπουδαίων ἀνταλλαγμάτων.

Ἱστορικοὶ τινες ἀπορίαν ἐκφράζουσι διατί οἱ Τούρκοι κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην δὲν κατέλαβον ὀριστικῶς τὴν ἐξηντλημένην Πελοπόννησον, ὥς και δὲν ἐπεχείρησαν τοῦτο ἐπὶ Μουράτ, κατόπιν ἐπιτυχῶν μάλιστα ἐπιδρομῶν. Τὸ αἷτιον τῆς ἀποχωρήσεως αὐτῶν ἐκ τῆς Χερσονήσου δὲν ἦτο βεβαίως ἡ αἰχμαλωσία τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουργᾶν Ἀχμέτ. Οἱ λόγοι τῆς τοιαύτης ἐφεκτικότητος ἔχουσι, μᾶλλον, ρίζας βαθυτέρας ἐν τῇ καθ' ὅλου πολιτείᾳ τῶν σουλτάνων, κρινόντων χάριν δυσεπιλύτων ἄλλων πολιτικῶν συνδυασμῶν ἀτελέσφορον τὴν τελικὴν κατάλυσιν τῶν δεσποτῶν τῆς Πελοποννήσου πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἐποψὶν ἔχει, βεβαίως, δίκαιον ὁ Φραντζῆς, παριστῶν ὡς σκοπὸν τῆς ὑπὸ τὸν Τουργᾶν ἐπιδρομῆς ταύτης κατὰ τῆς Πελοποννήσου τὴν παρακώλυσιν τῶν δεσποτῶν, ὅπως, δεσμευομένων τῶν χειρῶν αὐτῶν, διὰ τοῦ ὑφισταμένου πολέμου, καταστῇ εἰς αὐτοὺς ἀδύνατον νὰ σπεύσωσιν εἰς Βυζάντιον ὡς σύμμαχοι καὶ βοηθοὶ τοῦ κινδυνεύοντος ἀδελφοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ πράγματι κατώρθωσεν ὁ Μωάμεθ, ἀπομονώσας τελείως τὸν Κωνσταντῖνον κατὰ πάσης τυχόν προσδοκαμένης ἐκ τῆς Πελοποννήσου βοηθείας.

ΑΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΙΝΔΥΝΕΥΟΥΣΙΑΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΝ ΕΞΩΘΕΝ ΕΠΙΚΟΥΡΙΑΙ

Ἐλέχθη, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς εἶχον τὰ τοῦ κράτους, δὲν ἠδύνατο νὰ προβῇ εἰς ἀξίας λόγου παρασκευάς. Ἀλλὰ καὶ δὲν παρέλειπεν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ πράξῃ.

Ὁ Κωνσταντῖνος — γράφει ὁ Παπαρρηγόπουλος — περιεβλήθη τὸ ἀκάνθινον τοῦ Βυζαντίου στέμμα, ἀπαραλλάκτως, ὅπως ἀξιωματικός, προχειρισθεὶς φρουράρχος πόλεως, πανταχόθεν ὑπὸ τῶν πολεμίων περιεζωσμένης καὶ μὴ ἐχούσης οὔτε ὀχυρώματα ἀποχωρῶντα, οὔτε φρουρὰν ἱκανήν, ἠθέλεν ὑπακούσει εἰς τὴν δοθείσαν αὐτῷ ἐντολήν. Οὕτως ἀνέλαβε τὸ ὑπὸ τῆς τύχης ἐπιβλήθην αὐτῷ μάρτυρον.

Δὲν ἐδειλίασεν, οὐδ' ἐσκέφθη ἀμαχητὶ νὰ παραδῶσιν τὴν πόλιν, ὡς θὰ ἐπραττεν ἄλλος τις, μὴ Ἕλλην, κυρίαρχος ἄλλου κράτους, πρὸ τῆς ἀπορίτου εὐρισκόμενος ἀνάγκης.

Ὁ Φραντζῆς γράφει :

«Ὁ μακαρίτης ὁ αὐθέντης μου καὶ βασιλεὺς τί οὐκ ἐπραξε κρυφῶς ἢ φανερῶς ὑπὲρ τῆς πόλεως; Καὶ ὁμολῶν ἐστίν, ὅτι, εἰ ἠθέλεν, εὐκόλως ἠδύνατο φυγεῖν. Πλὴν οὐκ ἠθέλεν, ἀλλ' ἠγωνίζετο ὡς ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὃς τίθησι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων, ὡς καὶ ἐποίησεν».

Ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ ἔτους μηνῶν ἤρξατο εἰσάγων ἐντὸς τῆς πόλεως τοὺς γεωργοὺς τῆς περιχώρου καὶ τοὺς ἄλλους αὐτῆς κατοίκους, τρόφιμα πλεῖστα ὅσα καὶ ἰδίως εἶτον.

Εἰτα προέβη καὶ ἐξηκρίθωσεν τὸν ἀριθμὸν τῶν προαιρουμένων καὶ δυναμένων νὰ ὀπλοφορήσωσι, τὴν κατάστασιν τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, τῶν ὀχυρωμάτων, καὶ ἐν γένει πᾶν τὸ δυνατόν ἐπραξεν ὑπὲρ τῆς ἀμύνης τῆς πόλεως.

Ἀλλὰ πάντα τὰ μέτρα ταῦτα ἦσαν τόσον μικρά, ὥστε ἦτο πρόδηλον, ὅτι ἄνευ ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας οὐδὲν θὰ κατώρθουτο. Τοῦτου δ' ἐνεκεν ἀπὸ τῶν τελευταίων ἑπτὰ μηνῶν τοῦ 1451 εἶχεν ἀποστείλει, ὡς εἶπομεν, πρέσβεις εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἵνα παραστήσωσιν οὗτοι τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον καὶ προκαλέσωσι διὰ παντὸς τρόπου τὴν ἀποστολὴν ἐπικουριῶν.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος ὁ Γ' διεπραγματεύθη πρὸς τὸν πάπαν περὶ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπεσχέθη συνάμα, ὅτι θὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' οὐδὲν ἐπραξε.

Καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἠστόχησαν αἱ ἐνέργειαι τοῦ Κωνσταντίνου.

Ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1451 μάτην εἶχε προσπαθῆσαι νὰ κινήσῃ τὸν βασιλέα Κάρολον Ζ' ὑπὲρ ἀναλήψεως σταυροφορίας ἐναντίον τῶν Τούρκων ὁ Ἰταλὸς Φραγκίσκος Φίλελφος, ὃν συνέδεε πρὸς τοὺς Ἕλληνας, πλὴν τοῦ ἀκράτου αὐτοῦ φιλελληνισμοῦ, ὁ γάμος μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰωάννου Χρυσολωρᾶ Θεοδώρας. Διὰ τοῦ ἐν Παρίσιος πρέσβεως τοῦ Βυζαντίου, τοῦ Νικολάου Σταυροῦ, ἀπάντη τὸ ἔαρ τοῦ 1452 ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, διαδιδάσκων ἀπλῶς εὐχὰς καὶ συμπαθείας ὑπὲρ ἀγαθῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐπικειμένου ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὁμολογίαν, ὅτι μετὰ λύπης ἠδυνάται, ἐπὶ τοῦ παρόντος, νὰ παρῶσιν οἰανδῇ.

ποτε βοήθειαν, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχε περατωθεῖ ὁ μακρὸς, ἐπὶ ἑκατὸν ὅλα ἔτη, διαρκέσας μεταξύ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας πόλεμος, εὖ ἡ τελευταία πράξις ὑπῆρξε, μετ' οὐ πολὺ, κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡ παρὰ τὸ Σατιγιὸν ἡττα τοῦ Ἀγγλοῦ στρατηγοῦ Τάλλβοτ. Μεθ' ὅλα ταῦτα, εἰς τὸν καρδινάλιον Βυσδαρίωνα, διαπέμφαντα τὰ συγχαρατήρια τοῦ Κωνσταντίνου ἐπὶ ταῖς ἐπιτυχίαις τοῦ βασιλείας τῆς Γαλλίας, ἀπήντησεν ὁ Κάρολος τῇ 32 Αὐγούστου δια τοῦ καγκελλαρίου Μπωδαρλαί μόνον διὰ συμπλαθῶν εὐχῶν ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἔλεγεν ὁ καγκελλάριος ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ τοὺς Ἕλληνας «ἔθνος ἐπιφανίστατον καὶ ἄξιον παντός ἐγκωμίου, εἰς ὃ πλείστα ὅσα ἐγκαλλωπίσματα ἐχρεώσται τὸ ἀνθρώπινον γένος», ἐπομνησκῶν, σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πολιοῦχος τῆς Γαλλίας, ὁ ἅγιος Διονύσιος, ἦτο γέννημα τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' αἱ συμπράξεις αὐταὶ ἦσαν ἥκιστα ἐπὶ καιροί, ἐφ' ὅσον δὲν συνώδευσαν αὐτὰς βοηθίαι ὀλίκαί πρὸς τοὺς κινδυνεύοντας τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας, Σικελίας καὶ Νεαπόλεως Ἀλφόνσος προετράπη μὲν ὑπὸ τῶν Γενουαίων, πρὸς οὓς διετέλει εἰς πόλεμον, νὰ στρέψῃ πάλιν τὰ ὅπλα πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστης, ἀλλ' οὐδὲν ἐπραξεν.

Ὁ Οὐνιάδης, ἀντιβασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, ἀπέναντι τῆς συνδρομῆς, ἣν θὰ παρεῖχεν, ἀπῆλθε τὴν παραχώρησιν τῆς Σηλυβρίας ἢ τῆς Μεσημβρίας. Ἀλλὰ, λαβὼν τὴν Μεσημβρίαν, οὐδὲν νύκαιρσε νὰ πράξῃ.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Καταλωνίας ἀπῆλθε τὴν Λήμνον, ὅτις καὶ τῷ ἰδῶν, ἀλλ' οὐδὲν καὶ αὐτὸς ἠδυνήθη νὰ πράξῃ.

Ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἡγεμονιῶν, ἡ μὲν Σερβία ἀπέστειλε, πρᾶγματι, χρήματα καὶ ἄνδρας πολλούς, ἀλλ' ἀπέστειλε ταῦτα εἰς τὸν σουλτάνον ἀντὶ εἰς τὸν Κωνσταντῖνον. Ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου, ὅστις ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Τούρκους διέκειτο, πολλὰ ἐπεσχέθη, ἀλλ' οὐδὲν ἐπραξεν.

Οἱ Βενετοί, οἱ Γενουαῖοι καὶ ὁ πάπας πολλὰ ἐπεσχέθησαν, ἀλλὰ μέρος μόνον τῶν ἐποσχέσεων δι' ἔργων ἐτήρησαν. Οἱ Βενετοί, μάλιστα, καὶ οἱ Γενουαῖοι εἶχον συμφέρον νὰ βοηθήσωσι τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπειλουμένην πόλιν. Ἡ ἁλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως θὰ ἦτο δι' αὐτοὺς πλῆγμα καίριον, διότι, μετὰ τὴν ἐνδεχομένην πτώσιν τοῦ προμαχώνος τούτου, θὰ ἠδύναντο ν'

Φρουρὸς τῆς ὀπλοθήκης, Ταγματάρχης τῶν ὀπλοποιῶν, Μποδτανιζῆς τῶν ἀνακτόρων τῆς Ἀδριανουπόλεως, Δρομεύς.

ἀνθέξωσιν ἐπὶ πολὺ αἱ πλεῖσται, ἂν ὄχι ὅλαι, αἱ κτήσεις καὶ αἱ ἀποικίαι, τὰς ὁποίας εἶχον διεσπαρμένας καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν; Ἐν τούτοις ἐλάχιστα καὶ οὗτοι ἐπράξαν ὑπὲρ τῆς ἰδίας σωτηρίας.

Ὁ δόγης τῆς Βενετίας Φραγκίσκος Φόσκαρης ἐμνηστικᾷ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, ὡς ἀπορρίψαντα τὴν περὶ γάμου μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ πρότασιν, ἀλλ' ἀπέκρουπε τὰς διαθέσεις του καὶ διέταξε τὸν ναύαρχον Ἰάκωβον Λορεδανόν νὰ συλλέξῃ ἐν Κρήτῃ, Κερκύρᾳ, Μεθώνῃ, Ναυπλίῳ καὶ Εὐβοίᾳ ὅσα τὸ δυνατόν περισσώτερα πλοῖα καὶ στρατεύματα καὶ ἄλλα ἐφόδια καὶ πλεῖστα εἰς βοήθειαν τῆς ἀπειλουμένης βασιλείδος τῶν πόλεων. Ἀλλ' ἀντὶ πάσης ταύτης τῆς τοσοῦτον πομπῶδως προαγγελθείσης παρασκευῆς, ἐφθάσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1452, δύο μόνον πολεμικαὶ γαλέραι, ὑπὸ τὸν κυβερνήτην Γαβριὴλ Τρεβιζάνον.

ΚΑΤΑΠΛΟΥΣ ΠΛΟΙΩΝ

Ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου ἐπεχείρησαν νὰ καταπλεύσωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν τέσσαρες ἐμπορικαὶ γαλέραι, δύο μὲν ὑπὸ τὸν κυβερνήτην Ἰερώνυμον Μοροζίνην, μία ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Ρίτσον καὶ μία ὑπὸ τὸν Ἰάκωβον Κόκον.

Αἱ δύο ὑπὸ τὸν Μοροζίνην προσερχόμεναι γαλέραι, ἅμα ἐφθάσαν, τῇ 12 Νοεμβρίου, ἐμπροσθεν τοῦ Ροῦμελι Χισάρ, διετάχθησαν νὰ ὑποστείλωσι τὰ ἰστία. Ὁ κυβερνήτης, εἰς δευτέραν διαταγὴν, ἐστρέψε κατὰ τι τὰ πλοῖα πρὸς τὴν παραλίαν, ἡ Τουρκικὴ ὁμῶς φρουρὰ ἀπῆλθεν ἐντελῶς νὰ πλησιάσῃ καὶ ἤρχισε νὰ πυροβολᾷ, φονεύσασα δέκα ἐκ τῶν ναυτῶν. Ὁ κυβερνήτης ἐφάνη τότε πρόθυμος νὰ ὑπακούσῃ καὶ διετάχθη ἡ παῦσις τοῦ πυρός. Ἀλλ' ὁ πονηρὸς Βενετός, βεβαιωθείς ὅτι τὰ πλοῖά του, προβαίνοντα, εὐρίσκοντο ἤδη ἐκτὸς βολῆς, ἀνεπέτασεν αἰφνης ὅλα τὰ ἰστία καὶ κατέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνθουσιωδῶς γενόμενος δεκτός.

Ὁ Ἀντώνιος Ρίτσος ἐφθάσε τῇ 26 Νοεμβρίου πρὸ τοῦ Ροῦμελι Χισάρ. Ἀλλ' ἀποποιηθέντος αὐτοῦ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν, ὅπως σταματήσῃ ἐκεῖ, τὸ πλοῖόν του, προσβληθὲν διὰ πυροβόλου σφαίρας, κατεποντίσθη. Ὁ κυβερνήτης μετὰ τριάκοντα ἀνδρῶν,

διασωθέντες ὑπὸ τῶν προσδραμόντων ἀκατίων καὶ συλληφθέντες, ἀπεστάλθησαν δέσμοι εἰς τὸν ἐν Διδυμοτείχῳ τότε διατρίβοντα σουλτάνον. Ἐκεῖ, διαταγῇ αὐτοῦ, ὁ μὲν Ρίτσος ἀνισκολεπίδθη, ὁ δὲ ναυκλῆρος, νέος ὢν καὶ εὐειδής, ἀπήχθη εἰς τὸ σουλτανικὸν ἀνάκτορον. Οἱ ναῦται πάντες ἀπεκεφαλίδθησαν.

Ὁ Ἰάκωβος Κόκος ἐφθάσεν ἐκ Τραπεζοῦντος εἰς Βόσπορον τῇ 2 Δεκεμβρίου. Ἄμα ὡς προσήγγισεν εἰς τὸ φρούριον, περιεστοιχίσθη ὑπὸ δώδεκα ἀκατίων. Οὐδεμίαν ἐπιχείρησεν ἀντίστασιν, φιλικῶς μετὰ τοῦ ναυκλήρου συνδιαλέχθη καὶ δῶρα προσέφερεν εἰς αὐτόν. Προσποιηθεὶς ὅτι παρακολουθεῖ τὰ ἀκέρτια, ἵνα προσορμισθῇ, ἐκωπιάσθη πρὸς τὰ πρόσω, καὶ ὅτε ἀρκούντως προσχώρησε, διὰ σαλπασμάτων ἐχαιρέτισε τρεῖς τὴν Τουρκικὴν φρουρὰν καὶ εἰσέπλευσε σφῶς εἰς τὸν λιμένα.

Τὰ τρία ταῦτα σκάφη ἦσαν μὲν ἑμπορικά, ἀλλὰ μεγάλα καὶ ἐπὶ πολέμῳ καλῶς ἐφοδιασμένα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ

Πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ ἐξ ἀνδρῶν Γενοναίων προσελθοῦσα, τῇ 20 Ἰανουαρίου 1453, ἐπικουρία ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ἰωάννην Ἰουστινιανόν, μετὰ δύο μεγάλων πλοίων καὶ 700 ἀνδρῶν.

Ὁ Ἰωάννης Ἰουστινιανός, καὶ Λόγγος ἐπικαλούμενος, πρὸ δύο ἐτῶν ἦτο ποδιστά, ἡτοιθιοικητής, τῆς γενουντικῆς παροικίας τοῦ Καῖφά τῆς Κριμαίας. Διεκρίνετο ἐπὶ ἐκτάκτῳ ρώμῃ καὶ στρατηγικῇ τέχνῃ, ἀπὸ μικρῆς ἡλικίας ἀφοσιωθείς εἰς τὰ ὅπλα καὶ εἰς πολέμους.

Δὲν ἀπεστάλη οὗτος παρὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς Γενούης, ἀλλ' ἤλθεν αὐτόκλητος, παρὰ κλήσει τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ ἐξ ἰδίων παρασκευασθεὶς.

Γινώσκων ὁ αὐτοκράτωρ τὴν μεγάλαν τοῦ ἀνδρὸς πολεμικὴν ἱκανότητα, ἰδιαζόντως τὸν ἐτίμησεν, εἰς αὐτὸν ἀναθέσας τὴν ὑπερτάτην τῶν στρατευμάτων ἡγεμονίαν.

Ἄμα ὡς ἀνέλαβε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν, ὡς καὶ τὴν διευθύνσιν τῶν ἀμυντικῶν ἔργων, συνεχίζων τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀρξάμενον ἤδη ἔργον, ἀχώρῃσε τὰς σπουδαιότερας ἐπάλξεις

διὰ τῶν μικρῶν αὐτοῦ σιδηρῶν τηλεβόλων καὶ τῶν ἄλλων λιθοβόλων μηχανημάτων. Ἐτοποθέτησε τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς πόλεως καθ' ὁμίλους ἐθνικοτήτων καθ' ὅλον τὸ μήκος τῶν τειχῶν καὶ καθώρισεν ἐκάστου ἀρχηγοῦ τὴν θέσιν. Ἐπελάβετο συνάμα τῆς ἐπιδιορθώσεως τῶν διὰ τοῦ χρόνου ἐρειπωθέντων πολλαχοῦ τῶν τειχῶν μερῶν. Ταῖς ὁδηγίαις αὐτοῦ ἐγυμνάσθησαν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὁπλῶν οἱ πολῖται, ἱερεῖς καὶ μοναχοί, οἵτινες μετὰ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν πολεμιστῶν ὤφειλον ν' ἀμυνθῶσι κατὰ τῶν ἐπερχομένων ἀλλοθρήσκων.

Ο ΠΑΠΑΣ ΚΑΙ Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἀρχηγὸς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἦτο Νικόλαος ὁ Ε'.

Ὁ ποντίφηξ οὗτος τῆς Ρώμης παντοῖα ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐμψυχεύετο, εἴτε διὰ τῆς μεγάλης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰσχύος του, εἴτε διὰ δολοπλοκιῶν, ἵνα προσδέσῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ ἅρμα τῆς Δυτικῆς, ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἐνώσεως, καθ' ὃν ἰδίᾳ χρόνον τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου κατεῖχεν ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἀπέβαινον μάταιαι.

Μετὰ τὴν ἀνάορσιν τοῦ Κωνσταντίνου, ἔσπευσε Νικόλαος ὁ Ε' ν' ἀποταθῇ πρὸς αὐτὸν δι' ἐπιστολῆς, δι' ἧς καταδικάζει τὴν ἀπροθυμίαν καὶ τὰς ὑπεκφυγὰς τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἀξιώσεων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας παρορμᾷ τὸν Κωνσταντίνον ὡς «προαιρετικώτερον τῶν θείων καὶ ἀρετῇ πολλῶν διαφέροντα τοῦ ἀδελφοῦ». Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις προβαίνει καὶ εἰς ἀπειλὰς... Ἐν τῇ ἐπιστολῇ του κατ' ἀρχὰς ἀξιοῖ ν' ἀναγνωρισθῶσι τὰ πρωτεῖα τῆς Ρώμης καὶ τοῦ ἀρχοντος αὐτῆς, χάριν ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ παροτρύνει κατόπιν τὸν νέον αὐτοκράτορα εἰς ἐπισκόπησιν τῆς τέχνης τοῦ Βυζαντίου, ἐπιμένοντος εἰς τὸ σχίσμα.

«Σκέψαι πρὸς Θεοῦ ἀκριβῶς—γράφει—τισιδύποτε ἁμαρτήμασιν ἔθνος τηλεκούτον ὑφ' ἐνὸς ἀρχόμενον αἰεὶ αὐτοκράτορος, τὸ πρόσθεν εὐσθενοῦν ὀσιωτάτοις καὶ σοφωτάτοις ἀνδράσιν, εἰς

τοῦτο κακοδαιμονίας ἐκλήθυς περιεῖδε θεός, ὥστ' εἶναι πάντων ἐθνῶν κακοδαιμονέστατον».

Ἱστορῶν δὲ διὰ βραχείων τὰ τῆς ἀποσχίσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καὶ τὰ γενόμενα ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ ἐκθέτων τὰ τῆς παρακλίσεως καὶ τῶν ἀναβολῶν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Ὁροῦ, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, γράφων τὰ ἑξῆς:

«Ἀποκρίσις μὲν οὖν ἡ δὲ σοι παρ' ἡμῶν, ὦ αὐτοκράτορ, ὅτι καὶ ἡμεῖς ὡς ἀποκρινόμενοι διατελέσομεν, ὥς τα παρ' ἡμῶν τῶν γραμμάτων ἀποκρίνη. Καὶ ἦν μὲν ὑγιέστερον βουλευσάμενος μετὰ τῶν εὐπατριῶν τε καὶ δημοτῶν τὴν τῆς ἐνώσεως παραλάβης θέσιν καὶ στέργων τοῖς γενομένοις διατελέσης, ἔξεις ἡμᾶς τε καὶ τοὺς ἡμετέρους ἀδελφούς καρδινάλιες καὶ πάντας ἀπλῶς τὴν ἐσπέρειον Ἐκκλησίαν συμπράσσοντας σοι αἰεὶ τὰ περὶ τὴν σὴν ἀρχὴν καὶ τιμὴν τὴν δόμψαν προθυμότερα. Εἰ δὲ μὴ, ἴσθι τοιαῦτα ἅττα ἐξ ἀνάγκης ἡμᾶς προνοησόμενα, οἷα ὅτι εἰς τιμὴν μὲν ἡμετέραν, εἰς σωτηρίαν δὲ, αἰεὶ γάρ, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἡμετέρων ψυχῶν συνοῖσαι γενόμενα».

Καὶ ὡς ἀπαρχὴν τῆς τοιαύτης πολιτείας, ἀπῆται, τέλος, ρητῶς ὁ πάπας τὴν ἐγγράφην τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς διπτέχοις καὶ τὴν μνημόνευσιν αὐτοῦ ἐν ἀπάσῃ ταῖς ἑλληνικαῖς ἐκκλησίαις.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τοῦ πάπα, ἣν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τελεσίγραφον τῆς λύσεως πρὸς τὸ Βυζάντιον, γίνεται κατὰ διπλὸν, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος οὐδαμῶς εἶχε προηγουμένως προσχωρήσει εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς Ρώμης, ὡς ὑπὸ τινῶν νεωτέρων ξένων ἱστορικῶν υποδηλοῦται. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἐπίσης ταύτης διασαφηνίζεται, ὅτι ἡ Ρώμη μετὰ τῆς λοιπῆς Ἰταλίας ἀπέκρουσαν πᾶσαν αἰτησὶν βοηθείας, ἐφ' ὅσον ὁ πάπας δὲν ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγὸς συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ πρόσχημα τῶν δογμάτων καθιερεῖτο πλέον. Περὶ ἐνός καὶ μόνου προέκειτο ἀπροκαλύπτως, περὶ τῶν πρωτείων τοῦ πάπα. «Σὺς σώζομεν ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἂν ὑποταχῆτε εἰς τὴν Ρώμην...». Τοιοῦτο ἦτο τὸ πρόγραμμα τοῦ πάπα.

Ἡ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑ

Ὁ Κωνσταντῖνος, παρὰ ταῦτα, ἀπνυθύνθη καὶ πρὸς τὸν ὑπατον τῆς Ρώμης ἀρχιερέα, ἐπικαλούμενος τὴν ἐλκὴν αὐτοῦ συνδρομὴν ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης ἐν τῇ Ἀνατολῇ Χριστιανωσύνης.

Νικόλαος δ' Ε' ἀπέστειλε πεντήκοντα μόνον ἄνδρας!.. Ἀλλ' ἐπεσχέθη, ὅτι σημαντικὰς θὰ ἔσπελλε βοηθείας, ἐὰν ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐστεργεν, ὁριστικῶς πλέον, τὸν Ὁρον τῆς ἐνώσεως, καθ' ὃν τρόπον καὶ τύπον, ὡς ἐλέχθη, ἀπῆται ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης.

Οἱ πεντήκοντα μαχηταὶ κατέπλευσαν ἐπὶ μεγάλου γενονητικοῦ πλοίου κατ' ἀρχὰς εἰς Χίον, ὑποκειμένην τότε τῇ Γενούῃ. Ἐκεῖ ἐστρατολογήθησαν προσέτι ἑκατὸν πεντήκοντα Καθολικοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Λατίνος ἀρχιεπίσκοπος Μιτυλήνης Λεονάρδος. Παραλαβόντες πάντες οὗτοι καὶ ἕτερον πλοῖον, τὸ ὁποῖον διευθύνετο εἰς Καῖφάν τῆς Κριμαίας, κατέπλευσαν, κατὰ Σεπτέμβριον, εἰς Κωνσταντινοῦπολιν.

Ἐπίτροπος τοῦ πάπα διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῆς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διαφορᾶς ἦτο ὁ καρδινάλιος Ἰσίδωρος, ἐπίσκοπος τοῦ Κιέβου, Πελοποννήσιος τὴν καταγωγὴν, αὐτομολήσας πρὸς τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν καὶ μετὰ ζήλου πολλοῦ ὑπηρετῶν τὰ συμφέροντα αὐτῆς.

Ὁ ἐπίτροπος οὗτος, καὶ πολέμαρχος συνάμα, κατῆλθεν εἰς Κωνσταντινοῦπολιν ἐπὶ κεφαλῇ τῶν πεντήκοντα μαχητῶν του καὶ τῶν ἐν Χίῳ στρατολογηθέντων ἑκατὸν πεντήκοντα Καθολικῶν.

Ὁ καρδινάλιος οὗτος προσέφερε τῷ αὐτοκράτορι ξίφος, σφρόμενον μέχοι τοῦδε. Ἐπὶ τῆς κωπίδος αὐτοῦ εἶδιν ἐγκεχαραγμένα τὰ ἀκόλουθα:

«Σὺ, βασιλεῦ ἀχίττει, λόγι θεοῦ παντίναξ,
Νίκης βραβεῖα δώρησι κατὰ τῶν πολέμων
Τῷ ἠγεμόνι καὶ πιστῷ αὐθέντι Κωνσταντίνῳ,
Ὅστις ποτὶ τῷ βασιλεῖ Μεγάλῳ Κωνσταντίνῳ».

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

«Κρειττότερόν ἐστιν εἶδέναι ἐν μέσῃ τῇ πόλει
φακιάλιον βασιλεῦον Τούρκων ἢ καλύπτραν
λατινικήν».

(Λευκὴς Νότερς)

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος κάλλιστα ἐγνώριζεν, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ πάπα ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἐνώσεως θὰ προσέκρουε κατὰ πολλῶν δυσχερειῶν. Ἄλλ' ἐλπίζων, ὅτι προσεχῶς καὶ ἄλλη, σημαντικὴ τῇ φορᾷ ταύτῃ, θὰ ἦδρχετο ἐκ Ρώμης πολεμικὴ βοήθεια, εὐμενῶς ὑπεδέχθη τὸν Ἰσιδώρον καὶ ἀπεψάσινεν ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ φανῇ ἐνδοτικὸς εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ καρδινάλιου.

Πολλὰ ἐγένοντο προδιακείμενα.

Ἐν τέλει συνεκροτήθη ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, ἥτοι ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας, συνάθροισις, καθ' ἣν, μετὰ ἐκτενῆ πρὸς τὸν Θεὸν δέησιν, ὁ καρδινάλιος Ἰσιδώρος ὡμίλησε πρὸς τὴν ἀσπύριν, ἥτις ἐν τέλει ἐστέρηε τὸν Ὅρον τῆς ἐνώσεως, ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ, ὅτι, παρελθόντος τοῦ ὑφισταμένου κινδύνου, ὁ Ὅρος θὰ ἀντιστρέφειτο, εἰ πού ἐκρίνεται μὴ ὀρθοτομῶν.

Τῇ 12 Δεκεμβρίου τοῦ 1452, καθ' ἣν ἡμέραν ἑορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Σπυριδωνος, ἐτελέσθη κοινὴ λειτουργία ὑπὸ Λατίνων καὶ Ἑλλήνων ἱερέων, καὶ ἐμνημονεύθη ἐν τοῖς διπτύχοις ὁ πάπας Νικόλαος καὶ ὁ ἐν Ρώμῃ ἐξόριστος πατριάρχης Γρηγόριος, οἱ τὴν ἀνάκλησιν ἁγίου, πρὸς ταῖς ἄλλαις ἀξιώσεσιν, ὁ πάπας.

Παρά ταῦτα ὅμως, πολλοὶ τῶν μετασχόντων τῆς κοινῆς λειτουργίας ἠρνήθησαν νὰ δεχθῶσιν ἀντιῶρον, διαμαρτυρόμενοι διὰ τὴν γινομένην πράξιν ὡς ἀντικανονικὴν, καὶ φωνοῦντες, ὅτι «δὲν ἐννοῦνται πρὸς τοὺς ἀζυμίτας».

Σημειωτέον, ὅτι ἐκτὸς τῆς μεγαλειτέρας μερίδος τοῦ λαοῦ καὶ πολλοὶ ἐκ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου καὶ ἁπας ὁ κατώτερος κλῆρος, οἱ μοναχοὶ καὶ αἱ μοναχαί, ἐντόνως ἀπέκρουον τὴν ἐνωσιν.

Τὰ πράγματα, ὡς εἰκός, κατέληξαν εἰς ἐκκλησιαστικὴν ἀναρχίαν.

Οἱ μετριοπαθεῖς ἐκ τοῦ κλήρου καὶ ἐκ τοῦ λαοῦ, ἐπὶ κεφα-

λῆς ἔχοντες τὸν αὐτοκράτορα, ὑπ' ὃν λημβάνοντες τὸ δεινὸν τῶν περιστάσεων, ἐφαίνοντο ἐμμένοντες εἰς τὸ τετελεσμένον τῆς ἐνώσεως γεγονός.

Ἄλλ' ὁ λαός; Παρ' ὅλας τὰς γενομένας προτροπὰς, εἰδείχθη ἀμετάπειστος.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς δὲν ἐλυσμόνησε τὴν ληστρικὴν σταυροφορίαν τοῦ 1204, τὴν σύλησιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἀρπαγὴν τοσοῦτων πολυτίμων ἐκθεμάτων τῆς Πόλεως. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου, ἀνευδότως ἐπιμένον εἰς λατρείαν τῶν πατρίων, ἀπεστρέφετο τοὺς Καθολικοὺς. «Τί καλὸν ἐγένετο — ἔλεγον — ἐκ τῆς ἐν Λουγδούνῳ γενομένης συνόδου ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πρώτου Παλαιολόγου, ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγου ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ τί μέλει γενέσθαι ἐκ τῆς σημερινῆς ἐν Ἀγίᾳ Σοφίᾳ;»

Καὶ προσελθὼν λαοῦ πλῆθος εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος, πρὸς τὸν λαοφιλέτητον μοναχὸν Γεννάδιον — πατριάρχην μετὰ τὴν Ἀλωσιν ἀναγορευθέντα — ἐφώνει: «Καὶ ἡμεῖς τί ποιήσωμεν;»

Ὁ Γεννάδιος ἀσθενῶν ἠδυνάτει νὰ ἐμφανισθῇ πρὸ τοῦ πολιορκήσαντος τὴν μονὴν λαοῦ. Ἄλλ' αὐτοῦ ἐπιμένοντος, λαβὼν χάριτην, ἔγραψε τὴν γνώμην αὐτοῦ διὰ τῶν ἐξῆς:

«Ἀθλοῖ, εἰς τί ἐπλανήθητε καὶ ἀπεμακρύνετε ἐκ τῆς ἐλπίδος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠλπίσατε εἰς τὴν δύναμιν φθαρτῶν καὶ σὺν τῇ Πόλει, ἐν ἣ μέλει φθαρῆναι, ἐσχάσατε καὶ τὴν εὐσεβεῖάν σας; Ἰεὼς μου, Κύριε, μαρτύρομαι ἐνώπιόν σου, ὅτι ἀθῶός εἰμι ἐκ τοῦ τοιοῦτου πταισματος. Γινώσκετε τί ποιεῖτε, καὶ σὺν τῷ αἵματι ζωτῆς, ὃς μέλει γενέσθαι εἰς ὑμᾶς, ἐσχάσατε καὶ τὸ πατροπαράδοτον καὶ ὁμολογήσατε τὴν ἀσέβειαν; Οὐαὶ ὑμῖν ἐν τῷ κρίνεσθαι».

Μόλις ταῦτα ἀναγνώσας ὁ λαός, ἐξεμάνη, ἀνεβόησεν «ἀνάθεμα κατὰ τοῦ Ὁρου τῆς συνόδου καὶ κατὰ πάντων τῶν στεργόντων αὐτόν», εἰτα δέ, τραπεῖς ἀνὰ τὰς ὁδοὺς, ἐπανελάμβανε τοὺς ἀναθεματισμοὺς κατὰ τῶν ἐνωτικῶν καὶ ἐπεκαλεῖτο ὑπὲρ τῆς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ἀπειλουμένης Πόλεως τὴν προστασίαν τῆς Θεομήτορος, ὡς ἄλλοτε ἐπροστάτευσεν αὐτὴν κατὰ τῶν Περσῶν καὶ Ἀράβων. Ἐν τέλει ὁ λαὸς ἐφώνει: «Τὴν γὰρ Λατίνων οὔτε βοήθειαν οὔτε ἐνωσιν χορῶμεν· ἀπέστω ἅψ' ἡμῶν ἡ τῶν ἀζυμιτῶν λατρεία».

Καὶ αὐτοὶ οἱ μεγιστάνες ἦσαν διηρημένοι. Ἐκ τῶν «ἐνωτικῶν» ἦτο καὶ ὁ Φραντζῆς, ὅστις εἶχε συμβουλεύσει τὸν αὐτοκράτορα ν' ἀναγορεύσῃ πατριάρχην τὸν Ἑλληνα τὸ γένος καὶ ἐπίτροπον τοῦ πάπα καρδινάλιον Ἰσίδωρον, ἀλλὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἐνέκρινεν. Ἄλλοι πολλοὶ τῶν μεγιστάνων «ἀνθενωτικοὶ» ἀναφανδὸν συνέπραττον μετὰ τοῦ μοναχοῦ Γενναδίου.

Ἐπιφανέστατος τούτων ἦτο ὁ ὁπάτος τοῦ κράτους λειτουργός, ὁ μέγας δούξ Λουκάς Νοταρᾶς. Τόσαίτιν κατὰ τῶν Λατίνων ἐστρεφεν οὗτος ἀποστροφῇν, ὥστε, καθ' ὃν χρόνον, μετὰ τινὰς μῆνας, περικυκλώθη ἡ Πόλις ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ἔλεγον: «εἴθε παρεδίδομεν τὴν πόλιν εἰς τοὺς Λατίνους, τοὺς πιστεύοντας, τοῦλάχιστον, εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Θεοτόκον, ἵνα μὴ ἀπορριφθῶμεν εἰς τὰς τῶν ἀσεβῶν παλάμας», ὁ Λουκάς Νοταρᾶς, λέγομεν, ἐπιμένειν μέχρι τέλους εἰς τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἀνέκραξε τὸ περίπυστον ἑκαῖνο:

«Κρισιώτερόν ἐστιν εἶδέναι ἐν μέσῃ τῇ πόλει ὁακιάλιον βασιλεῖον Τούρκων ἢ καλύπτραν Λατινικήν».

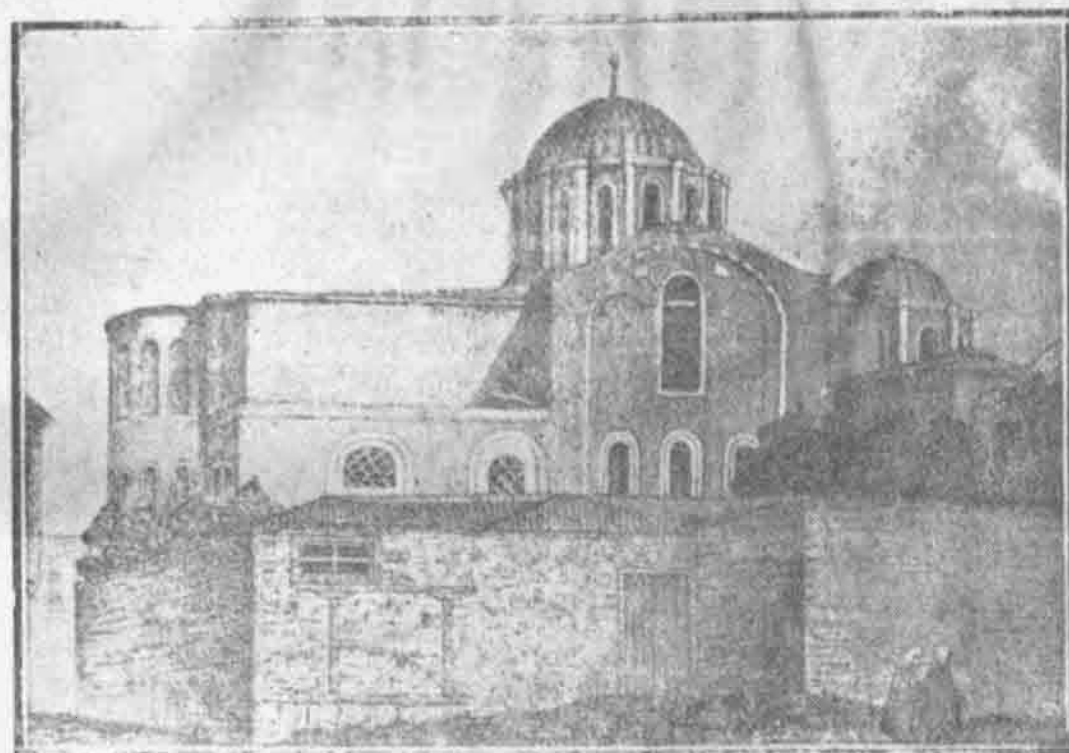
Ἦρχισαν αἱ ἡμέραι τῆς ἐαρινῆς πολυμήρου νηστείας, καὶ αἱ θρησκευτικαὶ ἑορδαὶ καὶ σιδήσεις, κατ' αὐτὰς τὰς παραμονὰς τῆς πολιορκίας, πάντα ἐλυμαίνοντο. Οἱ Χριστιανοὶ τὰς ἡμέρας τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος προσερχόμενοι, ἵνα ἐξομολογηθῶσιν, ἠρωτῶντο ὑπὸ τῶν πνευματικῶν ἂν πρότερον ἐκοινώνησαν μετὰ τῶν σχισματικῶν, ἢ ἂν ἤκουσαν λειτουργίαν παρ' ἱερέως ἐνωτικοῦ. Εἰς τούτους βαρὺ ἐπεβάλλετο ἐπιτίμιον.

Τοιοῦτο ἦτο τὸ ἐκκλησιαστικὸν χάος, ἐν ᾧ εὕρισκετο ἡ Κωνσταντινουπόλις, ἔχουσα χρεῦοντα τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἀκέφαλον καὶ ἀνεργάτιστον τὴν Ἐκκλησίαν, ταλάντευομένης τὰς συνειδήσεις τῶν μεγάλων ἄρα καὶ μικρῶν, ἀναποφασίστων περὶ τῆς πίστεως, καθ' ἣς ἡμέρας τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων διέτρεχεν ἡ πατρις.

«Ὅποια οἰκτρὰ πραγμάτων κατάστασις! —ἀναφωνεῖ ὁ Παπαρηγόπουλος. Ἡ μὲν Πόλις περιεζωσμένη ὑπὸ πολέμου πανισχύρου, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς τοσοῦτον ἐμπαθῶς πρὸς ἀλλήλους διηρημένοι! Ἀλλὰ καὶ ὅποια ἡ ἐνώπιον τῆς ἱστορίας εὐθύνη τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης, ὅστις, ἀντὶ ν' ἀφήσῃ, τοῦλάχιστον, αὐτοὺς ν' ἀγωνισθῶσιν ἀποθυμαδὸν ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως, ὑπέβαλε τὴν δόδα τῆς διχονοίας, καὶ τοῦτο, ἵνα ἀποστείλῃ εἰς αὐτοὺς

Πνευματολογία

Μονὴ Παντοκράτορος Χριστοῦ (Ζεϊρεκ τζαμιά).

πεντήκοντα ἀνδρῶν βοήθειαν ! Οὐδεὶς δὲ οὐδεπώποτε τῶν ἐπὶ γῆς ἡγεμόνων παρέστη εἰς δεινότεραν τοῦ Κωνσταντίνου ἀμηχανίαν. Μίαν μόνον ἔσχε παραμυθίαν, ὅτι ὅσῳ διηρημένος καὶ ἂν ὑπῆρξεν ὁ λαὸς οὗτος, οὐδεὶς ἐξ αὐτοῦ ἀνεδείχθη προσδότις ἢ δειλός. Καὶ αὐτὸς ὁ Λουκάς Νοταρᾶς, ὅστις τοσοῦτον ἀναφανδὸν ἐπρέσβευεν, ὅτι προτιμᾷ νὰ ἰσθῇ βασιλεύοντας τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοὺς Τούρκους μᾶλλον ἢ τοὺς Λατίνους, δὲν ἔπαυσε μέχρι τέλους γενναίως ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας ἀμυνόμενος.

ΤΟ ΚΟΛΟΣΣΙΑΙΟΝ ΠΥΡΟΒΟΛΟΝ ΤΟΥ ΟΡΒΑΝΟΥ

Καθ' ὃν χρόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄρχοντες καὶ λαὸς περιεσπῶντο ἐκ τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων, ἐν Ἀδριανουπόλει Μωάμεθ ὁ Β' ἐσκέπτετο τίνι τρόπῳ ἀσφαλέστερον νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν εὐχάν, ἣν ἀπὸ ὀκτακοσίων ἐτῶν δὲν ἔπαυσε τρέφων ὁ Μωαμεθανισμός. Ἰδίᾳ χειρὶ σχεδιαγραφῆσας τὴν περιοχὴν τῆς Πόλεως, ἐδίδασκεν εἰς τοὺς ἀξιωματικούς εἰς ποῖα σημεῖα ὀφείλον νὰ τοποθετήσωσι τὰ τηλεβόλα, ποῦ νὰ ἐνεργήσωσι τὴν τειχορρυχίαν. Ἰδίως ἐπέστησε τὴν προσοχὴν εἰς τὸ πυροβολικόν. Τηλεβόλα εἶχε πολλὰ, ἀλλὰ τότε ἐμελέτησε τὴν κατασκευὴν ἄλλων μεγαλειτέρων, τὸ μὲν ἵνα ἐξοπλίσῃ δι' αὐτῶν τὸ νέον φρούριον Ρούμελι Χισάρ, τὸ δὲ ἵνα εὐχερέστερον καταρτίσῃ τὰ ἰσχυρὰ τῆς Πόλεως τεῖχη.

Τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ μεγάλως ἐβοήθησεν ὁ Οὐγγρος τεχνίτης Ὁρβανός, ὅστις, μὴ λαμβάνων ἐπαρκῆ μισθὸν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, ἔφυγε λήθρα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ προσελθὼν πρὸς τὸν Μωάμεθ, ἐτάχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, τιμῶν καὶ μισθοῦ μεγάλου ἀξιωθείς. Ἀνέλαβε δὲ οὗτος τὴν κατασκευὴν τεραστίου τὸ μέγεθος τηλεβόλου, περὶ οὗ πολλὰ τὰ μυθώδη ἰστεροῦσιν οἱ χρονογράφοι. Κατασκευάσθη ἡ χωνεῖα ἐκείνη, ἡ Βασιλικὴ ἐπονομασθεῖσα, ἐντὸς τριῶν μηνῶν. Περίμετρον εἶχαν ἑπτὰ ποδῶν, αἱ λίθιναι δὲ αὐτὰς σφαῖραι ἐκ μέλανος σχιστολίθου, εἶχον περίμετρον δύο ὀκτὼν μέτρων καὶ βάρους πεντακοσίων ὀκάδων. Ἡ πληρωσίς τῆς ἀπῆται δύο ὥρας, ἡ δὲ ὑπηρεσία αὐτῆς 400 πυροβολητάς.

Ἐν Ἀδριανουπόλει, παρόντος τοῦ σουλτάνου, δοκιμάσθη το τερατώδες τοῦτο πυροβόλον. Ἡ σφαῖρα ἐξηκοντίσθη εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς μιλίου καὶ ἐνεπύγη εἰς βάθος μίαν ὀργυιάν.

Ἀρχομένου τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1453, ἄρχισεν ἡ ἐξ Ἀδριανουπόλεως μεταφορά τοῦ καλοσυναιίου τηλεβόλου, ὅπερ ἐλάβον μόλις τελευτώντος τοῦ Μαρτίου εἰς ἀπόστασιν πέντε μιλίων ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ μεταφορά ἀνατίθη εἰς τὸν Καρατζᾶν πασάν, ἡγούμενον δεκακισχιλίων ἀνδρῶν. Προηγούνται ἑκατοντάδες σκαπανέων καὶ τεκτόνων, ἰσοπεδοῦντων τὰς ὁδοὺς, πηγυρόντων, ὅπου παρίστατο ἀνάγκη, ξυλινὰς γιγύρας. Διακόσιοι ἄνδρες, πορευόμενοι ἑκατέρωθεν τοῦ τηλεβόλου, ἐχρησίμευσον ἵνα τηρῶσιν αὐτὸ ἐν ἰσορροπίᾳ, θυράμενον ἐπὶ τριάκοντα ἡμαξῶν ὑπὸ 140 βοῶν.

Διὰ τοιαύτων μέσων κατορθώθη νὰ μετακομισθῇ ἐναντι τῆς Πόλεως ὁ πελώριος ἐκείνος ὄγκος, οὗ ἐκπυροδοκροτοῦντος, τεραστία ἦτο ἡ βοή. «Ὁ δὲ λίθος—γράφει ὁ Κριτόδουλος—φερόμενος μετὰ βίας σφοδρότατης καὶ ῥύμης, προσέκλιπε τῷ τείχει, καὶ εὐθεὶς κατεδείκει αὐτὸ καὶ κατέβαλε καὶ εἰς πολλὰ παρερρήγνυ καὶ φόνον τῶν προστυχόντων ποιῶν». Ὁ Χαλκοκονδύλης, ἀπ' ἑτέρου, γράφει: «Ὁ γὰρ λίθος, δαιμονία φερόμενος ῥύμη, καὶ φορὰ ὑπερφυῆ, ἐλυραίνετο ἀνηκέστως. Λέγεται δὲ τὸν ῥόφον αὐτὸν ἀμήχανόν τινα ὄντα ἐπέχειν τὴν γῆν περίεξ ἐπὶ σταδίοις τεσσαράκοντα σπειρμένην. Κατεβάλλετο μὲν τὸ ἐκτὸς τείχος καὶ οἱ πύργοι, καὶ τὸ ἐντὸς ἡμᾶ ἐτύπτετο. Ἦφει δὲ τῆς ἡμέρας ὁ τηλεβόλος λίθος ἐπτά, καὶ ἕτερον τῆς νυκτός... Καὶ οὕτω τὴν ἀρχὴν ἐκπληξίς τε ἡμᾶ καὶ ὁδὸς ἔσχε τοὺς Ἕλληνας».

Ἐκτὸς τοῦ τηλεβόλου τούτου καὶ δώδεκα ἄλλα κατεσκευάσεν ὁ Ὀρβανός, κατὰ πολὺ μεγαλείτερα τῶν ἂν χρῆσαι τότε ἐν τῷ Τουρκικῷ στρατῷ.

Ο ΒΕΖΥΡΗΣ ΧΑΛΗΛ ΠΑΣΑΣ

Μετὰ τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει δοκιμὴν τοῦ τεραστίου τηλεβόλου, τοῦ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κληθέντος «χωνείας βασιλικῆς», ὁ Βεζύρης Χαλῆλ πασᾶς τὰ περὶ ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ δυνάμειος διεμάνυσεν κρυφίως πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον.

Δὲν ἦτο ἡ πρώτη φορὰ, καθ' ἣν ὁ Χαλῆλ πασᾶς προέβλεπε τὰ μυστικά τῆς ὑπηρεσίας του εἰς τοὺς Ἕλληνας. Βύκαιρίας διδομένης, ἐσπευδε νὰ καθιστᾷ ἐνήμερον τὸν Κωνσταντῖνον παντός ἀφορῶντος τὴν δύναμιν καὶ τὰς κινήσεις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐπ' ἐλπίδι χρηματικῆς ἀμοιβῆς.

Περὶ τοῦ βεζύρου τούτου, τὸν ὁποῖον καὶ μετὰ ταῦτα θά συναντήσωμεν, ἀναφέρομεν τινὰ, οὐχὶ ἀνάξια μνείας.

Εἰς ἐπακρον φιλοχρήματος ἦτο ὁ Χαλῆλ πασᾶς. Ἐκ τῆς φιλοχρηματίας του δὲ ταύτης δὲν ἠδύνατο, βεβαίως, νὰ μὴ ἔχῃ καὶ ἐλαστικὴν τὴν συνείδησιν. Διαχειριζόμενος τὰ οἰκονομικά τοῦ Ἀσιατικοῦ κράτους καὶ φροντίζων περὶ τῶν πολεμικοῦντων καὶ τῶν ἄλλων προμηθειῶν, σπουδαία ποσὰ δ' αὐτὸν παρεκράτει. Μεγά ἰσχύειν παρὰ τῷ σουλτάνῳ, ἐξήσκει τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐξ ἄλλων βίᾳ χρήματα λαμβάνων, ἢ δωροδοκούμενος παρ' ἄλλων.

Ὁ ἐντιμὸς οὗτος τοῦ κράτους λειτουργὸς διεμάνυσεν, ὡς ἐλέχθη, τῷ Κωνσταντίνῳ, ἐναντι χρημάτων, πᾶν ὅ,τι κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διενήργει ὁ Μωάμεθ. Ὁ Τούρκος ἱστορικὸς Μεχμέτ-Σαῖτ ἀναφέρει, ὅτι αἱ δωροδοκίαι ἐγίνοντο δι' ἰχθύων, ὧν ἡ κοιλία ἐπληροῦτο χρυσοῦ καὶ ἀργύρου!...

Οἱ ἀμώρητοι τοῦ βεζύρου, ἐκ τῶν πρὸς τὸ Βυζάντιον σχέσεων τούτων, ἀπεκάλουν αὐτὸν «Γκιαοῦρ ὀρταγῆ», ἡτοῖ «συντροφὸν τῶν ἀπίστων».

Τὸ περίεργον εἶνε, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ σουλτάνος, καίπερ γνωρίζων τὸ φιλοχρήματον τοῦ βεζύρου του καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέοντα, τὸν ἀγνοοῦντα προσεποιεῖτο, θεωρῶν αὐτὸν ἱκανὸν κατὰ τὰ ἄλλα καὶ σύμβουλον πιστόν.

Ἰδὼν ποτε ὁ σουλτάνος ἀλώπεκα συλληφθεῖσαν ἐν παιδί, εἶπεν: «Ἀνόητον ζῶον, διατί δὲν ἐδωροδόκηδες τὸν βεζύρην μου Χαλῆλ, διὰ νὰ διαφύγῃς;» Καὶ ἐγέλασε, τοῦθ' ὅπερ σπάνιον τῷ ἦτο. Ὅντως, ὁ Μωάμεθ ἦτο πάντοτε σκυθρωπὸς καὶ τὴν ὄψιν ἄγριος, καὶ δὴ ἐν μέσῳ τῶν αὐλικῶν καὶ οἰκείων του.

Κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἀδιαλείπτως νυκτός καὶ ἡμέρας ἀσχολεῖτο περὶ τὰς πολεμικὰς παρασκευὰς του, ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν γεγονὸς, μαρτυροῦν τὰς τε ὑπονοίας τοῦ κυριαρχοῦ καὶ τοὺς περὶ τοῦτου φόβους τοῦ ὑπουργοῦ του.

Τὰ κατ' αὐτὸ διηγείται ὁ Δούκας ὡς ἐπομένως:

Μὴ οὖν τῶν νυκτῶν περὶ δευτέραν φυλακὴν στείλας τῶν τῆς αὐλῆς φυλακῶν τινας ἡγάγον τὸ Χαλκὴν πᾶσαν ἐλθόντες οἱ καὶ τοῖς τούτου εὐνοούχοις εἰδόντες τὸ μῆνυμα, αὐτὸν ἐν τῷ κοιτῶνι εἰσελθόντες ἀπαγγέλλαν πῶς ὁ ἡγεμὼν καλεῖ αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ συντρομος γενόμενος καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα κατασπασάμενος, ἀπῆει, φέρον μεθ' ἑαυτοῦ δίσκον ἕνα χρυσοῦν πλήρη νομισμάτων χρυσῶν. Εἰσελθὼν δὲ ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ ἡγεμόνος, εἶδε καυμένον καὶ ἐνδοσπυμένον. Προσκυνήσας δὲ καὶ ἐμπροσθεν θέσας τὸν δίσκον, ὁ ἡγεμὼν εἶπε: «Τί ταῦτα, Χαλκᾶ;». Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο: «Κύριε, ὅθως ἔστι τοῖς σατράπαις, ὅταν ὁ ἡγεμὼν φωνῇ τινα τῶν μερστάνων παρ' ὧραν, μὴ εἰσερχέσθαι κενός εἰς θωρίαν αὐτοῦ. Ἐγὼ οὖν οὐδὲν ἐκ τῶν ἐμῶν ἔφερον εἰς θεόρετρα, ἀλλ' ἐκ τῶν σῶν ταῦτα προσέφερον». Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο: «Οὐκ ἔστι μοι χρεια τῶν σῶν, μᾶλλον καὶ ἐτι πλεονα θεωρῆσθαι σοι. Ἐν ἔστι το ζητούμενον, τὸ τὴν Πόλιν διδόναι μοι». Ὁ δὲ Χαλκὴ ἐπὶ τῷ λόγῳ συντρομος γέγονεν. Ἦν γὰρ αἱ ὑπερασπιστῶν τοῖς Ἕλλησι καὶ οἱ Ἕλληνες τοῦτον ὡς δεξιὰν χεῖρα ἐκέκτειντο, καὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ δώροις ἐπλήρουν. Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Χαλκὴ τῷ ἡγεμόνι εἶπε: «Κύριε, ὁ Θεὸς, ὁ δοὺς σοι τὸ πολυλοστόν μέρος τῆς γῆς τῶν Ἑλλήνων, αὐτὸς σοι καὶ τὴν Πόλιν δωρήσεται. Ὡς γὰρ ἐμοὶ δοκεῖ, ἐκ τῶν χειρῶν σου οὐ φεύζεται, καὶ σὺν Θεῷ καὶ τῷ κράτει σου καὶ ἐγὼ καὶ πάντες οἱ δοῦλοί σου συναγωνισόμεθα οὐκ ἐν πλούτῳ μόνον, ἀλλὰ σὺν σαρκεὶ καὶ αἵματι. Καὶ περὶ τούτου τοῦ σκέμματος ἀμέριμνος ἔσο». Ταῦτα πρὸς ὀλίγον ἡμέρωσαν τὸν ἄγριον θῆρα, καὶ λέγει τῷ Χαλκᾶ: «Βλέπεις τὸ προσκεφάλαιον;». Τὴν πᾶσαν νύκτα διεδίδασα ἔλκων ἀπὸ τῆς μιᾶς γωνίας τοῦ κοιτῶνος εἰς τὴν ἄλλην, καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης εἰς τὴν ἑτέραν, ἀνακλινόμενος καὶ ἐξεγειρόμενος, καὶ ὕπνος τοῖς ὀφθαλμοῖς μου οὐκ ἐρχόμενος. Λέγω οὖν, ἀργύριον ἢ χρυσίον μὴ δελεάζων ἀπορρίψῃ τῆς ἀποκρίσεως, ἥς ἀπεκρίνω μοι νῦν. Ἀλλὰ σταθερῶς ἀνταγωνισόμεθα τοῖς Ἕλλησι καὶ θαρρῶντες Θεοῦ τῇ νεύσει καὶ τῇ εὐχῇ τοῦ προφήτου τὴν Πόλιν λαζόμεθα». Σὺν τούτοις καὶ ἑτέροις κολακευτικοῖς λόγοις, ἐχοῦσας ἐν τῷ μέσῳ τῶν κολακειῶν καὶ τὰς τὴν καρδίαν στυφούσας καὶ τὸ αἷμα ξηραίνουσας δακνώδεις μνῆμας, ἀπέλυσεν, εἰπὼν: «Ἔπαγε ἐν εἰρήνῃ».

Ὅπόσον ἦτο ἀκριδῶς τὸ πλῆθος τῆς στρατιᾶς, τὴν ὁποίαν συνεκόμισεν ὁ Μωῆμεθ ἐκ τε τῆς Ἀσίας καὶ τῶν ὑποτεταγμένων χωρῶν, δὲν δύναται νὰ γνωσθῇ, ἐνεκα τῆς μεγάλης ὡς πρὸς τοῦτο διαφωνίας τῶν πηγῶν.

Κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλην καὶ Δούκαν ἡ ὁλικὴ δύναμις ἀνῆρχετο εἰς 400 χιλιάδας, ἐξ ὧν 15 χιλιάδες Γενιτσάρων, σωματοφύλακες τοῦ σουλτάνου, κατὰ τὸν Κριτόδουλον εἰς 300 χιλιάδας, κατὰ τὸν Φραντζήν, εἰς 258 χιλιάδας.

Ἐκτὸς τοῦ μαχίμου τούτου στρατοῦ, πολυάριθμοι ἠκολούθουν Λεοβίδοι καὶ ἄλλοι ἱερωμένοι, ἐπὶ σκοπῇ νὰ ἐξέλπωσι τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν θρησκοληψίαν τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ, προθύμως ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἀσίας εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ σουλτάνου προσελθόντες, τὸ μὲν ἐκ φανατισμοῦ κατὰ τῶν ἀπίστων, τὸ δὲ ἵνα συμμετάσχωσι τῆς ἐκ τῆς βεδαίας νίκης ἐπαγγελλομένης πλουσίας λαΐας τῆς πλουσιωτάτης, ὡς ἐνομίζετο, Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀλλ' ἴδια τὸ πυροβολικὸν τῶν Τούρκων ἦτο κατ' ἀριθμὸν καὶ ὁλικὴν κατὰ πολὺ ὑπέρτερον τοῦ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Σλούμπερζερ περὶ αὐτοῦ γράφει:

«Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῆς γιγαντιώδους ἐπιχειρήσεως τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ μᾶλλον περικλεῖς ἴσως τοῦ κόσμου, εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ ἐπιτιθεμένου στρατοῦ χοῦδισ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τὰ ἐκ τούτου αποτελέσματα. Ὁ σουλτάνος ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ μόνος ἡγεμὼν, ὅστις εἶχεν εἰς τὴν διὰ τῆς αὐτοῦ συνεργεῖον τηλεβόλων. Ἡ μεγάλῃ ἑλληνικῇ πρωτεύουσα, ἡ αἰωνόβιος καθέδρα τῶν τελευταίων διαδόχων τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης, ἡ μέχρι τοῦδε διαφημιζομένη ὡς δυσάλωτος, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πόλις, ἥτις ὑπέκυψεν ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως μεγάλων τηλεβόλων, τῆς συστηματοποιουμένης τὸ πρῶτον νέας ταύτης πολεμικῆς δυνάμεως. Ἀπὸ τῆς χρονολογίας ἐκείνης αἰσθητῶς μεταβάλλεται ἡ πολεμικὴ ἐπιστήμη καὶ ἐξ αὐτῆς ἡ δόξις τοῦ κόσμου. Ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνὶ λόγῳ, ἀποτελεῖ ἀφετηρίαν πανισχύρου ὀργάνου τῆς πολεμικῆς τέχνης. Ἡ βασιλεὺς τῶν πόλεων μετὰ

τῶν θαυμασίων τειχῶν αὐτῆς δὲν θὰ ἐπιπτεν ὑπὸ τὴν ἀμεσον πίεσιν τῶν ἀπειραρίθμων στρατευμάτων τοῦ Μωάμεθ. Τὸ διπλοῦν καὶ ἰσχυρὸν τῆς Πόλεως τείχος, τὸ προσάπιδαν αὐτὴν ἐκ προσβολῶν ἑκατοντάδος ἐθνῶν διαφόρων Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, θὰ παρέμενε, καὶ τὴν φερόν ταύτην, ἀνυπέρβατον, ἐὰν μὴ ἑκανονιοδολεῖτο, διηνοίγετο καὶ κατόπιν κατερρίπτετο διὰ τῶν νέων τούτων καταστρεπτικῶν ὀργάνων».

Καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς παρατάξεως καὶ καθ' ὅλην τὴν ἑκτασίαν τῶν ἀπέναντι τειχῶν εἶχον στηθὴ τηλεβόλα μεγάλα, ὅτινα ὀκταὲς ὀνόμαζον θημῶδες οἱ Βυζαντινοί. Τὰ κατασκευασθέντα πυροβολεῖα ἦσαν δεκαπέντε ἐν ὅλῳ, ὧν τὰ πλεῖστα εἶχον ἑνὰ τέσσαρα πυροβόλα.

Ἐκτὸς τῶν τηλεβόλων, ἡ στρατιὰ τοῦ Μωάμεθ ἐποιεῖτο χρῆσιν, ὡς καὶ οἱ Ἕλληνες, καταπελτῶν καὶ βαλλιστρῶν. Ψοὶ ὧν ἐξετοξεύοντο λίθοι.

Ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ, κατ' ἀριθμὸν ἀνώτερος ἦτο ὁ Τούρκικὸς στόλος τοῦ τῶν ἡμετέρων.

Καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐπικρατεῖ διαφωνία. Ὁ Φραντζῆς ἀναγράφει ἐν ὅλῳ πλοῖα, μεγάλα καὶ μικρά, 420. Ὁ Λούκας λέγει, τριακοσίας ἐν ὅλῳ τὰς τριήρεις καὶ διήρεις τῶν Τούρκων ἐκτὸς τῶν μικροτέρων πλοιαρίων. Ὁ Κριτόβουλος ἀναριθμᾷ τὰς πολεμικὰς νῆας εἰς 350, ἀνευ τῶν σκευαγωγῶν «καὶ τῶν κατ' ἄλλην τινα χρεῖαν ἢ ἐμπορίαν ἀφικνουμένων».

Ἐναυπηγῆθαι ὁ στόλος οὗτος ἐν Ἑλλησπόντῳ καὶ ὁ σκευαγωγὸς ἐν διαφόροις λιμέσι τοῦ Εὐξείνου.

Ὁ ἰσχυρὸς οὗτος στόλος — γράφει ὁ Κριτόβουλος — διελθὼν τὸν Ἑλλησπόντον, προῦκάλει τὴν κατάπληξιν καὶ τὸν τρόμον πάντων, διότι τὸ πρῶτον ἤδη ἐνεφανίζετο πρὸ αὐτῶν τοσαῦτα ναυτικὴ δύναμις. Ἀνστυχεῖς Ἕλληνες! Μέχοι τοῦδε, κατὰ τὰς προηγουμένας ἐχθρिकास ἐπιθέσεις, ἀπὸ ξηρᾶς μόνον ἡμύνοντο· ἀλλὰ τώρα καὶ ἀπὸ θαλάσσης κραταιὸς ἐπῆρχετο ὁ πολέμιος. Ἐπὶ δεξιᾷ γράφει

«Ἀνήγοντο αἱ νῆες τάχει πολλῷ ξὺν βοῇ καὶ θορύβῳ καὶ ἀλαλαγμῷ, ἐκπληξιν δὲ καὶ φόβον ὅτι πλεῖστον παρέχουσαι τοῖς ὀρώσι. Διὰ πολλοῦ γὰρ χρόνου οὐδαμοῦ τοσοῦτος στόλος νηῶν καὶ παρασκευῇ τοσούδε κατὰ θαλάσσαν ἔγεγονεν».

Ῥητέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ πρῶτον ἤδη ἀναφέρει ἡ ἱστορία

Σουλτάν Ὀρχάν ὁ Α΄.

ἡγετῆς τοῦ σώματος τῶν Γενιτάρων (1326—1360).

Τουρκικὸν στόλον. Οἱ προκατοχοὶ Μωίμεθ τοῦ Β' ὀλίγα εἶχον καὶ ἀσάμαντα πλοῖα.

Ναυαρχὸς τοῦ στόλου τούτου, ἦται ὁ πρῶτος Καπετάν πασῶς, ἦτο ὁ Μπαλταογλὸς Σουλεϊμάν βέης, Βιούγαρος ὁρνησίθρησκος.

«Τὸν κατὰ θαλάτταν πόλεμον — γράφει ὁ Κριτόδουλος — ὁ ἡγεμὼν ἐγχειρίζει Μπαλταογλῷ, ἀνδρὶ γενναίῳ τε καὶ στρατηγικῷ, ὃν ἡγεμόνα τοῦ ναυτικοῦ παντὸς εἶλετο, καὶ τῆς παραλίας ἀπάσης, ἀσιανῆς τε καὶ εὐρωπαϊας, σατραπὴν ὄντα Καλλιπόλεως».

ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΙ

Εἶδομεν ὅτι 15 χιλιάδες Γενιτσαρῶν ἀπετελοῦν τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ νεαροῦ σουλτάνου. Διὰ τὸ τάγμα τούτου τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸ ὁποῖον διέπρεψε κατὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Πόλεως καὶ διεκρίθη διὰ τὴν θαρραλίαν κατὰ τὴν μετὰ ταύτην δόλῳ καὶ σφαγῇ, ἐπὶ καιρὸν κρίνομεν ν' ἀναφέρωμεν πληροφορίας τινάς.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὀρχάν, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀλαεδδὶν ἐπρότεινε νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν ἐκ χριστιανοπαίδων, διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ εἰς τὸν Μωαμεθανισμόν. «Οἱ ἡττημένοι — ἔλεγεν — εἰσὶ δοῦλοι τῶν νικητῶν, εἰς οὓς καὶ νομίμως ἀνήκουσι τὰ ὑπάρχοντα, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά αὐτῶν. Προσηλυτίζοντες διὰ τῆς βίας τὰ τέκνα τῶν εἰς τὸν Μωαμεθανισμόν καὶ κατατάσσοντες αὐτὰ εἰς τὸν στρατὸν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πίστεως, ἐργαζόμεθα διὰ τὴν εὐτυχίαν αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ».

Ἡ ἰδέα αὕτη ὤν ἤτο ἐντελὲς νέα, διότι ὁ ἐκούσιος ἢ διὰ τῆς βίας ἐξισλαμισμὸς ἦτο συνθηθέστατος ἐπὶ τῶν πρώτων καλιφῶν τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε συστηματοποιεῖται ἡ εἰς τὸν στρατὸν κατάταξις τῶν νέων χριστιανῶν. Οἱ ἡλικιωμένοι ὁρνησίθρησκοι διατηροῦσι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, τοὺς δεσμοὺς καὶ τὰς ἐντυπώσεις τῆς προηγουμένης αὐτῶν ζωῆς καὶ πίστεως, ἀλλ' οἱ χριστιανόπαιδες εὐκόλως ἀλλαξοπιστοῦντες ἐν τρυφερῇ τῶν ἐπὶ αὐτῶν ἡλικίᾳ καὶ ἀποβάλλοντες τὸ αἶσθημα τῆς οἰκογεν-

νείας, τῆς πατρίδος, τῆς θρησκείας, μὴ στερεοποιούμενον ἐτι παρ' αὐτοῖς, μεταβάλλονται ἐντελῶς ἐν τῇ νύκτι πίστις.

Κατὰ τὸ παιδουμάζωμα τοῦτο οἱ παῖδες μέχρι τῆς ἀποχῆς τῆς στρατολογίας αὐτῶν, ἀσκούμενοι εἰς σκληρὰν πειθαρχίαν καὶ εἰς πολλὰς ὑπεβάλλονται στερήσεις, καταχόμενοι σὺν ἄμα καὶ μὴ ἔχοντες δικαίωμα ἀνδροῦμενοι νὰ γυμνευθῶσιν. Οὕτως, ἐστερνιμένοι οἰκογενείας καὶ οἴκου, ὑποχρεούμενοι διαρκῶς νὰ διαμένωσιν ἐντὸς τῶν στρατῶνων, ἄγαμοι καὶ μὴ δεσμευόμενοι δι' ἄλλον δεσμοῦ, ἀναγκάζονται ν' ἀφιερῶσθαι εἰς τὸν ἀρχηγόν καὶ τὸ τάγμα αὐτῶν καὶ ἀκράδαντον νὰ τηρῶσι τὴν πίστιν. Ἡ θρησκευτικὴ αὐτῶν ἀγωγή, ἐκτὸς τῆς καταχρήσεως, συνίστατο εἰς τὴν διαρκὴ ὑπόμνησιν, ὅτι τὰ πάντα ὀφείλουσιν εἰς τὸν ἀρχηγόν των.

Βασίς τοῦ τάγματος ἦτο ἡ ἐστία (ὀτζάκ), τὸ δωμάτιον (όντας), τὸ μαγειρεῖον, ἡ τράπεζα (σοφράς) κτλ. Ὁ ἀρχηγὸς ἐλέγχετο τοιοῦταις, οἱ δὲ ἀνώτεροι αξιωματικοὶ ἐκαλοῦντο ἀρχιμάγειροι (ἀχτσήμπαση), ἀρχιυδροφόροι (σινάμπαση) καὶ ὅτι καθ' ἑξῆς. Τὸ λοφίον των, οὕτως εἰπεῖν, ἦτο ξύλινον κοχλιάριον, φερόμενον ἐπὶ τοῦ σαρικίου των μεθ' ὑπερηφάνειας καὶ προπτείας. Ὡς δημάτων εἶχον τὰς χύτρας ἐκάστου λόχου καὶ ἐθεωροῦντο ἱεραὶ. Ἀνατρεπόμεναι καὶ φερόμεναι ἐπὶ κοντιῶν, ἐσήμαινον στάδιν. Καὶ δυστυχία εἰς πάντα, καθ' οὗ ἡ στάσις βεζύρην ἢ καὶ σουλτάνον!

Περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῶν Γενιτσάρων εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους, καὶ ἰδίᾳ τὰς σχετιζόμενας πρὸς τὸν θρόνον τοῦ σουλτάνου, ἀναφέρωμεν τὸ ἐπόμενον ἀστειὸν ἐπεισόδιον τῆς Τουρκικῆς ἱστορίας.

Κατὰ τὸν θάνατον Μισῆμεθ τοῦ Α', αἰφνιδίως ἐπιελθόντα τῷ 1421 ἐξ ἀποπληξίας ἐν Ἀδριανουπόλει, ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος Μουρατ ὁ Β' εὐρίσκετο ἐν Ἀμασειᾷ. Οἱ μεγιστάνες ἀπέκρουσαν τὴν τελευταίαν τοῦ σουλτάνου, μέχρις οὗ ὁ διάδοχος πληροφορούμενος αὐτὴν ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλέντος διαγγελέως, καταλάβῃ τὸν θρόνον ἐν Προύσῃ. Συγχρόνως τὸ Διδάνιον, ἵνα διχάσῃ τὸν ἐν Εὐρώπῃ στρατὸν καὶ ἐνισχύσῃ τὸν νέον ἡγεμόνα ἀπέναντι τῶν ἀδελφῶν του, διεκδικούντων τὸν θρόνον, ἐκήρυξεν ἐν ὀνόματι τοῦ σουλτάνου Μισῆμεθ, περὶ τοῦ ὁποίου μόνον ὅτι ἀσθενεῖ ἐλέχθη, ὅτι θὰ ἐγίνετο ἐκστρατεία εἰς Ἀσίαν καὶ ὅτι τὰ στρα-

Σουλτάν Ὀσμάν ὁ Β'.

ὑπὸ τῶν Γενιτσάρων ἐκθρονισθεὶς καὶ φονευθεὶς (1618—1622).

Σουλτάν Ιμπραήμ ὁ Α΄,
Ὑπὸ τῶν Γενιτσάρων ἐλθρονισθεὶς καὶ φονευθεὶς (1640—1648).

Σουλτάν Μαχμούτ ο Β΄, ο εξολοθρευτής των Γεντιοάρων.

τεύματα θὰ συναθροισθῶσιν ἐν Πηγαῖς. Οἱ Γενίτσαροι ὁμῶς, πρὶν ἢ ἐκστρατεύσωσιν, ἀπήτησαν νὰ ἴδωσι τὸν σουλτάνον καὶ πεισθῶσιν ὅτι ζῇ. Οἱ μεγιστάνες ἀντέκρουον τοῦτο, λέγοντες ὅτι κατὰ τὴν διαταγὴν τῶν ἱατρῶν ὠφελεν ὁ ἀσθενὼν ἡγεμὼν νὰ μὴ ἀνησυχῇ, μηδὲν εἰς ἀκρόασιν δεχόμενος. Ἀλλὰ τῶν Γενιτσαρῶν ἐπιμενόντων, ἐνεκρίθη νὰ φανῇ ὁ νεκρὸς ἥδη σουλτάνος ὡς ζῶν! . . . Καὶ ἐτέθη ὁ νεκρὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐν σκιᾷ τινὶ τῶν ἐν Ἀδριανουπόλει ἀνακτόρων, φέρων τὰ ἐμβλήματα τῆς ἀρχῆς. Ὁπισθεν τοῦ θρόνου παῖς ἐκίνει τὴν δεξιὰν καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ, εἰς σημεῖον χαιρετισμοῦ τοῦ σουλτάνου πρὸς τοὺς ἀπωτέρω εὐρισκομένους Γενιτσαροὺς, οἵτινες, βεβαιωθέντες ὅτι ὄντως ζῇ οὗτος, καὶ ζητωκραυγάζαντες ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀπῆλθον εἰς Πηγὰς. Ἐπὶ τεσσαράκοντα ὅλας ἡμέρας ἀπεκρύβη ὁ θάνατος, μέχρις οὗτου, ἐπανελθὼν ὁ ἀγγελιαφόρος, ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Μουράτ, ἐλθὼν εἰς Προῦσαν, κατέλαβε τὸν θρόνον.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατῶνος, δεχόμενος τοὺς νεοσυλλέκτους, ἀντὶ πάσης ἄλλης προσαγορεύσεως, ἐργάπιζεν ἕνα ἕκαστον καὶ βιαίως εἰλκυε τὸ σὺς αὐτοῦ. Ἡ ὅλη, ἐν γένει, διαπαιδαγωγὴ διεξήγατο διὰ τῆς δόξης, πείνης καὶ δαρμού.

Τὸ σῶμα τῶν Γενιτσαρῶν διειρηθῆν ἀπὸ τοῦ 1260 μέχρι τοῦ 1824, ἦτοι ἐπὶ ἔτη 564. Ἐτησίως 5 χιλιάδες χριστιανοπαίδων, κατ' ἐλάχιστον, παρεδίδοντο εἰς τὸν Γενιτσαρισμὸν. Τρία ἑκατομύρια Ἑλλήνων, ἐπομένως, κατέφαγεν ἡ Λερναία αὕτη Ὑδρα. Ἀνυπολόγιστοι, ἀφ' ἑτέρου, αἱ ἐκ τοῦ τάγματος τοῦτου ἐπελθοῦσαι κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ὕλικαὶ καὶ ἠθικαὶ εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν καταστροφαί.

Οἱ Γενίτσαροι, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ ἐξόντων αὐτῶν, ἀνῆρχοντο εἰς 140 χιλιάδας. Ὁ καταδικαστικὸς αὐτῶν φετιχὸς ἐδικαιολογεῖτο ὡς ἑξῆς: «Ἐπιτρέπεται ἡ ἐξόντωσις τῶν Γενιτσαρῶν ὡς ἐπικινδύνων τῷ κράτει καὶ ὡς καταγομένων ἐξ ἀπίστων».

ΑΙ ΚΑΤΑ ΞΗΡΑΝ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΑΝ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Ἀπέναντι τοσοῦτων καὶ τελικούτων ἐχθρικῶν δυνάμεων, τί εἶχεν ὁ Κωνσταντῖνος νὰ παρατάξῃ; Ὅποια καὶ ὅποσα ἦσαν τὰ ὀχυρώματα, τὰ στρατεύματα, τὰ ὅπλα καὶ τὰ πλοῖα, ὅσα ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὴν περικύβητον ἐκείνην καὶ ναυτικὴν δύναμιν, ἥτις ἡμέλλε τὴν Κωνσταντινουπόλιν νὰ περιζώσῃ.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀμυντόρων, εἰς οὓς θ' ἀνέτιθετο ἡ ἐσχάτη ἀμυνα τῆς Πόλεως, ἦτο ἐλάχιστος.

Ὁ πιστὸς τοῦ αὐτοκράτορος φίλος καὶ πρωτοβεστιαρίος Φραντζῆς διατάχθη ὑπ' αὐτοῦ νὰ παραλάβῃ παρὰ τῶν δημάρχων καὶ στρατηγῶν τοὺς καταλόγους τῶν ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένων στρατιωτῶν καὶ ἐθελοντῶν καὶ ὁπλῶν ἐν γένει, καὶ τὴν ἀπογραφὴν τούτων νὰ παρουσιάσῃ αὐτῷ. Ὁ Φραντζῆς «μετὰ λύπης καὶ σκυθρωπότητος» παρέδωκε τῷ Κωνσταντίνῳ τὸ «καταστιχίδιον» ἐκεῖνο, ἔχον ἐν συνόλῳ ἀναγεγραμμένους **1973** Ἕλληνας. Τῆς ἀποθαλασσοφυλῆς ταύτης ἀπογραφῆς τὴν δημοσίευσιν ἀπηγόρευσεν ὁ αὐτοκράτωρ, ἀπαιτήσας νὰ τηρηθῇ μυστικὴ.

Αἱ μέχοι τοῦδε ἔξωθεν ἐλθοῦσαι ἐπικουρίαι οὐκ ὑπερέβαινον ἐν ὅλῳ τοὺς δισχιλίους ἀνδρας. Ἦσαν οὗτοι Γενοῦαιοι, Βενετοί, Ρωμαῖοι, Κρήτες καὶ τινες Ἰσπανοί. Ὡστε τὸ σῖνχλον τοῦ στρατοῦ συνεποδοῦτο εἰς ἑπτὰ χιλιάδων ἀνδρῶν.

Ἀλλὰ καὶ τὰ ὅπλα τῆς φρουρᾶς ὑπελείποντο οὐ μόνον κατ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ποιὸν τῶν ὁπλῶν τῶν πολεμίων. Ὁ ὁπλισμὸς ἦτο κράμα τῶν ἐκπαλαί ἐν χρῇσει ὁπλῶν καὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐπινοηθέντων, ἀποτελεῖτο ὁπλαστὴ ἐκ τόξων, βελῶν, ὕγρου πυρός, πυρίτιδος, τηλεδόλων, μᾶλλον δ' εἰπεῖν, λιθοδόλων μετρίως ὀλκῆς καὶ ἐκ βαρέων τινῶν τυφεκίων, ἐκσφενδονιζόντων πέντε ἢ δέκα ὁμοῦ μολύνδρινα σφαιρίδια.

Ἐπλεονέκτουν μὲν οἱ ἡμέτεροι τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἐπιτιμειότητα περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ὕγρου πυρός, ἀλλὰ τοῦτο δὲν θὰ ἰσχυρὰ παρακωλύσῃ τὴν ἐπὶ τῶν τειχῶν ἐνέργειαν τῶν μεγάλων τοῦ σουλτάνου τηλεδόλων, καὶ ἤδη τοῦ κολοσσιαίου τηλεδόλου τοῦ Ὁρβανοῦ.

Εἶνε ἀληθές, ἐπίσης, ὅτι τινὲς τῶν ἡμετέρων ἦσαν κατάφρα-

κτοί, ὑπὸ τὰς περικεφαλαίας, τοὺς θώρακας καὶ τὸν ἄλλον σιδηροῦν μεσαιωνικὸν ἱματισμόν. Οἱ τοιοῦτοι ὅμως ἦσαν ὀλίγοι.

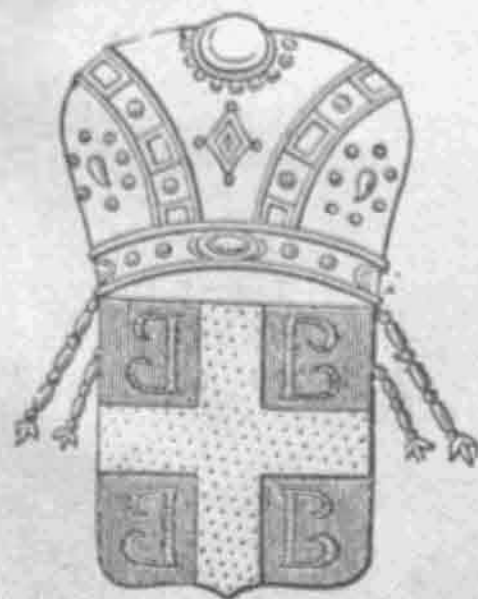
Ξένοι ἀρχηγοὶ ἀναφέρονται 18, ἰθαγενεῖς δὲ 8 μόνον, καὶ τοῦτο διότι οἱ ξένοι ἀξιωματικοὶ ἦσαν ἀπειθασιέστεροι περὶ τὰ ἔργα τῆς ἀμύνης.

Ὁ ὅλος αὐτοκρατορικὸς στόλος, διαρκούσης τῆς πολιορκίας, συνίστατο ἐκ δέκα πλοίων, καὶ τούτων οὐκ ἑνὸς μεγάλου. Εἰς ταῦτα προσετίθεντο δεκαπέντε συμμαχικά, ὧν πέντε ἐκ Γενοῦης, ἓν ἐξ Ἀγκῶνος, πέντε ἐκ Βενετίας, ὑπὸ τὸν Ἀλοῦσιον Διέδον καὶ τὸν Γαβριήλ Τρεδιζάνον, τρία ἐκ Κρήτης καὶ ἓν ἐξ Ἰσπανίας.

Παρὰ τὰ πενιχρὰ ταῦτα μέσα, Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος τὴν στερρὰν εἶχεν ἀπόφασιν νὰ μὴ ὑποχωρῇ εἰς τὸν βάρδαρον κατακτιτάν. Καὶ ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα μετὰ σθένους ψυχῆς ἀξίας θαυμασμοῦ, καθὼς ἔχων τελείαν ἐπίγνωσιν τῆς ἰδίας ἀδυναμίας, τῆς ἀνεπαρκείας τῆς ἀμύνης τῆς βασιλευσίδας, τῆς ἐξαντλήσεως τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ ταμείου καὶ τῆς λυσσώδους τολμῆς καὶ τῶν κολοσσιαίων δυνάμεων τῶν πολεμίων.

Ὁ αὐτοκράτωρ—γράφει ὁ ἱστορικὸς Σπυρίδων Λάμπρος—καὶ οἱ περὶ αὐτὸν παλαῖονσι κατὰ τοῦ ὑπερφύλου κατακτιτοῦ μὲ τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς ψυχῆς, ἥτις τονώνει τὰ νεῦρα καὶ δεκαπλασιάζει τὰ σώματα, ὥστε μὴ ἐμάχοντο διὰ τοῦ μικροῦ πλῆθους τοῦ ἦδη καταρρεύσαντος κράτους, ἀλλὰ μετὰ τῆς κραταιᾶς συμμαχίας τῆς Ἑλληνικῆς ἰδέας, οἰονεὶ ἔχοντες ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πλὴν τῆς Ὑπερμάχου στρατηγού, τῆς πλέον ἡ ἀπαξ δωσάσης τὴν Πόλιν, συναγωνιζόμενον ὁλόσωμον τὸν ἀπ' αἰῶνων Ἑλληνισμόν καὶ μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τοῦ Χριστοῦ μὲ πίστιν ἀκράδαντον εἰς τὸ αἰωνόδιον τῶν δύο ἀθανάτων κόσμων, τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ μελλοθάνατοι ἔχουσι πολλάκις σαφεστέραν τὴν ἀντίληψιν καὶ διαυγεστέραν τὴν ἀνακεφαλαίωσιν τοῦ προγράμματος τοῦ παρελθόντος αὐτῶν βίου καὶ οἰονεὶ προφητικώτερον διαδέλπουσι τὰ μέλλοντα. Οὕτω καὶ οἱ δυσβέλπιδες ἀμύντορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχον συνείδησιν τελείαν τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, τοῦ ἐπιτεδωμένου εἰς αὐτοὺς ἀγῶνος, καὶ ἡ ἐσχάτη ἐκείνη πύλη δὲν ἐγένετο μόνον περὶ βωμῶν καὶ ἐστιῶν, ἀλλ' ἦτο εἰπὲρ τις καὶ ἄλλη ἀγὼν ὑπὲρ πατρίδος. Τὸ μακροχρόνιον πλῆγμα περὶ Βυζαντίου ὡς κράτους ρωμαϊκοῦ, συνεχιζόντος τὰς παραδόσεις τῆς ἀρχαίας Γῶνης, εἶχεν ἐκλείπει

πλέον ἡ ἐθνικὴ συνείδησις εἶχεν ἐξεγερθῆ. Οἱ παρασκευαζόμενοι εἰς τὴν ἐσχάτην θυσίαν ὠρῶν πλεον περὶ τοῦ Γένους, οὗ τὸ γλαυκὸ ὄνομα ἔφερον ἤδη τότε τὸ πρῶτον οἱ ἐσχατοὶ τῶν συγχρόνων λογίων ἐπὶ τὰ χεῖλη, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Γένους ἐκείνου, ὁ ἐτοιμαζόμενος νὰ πέσῃ, πρὶν ἡ ἰδῇ τὴν Πόλιν ἐξουθενώμα τοῦ Τούρκου, προσεφώνει Ἕλληνας τοὺς συμμετόχους τῆς αἱματηρᾶς του θυσίας. Καὶ ἔπεσε τὸ Βυζάντιον καὶ ὑπεδουλώθη ἡ Πόλις, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐρείπίων καὶ τῆς τέφρας ἀνέθαλεν ὁ φοῖνιξ τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, κληροδότημα τοῦ μαρτυρίου τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τοὺς ὑποδούλους τῆς αὔριον . . .

Τὸ στέμμα τῶν Παλαιολόγων.

ΟΙ ΓΕΝΟΥΑΙΟΙ ΤΟΥ ΓΑΛΑΤΑ

Ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ τραγῳδίᾳ τῆς Ἀλώσεως σημαῖνον ὑποδύονται προσώπων οἱ Γενουαῖοι τοῦ Γαλατῆ, εἰς ὃν σκοπιμὸν κρίνομεν ν' ἀναφέρωμεν περὶ αὐτῶν ὀλίγα τινα.

Πρὸ τῆς κατακτάσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, τῷ 1204, οἱ ἐν τῷ κράτει ἐμπορευόμενοι Γενουαῖοι συγκατέκρινον τὴν παραλίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνθα δήμερον ὁ σταθμὸς τοῦ διδροδρόμου. Οἱ Βενετοὶ εἶχον ἅπασαν τὴν παραλίαν, ἐκτεινομένην ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Παράματος, νῦν Μπαλουκπαζάρ, μέχρι τῆς πύλης τοῦ Δρουγγαρίου, νῦν Ζινδάν-καπουσοῦ. Ὅσαι αἱ ἐν τῇ παραλίᾳ ταύτῃ ἐμπορικαὶ θυνοικίαι, κυρίως τῶν τυροπωλῶν καὶ κροσσιῶν, ἦσαν κτήματα τῶν Βενετῶν.

Μετὰ τὴν ἀνάκτισιν τοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, τῷ 1261, οἱ Γενουαῖοι, οἱ μᾶλλον πάντων τῶν ξένων εὐνοούμενοι, ὡς ἐπικούροι κατὰ τῶν Λατίνων, κατέλαβον πρῶτον τὴν Ἡράκλειαν, μετέπειτα τὸν Γαλατῆν, παρασχεθείσης ἅμα αὐτοῖς τῆς ἀδείας νὰ περιταφρεύσωσι τὴν νέαν αὐτῶν παροικίαν.

Πεντὰκοντα ἔτη μετὰ ταῦτα, ἐνοχλούμενοι ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν περιοίκων, ὀρεγομένων τὰ πλοῦτη αὐτῶν, ἤτησαν τὴν χάριν νὰ περιτειχίσωσι τὸν τόπον, ὥς μα δυνατόν ν' ἀμύνωνται διὰ μόνης τῆς τάφρου. Συνήνεσαν οἱ βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου καὶ οἱ Γενουαῖοι ἀνήγειρον ἐπὶ τῆς τάφρου τείχος μετὰ πύργων ἐρημνῶν.

Μετὰ καιρὸν, σκοπτοντες τὰς ἀπειλὰς τῶν ἀπέναντι Ἑλλήνων, ἐκήρυξαν πόλεμον καὶ διὰ λιθοβολῶν μηχανῶν, τεθειμένων ὅπου σήμερον τὸ Ἀγγλικὸν νοσοκομεῖον, μικρὸν πρὸς νότον τοῦ Πύργου τοῦ Γαλατῆ, μεγάλως ἐξημίον τούς ἀντικρὺ πολεμίους ἅμα καὶ φίλους!

Ἡ πάλιν αὕτη μετ' ὀλίγον κατέπαυσεν, ἀφοῦ οἱ Γενουαῖοι πολλὰ πλοῖα τοῦ Βυζαντινοῦ στόλου ἤρπαισαν, ἀλλὰ οὐ συνέλαβον.

Παρεχωρήθη τότε ὁριστικῶς ὡς κτῆμα αὐτῶν καὶ τῆς δημοκρατίας τῆς Γενούης ὁ Γαλατῆς μέχρι τοῦ Τοπχανέ, καὶ περιτειχίσθη ὅλη ἡ ἐκτασις, καὶ τοιοῦτον παρέμενε τὸ προδότηον μέχρι τῆς Ἀλώσεως.

Οἱ Γενουαῖοι ἦσαν πλουσιώτεροι τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ σιτοπομπία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Ρουμανίας ἐγένετο κυρίως διὰ πλοίων τῶν Γενουαίων, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ἐμπορίου τοῦ Εὐξείνου ἀπέκλειον οὐχὶ μόνον τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁμογενεῖς αὐτῶν Βενετούς.

Φανλῶδιοι πολλοὶ ἐκ τοῦ ἀπέναντι Βυζαντίου κατέφευγον εἰς Γαλατᾶν, ὡς εἰς ἄσυλον.

Εἶχον οἱ Γενουαῖοι ἴδιον διοικητὴν, ἡγοδστά καλούμενον, κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς Γενούης διοριζόμενον. Εἶχον δὲ καὶ πολιτικὴν ἰδίαν, οὐχὶ τὴν μεγαλουργὸν ἐκείνην τῶν Καρχηδονίων, τῶν Βενετῶν ἢ καὶ αὐτῶν τῶν ἐν Γενούῃ συμπολιτῶν τῶν, ἀλλὰ μικροπρεπῆ. «Τὰ φρονήματα καὶ αἱ πράξεις αὐτῶν κατ' οὐδὲν ἦσαν καπνῶν ἀνώτερα», λέγει ὁ Δούκας. Τὸ ἀτομικὸν συμφέρον εἶχον ὡς μόνον γνώμονα τῶν πράξεων αὐτῶν, χάριν δὲ τοῦ συμφέροντος ὅχι μόνον εὐτελεῖς, ἀλλὰ καὶ προδίδται, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐδειχθῆσαν.

Οἱ Γενουαῖοι οὗτοι ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ συμπράξωσιν εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γνωρίζοντες, ὅτι ἡ πτώσις τῆς βασιλευούσης θὰ συμπαρέσυρεν ἐξάπαντος καὶ τὸν Γαλατᾶν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως, μηδὲν κινούμενοι τῆς τύχης τοῦ ὅλου χριστιανικοῦ κόσμου, ἀποβλέποντες δὲ μᾶλλον εἰς τὸ μικρὸν καὶ τοπικὸν αὐτῶν συμφέρον, διεμήνυσαν διὰ πρέσβων εἰς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει ἐπὶ διατρίβοντα σουλτάνον, διαβεβαιούντες τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν τῶν. Εὐμενέστατα ὑπεδέξατο τοὺς πρέσβεις Μωάμεθ ὁ Β', πολλὰ προσέφερεν αὐτοῖς δῶρα, ὑποσχόμενος τὴν διαρκὴ φιλίαν του, ἐπὶ τῷ ὄρω αὐστηροῦς ἐκ μέρους αὐτῶν ἐν τῷ προκειμένῳ ἀγῶνι οὐδετερότητος.

Καὶ ὁ μὲν καὶ οἱ δὲ ἐξηπάτων ἀλλήλους. Διότι μόνον ἡ πρέσβις τῆς ἀλύσεως — περὶ ἣς ἐν τῷ οἰκίῳ κεφαλαίῳ θ' ἀναφέρωμεν — ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Γαλατᾶ, ἦτο ἡδὴ πρᾶξις ἐναντίον τῆς οὐδετερότητος. Ἀλλ' ὁ σουλτάνος δὲν ἐλεπτολόγησε, γινώσκων, ὅτι ἄλλως ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς παλιμβουλίας τῶν Γενουαίων. «Ἐάσω κοιμᾶσθαι τὸν ὄφιν — εἶπε, κατὰ Δούκαν — ἕως οὐ καθελῶ τὸν δράκοντα».

ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Κωνσταντινούπολις ὠχυροῦτο ἐκπilai διὰ τειχῶν χερσαίων τε καὶ παραλίων.

Τὰ χερσαῖα τεῖχη, περιβάλλοντα τὰς τρεῖς πλευρὰς τῆς Πόλεως καὶ ἐνούμενα ἐκατέρωθεν μετὰ τῶν παραλίων, διήκοντα δὲ ἀπὸ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ λιμένος, εἶχον κτισθῆ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου καὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, ἐπισκευασθέντα καὶ ἀνακτισθέντα κατόπιν, κατὰ τὸν δέκατον, ἰδίᾳ, αἰῶνα.

Τὸ Θεοδοσιακὸν τεῖχος ἦτο διπλοῦν, ἔχον 240 πύργους μεγάλους, ὠκοδομημένους ἐναλλάξ ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τείχους ἢ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἐσωτερικὸν τεῖχος εἶχε πᾶχος μόνον ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου, μέρος δὲ αὐτοῦ κατείχετο ὑπὸ τῶν ἐπιδάξεων, ὥστε διὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου καθίστατο ἀδύνατον νὰ ἴστανται ἐπ' αὐτοῦ ἄνδρες πολεμοῦντες. Ἐξαιρέσειν ἀπετέλει τὸ ὠχυρώτατον Ἡράκλειον τεῖχος, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου τῷ 611, περὶ τὸ ἅγισμα τῶν Βλαχερνῶν, ὅπου κατηδαφίσθη τὸ Θεοδοσιακόν, ὡς ἀχρηστον πλέον. Μόνον ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου τούτου τείχους, πλατυτέρου τοῦ Θεοδοσιακοῦ, ἠδύναντο νὰ μάχονται πολεμισταί.

Οἱ ἀμυνόμενοι τῆς Πόλεως ἠγωνίζοντο πρὸς τοὺς ἐξωθεν πολεμίους ἢ ἀπὸ τῶν πύργων ἢ ἀπὸ τοῦ μεταξὺ τοῦ ἐσωτέρου καὶ ἐξωτερικοῦ τείχους ἐπιμήκους χώρου, ὃν Περίβολον οἱ Βυζαντινοὶ ἐκάλουν.

Περιβάλλοντο τὰ χερσαῖα τεῖχη ὑπὸ τάφρου, ἣν «σαῦθαν» ὠνόμαζον. Εἶχε δὲ αὕτη πλάτος εἰκοσι μέτρων καὶ βάθος μέχρι δέκα καὶ πλέον, καὶ ὠχυροῦτο ὑπὸ ἰδίων ὠχυρῶν τειχῶν μετ' ἐπιδάξεων. Παρὰ τὴν φαινομένην λειψυδρίαν τῶν περὶ τὰ χερσαῖα τεῖχη τόπων, ἐν περιπτώσει κινδύνου δυσδιαδάτος καθίστατο ἡ τάφρος ἐκ τοῦ εἰς αὐτὴν διαχετινομένου ἀφθόνου ὕδατος ἀπὸ τοῦ χειμάρρου τοῦ Λύκου καὶ ἄλλοθεν. Μόνον μεταξὺ τῆς πύλης Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ, τῶν τειχῶν κειμένων ὑψηλότερον κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, ὅπου ἡ ἐξαγωγή τοῦ χει-

μάργου Λύκου, δὲν ἠδύνατο, ὅνεκα τῆς κατωφέρειας, νὰ σταθῇ τὸ ὄδωρ ἐν τῇ τάφρῳ.

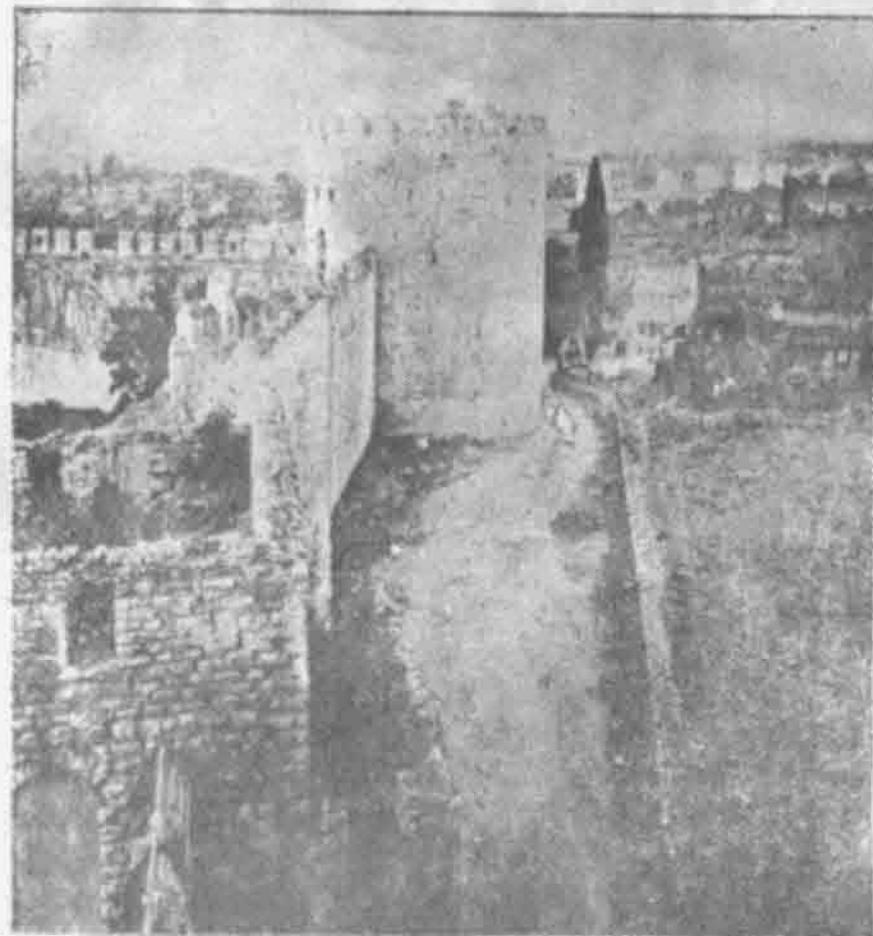
Ἐπὶ ἑκάστης τῶν τριῶν γωνιῶν τοῦ τριγώνου, τοῦ ἐγκλείοντος τὴν Κωνσταντινουπόλιν, ὑψαῖτο ἰσχυρὸν φρούριον. Ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως (Σερὰι μπουργου) ἔκειτο τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Δημητρίου. Ἐπὶ τῆς δευτέρας γωνίας τοῦ τριγώνου, κατὰ τὸ ἕτερον τέμα τοῦ λιμένος, ὑψαῖτο τὸ Κυνήγιον, νῦν Χαϊδάν ἢ Αἶδαν πέρα, ἥτοι ἀνάκτορον τῶν ζῳων, ἀμφιθέατρον, προωρισμένον εἰς ἀγῶνας θηρίων. Ὁπίσθεν αὐτοῦ ἀνηγείροντο τὰ μεγάλα τῶν Βλαχερνῶν ἀνάκτορα, προτιμώμενα τῶν ἄλλων τοιούτων παρὰ τῶν τελευταίων Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων. Ἐπὶ τοῦ τρίτου τέματος τῆς Πόλεως ἦτο τὸ Κυκλαδεῖον ἢ Πενταπύργιον, τὸ νῦν Ἑπταπύργιον.

Εἰςκαίρον ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Προποντιδα θαλασσίας πλευρῆς, μεταξύ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἑπταπυργίου, ὑπῆρχον δύο τεχνητοί, νῦν δὲ κεχωσμένοι καὶ ἐντὸς τῶν τειχῶν περικεκλεισμένοι λιμένες, ὁ Ἐλευθέριος ἢ Θεοδοσίος (νῦν Βλάγκα μποστανῆ) καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ἢ Σοφιανὸς (νῦν Κάτιργα λιμανῆ), ἐντὸς τῆς σημερινῆς συνοικίας τοῦ Κωντοκαλίου. Οἱ αὗτο οὗτοι λιμένες ἦσαν κεκοσμημένοι δι' ἀνακτόρων. Μεταξὺ τῆς ἀκρας τοῦ Ἀγίου Δημητρίου καὶ τοῦ Ἰουλιανείου λιμένος ἀνηγείροντο τὰ κάτω αὐτοκρατορικά ἀνάκτορα τοῦ Βουκουλέοντος, καλούμενα οὕτως ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς προσόψεως αὐτῶν λιθογλυφτοῦς συμπλέγματος λέοντος καὶ ταύρου, τὰ δὲ ἄνω ἢ μεγάλα αὐτοκρατορικά ἀνάκτορα ἔκειντο ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ σεραίου. Μεταξὺ τοῦ Ἐλευθερίου λιμένος καὶ τοῦ Κυκλαδεῖου (Ἑπταπυργίου) ἔκειντο τὰ ἀνάκτορα τῶν Ὑρωμαθείων, παρὰ τὴν φερώνυχον πύλιν.

Ἐπὶ τῆς δευτέρας πρὸς τὴν θάλασσαν πλευρῆς τῆς Πόλεως, τῆς μεταξύ τῆς ἀκρας τῶν ἀνακτόρων καὶ τῆς συνοικίας τῶν Βλαχερνῶν, δέκα τέσσαρες πρὸς τὸν λιμένα φέρουσι πύλαι, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως πέντε μόνον μνημονεύονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πολιορκίας. Ἡ τοῦ Κυνήγιου, ἡ Ξυλόπορτα, ἡ τῶν Βλαχερνῶν, ἡ τοῦ Πετρίου, ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ Φαναρίου, καὶ ἡ Ὁραία (Μπαζούκ παζάρ).

Ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν ξηρὰν πλευρῆς πρώτη πύλη εἶνε ἡ Χάρδια, ἢ ἡ Καλλιγαρία, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι μετωνόμασαν Ἑγρι

ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἑπταπύργιον.

καποῦ, ἦτοι «πύλιν κυρτήν». Ἡ δευτέρα πύλη, ἡ νῦν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐκαλεῖτο Μυριανόρος ἢ Πολύανδρος. Τρίτη καὶ μεσαία εἶνε ἡ τοῦ Ρωμανοῦ, ἥτις ἐκ τοῦ παμμεγέθους τηλεδόλου, τοῦ ἐμπροσθεν αὐτῆς σιτηθέντος, καλεῖται καὶ νῦν Τόπ καποῦ, ἦτοι «πύλη τοῦ τηλεδόλου». Παρ' αὐτὴν ἔξουτο καὶ πύργος. Μετὰ ταῦτα εἶπετο ἡ πύλη, ἐξ ἧς ἡ ὁδὸς ἦγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Πηγῶν (Μπαλουκλή) καὶ διὰ τοῦ Ρηγίου (Τσεκμετζέ) εἰς Σουλδρίαν, ἐφ' ἧς καὶ ἐκαλεῖτο πύλη τῆς Πηγῆς, πύλη τοῦ Ρηγίου καὶ πύλη τῆς Σουλδρίας. Τὸ τελευταῖον ὄνομα ἐτήρησεν ἄχρι τῆς σήμερον. Πέμπτη καὶ τελευταία εἶνε ἡ Χρυσῆ πύλη, δι' ἧς εἰσ- ἤρχοντο εἰς τὴν Πόλιν οἱ θριαμβευταὶ αὐτοκράτορες καὶ στρατηλά- ται. Ἡ πύλη αὕτη, κεκοσμημένη διὰ μαρμαρίνων ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων, εὐθὺς μετὰ τὴν δι' αὐτῆς διέλευσιν Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, διατεχνίσθη, ἐκ φόβου μὴ πληρωθῇ λαϊκὴ πρόρρησις, προλέγουσα τὴν διὰ τῆς πύλης ταύτης ἀλωσιν τῆς Πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων.

Ἄλλα καὶ οἱ Τούρκοι τὴν αὐτὴν πιστεύουσι προφητείαν. Μόνον τα πρόσωπα ἀντιπλάγνυσαν διὰ τὴν ἀλλαγὴν τῶν κατόχων τῆς Πόλεως. Ὁ Χάρμερ γράφει ἐπὶ λέξει: «Διὰ τῆς Χρυσῆς πύλης, δι' ἧς τοσάκις οἱ φιλόχριστοι αὐτοκράτορες εἰσῆλθον ἐν θριάμβῳ, μέλλουσι, κατὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν τῶν Τούρκων βεβαιωμένην προφη- τείαν, ἐν θριάμβῳ αὖθις οἱ Χριστιανοὶ νὰ εἰσέλθωσιν ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν τῇ πίστει τῶν πατέρων αὐτῶν ἀποδιδωμένην Πόλιν τοῦ Κωνσταντινου».

Αἱ πύλαι αὗται ἐκαλοῦντο «Πολιτικαὶ πύλαι». δι' αὐτῶν δέ, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰρήνης, οἱ πολῖται εἰσῆρχοντο εἰς τὴν Πόλιν, διερχόμενοι τὰς γεφύρας, αἰνιγές, διαταγῇ τοῦ Κωνσταν- τίνου, κατεστράφησαν, ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς πολιορκίας. Πλὴν τούτων, ὑπῆρχον καὶ αἱ καλούμεναι «Στρατιωτικαὶ πύλαι», ἀγου- σαι ἐκ τῆς πόλεως, διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τείχους, πρὸς τὰς διαφό- ρους ὥχυρήμενας τοποθεσίας, αἵτινες ἦσαν γνωσταὶ εἴτε διὰ τῶν ἀριθμῶν τῶν, εἴτε ἐκ τῶν στρατιωτικῶν ὀνομάτων, τῶν σταθμευόν- των παρ' αὐταῖς. Σπουδαιότεραι τῶν πυλῶν τούτων ἦσαν ἡ Τρίτη καὶ ἡ Πέμπτη. Ἡ τελευταία ἔκειτο παρὰ τὴν Πεσινάδα, εἰς τὸ μέσον ὁχεδὸν τοῦ Τόπ καποῦ καὶ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανου- πόλεως.

Τὰ σπουδαιότερα στρατιωτικὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας τῆς

Κωνσταντινουπόλεως ἐπισυνέβησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πεδιάδος τοῦ Λύκου, μεταξύ τοῦ Τόπ καποῦ, πρὸς νότον, καὶ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως, πρὸς βορρᾶν, ἐφ' ᾧ ὀφειλομέν, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, νὰ γνωρίζωμεν τὴν χωρογραφίαν τοῦ μέρους.

Ἐκάστη τῶν πυλῶν κεῖται ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου, τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως εὐρισκομένης εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς Πόλεως. Εἰς τὸ ὄψωμα ἐκεῖνο ὑπῆρχεν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅστις ἀντικατέστησε τὸν Περσέα, καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἀπαρτίσθη τὸν Χριστιανισμόν. Μεταξὺ τῶν δύο πυλῶν ὑπάρχει πεδιάς, ἀρδευομένη ὑπὸ μικροῦ ρυακίου, τοῦ Λύκου. Ἡ μεταξύ τῶν δύο πυλῶν ἀπόστασις εἶνε ἐπτὰ ὀγδοὰ μιλίων, συνδέονται δὲ αὗται διὰ τοῦ διπλοῦ Θεοδοσιάκου τείχους. Πρὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους ὑπῆρχε περίβολος μετὰ προμαχώνος ἐπὶ τῆς τάφρου. Τὰ ὕδατα τοῦ Λύκου διήρχοντο κάτωθεν τῶν τειχῶν δι' ὅπως θαυμασίως κατεσκευασμένης. Πρὸς βορρᾶν τοῦ πύργου, τοῦ εὐρισκομένου εἰς τὸ μέσον τοῦ τείχους, μεταξύ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τοῦ Τόπ καποῦ, κεῖται ἡ πέμπτη «στρατιωτικὴ πύλη», καλουμένη «Πύλη τοῦ Ρωμανοῦ», καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων «Χουτζούμ καποῦ», ἥτοι «πύλη τῆς ἐφόδου».

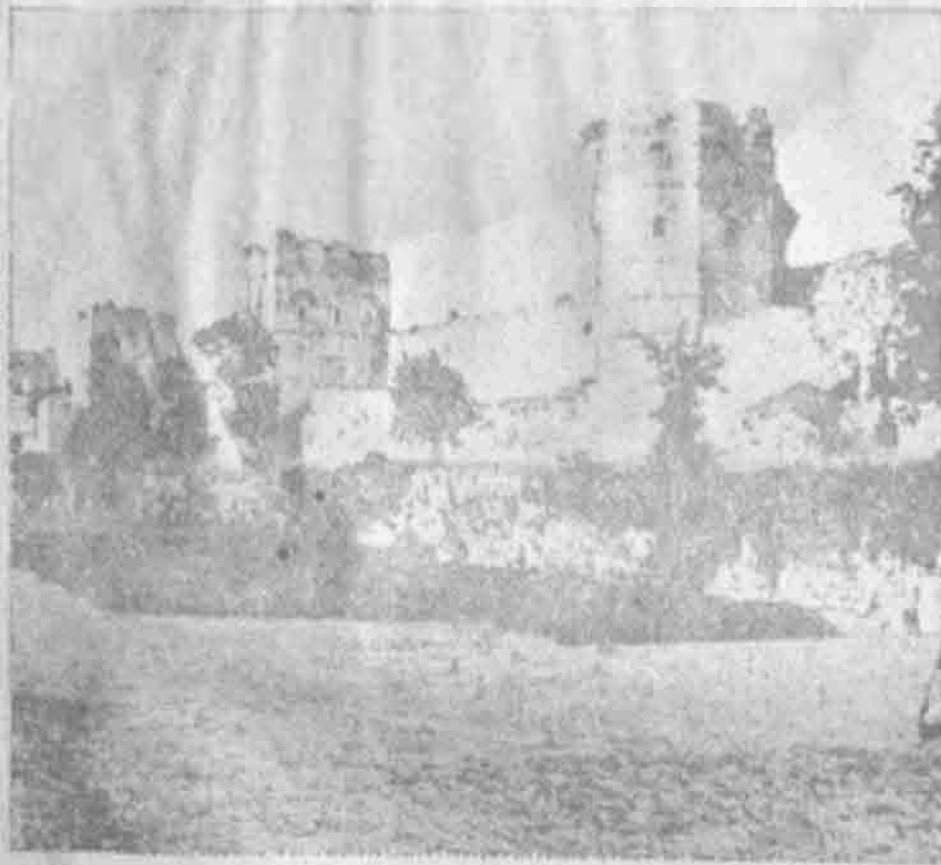
Τὰ μεταξύ Τόπ καποῦ καὶ πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως τείχη ἦσαν γνωστά ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μεσοτείχιον».

Τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰσχυρότατα ἐθεωροῦντο, καὶ ἦσαν πράγματι. Ἐξ αὐτῶν ἡ Πόλις καθίστατο ἀπόρρητος. Ἐξ εἰκοθιν ἐννέα πολιορκιῶν, ὥς ἐπέστη, οἷς μόνον ἐκυριεύθη, ὑπὸ τῶν Σταυροφορῶν τῷ 1201 καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1453.

Τὸ ἀσθενέστερον μέρος τῶν χειρσαίων τειχῶν ἦτο τὸ μεταξύ τοῦ παλατίου τοῦ Ἐδδόμου καὶ τοῦ Ἐγρη καποῦ διάστημα, ὅπου οὔτε δεύτερον τεῖχος ὑπῆρχεν, οὔτε τάφρος. Πρὸς τοῦτο ὁ χώρος ἐκεῖνος εἶχε τὸ μειονέκτημα νὰ ἔχη πρὸ αὐτοῦ λόφον, ἐξ οὗ ἠδύναντο οἱ πολέμιοι νὰ προσβάλλωσι τοὺς ἀμυνομένους.

Πύργοι τῶν τειχῶν τούτων διατηροῦνται ἄχρι σήμερον 87 (ἐξ ὧν 12 ἠρειπωμένοι), 2 πεντάγωνοι, 8 ἑξάγωνοι, 3 ἐπτάγωνοι, 15 ὀκτάγωνοι (ἐξ ὧν 4 κατηρειπωμένοι) καὶ 5 μνηοειδεῖς.

ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Πύργοι χερσαίων τειχῶν μεταξύ Ἑδινὲ καποῦ καὶ Τόκ καποῦ.

Ἡ ΠΡΟΕΛΑΣΙΣ

Εἰς τὸν Καρατζῆν πασὰν ἀνέθηκεν ὁ σουλτάνος τὴν ἐξ Ἀδριανουπόλεως προέλασιν, ἐπὶ κεφαλῇς 10 χιλιάδων στρατοῦ καὶ πυροβόλων πολλῶν. Ὁρμητικῶς προσὰς ὁ στρατηγὸς οὗτος, κατέλαβεν εἴτε διὰ παραδόσεως, εἴτε μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν, τὰ περὶχωρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐκυρίευσεν, ἐπίσης, τὴν παραθαλάσσιον ὀχυρὰν κώμην Ἐπιβάτας καὶ τὰς περὶ τὸν Ἀθούραν καὶ Μέλαν ποταμὸν κομπούλεις. Οἱ κάτοικοι τῆς κώμης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, οἵτινες ἐνεκλείσθησαν ἐν τοῖς ὀχυροῖς αὐτῶν πύργοις, ὅπως ἀμυνθῶσι, κατεσφάγησαν. Μόνη ἡ Σηλυβρία ἐξηκολούθησεν ἀνθισταμένη, καὶ μόνον μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς βασιλευσούσης ἔκυρίευσεν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν παρεκώλυσε τὸν Καρατζῆν πασὰν ν' ἀποκλείσῃ πανταχόθεν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς τὴν Κωνσταντινούπολιν, περὶ τὴν ὁποίαν, ἄλλως τε, πρὸ μηνῶν, κατεσκήνουν τοῖα τουρκικὰ σώματα, διακωλύοντα δι' ὅλον τοῦ χειμῶνος πᾶσαν τῶν κατοίκων τῆς Πόλεως ἐξοδόν.

Περὶ τὰ τέλη Μαρτίου εἶχε φθάσει καὶ τὸ μέγα τοῦ Ὀρδανοῦ τηλεβόλον καὶ τὸ ἐπίλοιπον πυροβολικόν.

Διανοιγείσης οὕτω τῆς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁδοῦ, Μωάμεθ ὁ Β' ἐξώρμησεν ἐξ Ἀδριανουπόλεως μετὰ σύμπαντος τοῦ ἐπιλοίπου στρατοῦ, τῇ δὲ 5 Ἀπριλίου, ἡμέρᾳ Πέμπτη, ἐστρατοπέδευσεν εἰς ἀπόστασιν δύο καὶ ἡμίσεος μιλίων ἀπὸ τῶν τειχῶν.

Οἱ ἱστορικοὶ διὰ μακρῶν περιγραφῶν τὴν μεγάλην ταύτην στρατιωτικὴν προέλασιν. Ἦτο ὄντως μεγαλοπρεπὴς ἡ διὰ μέσον τῆς Θράκης πορεία ἐκείνη μυριάδων στρατοῦ καὶ χιλιάδων κτηνῶν, ἅπειρα ἐγχερόντων νέφη κονιορτοῦ, ἐν μέσῳ ἔκκοφωτικοῦ πατάγου τῶν συρομένων ὀγκωδῶν τηλεβόλων καὶ ἄλλων μηχανῶν, τῶν συγκρουομένων πανοπλιῶν τῶν πολεμιστῶν, τῶν ἤχων τῶν ἐμπνευστῶν μουσικῶν ὀργάνων, τῶν τυμπανισμῶν, τῶν μυκηθμῶν τῶν βουδῶλων.

ΠΑΡΑΤΑΞΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ἡ πρὸ τῆς Πόλεως ἀφίξις τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ τοῦ Μωάμεθ καὶ ὁ κατάπλους τῆς τελευταίας μοίρας τοῦ στόλου εἰς Διπλοκινόνιον (Μπεσικτάς), ἐσήμαινον τὴν ἐναρξιν τῆς πολιορκίας.

Καὶ πράγματι, κήρυκες, περιτρέχοντες τὸ στρατόπεδον, ὅτε ἡ στρατιὰ τὴν πρωΐαν τῆς 7 Ἀπριλίου προσῆγγισεν εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς μιλίου ἀπὸ τῆς Πόλεως, ἤρχισαν κραυγάζοντες, ὅτι ἤρχισεν ἡ πολιορκία. Τὸν δὲ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ὃν ἠθέλη νὰ προσδώσῃ ὁ σουλτάνος, ἀποδεικνύουσι τοῦτο μὲν ἡ προσευχή, ἣν, στρώσας τὸν τάπητα, ἀπνύθουνα πρὸς τὸν Προφήτην, στρέψας τὰ ὄμματα πρὸς τὴν Μέκκαν, τοῦτο δὲ αἱ παρορμήσεις τῶν οὐλεμάδων, περιτομένων, διαταγῇ τοῦ σουλτάνου, τὰ ἱμάτια καὶ παρακλεινόντων τοὺς πιστοὺς χαρμολύνως νὰ ἐπιληφθῶσι τοῦ ἐπικειμένου ἔργου, ἀφοῦ τοιοῦτον ἦτο τὸ θέλημα τοῦ Προφήτου, προσητεύσαντος, ὅτι ἡ περιδάλυτος Πόλις μωαμεθανικὴ θὰ καθίστατο.

Οὕτως ὁ ἥλιος τῆς 7 Ἀπριλίου ἀνατείλας ἐφώτισε τὰ μουσουλμανικὰ πλῆθη, κατέχοντα τὰς τεταγμένας θέσεις.

«Ὅποιον καταπληκτικὸν θέαμα—γράφει ὁ Σλούμπερ—εἰς τὸν ἀστικὸν πληθυσμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐλκυσθέντα ἐπὶ τῶν ἐπαύσεων ἐκ τοῦ τρομεροῦ θορύβου τῆς ἀπειροπληθοῦς ἐκείνης στρατιᾶς!... Καὶ ὁποῖος ὁ τρόμος αὐτῶν, βλέπόντων τὴν Πόλιν ἐγκλεισμένην διὰ κλοιοῦ ἐκ διόηρου καὶ χάλυβος!...»

Τὸ στρατηγεῖον τοῦ Μωάμεθ ἐστήθη ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ μικροῦ λόφου, τοῦ σήμερον καλουμένου Μάλτεπε, καὶ ἔχοντος ἐπικκοδομημένον τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον, ἐν μέσῳ τῶν δύο σημερινῶν στρατώνων, Δαούτ πασά καὶ Ραμῆ τσιφλίκ. Ὁ λόφος καίται ἀπέναντι τῶν τριῶν πυλῶν τοῦ Ρωμανοῦ, τῆς Χαρσίας καὶ τοῦ Μυριάνδρου. Ἐμπροσθεν καὶ ἀμφοτέρωθεν τοῦ στρατηγεῖου ἐτάχθησαν δεκαπεντακισχίλιοι Γενίτσαροι, ἀποτελοῦντες τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ Μωάμεθ, καὶ ἡ σουλτανικὴ αὐλὴ μετὰ τοξοτῶν καὶ ὑπασπιστῶν.

Δεξιᾷ τοῦ ἀρχηγείου, ἀπὸ τοῦ Μάλτεπε μέχρι τῆς Προποντιδος, ἐπληξε τὰς σκηνὰς αὐτοῦ ὁ ἀνατολικὸς στρατός, ἀριστοτερεῖ δὲ, ἀπὸ τοῦ Μάλτεπε μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Κερατίου κόλπου, παρετά-

χθη ὁ θρησκευτικὸς στρατός. Ὡς ἐφεδρεία προσδιωρίσθη τὸ ἡμίσυ τοῦ στρατοῦ, τοποθετηθὲν ὀπισθεν τοῦ στρατηγεῖου. Ὁ Ζαγανὸς πασάς, κηδεστής τοῦ σουλτάνου, κατέλαβε μετὰ στρατοῦ πολλοῦ τοὺς πέραν τοῦ Κερατίου λόφους, ὀπισθεν τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Κασίμ πασά, ἥτοι τὰ ὑψώματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνεγείρεται ἡ τότε ἀκτιστος καὶ ἀκατοίκητος, πλήρης ἀμπέλων καὶ δένδρων, Περαιά, τὸ σημερινὸν Σταυροδρόμιον ἢ Πέραν.

Τὴν θέσιν ἐκείνην κατέχων ὁ Ζαγανός, ἐπατέλει τὸ διπλοῦν ἔργον τῆς ἐπιβλέψεως τῶν πλοίων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Γενουαίων καὶ τῆς περιφρουρήσεως τοῦ ἐν Διπλοκινίῳ ὄρμουντος τουρκικοῦ στόλου ἀπο πάσης προσβολῆς τῶν Γενουαίων τοῦ Γαλατᾶ.

Καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν ταύτην ἐστήθησαν 14 πλεοδολοστοίχαι, ἐκτος δὲ τούτων ὁ σουλτάνος ἐταξεν ἀπέναντι τῶν πρὸ τοῦ ἀρχηγείου πυλῶν 12 μεγαλειτέρα πλεδόλα, ὧν τὸ μέγιστον, τὸ τοῦ Ὀρδανοῦ, ἐτέθη εντος τοῦ ἀρχηγείου, ἵνα δίδῃ τὸ σύνθημα τῆς ἐπιθέσεως.

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΤΟΙΜΟΣ ΠΡΟΣ ΑΜΥΝΑΝ

Τὸ κυριώτατον σημεῖον, εἰς ὃ ἐστρέφετο ἡ προσοχὴ τῶν πολιορκουμένων, ἦτο ἡ πύλη τοῦ Ρωμανοῦ. Παρ' αὐτὴν λοιπὸν ἐτάχθη ὁ αὐτοκράτωρ, στήσας τὸ στρατηγεῖον ἐν αὐτῇ τῇ παρὰ τὴν πύλην ὁμωνύμῳ ἐκκλησιᾷ καὶ ἔχων περὶ ἑαυτὸν τρισχιλίους τῶν ἀρίστων στρατιωτῶν, ἐν οἷς καὶ τετρακόσιοι Γενουαῖοι τοῦ Ἰωάννου Ἰουστινιανοῦ μετὰ τοῦ γενναίου αὐτῶν ἀρχηγοῦ, καὶ ὁ δὸν Φραγκίσκος, ἐκ Τολεδου, συγγενὴς τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἐκεῖ, τῇ 7 Ἀπριλίου, καθ' ἣν ἡμέραν ὁ σουλτάνος, στήσας τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Μάλτεπε, ἀνήγγειλε τὴν ἐναρξιν τῆς πολιορκίας, ἐπορεύθη ἐκ τῶν ἀνακτόρων ὁ Κωνσταντῖνος καὶ παρέμεινε μέχρι τέλους, δεινὸν ἀγωνιζόμενος ἀγῶνα.

Εἰς τὴν Χαρσίαν πύλην, ὅπου σήμερον ἡ συνοικία τῶν Ἀθιγγάνων, ἦτο τεταγμένος ὁ Θεόδωρος Καρυστίνος, ἀνὴρ γενναῖος καὶ δεξιώτατος τοξότης.

Τὴν ἀμυνὰν κατὰ τὴν ἐπομένην πύλην, τὴν τοῦ Μυριάνδρου,

τὴν σημερινὴν πύλιν τῆς Ἀδριανουπόλεως, εἶχον ἀναλάβει οἱ τοεῖς ἀδελφοὶ Παῦλος, Ἀντώνιος καὶ Τρωῖλος Βασιλάρχοι, μετ' ὀλίγων Γενουαίων.

Τὸ μέρος τῶν τειχῶν, τὸ ἀπὸ ταύτης τῆς πύλης ἐκτεινόμενον πρὸς τὸν Κεράτιον καὶ προσπίπτον τὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, ἐφρουρεῖ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βενετὸς πρόξενος Ἰερώνυμος Μινότος, ἐπὶ κεφαλῇ Βενετῶν ἐμπόρων. Ὑπὲρ τὰ ἀνάκτορα ταῦτα, παραπλεύρως τῆς ἀετοφόρου σημαίας, ἐκυμάτιζε καὶ ἡ Βενετικὴ σημαία τοῦ Λέοντος τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Κατόπιν ἤρχετο τὸ μονότειχον μέρος τοῦ Περιπόλου, τὸ ὅποιον ἠδύνατο νὰ προσδύνηται καὶ ἀπὸ τοῦ ὑπερκειμένου τῆς πόλεως λόφου. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο πιθανόν, ὅτι πρὸς τὸ μέρος τοῦτο θὰ διηυθύνον οἱ Τούρκοι τὰς ὑπονόμους αὐτῶν, ἀνετίθη τοῦτο εἰς τὸν Ἰωάννην Γράντ, ἐπιτάξειον μηχανικὸν καὶ ὑπονομοποιόν.

Εἰς τὴν βορείαν τοῦ τριγώνου ἀκρὰν, παρὰ τὸ σημερινόν Ἐγριὺν, ἵστατο ὁ καρδινάλιος καὶ πολέμαρχος Ἰσιδώρος, ἐπὶ κεφαλῇ 200 Γραικῶν καὶ Χίων.

Ἀπὸ τῆς Σιλοπόρτης μέχρι τῆς πύλης τοῦ Πετρίου ἐφρουροῦν δύο Γενουαῖοι, ὁ Ἰερώνυμος καὶ ὁ ἐπίσκοπος Μυτιλήνης Λεονάρδος. Ἰδιαιτέρως εἰς τὴν πύλιν τῶν «Φάρων», τὸ σημερινὸν Φανάριον, ἐτάχθη ὁ Ἀλέξης Διδύπαιτος.

Εἰς τὸ ἀπὸ Πετρίου μέχρι τῆς πύλης τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας (Ἁγία καποῦ) διάστημα καὶ πλείστον μέρος τῆς παραλίας τοῦ Κερατίου, ἐφρουρεῖ ὁ μέγας δοῦξ Λουκάς Νοταρᾶς, ἐπὶ κεφαλῇ 100 ἱππέων καὶ 500 τοξοτῶν, καὶ ὁ Ἰωάννης Βλάχος.

Ὁ κυβερνήτης, οἱ ναυκλῆροι καὶ οἱ ναῦται Κρητικῆς τριηρέως κατέλαβον τὸν παρὰ τὴν πύλιν τοῦ Νεωρίου ἢ Ὁραϊὰν πύλιν (Μπαγτσᾶ καποῦ) κείμενον πύργον τοῦ Βασιλείου, ἐνδόξως αὐτὸν ὑπερασπίσαντες καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔτι τῆς Πόλεως.

Ὁ Τούρκος ἡγεμονόπαις Ὀρχάν, μετὰ τινων ὀλίγων πιστῶν εἰς αὐτὸν Τούρκων ἀκολουθῶν, ἐτάχθη φρουρὸς κατὰ τὴν Ἀκρόπολιν, ἥς τὴν θέσιν κατέχει σήμερον τὸ Ἑσκι σεράϊ. Οὐ μακρὰν αὐτῶν ἐστάθμευον καλόγηροι φρουροί.

Ἀπὸ τοῦ Βουκολέοντος, μεταξύ τοῦ σημερινοῦ Ἀχῆρ καποῦ, μέχρι τῆς πύλης τοῦ Κοντοσκαλίου (Κοῦμ καποῦ) ἐφρουρεῖ ὁ πρόξενος τῆς Ἰσπανίας Πέτρος Ἰουλιανός.

Τὸ ἀπὸ Κοντοσκαλίου μέχρις Ἐγωμαθείων διάστημα κατεῖχεν ὁ Βενετὸς Ἰακώβος Κονταρινῆς.

Καθ' ὅλην ταύτην τὴν παραλίαν ἡ φρουρὰ ἦτο τοσοῦτον ἀραιὰ, ὥστε ἐπὶ ἐκάστης ἐπαλξεως εἰς μόνον ἴστατο τοξότης ἢ σφενδονίτης, κατὰ δὲ τὸν Κριτοδούλον, ἐπαλξεις δύο καὶ τρεῖς εἶχον ἓνα μόνον ὑπερασπιστὴν!

Ἀπὸ τῆς γωνίας τοῦ Ἑπταπυργίου μέχρι τῆς Χρυσῆς πύλης διψοῦν ὁ Γενουαῖος Μανουῆλ καὶ ἕτερος Κονταρινῆς, ἐπὶ κεφαλῇ 200 Ἰταλῶν.

Τὴν ἀμέσως ἐπομένην πύλιν (ἀποτειχισμένην σήμερον), μετὰ τὴν πύλιν τοῦ Ἑπταπυργίου καὶ τῆς πύλης τῆς Σιλυθρίας, κατεῖχεν ὁ Βενετὸς Κορνέρος.

Τὴν πύλιν τῆς Σιλυθρίας κατεῖχεν ὁ σοφὸς μαθηματικὸς θεοφίλος Παλαιολόγος, ὁ Γενουαῖος Μαυρικίος Καταναῖος καὶ ὁ Βενετὸς Μοτσενίγος.

Ὁ Πύργος ἢ Φάρος, φυλάττων τὴν εἰσόδον τοῦ λιμένος, ἀνετίθη εἰς τὸν Βενετὸν τριηραρχὸν Γαβριῆλ Τρεδίζανον, ἐπὶ κεφαλῇ 50 ἀνδρῶν.

Ὁ Δημητρίος Καντακουζηνὸς καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Νικηφόρος Παλαιολόγος ἐτοποθετηθῆσαν μετὰ 700 ἀνδρῶν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως, καταλαβόντες τὸν κενὸν χώρον, τὸν περιβάλλοντα τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἥς τὴν θέσιν κατέχει σήμερον τὸ τεμενὸς Μωαμεθ τοῦ Κατακτιτοῦ, οἰκοδομηθὲν 16 ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν, κατὰ σχέδιον τοῦ Ἑλλήνος ἀρχιτεκτονὸς Χριστοδούλου. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, ἐπὶ κεφαλῇ 500 μοναχῶν, ἐντολὴν εἶχον νὰ περιφερωμέναι, προστρέχοντας χάριν βοήθειας ὅπου ἤθελε παραστῇ ἀνάγκη.

Ἄλλοι μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς διαταχθῆσαν νὰ διαμερισθῶσιν ἐν τῷ Περιπόλῳ τῆς Πόλεως, τοῦτο μὲν ἐξυλοφύμενοι τὸ θεῖον διαθεσῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς βασιλευούσης, τοῦτο δὲ χρησιμεύοντες εἰς τὴν ἀμυναν ὡς ἡμεροσκόποι καὶ νυκτοσκόποι.

Ἐλέχθη, ὅτι τὸ ἀσθενέστερον μέρος τῶν χερσαίων τειχῶν ἦτο τὸ μετὰ τὸ παλάτιον τοῦ Ἐβδόμου (Τεκφούρ σεράϊ) καὶ τοῦ Ἐγρι καποῦ διάστημα. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπεχείρησε νὰ ἐξασφαλίσῃ, ὅσῳ τοῦτο ἦτο δυνατόν, τὸ ἀσθενὲς τοῦτο μέρος, καλέσας τὸν Βενετὸν πλοίαρχον Διόδωρον νὰ ὀρύξῃ διὰ τῶν πληρωμάτων τῶν πλοίων τοῦ

τάφρον, ἀπὸ τοῦ παλατίου τοῦ Ἑβδόμου μέχρι τῆς Ἀποτειχι-
σμένης Πύλης (Συλλοportas).

Τῇ 14 Μαρτίου ἤρξατο τὸ ἔργον ὁ Διέδοξ. Οἱ ναῦται πυρετω-
δῶς ἐργάζοντο, ἐμψυχούμενοι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ
τῶν μεγιστάνων. Ἡ τάφρος ἐπερατώθη ἐντὸς 17 ἡμερῶν.

Τῇ 2 Ἀπριλίου ὁ Κεράτιος κόλπος ἐκλείσθη διὰ τῆς ἀλύσεως.

Ἡ ἀλυσίς αὕτη, ἥς ἕκαστος κρίκος ἐκ παχέων ξύλων εἶχε
μῆκος 85 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου καὶ συνεδέετο διὰ σιδερῶν ρά-
βδων, ἀνέκαθεν ἐχρησιμοποιεῖτο, πολλακίς σῶσασα τὴν Πόλιν ἀπὸ
ἐπιδρομῶν πολεμίων στόλων. Ἐξετείνεται ἀπὸ τῆς Ὁραίας πύλης
τῆς πόλεως, ἢ τῶν πυλῶν τοῦ Εὐγενίου (Μπαγιδέ καπού) μέχρι
τοῦ ἀπέναντι Γαλατᾶ, ἀσφαλῶς στηριζομένη ἐν τινι ἀρχαίῳ παρα-
λίῳ πύργῳ, ἐνθα σήμερον τὸ Ὑγειονομεῖον. Ἡ ἰσχυρὰ καὶ ἀδιόσσει-
στος αὕτη ἀλυσίς ἐξετείνεται ἀπὸ τῆς Πόλεως εἰς Γαλατάν, εἰς ἃν
σχεδὸν θέσιν εὐρίσκεται σήμερον ἡ Γέφυρα.

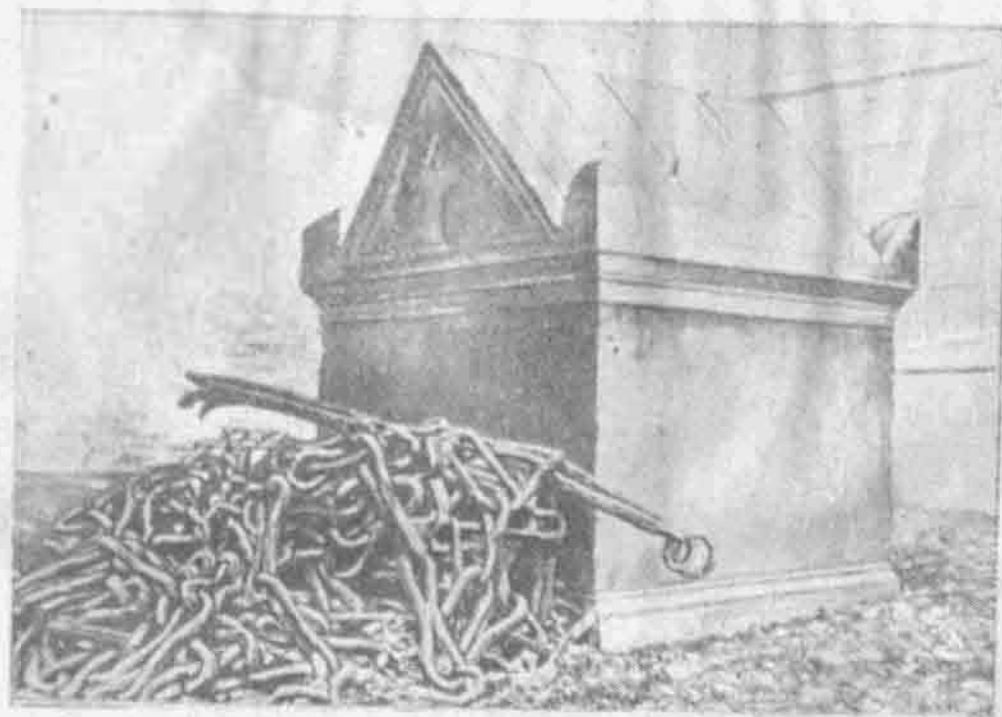
Μέρος τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἀλύσεως εὐρίσκεται ἐν τῇ αὐλῇ
τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Εἰρήνης, ἥτις εἶνε σήμερον ὀπλοθήκη
καὶ Μουσεῖον.

Τὸ ἀσφαλιστικὸν τοῦτο μέσον ἀνέκαθεν μετεχειρίζοντο οἱ Ἑλ-
λῆνες. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον δι' ἀλύσεως ἐκλείον
τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, καὶ ἐκτοτε, φαίνεται, διεσώθη μέχρι
τῶν Βυζαντινῶν.

Ἐννέα ἐκ τῶν μεγαλειτέρων πλοίων παρετάχθησαν ὀπισθεν τῆς
ἀλύσεως πρὸς φύλαξιν αὐτῆς τε καὶ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος, ὑπὸ
τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐμποροπλοιάρχου Ἀντωνίου.

Ἐπὶ τοῦ Πύργου τοῦ Γαλατᾶ ἐτάχθη Ἑλλήνων ναύτης, ὅπως διὰ
συμφωνηθέντων σημάτων εἰδοποιῇ τὰς κινήσεις τοῦ ἐν Μπενδικ-
τᾶς Τουρκικοῦ στόλου.

Ἐπομνηνύσκομεν ἐνταῦθα, ὅτι ὁ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὑπάρ-
χων Πύργος τοῦ Γαλατᾶ, ὁ καλούμενος τότε Πύργος τοῦ Χριστοῦ,
ἐκτίσθη τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸ ἡμισυ τοῦ σημερινοῦ ὕψους ὑπὸ
τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου τοῦ Δικέου, αὐξηθεὶς τῷ 1318
ὑπὸ τῶν Γενουαίων.

Μέρος τῆς ἱστορικῆς ἀλύσεως,
ἥτις ἐκλείε τὸν λιμένα τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Εἰρήνης, νῦν Ὀπλοθῦκη καὶ Μουσεῖον,
ὅπου συντάσσεται ἡ ἱστορικὴ ἀλυσίς.

Ἡ ΠΡΩΤΗ ΑΠΟΞΗΡΑΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς πολιορκίας ὁ Μωάμεθ, ὡς ἀπαρχὴν τοῦ ἐξολοθρευτικοῦ αὐτοῦ σχεδίου, ἐλεπλάτνησεν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ χωρία, ὅσα εἶχον διαφύγει τὴν δῆωσιν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς αὐτοῦ, καὶ κατέστρεψε τὰ ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ παραλίᾳ τοῦ Βοσπόρου ὀχυρώματα, ἐν οἷς καὶ τὸ ἰσχυρότατον τῶν θεραπειῶν. Οἱ κάτοικοι τοῦ προαστείου τούτου ἐφανεύθησαν, τεσσαράκοντα δὲ τῶν μαχητῶν παραδοθέντες, ἀνεσκολοπίσθησαν.

Ἐν Προγκήπῳ ἰσχυρὸν ὑπῆρχε φρούριον, πρὸ τῆς μεγάλης μονῆς, ἐν ᾗ ἐξόριστοι ἐκ τῶν βασιλικῶν τοῦ Βυζαντίου οἰκῶν ἐνεκλείοντο. Μοῖρα τοῦ ἐν Μπεδικτὰς ὀρμούντος Τουρκικοῦ στόλου ἀναπλεύσασα, ἐφθάσε πρὸ τῆς νήσου καὶ ἤρχισε κανονιοβολοῦσα τὸ φρούριον. Οἱ ἐν αὐτῷ τριάκοντα στρατιῶται καὶ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου γενναίως ὑπερῆσπιζον αὐτό. Παρὰ τὸν συνεχῆ ἀπὸ θαλάσσης κανονιοβολισμόν καὶ τὴν συνεχῆ ἐπίθεσιν τοῦ εἰς τὴν ξηρὰν ἀποδάντος ἀποσπάσματος, ἡ ἡρωικὴ τῶν Ἑλλήνων φρουρὰ δὲν παρεδίδοτο. Ὁ ναύαρχος Σουλεῦμάν βέης, ὁ ἀρνησιθρησκός, ὡς ἐλέχθη, Βούλγαρος Μπαλτάογλου, διέταξε τότε τοὺς ναῦτας ν' ἀθροίσωσι γύρω τοῦ φρουρίου εὐφλέκτους ὕλας μετὰ θείου καὶ ἄλλων ἐκρηκτικῶν ὑλῶν. Μετ' ὀλίγον οὐρανομήκεις φλόγες ἐκάλυσαν τὸ φρούριον. Πολλοὶ ἐκ τῶν γενναίων ὑπερασπιστῶν οἰκτρὸν ἐντὸς τῶν φλογῶν εὖρον θάνατον. Οἱ ἐναπομείναντες ὀλίγοι παρεδόθησαν. Πάντες οὗτοι καὶ οἱ κάτοικοι, διαταγῇ τοῦ ναυάρχου, ἐσφάγησαν.

Ἀπὸ τῆς 12ης Ἀπριλίου αἱ Τουρκικαὶ πυροβολαρχίαι ἤρχισαν βομβαρδίζουσαι νυχθημερὸν τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Αἱ τεράστιαι λίθιναι σφαῖραι, ἐκσφενδονιζόμεναι ἐκ βραχείας ἀποστάσεως ἐν μέσῳ πυκνοῦ καπνοῦ, διέσχιζον τὸν ἀέρα μετὰ τρομακτικοῦ μυκηθμοῦ καὶ ἐθρυματίζοντο εἰς χιλιάδας τεμάχια ἐπὶ τῶν τειχῶν.

Οἱ πλείστοι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, πάντες σχεδὸν οἱ πολιορκιούμενοι, ἀδιακόπως εἰργάζοντο πρὸς ἐπιδιόρθωσιν τῶν ρηγμάτων.

Διὰ πρώτην φοράν οἱ ἐν Βυζαντίῳ ἐδοκίμαζον τοσαύτην φθοράν ἐκ τῶν μεγάλων τοῦ ἐχθροῦ ταλεδόνων. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς κατ-

ενοῦσιν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν ἐπὶ μακρόν γ' ἀντιστῆναι τὰ ὑπερνηφάνως ὑφ' αὐτοὺς ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ Β' τείχη. Μάστιν οἱ ἀμυνόμενοι ἐκάλυπτον αὐτὰ διὰ μαλλίνων καλυμμάτων καὶ ἄλλα ἐπενδύουν μέσα πρὸς μεῶσιν τῆς προξενουμένης βλάβης. Αἱ λίθιναι σφαῖραι οὐδενὸς ἐφείδοντο. Παρέδωρον πρὸ αὐτῶν πᾶν τὸ πρὸςτυχόν.

Τὴν 18ην Ἀπριλίου μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους καὶ δύο πύργοι τοῦ ἐσωτερικοῦ, πρὸς τὸ μέρος τῆς πεδιάδος τοῦ Λύκου, εἶχον καταστραφῆ, ὃ δὲ Ἰουστινιανὸς ἠναγκάσθη νὰ προβῇ ἀμέσως εἰς ἀνέγερσιν χαρακωμάτων πρὸς ἀμυναν τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν, τῶν μαζομένων εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἀκριδῶς ἡ ἐπιθεσις τῶν Τούρκων ἦτο ἀγριωτέρα καὶ μεγαλειτέρα ἢ βλάβη τῶν τειχῶν.

Τὰ τοιχώματα τῆς τῆφρου, ὡς καὶ ὁ προμαχών, εἶχον κρημνισθῆ, ἡ δὲ τῆφος, πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, ἐκ τῶν σιντριμμάτων εἶχεν ἐν μέρει ἀναχωματισθῆ.

Διὰ τὰς ἐπιτυχίας τῶν μεγάλων τηλεβολῶν ἐπίστευσεν ὁ σουλτάνος, ὅτι θα ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὴν Πόλιν, πρὸς τοῦτο δέ, δύο ὥρας μετὰ τὴν ὀψίν τοῦ ἡλίου τῆς 18' Ἀπριλίου, ἔδωκε διατάγας πρὸς γενικήν ἐφόδον. Τῆς ἐφόδου ταύτης μετέσχον μέρος τοῦ πεζικοῦ, οἱ θωρακοφόροι, οἱ τοξῆται καὶ οἱ λογχοφόροι. Οἱ ἐφορμήσαντες διήλθον τὴν τῆφρον καὶ ἀπεπειράθησαν νὰ διαρρήξωσι τὸ ἐξωτερικὸν τεῖχος.

Οἱ πολιορκούμενοι, κατὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν, ἐχρησιμοποίησαν δοκούς, σανίδας καὶ κληματίδας. Ταῦτα ἐδοκίμασαν νὰ καθίσωσιν οἱ Τούρκοι, ἀλλ' ἀπέτυχον. Οἱ ἡμέτεροι ἐδίδεον τὸ πῦρ, πρὶν ἢ μεταδοθῇ εἰς τὴν ξυλείαν.

Οἱ Τούρκοι ἐπέχειρθεσαν κατόπιν νὰ καταρρίψωσι διὰ τῶν ἐπὶ τῶν λογχῶν τῶν ἀρπάγων τὰς μεγάλας πλίνθους, τὰς ὁποίας οἱ ἡμέτεροι εἶχον τοποθετήσει ἐν εἰδει περιφράγματος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπέτυχεν. Ὁ Ἰουστινιανός, ἐπὶ κεφαλῇς τῶν γενναίων μαχητῶν αὐτοῦ, ἐπὶ τετράωρον ἠγωνίζετο, τὸ μὲν διορθῶν τὰ διανοιγόμενα τείχη, τὸ δὲ ἀμυνόμενος. Τέλος οἱ Τούρκοι, ἐγκαταλείψαντες διακοσίους νεκροὺς καὶ τραυματίας, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν.

Ἡ ἀποτυχία αὕτη τῆς πρώτης ἐφόδου τῶν Τούρκων ἐνίσχυσε τὸ ἠθικὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν, οἵτινες μετὰ ζωηροτέρου ζήλου ἐπεδόθησαν εἰς τὰς ἐπισκευὰς τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους.

Ἐκτοτε καθ' ἐκάστην πλῆθον προέβαινον εἰς κανονιοβολισμοὺς καὶ ἐφόδους, ἐναντίον, ἰδίᾳ, τῶν περὶ τὴν πεδιάδα τοῦ Λύκου θέσεων.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἐκ Προγκήπου ἐπάνοδον τῆς ναυτικῆς μοίρας, καθ' ἣν ἡμέραν ἤρχισεν ἡ πρώτη ἀπὸ ξηρᾶς ἐφόδος, ὁ ναύαρχος Σουλεῦμάν βέης διετάχθη νὰ ἐκδύσῃ τὴν διὰ τῆς ἀλύσεως κεκλεισμένην εἰσοδὸν τοῦ Κερατίου κόλπου.

Ἐξέπλευσεν οὗτος ἐκ τοῦ παρὰ τὸ Διπλοκιδόνιον ἀγκυροβολίου του μετὰ πολλῶν πλοίων καὶ διηυθύνθη κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ στόλου, τοῦ παρατεταγμένου ἐσωθεν τῆς ἀλύσεως. Μόλις ἐκινήθησαν τὰ πλοῖα, τὰ τουρκικὰ πληρώματα ἐξεργάγησαν εἰς κραυγὰς, ἀλαλαζόντα : « Ἀλλάχ ! Ἀλλάχ ! » Φθάσαντα εἰς ἀπόστασιν βολῆς ἀπὸ τῶν πλοίων τῶν ἡμετέρων, ἐξώρμησαν πρὸς ἐφόδον, προσπαθήσαντα νὰ πυρπολήσωσι τὰ σκάφη δια βελῶν, περιτετυλιγμένων δι' ἀνημμένον βαμβάκος.

Σημαντικὰς ὑπέστησαν οἱ ἐπιτιθέμενοι ζημίας. Ἀπὸ τε τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης ἐξεσφενδονίζοντο τεραστιοὶ λίθοι καὶ βέλη, πολλῶν τῶν πολεμίων φονευομένων ἢ τραυματιζομένων. Μετὰ βραχείαν πάλιν, οἱ Τούρκοι, βλέποντες, ὅτι, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον, ἀδύνατον ἀπέβαινεν ἡ κατάληψις τοῦ λιμενοφρακτοῦ, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸ ὀρμητᾶριον αὐτῶν.

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ

145 ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΠΛΟΙΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ... 41

Γεγονός, ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἐπεισοδίων τῆς διεξαγομένης πόλεως, συνέβη τῇ 20 Ἀπριλίου. Εἶνε δὲ τοῦτο ἡ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως γενομένη ναυμαχία, καθ' ἣν 145 Τουρκικὰ πλοῖα, ἐπιτεθέντα ἐναντίον ἑ μόνον Χριστιανικῶν, ἀναγκάσθησαν, καταναυμαχηθέντα, νὰ διακόψωσι τὴν ἐπίθεσιν καὶ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸν ὅρμον αὐτῶν.

Τρία μεγάλα Γενουτικὰ πλοῖα εἰς Κωνσταντινούπολιν διηυθύνοντο. Ἀλλὰ, καταληφθέντα ὑπὸ βορείων ἀνέμων, ἀναγκάσθησαν νὰ ἐπιδραδύνωσι τὸν πλοῦν καὶ καταφύγωσιν εἰς Χίον, ὅπου παρέμειναν καθ' ὅλον τὸν Μάρτιον καὶ μέρος τοῦ Ἀπριλίου. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἔφερον στρατιώτας καὶ ἐπιτάχεια εἰς τὴν πολιορκουμένην Πόλιν.

Ἡ ἀξις νέου στρατοῦ πολύτιμος θὰ ἦτο βοήθεια κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας ἥς ὑπερίσταντο κρίσεως, πάντες δὲ οἱ κάτοικοι, ἀπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μέχρι τοῦ τελευταίου ἀστοῦ, μετ' ἀνυμνοῦς διηρπύων τὸν ὀρίζοντα ἡμέρας καὶ νυκτός, ὅπως διακρίνωσι τοὺς ἐρχομένους σωτῆρας.

Τὴν 15 Ἀπριλίου, πνεύσαντος νοτίου ἀνέμου, τὰ Γενουτικὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν ἐκ Χίου, διευθυνόμενα εἰς Δαρδανέλλια. Καθ' ὁδὸν συνήντησαν ἐν αὐτοκρατορικὸν μεταγωγικόν, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ πλοιάρχου Φλαντανελά, τὸ ὁποῖον ἐπλεεν ἐκ Σικελίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, φέρον φορτίον σίτου.

Περὶ τὴν 10ην πρὸ μεσημβρίας τῆς 20 Ἀπριλίου τὰ τέσσαρα ταῦτα πλοῖα ἐπεφάνησαν καταπλέοντα, καθ' ὃν καιρὸν τὰ πλεῖστα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἦσαν ἀγκυροβολημένα εἰς τὸν παρὰ τὸ Διπλοκιόνιον κόλπον τοῦ σημερινοῦ Δολμά Μπακτσέ.

Μόλις οἱ πρόσκοποι τοῦ στόλου ἐσπευσαν ν' ἀναγγεῖλωσι τὴν ἐμφάνισιν τῶν πλοίων τούτων, ὁ σουλτάνος διέταξε τὸν Καπε-

τὴν παρὰ νὰ ἐκπλεύσῃ ἀμέσως πρὸς συνάντησιν τῶν ἀγνώστων σκαφῶν καὶ νὰ αἰχμαλωτίσῃ ἢ νὰ καταστρέψῃ αὐτά.

Ὁ ναύαρχος, ἀναχθεὶς μετὰ 145 πλοίων, συνήντησε τὰ 4 πλοῖα κατέναντι ἀκριβῶς τοῦ μέρους, τοῦ ἐκτεινομένου μεταξὺ τοῦ Ἑπταπυργίου καὶ τοῦ Βλάγκα-μποστανῆ.

Οἱ κυβερνῆται καὶ τὰ πληρώματα πλήρη περὶ τοῦ θριάμβου ἐτρεφον πεποιθήσιν. Καὶ τίς ἠδύνατο ν' ἀμφιδόλῃ περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀγῶνος 4 μεταγωγικῶν σκαφῶν ἐναντίον 145 πολεμικῶν πλοίων;

Ὁ Τούρκος ναύαρχος προεξώλει ἤδη ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι τὰ πλοῖα τῶν Χριστιανῶν θὰ συλληφθῶσιν ὡς ἐν παγίδι. Οἱ ἀλαλαγμοί, αἱ τυμπανοκρουσίαι τῶν τουρκικῶν πληρωμάτων ἀντήχουν εἰς μακρὰν ἀπόστασιν, μέχρι τῶν τειχῶν. Ὁ ἄνεμος ἦτο ἀντίθετος, ἀλλ' ἐπλεον βραδέως μὲν, σταθερῶς ὁμως πρὸς σύλληψιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου.

Τὰ 4 σκάφη, ὀθούμενα ὑπὸ ἰσχυρᾶς νοτίου αὔρας, ταχέως ἐγένοντο ὁρατὰ ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Πλήθος πολιτῶν ἐσπευσε ν' ἀναρριχθῇ ἐπὶ τῶν τειχῶν, ἐνῶ ἄλλοι συνηθροίσθησαν εἰς τὴν Σφενδόνην τοῦ Ἱπποδρομίου, ὁπόθεν εἶχον πλήρη ἀποψιν τῆς Προποντίδος.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς συναντήσεως τῶν ἀντιπάλων ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, ὥστε οἱ Χριστιανοὶ ἀπέβαλον τὸ κύριον αὐτῶν πλεονέκτημα τοῦ δεξιωτέρου χειρισμοῦ τῶν ἰστιῶν καὶ τοῦ πηδαλίου. Ἀπεφάσισαν, οὐχ ἡττον, μέχρις ἐσχάτων ν' ἀγωνισθῶσιν.

Ὁ ἡρωϊσμός τῶν ναυτῶν τούτων παροιμιώδης ἐν τῇ ἱστορίᾳ παρέμεινεν. Οὐδ' ἐσκέφθησαν οὗτοι, ἀπὸ τῶν κυβερνητῶν μέχρι τοῦ τελευταίου ναύτου, πρὸ τῆς ἀνίσου ἐκείνης πόλεως, νὰ παραδοθῶσι. Προτιμήσαντες τὸν ἐνδοξὸν θάνατον τῆς ἐνδεχομένης σωτηρίας, ὠρκίσθησαν πάντες μέχρις ἐσχάτων ν' ἀντιστῶσιν.

Εἰς τὰς ἀραιῶς φυλαττομένας ἐπάλξεις τοῦ παρὰ τῇ Προποντίδι τείχους πρὸς θεὰν τῆς ἀνίσου πόλεως συνέρρευσαν ἤδη, ἐκτὸς τοῦ ἀπείρου κόσμου τῶν πολιτῶν, καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες, ὅσοι ἠδύναντο νὰ καταλίπωσι προσκαίρως τὰς θέσεις των, καὶ αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος μετὰ τοῦ Φραντζῆ.

Νοτιώτερον, εἰς τὴν ἐκτὸς τῆς πόλεως παραλίαν, περὶ τὸ ἀκρωτήριον Ζεϊτούν-μπουργου, ἔδραμον τὰ πλήθη τοῦ Τουρκι-

κοῦ στρατοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Μωάμεθ, περιστοιχούμενος ὑπὸ τοῦ πολυπληθοῦς καὶ λαμπροῦ αὐτοῦ ἐπιτελείου, ἵνα παρενθῶσιν εἰς τὸν πρῶτον προσδοκώμενον θρίαυδον τῶν Τουρκικῶν ὀπλῶν.

Ἡ Τουρκικὴ ναυαρχία προχωρεῖ, καὶ ὁ ναύαρχος διατάσσει τὸ ἐπίσης προχωροῦσαν αὐτοκρατορικὸν μεταγωγικὸν νὰ συστρίβῃ τὰ ἱστία. Ἀλλὰ τοῦ κυβερνήτου Φλαντανελά εἰς τὴν διαταγὴν ἀπαντήσαντος δι' ὁδοῦ, διατάχθησαν τὰ Τουρκικὰ σκάφη νὰ προσδῶσιν εἰς τὴν προσβολήν. Τὰ ἰσχυρότερα τουρκικὰ πλοῖα ἐξώρμησαν.

Ὁ Καπετὰν παῖδας, καταδιώξας τὸ αὐτοκρατορικὸν πλοῖον καὶ προσβαλὼν αὐτὸ κατὰ πρόθυμην, ἐνέπηξεν εἰς αὐτὸ τὸ ὀξύ ἔμβολον τῆς τριάρης αὐτοῦ. Συνδεθέντα, οὕτως εἰπεῖν, τὰ δύο πλοῖα, ἔμεινον ἀκίνητα. Ἀλλὰ ἐκ τῶν Τουρκικῶν πλοίων περιεκύκλωσαν τὰ τρία Γενουητικά. Αἱ κώπαι δὲν ἐνέηγον πλέον. Πᾶσα κίνησις ἀπέδη ἀδύνατος καὶ ἡ ναυμαχία μετετράπη εἰς πεζομαχίαν.

Ὁ Δούκας γράφει:

«... Ἐξήπλωτο ἡ θάλασσα ὡς χέρσος, καὶ ὑπὸ τῶν βελῶν, οὐδὲ τὰς κώπας ἠδύναντο καταφέρειν ἐν τοῖς ὕδασι. Οἱ δὲ τῆς βασιλικῆς νηὸς ὡς ἀετοὶ ὑπόπτεροι ἄνωθεν, ὡς κερανοὺς τὰ βέλη κατίπτειπον καὶ τὰς σκευὰς ἀπέλυον καὶ φόνος οὐκ ὀλίγος τῶν Τούρκων ἐγένετο».

Ἐκ τῶν Τούρκων ἄλλοι μὲν ἐπέφερον εὐφλέκτους βλάς, ἵνα πυρπολήσωσι κάτωθεν τὰ χριστιανικά πλοῖα, ἄλλοι δὲ διὰ παλῶν καὶ κοπίδων προσεπάθουν νὰ διαρρήξωσι τὰς πλευρὰς αὐτῶν. Ἄλλοι, ἂψ' ἑτέρου, διὰ δοράτων μακρῶν καὶ ἀκοντίων καὶ βελῶν καὶ λίθων ἐπιτίθεντο κατὰ τῶν πληρωμάτων, ἐνῷ πλῆθος ἄλλο, ἀναρριχώμενον ἐπὶ τῶν σχοινίων, προσεπάθει νὰ εἰσπιδῇσθαι ἐντὸς τῶν πλοίων.

Τὰ πληρώματα τῶν τεσσάρων πλοίων διηρέθησαν εἰς δύο. Οἱ μὲν ἀναδάντες ἐπὶ τῶν ἱστίων καὶ τῶν ξυλίνων πύργων, ἐμάχοντο ἄνωθεν, οἱ δὲ ἀντεπάλαιον ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων. Οἱ πρῶτοι ἐπέχεον ἐξ ἀμφοτέρων μεγάλων ὕδαρ ἀφθονον, δι' οὗ ἐδύνον τὸ ἀναπτόμενον πῦρ, ἐπέριπτον λίθους βάρεις, δι' ὧν ἐφόνευον, ἐτραυμάτιζον τοὺς ἐφορμῶντας, καὶ ἐπὶ πᾶσι κατεκρούνιζον χύτρας ὕδαρ ὑγροῦ πυρὸς ἐπὶ τὰ παρακείμενα ἐχθρικά πλοῖα. Οἱ δὲ ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων ἠκόντιζον διὰ δοράτων τοὺς ἐπιτιθεμένους, ἢ ἀπέκοπτον τὰς χεῖρας τῶν προσπαθούντων νὰ

ἐπιδῶσιν, ἢ ἄλλας καιρίας πληγὰς κατέφερον εἰς αὐτοὺς διαροπᾶν.

Ὁ Κοιτόδουλος γράφει:

«... Οἱ ἐπὶ τῶν ὀγκάδων κατάφρακτοι ὄντες καὶ ἄνωθεν ἀπὸ τούτων εὐρώστως μαχόμενοι, τοὺς ἐπιόντας ἠμύνοντο ἰσχυρῶς. Καὶ πρῶτα μὲν ἀμφορέας μεγάλους πλήρεις ὕδατων ἐκκεραμίζοντες καὶ λίθους βάρεις σχοινίοις ἐκδεδομένους ἄνωθεν ἀπολύοντες ἐσθέννυν τε τὸ πῦρ καὶ πολλοὺς ἀνέρουσαν μετὰ βάρους γὰρ καὶ βίας οὗτοι καταφερόμενοι, τοὺς προστυγχάνοντας κάτωθεν πάντας τοὺς μὲν κατέδυσον, τοὺς δὲ διέφθειρον. Μετὰ δὲ τοῦτο οἱ μὲν αὐτῶν δόρασι καὶ ἀκοντίοις καὶ ξυστοῖς τοὺς ἐπιόντας ἠκόντιζον· οἱ δὲ λίθοις ἐβαλλον ἄνωθεν, ἄλλοι κοπίδι τὰς χεῖρας τῶν ἐπιδαινειν πειωμένων ἀπέκοπτον, ἕτεροι ροπάλοις ἄνωθεν καταφερομένοις τὰς κεφαλὰς τῶν Τούρκων παύοντες, ἐξυνέθλων. Καὶ βοή πολλὴ καὶ θροῦς ἦν, ἐξ ἀπάντων ἐγειρόμενος, βαλλόντων, βαλλομένων, κτεινόντων, κτεινομένων, βλασφημοῦντων, ὑβρίζοντων, ἀπειλούντων, στενόντων, πάντα δεινὰ πασχόντων καὶ ποιούντων».

Τὰ τουρκικὰ πληρώματα ἐνικῶντο ἀλλεπαλλήλως καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν ἐξέφευγον, ἀντικαθιστώμενα ὑπ' ἄλλων, εὐρισκόμενων εἰς τὴν δευτέραν γραμμὴν τῆς παρατάξεως. Ἡ μάχη λυσώδης ἐκκολούθει οὕτως ἀνευ διακοπῆς.

Ἡ θάλασσα ἔγεμε νεκρῶν καὶ ναυαγῶν, καὶ ἐδάφετο ὑπὸ τοῦ αἵματος.

Ναύκληροι καὶ κυβερνήται, ἐκτιθέμενοι εἰς τὸν ἐσχατὸν κίνδυνον, παρεθάρρυνον τοὺς ναῦτας νὰ μὴ παραδοθῶσιν, ὑπὲρ πάντας δὲ διεκρίνετο ὁ κυβερνήτης τοῦ βασιλικοῦ πλοίου, ὁ ἥρωας Φλαντανελάς, ὅστις, εἰς ἀέναντον εὐχισκόμενος κίνησιν, δὲν ἔπαυε διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῶν φωνῶν ἐξεγείρων τὴν καρτερίαν τῶν ἀνθισταμένων.

«Οἱ δὲ ναύκληροι καὶ κυβερνήται — γράφει ὁ Κοιτόδουλος — ἀνδρείως καὶ ρωμαλέως σταθέντες, τοὺς ναῦτας παρὰθαρρύνοντες ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, καὶ μάλιστα ὁ ναύαρχος τῆς βασιλικῆς νηὸς, ἐκ πρόθυμης εἰς πρόωρον διερχόμενος καὶ ὡς λέων μαχόμενος καὶ φωναῖς ἑτέρους διεγείρων».

Ἐπὶ τρεῖς ὥρας διεξήχθη ἡ μάχη ἀμφίροπος. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐφάνη ἀποκλίνουσα ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν. Οἱ Τούρκοι, βλέποντες πυρπολούμενα πολλὰ πλοῖα τῶν καὶ τὸν ὀλεθρον χιλιάδων ἀνδρῶν,

ἤρχισαν νὰ δίδωσι πρόβηλα σημεῖα καμύτου καὶ ὑποχωρήσεως, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Γενουαῖοι, μικρὰς σχετικῶς παθόντες ζημίας, μετ' ἀδιαλείπτου θάρρους ἐξηκολούθουν τὸν ἀγῶνα. «Ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν τειχῶν ἀνῶθεν — γράφει ὁ αὐτόπτης Φραντζῆς — ταῦτα θεωροῦντες, ἐδεόμεθα τοῦ Θεοῦ ἐλεῆσαι αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς».

Ἀπὸ τῆς παραλίας ἐκ τοῦ πυκνοῦ τουρκικοῦ πλήθους τῶν στρατιωτῶν, ἐνῶ ἀντήχουν κατ' ἀρχὰς προτροπαὶ καὶ ἀνευφημίαι, ἐξαργύρουν τὴν ὕδριν καὶ βλάσφημιαί.

Καὶ ὁ σουλτάνος, θεωρῶν τὸ δράμα τοῦτο ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Ζεϊτοῦν-μπουργου, ὅπου ἴστατο μετὰ τῆς πολυπληθοῦς ἀκολουθίας του, μετ' ἀνταρραγίας ἀγανακτῆσεως παρεκκλινόμενος τὸν βαθμὸν καταπονούμενον καὶ ὑποχωροῦντα στόλον του. Καὶ καταληφθεὶς ὑπὸ ἀκατασχετοῦ μανίας, καὶ λησμονῶν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν θέσιν του, ἐκέντρινε τὸν ἵππον αὐτοῦ καὶ ὤρμησεν ἔξιππος εἰς τὴν θάλασσαν ἐφ' ἱκανὸν διδαστήριον, ὥστε διακαιόμενος ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ προστρέξῃ εἰς βοήθειαν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς ἡμισελήνου.

«Ὁ δὲ ἀμυρᾶς — γράφει ὁ Φραντζῆς — θεωρῶν μὴδὲν ἄξιον ἔργον ποιοῦντα τὸν τοσοῦτον καὶ τελικοῦτον στόλον, ἀλλὰ μᾶλλον ἥττον ὄντα, μανεῖς καὶ θυμῷ ληφθεὶς, βρυχώμενος καὶ τοὺς ὁδόντας τρίβων, ὕδριν ἐνέχεεν εἰς τοὺς αὐτοῦ, δειλοκαρδίους καὶ γυναικῶδεις καὶ ἀνωφελεῖς ἀποκαλῶν, καὶ τὸν ἵππον κεντρίδας, ἦλθεν ἐντὸς τῆς θαλάσσης (ἦσαν γὰρ ἐγγὺς τῆς χέρσου αἱ τριήρεις, ὥστε λίθου βολὴν) καὶ τὰ πλείονα τῶν χιτῶνων αὐτοῦ ἐδάψαν ἐκ τῶν τῆς θαλάσσης ὕδατων, ὁ δὲ στρατὸς, ὁ παρὰ τὴν χέρσον, θεωρῶν αὐτὸν οὕτω ποιοῦντα, ἠγανάκτουν, καὶ τοὺς ἐν τῷ στόλῳ ἐδιδασκόμενον καὶ πλείστοι ἔξιπποι, τῷ ἀμυρᾷ καὶ αὐτοὶ ἀκολουθοῦντες, ἕως τῶν νηῶν ἤγγισαν. . .»

Ἡ πράξις αὕτη τοῦ νεαροῦ σουλτάνου ἀνεξωπύρωσε τὴν μάχην. Εἰς ἀπεγνωσμένην προέδωκαν οἱ Τούρκοι ἐπιθεδὶν καὶ μᾶλλον λυσσώδους ἐνταυτῷ κατέστη ἡ ἀμυνα. Τοσαῦτα ὑπῆρξεν ἡ σφαγὴ, ὥστε τινὰ τῶν ἐχθρικών πλοίων, ἐλλείψει πληρωμάτων, ἐρρυμουλκούντο, κατὰ τὴν ὀπισθοχώρησιν, ὑπ' ἄλλων.

Ἡ τελευταία φάσις τῆς πεζοναυμαχίας διήρκεσε δύο περίπου ὥρας. Τὰ χριστιανικὰ πλοῖα ἠδυνάτουσαν νὰ κινηθῶσιν ἐνεκα τῆς ἐπικρατούσης νηνεμίας, καὶ θὰ καταστρέφοντο ἐν τέλει, ἐάν ἡ

Μωάμεθ ὁ Β' ἔξιππος ἐφορῶν εἰς τὴν θάλασσαν.

μάχη ἐξηκολούθει. Ἄλλα κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ἤρχισεν αἰφνιδίως νὰ πνέῃ ἰσχυρὸς ἄνεμος, ὅστις ἐκόλπωσε τὰ ἰστία καὶ ἐκίνησε τὰ σκάφη, τὰ ὁποῖα, διανοίξαντα ὁρόμον, ἐξέφευγον πρὸς τὸν λιμένα.

Οἱ Τούρκοι, δεινότερον ἀποφεύγοντες ὀλεθρον, ἐκρίναν δυνατὸν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ κακῶς ἔχοντες, ἐξηντλημένοι, ἐκίνησαν πρὸς τὸν Δοῦμα Μπακτσέ.

Πρὸς τὸ ἑσπέρας, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐστάλησαν τρία πλοῖα, αἱ δύο τριήρεις τοῦ Τρεβεζάνου καὶ μία τοῦ Ζαχαρίου Γριώ- νη, ἵνα ὀδηγήσωσι τὰ τέσσαρα ἡρωικά πλοῖα ἐντὸς τοῦ λιμενο- φράκτου. Οἱ κυβερνήται τῶν πλοίων τούτων, φοβούμενοι νέαν ἐχθρί- κην ἐπίθεσιν, ἐσκέψθησαν νὰ παραστήσωσι πολυαριθμότερον τοῦ πραγματικοῦ τὸν στολίσκον αὐτῶν. Ἐκαστον τῶν τριῶν πλοίων εἶχεν ἀνά τρεῖς σάλπιγγας. Διὰ τῶν ἐννέα δὲ τούτων ἐμπνευστῶν ὀργάνων ἤρχισαν ἡχηρῶς νὰ σαλπίζωσιν οἱ σαλπιγκταί. Οἱ Τούρκοι ἐξέλαβον, ὅτι εἰκοσι, τοῦλάχιστον, τριήρεις ἐπήρχοντο εἰς βοήθειαν τῶν καταπλεόντων τεσσάρων πλοίων, ἢ καὶ ὅτι κατὰ τοῦ εἰς Δοῦμα Μπακτσέ κατευθυνθέντος στόλου τῶν θὰ ἐπετίθεντο, ἐφ' ᾧ καὶ διετάχθησαν νὰ προδῶσιν ἀμέσως εἰς ἡμῶν . . .

Οὕτως, ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν σαλπίγγων, τὰ τρία Γενουπτικά πλοῖα καὶ τὸ ἐν Ἑλληνικόν, ἀνοίγεισθαι τῆς ἀλύσεως, εἰσέπλευσαν ἐντὸς τοῦ λιμένος.

Κατὰ τὰς βεβαιώσεις τοῦ Φραντζῆ καὶ τῶν Βενετῶν χρονογρά- φων τῆς Ἀλώσεως, τοῦ ἱατροῦ Βαρδάρου καὶ τοῦ Δελφίνου, οἱ Τούρ- κοι κατὰ τὴν περιώνυμον ταύτην ναυμαχίαν ἔσχον νεκροὺς 12 χιλιάδας ἀνδρῶν.

Ἐκ τῶν πληρωμάτων τῶν τεσσάρων πλοίων τὸ ἥμισυ ἐπλη- γώθη καὶ ἐφονεύθησαν τεσσαράκοντα μόνον.

Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΠΑΣΑΣ ΡΑΒΔΙΖΕΤΑΙ

Τὴν ἐπαύριον ὁ σουλτάνος, ἐπιστρέψας εἰς Διπλακιδόνιον, ἐκάλεσεν ἀμέσως τὸν ναύαρχον Σουλεϊμάν βένη καὶ μόλις συγκρατῶν τὴν ὀργάν του, τῷ εἶπε :

« Προδότη τῆς πίστεως καὶ τοῦ Κυρίου σου, τίς ὁ λόγος, δι' ὃν μετὰ τοσούτου στόλου δὲν ἠδυνήθης νὰ κυριεύσῃς οὐδὲ τέσσαρα πλοῖα τῶν Χριστιανῶν, ἅτινα καὶ ἐνεκα τῆς νῆνεμίας δὲν εἶχον ἐλευθέρως τὰς κινήσεις των ; Πῶς λοιπὸν θέλεις κυριεύσει τὸν ἐν τῷ λιμένι τῆς Πόλεως στόλον ; »

Τρέμων ὁ ἐξωμότης Βούλγαρος, ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ σουλτάνου.

« Αὐθέντα—εἶπεν—εἶδες αὐτοῖς ὄμμασι καὶ ἐπεισθης. Σὲ καθικετώω, μὴ ὀργίζου. Εἶδες ἰδιοῖς ὀφθαλμοῖς, ὅτι μόνον ἐπὶ τῆς ἐμῆς τριήρεως ἐφονεύθησαν 116 ἄνδρες καὶ πρὸς τοῦτοις αὐτὸς εἶδες, ὅτι καθ' ὅλην τὴν ναυμαχίαν τὸ ἐμβόλον τοῦ πλοίου μου οὐδεμίαν στιγμήν κατέλιπε τὴν πρύμνην τοῦ πλοίου τοῦ αὐτοκράτορος. Φανερόν ὅθεν ἐστίν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι μου ἐφονεύθησαν, τὸ αὐτὸ δὲ συνέβη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ πλοῖα τοῦ στόλου. Ἐγὼ ἐπραξα πᾶν ὅ, τι ἠδυνάμην. Σοῦ δεόμαι τοίνυν, σύγγνωθι καὶ μὴ ὀργίζου ».

Ἀδυσώπητος Μωάμεθ ὁ Β', ἠθέλησε κατ' ἀρχὰς ν' ἀνασκολοπίσῃ τὸν Καπετὰν πασάν, εἰς αὐτὸν καὶ μόνον ἀποδίδων τὴν πανωλεθρίαν τοῦ στόλου, ἐνδους ὁμῶς εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν Γενιτσάρων καὶ τῶν ἄλλων μεγιστάνων, οἵτινες ἐπῆνεσαν τὸ θάρρος καὶ τὴν ἀντοχὴν αὐτοῦ, τῷ ἐχάρισε τὴν ζωὴν. Ἀλλ' ἠθέλησε παραδειγματικῶς νὰ τιμωρήσῃ αὐτόν. Τέσσαρες ὑπασιπισταί, ῥίψαντες ἐκτάδην τὸν ναύαρχον καὶ σατράπην τῆς Καλλιπόλεως, ἐρράβδιζαν αὐτόν δι' ἑκατὸν ραβδισμῶν, τοῦ δερομένου γοερῶς κραυγάζοντος. Καθῆρεδε, σνάμα, αὐτὸν τῆς ἀρχῆς καὶ διένειμε τὴν παρουσίαν του εἰς τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων.

« Ἐπὶ τοῦ πρώτου ναύαρχου τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους — γράφει ὁ Χάμμερ — ἔλαβεν ἀρχὴν ὁ ἔκτοτε τοῖς Τούρκοις λόγος, ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωκεν αὐτοῖς μὲν τὴν κυριαρχίαν τῆς γῆς, τοῖς δὲ ἀπίστοις, καὶ ἰδίᾳ τοῖς Ἕλλησι, κατέλιπε τὴν τῆς θαλάσσης ».

ΤΟ ΜΕΓΑ ΤΗΛΕΒΟΛΟΝ ΤΟΥ ΟΡΒΑΝΟΥ ΔΙΑΡΡΗΓΝΥΕΤΑΙ

Τὴν ἐπιούσαν τῆς ναυμαχίας, ἥτοι τῇ 21 Ἀπριλίου, δι' ἰσχυροῦ κανονιοβολισμοῦ τῶν Τούρκων κατεδαφίσθη εἰς πύργος τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ. Ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι κατώρθωσαν διὰ λίθων καὶ χωμάτων νὰ ἐπισκευάσωσι τὰ κρημνισθέντα, καίτοι οἱ ἐργάται διετέλουν ὑπὸ τὸν ἀδιάκοπον κανονιοβολισμὸν.

Κατὰ τὸν κανονιοβολισμὸν τοῦτον, τὸ κολοσσιαῖον τηλεβόλον διερράγη, φονεύσαν πολλοὺς καὶ αὐτὸν τὸν κατασκευαστὴν αὐτοῦ, τὸν Οὐγγρον μηχανικὸν Ὀρβανόν.

Ὁ Φραντζῆς γράφει :

« . . . Καὶ οὐκ ἐπαύσεν ὁ πόλεμος καθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτα, αἱ συμπλοκαὶ καὶ αἱ συρρήσεις καὶ οἱ ἀκροβολισμοί, ἐλπίζων ὁ ἀμνηρᾶς, διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς ἰσχυρῶς κεκοπιακότας, εὐκόλως θηρεῦσαι τὴν Πόλιν. Καὶ οὐκ εἶσεν ἡμᾶς ἀνεσθὶν λαβεῖν οὐδ' ὅλως. Ἡ δὲ μεγάλη ἐκείνη καὶ ἰσχυρὰ ἐλπίδος διὰ τὸ συνεχῶς σφενδονίζειν καὶ σὺ τοσούτον τὸ μέταλλον ὑπάρχειν καθαρὸν, διερράγη ἐν τῷ βᾶλλειν τὸν τεχνίτην τὸ πῦρ καὶ εἰς πολλὰ διμερίσθη κλάσματα, καὶ ἐκ τούτων πολλοὶ ἀπεκτάνθησαν καὶ ἐπλήγησαν. Καὶ ἀκούσας ὁ ἀμνηρᾶς, ἐλυπήθη λίαν, καὶ προσέταξεν, ἵνα ἀντ' αὐτῆς ποιήσωσιν ἄλλην ἰσχυροτέραν ».

Ἐκ πάντων τούτων τῶν ἥκιστα εὐμενῶν ἄχρις ὥρας πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, Μωάμεθ ὁ Β' ὑπὸ δεινῆς κατείχeto ἀδημονίας.

« Καὶ πάλιν κατηῆς — γράφει ὁ Φραντζῆς — ὑπάρχων ὁ ἀμνηρᾶς καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὡς κύων δάκνων καὶ λαῖ ποδὶ κατὰ γῆς θεωρῶν καὶ τοὺς τείχους ρήξας δις καὶ τρίς, καὶ εὐθύς πάλιν αὐτοὺς ἀνηρθωμένους εὗρισκε καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα τριήρεις, διήρεις τε καὶ μονήρεις οὐκ ἠδυνήθησαν ἀλῶσαι τὰς τέσσαρας ἐκείνας νῆας, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοσούτον φόνον εἰς αὐτοὺς ἐποίησαν, στενάζων ἐκ καρδίας, καπνὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐξέβαινε. Καὶ ἐλογίζετο τί ἔδει ποιῆσαι, ἵνα τὴν πόλιν πλεῖον θλίψῃ καὶ στενωπώσῃ, καὶ διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς τὴν πολιορκίαν δώσῃ ».

ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΜΟΙΡΑΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΔΙΑ ΞΗΡΑΣ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΕΡΑΤΙΟΥ

Αὐθημερόν συνεκρότησεν ὁ σουλτάνος ἐν Διπλοκιονίῳ μέγα πολυμικρὸν συμβούλιον. Ἐκθέσας τὴν οἰκτρὰν ἀποτυχίαν τῆς ναυμαχίας, ὡς καὶ τὴν τοῦ κανονιοβολισμοῦ, ἀτήσατο τὴν γνώμην τῶν συμβούλων περὶ τοῦ πρακτικοῦ. Ὁ μέγας βεζίρης Χαλῆλ πασᾶς, δραξάμενος τῆς εὐκαιρίας, καὶ ἀφορμὴν ἔχων τὴν ἀποτυχίαν τῆς προτεραιας, ὤμιλῃσεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, προτείνας ν' ἀρθῇ ἡ πολιορκία καὶ νὰ συνομολογηθῇ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου εἰρήνη, ὑπὸ τὸν ὅραν νὰ πληρώσῃ τὸ Βυζάντιον φόρον 70 χιλιάδων χρυσῶν νομισμάτων. Ἄλλ' ὁ σείχης Ἀκ Σεμπεδίν ἐφέντης, ὅστις προσῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον ἄγων 20 χιλιάδας Δερβισῶν, ἐτήρησε κατὰ τῆς προτάσεως τοῦ Χαλῆλ πασᾶ. Καὶ ἐγένετο τότε σύσκεψις τίνι τρόπῳ νὰ εἰσδύσῃ ὁ στόλος εἰς τὸν ἐσωτερικὸν λιμένα τῆς Πόλεως, ἀφοῦ ἡ μὲν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς προσβολὴ ἐδείχθη ἀνεπαρκής, ἡ δὲ ἀλυσὶς ἀδύνατον καθίστη τὸν διὰ θαλάσσης εἰσπλύν.

Οἱ σύμβουλοι εἰροδύκοντο ἐν ἀμηχανίᾳ. Ὁ σουλτάνος τότε ἀναστὰς, εἶπεν, ὅτι ἀπόφασιν ἔχει νὰ μεταφέρῃ μοῖραν τοῦ στόλου εἰς τὸν Κερατίον διὰ ξηρᾶς, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ἀπὸ καιροῦ ἤδη ἐλήφθησαν τὰ κατάλληλα προπαρασκευαστικὰ μέτρα.

Οἱ σύμβουλοι συνήνεσαν, παρευθὺς δὲ ἐδόθησαν διαταγαὶ συντονισμοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου.

Μωάμεθ ὁ Β' εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς υπερνεωλκίσεως ἐμιμήθη τὸν καίσαρα Αὐγουστίνου, ὅστις, μὴ δυνάμενος νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Πελοπόννησον, διὰ τὸν σάλον τῆς θαλάσσης, ὅτε ἐπολέμει πρὸς τὸν Ἀντώνιον καὶ τὴν Κλεοπάτραν, μετεβίβασε τὰ πλοῖα ἀπὸ τοῦ Σαρωνικοῦ εἰς τὸν Κορινθιακὸν διὰ τῆς ἐπὶ τοῦτο κατασκευασθείσης ὁδοῦ, τῆς διόλκου. Καὶ οἱ Σταυροφόροι, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Νικαίας, μετεβίβασαν πλοῖα ἐκ τοῦ Ἀσκανίου κόλπου μέχρι τῆς λίμνης τῆς Νικαίας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλας τοιαύτας υπερνεωλκίσεις ἀναφέρει ἡ τε ἀρχαία καὶ ἡ τῶν μέσων χρόνων ἱστορία.

Τρεῖς ἦσαν κυρίως οἱ λόγοι οἱ παρακινήσαντες τὸν Μωάμεθ

νὰ ἐπιχειρῇ τὴν κατάληξιν τῆς εἰσόδου τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος, ἥτοι τοῦ Κερατίου. Πρῶτον ἠθέλε νὰ ἐξασθενήσῃ τὴν ἀπὸ ξηρᾶς ἀμυναν τῶν τειχῶν, δεῦτερον νὰ κυριαρχήσῃ τῶν Γενουαίων τοῦ Γαλατᾶ καὶ τρίτον νὰ διευκολύνῃ τὰς συγγκοινωνίας μετὰ τῆς ἐν τῷ ἄνω Βοσπόρου, ὅπου τὰ ὀπλοστάσια, βάσεως αὐτοῦ.

Μέχρι τοῦδε οἱ πολιορκούμενοι εἶχον οὐδὲ μόνον πλευρὰς τῆς τριγωνικῆς πόλεως αὐτῶν νὰ ὑπερασπίσων, ἐνῶ, παρατασσόμενων τῶν Τουρκικῶν πλοίων κατὰ μᾶκος τῶν τειχῶν πρὸς τὸ Χρυσοῦν Κέρας, θὰ ἐξασθενούν οὗτοι περισσότερον διὰ τῆς ἀποσπάσεως ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ἀνδρῶν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς νεωστὶ προσβαλλομένης θέσεως.

Διὰ τῆς κατοχῆς τοῦ Κερατίου ὁ Μωάμεθ θὰ ἠδύνατο νὰ δεσπόζῃ τοῦ Γαλατᾶ, μεγίστης σημασίας ὄντος, καθ' ὅσον οἱ Γενουαῖοι, ἐὰν ἐνεργότερον συμμετείχον μετὰ τῶν ἡμετέρων τοῦ ἀγῶνος, δυσχερῆ θὰ καθίστων τὴν πολιορκίαν.

Ὁ Γαλατᾶς, ὡς γνωστὸν, περιβαλλόμενος ὑπὸ τειχῶν ἰσχυροτάτων, ἐπισήμως εἶχε κηρύξει οὐδετερότητα.

Ἐὰν ὁ σουλτάνος παρεδίαιε τὸν Γαλατᾶν, θὰ ἐξηνάγκαζε τοὺς Γενουαῖους εἰς ἐχθροπραξίας, καὶ θὰ ἐξήγειρεν ἐν ταύτῳ καὶ τὴν θαλασσοκομίαν Γένουαν ἐναντίον αὐτοῦ.

Ὁ τρίτος λόγος, δι' ὃν ἠθέλεν ὁ Μωάμεθ νὰ δεσπόζῃ τοῦ λιμένος, ἦτο ἡ ἐξασφάλισις τῶν συγγκοινωνιῶν τοῦ ἀπὸ τῶν οὐο ἡρουρίων τοῦ ἄνω Βοσπόρου μέχρι τῶν ὑπερκειμένων τοῦ Γαλατᾶ ὑψωμάτων, τὰ ὁποῖα κατείχεν ἡ ὑπὸ τὸν Ζαγανὸν πασᾶν ταξιαρχία.

Τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς υπερνεωλκίσεως, ὡς ἐλέχθη, πρὸ πολλοῦ εἶχε μελετήσει ὁ σουλτάνος. Ἀλλ' ἐτήρει τοῦτο ἀπολύτως μυστικὸν καὶ μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ δραστηριότητος προέβαινον εἰς τὰς προετοιμασίας.

Μεταξὺ τοῦ Δολμᾶ-Μπακτισέ, ὅπου ἐναυλόχει ὁ Τουρκικὸς στόλος, καὶ τοῦ Σταυροδρομίου ὑπάρχει ἀνωφερὲς κοιλάς, ἡ ἀγούσα πρὸς τὸν λόφον. Ἐκεῖ ἀπλοῦται τὸ ὁροπέδιον τοῦ Σταυροδρομίου. Ἀπὸ τοῦ ὑψώματος τούτου διανοίγεται ἑτέρα κατωφερὲς κοιλάς, ἀπὸ τῆς ἀντίπεραν κλιτύος τοῦ λόφου τούτου ἀρχομένη καὶ μεταξὺ Τатаσούλων καὶ Γενῆ-σεῖο καθήκουσα, καὶ ἀπολήγει εἰς τὴν «Πεδιάδα τῶν Πηγῶν», τὸ γνωστὸν σήμερον Κασίμ-πασᾶ, ὅπου ὁ Τουρκικὸς ναύσταθμος.

Τὸ ἀνώμαλον τοῦτο διδασκῆμα ἐδέχθη νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ τῶν θάμνων καὶ δεινυλλίων, νὰ ἰσοπεδωθῇ, νὰ στρωθῇ διὰ σανίδων, ν' ἀσφαλίσθῃ ἐνθεν καὶ ἐνθεν διὰ δρυφράκτων καὶ ν' ἀλειφθῇ διὰ βοείου στέατος.

Ἐβδομήκοντα ὠρίσθησαν σκάφη πρὸς μεταφορὰν διὰ τοῦ προμνησθέντος διόλκου. Τὰ πλοῖα ἀνελκύσθησαν ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ ξυλίνων τροχῶν, ἠλειμμένων διὰ λίπους. Τινὰ τούτων ἐσύροντο μόνον διὰ τῶν χειρῶν, τὰ μεγαλύτερα διὰ βουδάλων. Ἡ πλῆθὺς τῶν ἀνδρῶν, εἰς οὓς ἀνετέθη τὸ ἔργον, συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ διαδοχικὴν ἐκκίνησιν τῆς μοίρας ταύτης τοῦ στόλου διὰ τὰ κατὰ ξηρὰν ταξίδια, ὅπερ, ἐκτὸς τοῦ παραδόξου, ἔχει καὶ τὴν κωμικὴν του ὄψιν. Οἱ πλοίαρχοι, πηδάλιοι καὶ ναῦται κατέλαβον ἐπὶ τῶν πλοίων τὰς συνήθεις θέσεις τῶν, τὰ ἱστία ἀνεπετάσθησαν, καὶ οἱ κωπηλάται ἐπληττον τὴν γῆν διὰ τῶν κωπῶν! Οἱ σαλπικται καὶ οἱ τυμπανισταὶ ἐσάλπιζον καὶ ἐκρότουν τὰ κύμβαλα, ὥστε ἰθαίνον πρὸς ναυμαχίαν!

«Καὶ ποιήσας (ὁ Μωάμεθ) τὴν ὁδὸν ὁμαλὴν ὅσον ἐδύνατο—γράφει ὁ Δούκας—διὰ τῶν φαλάγγων ἐπιδιδάσας τὰς διήρεις καὶ τὰ ἱστία πτερώσας, ἐκέλευσεν ἔλκειν διὰ ξηρᾶς ἐκ τοῦ πορθμοῦ τοῦ ἱεροῦ στομίου (τοῦ Βοσπόρου) καὶ εἰσάγειν εἰς τὸν Κερατίου κόλπον τὰ πλοῖα. Ὅ καὶ γέγονεν. Εἰλκοντο δὲ τὰ σκάφη, καὶ ἐν ἑκάστῳ προσεύς καὶ ἄλλος ἐπὶ τῶν οἰάκων, καθήμενος. Ἐτέρος δέ, τὰ πτερόν κρατῶν, τὸν ἰστὸν ἐτίνασσαν· ἄλλος τύμπανον, ἕτερος σάλπιγγα κρούων, ἐμελῶδει θαλάσσιον μέλος. Καὶ ἐξ οὐρίας πλέοντες τὰς νῆας καὶ τοὺς ρυάκας τὴν ξηρὰν διήρχοντο, ἕως οὗ καταντήσαντες ἐν τῇ ὑγρᾷ ταύτῃ ἀνήγαγον, ὀγδοήκοντα τὸν ἀριθμόν».

«Καὶ αἱ μὲν νῆες—γράφει, ἀφ' ἑτέρου, ὁ Κριτόδουλος—εἰλκοντο ταχέως, οἱ δὲ ἐπιδάται τούτων, ὥσπερ ἐπεντυφῶντες τοῖς γινόμενοις, πληροῦντες αὐτὰς ἐπὶ τῆς χέρσου, ὥς εἰ εὐρίσκοντο ἐν θαλάσσῃ, ἄλλοι μὲν ἀναπετάννυν μετὰ κραυγῆς τὰ ἱστία, ὥς δῆθεν ἀναγόμενοι, καὶ ταῦτα ἐπληροῦντο ἀέρος καὶ ἐκυρτοῦντο, ἄλλοι δέ, καθήμενοι ἐπὶ τῶν ἐδωλίων τῶν κωπηλατῶν, ἐκράτουν τὰς κώπας ἀνὰ χεῖρας, ὥσπερ ἐρέττοντες, καὶ οἱ κελευσταὶ διατρέχοντες ἐπὶ τῆς ἱστοδόκης διὰ θυριγμῶν καὶ κραυγῆς καὶ φραγγελίων παίοντες τοὺς τεταγμένους ἐπὶ τῆς κωπηλασίας, διέτασσον νὰ κωπηλατῶσιν, αἱ δὲ νῆες ἐπὶ τῆς χέρσου φερόμεναι ὥσπερ

ἐπὶ πελάγους, ἄλλαι μὲν ἀνήγοντο διὰ τοῦ ἀνηφόρου ἐπὶ τὸν λόφον ἄνω, ἄλλαι δὲ πάλιν κατήγοντο διὰ τοῦ κατηφόρου εἰς τὸν λιμένα, χαλῶσαι τὰ ἱστία μετὰ βοῆς καὶ πατάγου πολλοῦ».

Ἡ μοῖρα αὕτη τοῦ στόλου καθελκύσθη εἰς Κασίμ-πασά.

ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΕΡΑΤΙΟΥ ΚΟΛΠΟΥ

Εὐνόητος ἡ κατάπληξις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἰδόντων (τὴν πρωΐαν τῆς 22 Ἀπριλίου) ὅλως ἀπροσδοκῆτως τὴν ναυτικὴν ἐκκίνησιν τῶν Τούρκων μοῖραν ναυλοχοῦσαν ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου.

Αἱ ἐλπίδες τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς φρασσοῦσης τὸν κόλπον ἀλύσεως καὶ τῶν παρ' αὐτῇ σταθμευόντων πλοίων. Ἀλλ' αἱ ἐλπίδες αὗται ματαιοῦνται πλέον. Τὸ κινητὸν τοῦτο ὀχύρωμα, προσβαλλόμενον κατὰ μέτωπον μὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Διπλοκιονίῳ στόλου, κατὰ νῶτα δὲ ὑπὸ τῆς εἰσπληνδύσεως ἐντὸς τοῦ κόλπου μοίρας, ἦτο δυνατόν ν' ἀνθέξῃ; Ἀλλὰ καὶ τοῦτου μὴ συμβαίνοντος, οἱ Τούρκοι, οἱ εὐρισκόμενοι ἤδη ἐντὸς τοῦ κόλπου, ἠδύναντο νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ παρ' αὐτῷ ἀσθενοῦς, ὡς εἶδομεν, τείχους.

«Ὅτε δὲ οἱ Ἕλληνες—λέγει ὁ Κριτόδουλος—εἶδον τοσοῦτον ἀνέλπιστον γεγονὸς καὶ νῆας πολυμίας ἠγκυροβολημένας ἐν τῷ Κερατίῳ, ἐξεπλάγησαν καὶ ἐνέπεσον εἰς ἀμηχανίαν καὶ ἀπορίαν μεγίστην, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀπόγνωσιν. Καὶ γὰρ ἀφύλακτον εἶχον προτερον τὸ τοῦ Κερατίου τεῖχος, σταδίους ἑγγύς που τριάκοντα. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἦρکان ἐπὶ τῶν ἄλλων τειχῶν εἰς προφύλαξιν καὶ μάχην οὔτε οἱ ἄστροι οὔτε οἱ ξένοι· ἐπάλξεις δύο καὶ τρεῖς εἶχον ἓνα προπολεμοῦντα».

Διηγετῇ τοῦ Κωνσταντίνου συνῆλθον ἐσπενυσμένως δώδεκα κυβερνήται σκαφῶν, ἵνα σκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου.

Τὰ μάλιστα ἐπικινδύνου κριθείσης τῆς παρουσίας τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἐν τῷ Κερατίῳ, ἀπεφασίσθη ἡ διὰ παντός τρόπου ἐκμηδύνισις αὐτοῦ. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦτου πολλά ἐγένοντο προτάσεις. Ἐν τέλει παραδεκτὸν ἐγένετο τὸ σχέδιον τοῦ Ἰακώβου Κόκου, ἥτοι ἡ ἀπρόσποτος κατὰ τῆς ἐχθρικῆς ναυτικῆς μοίρας ἐπίθεσις καὶ πυρπόλησις αὐτῆς.

Τὴν διεξαγωγὴν τοῦ τολμηροῦ ἐγχειρήματος ἀνέλαθεν αὐτὸς ὁ Κόκος, προὐδὲς ἀμέσως εἰς τὰς ἀναγκαῖας ἐτοιμασίας.

Δύο μεταγωγικά πλοῖα, ὃν ἑκάστον χωρητικότητος 500 τόννων, περιεβόσθησαν διὰ σάκκων πεπληρωμένων διὰ μαλλίου καὶ βάμβακος, ἵνα προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν σφαιρῶν. Πρὸς ρυμούλκην τῶν πλοίων τούτων προσδωρίσθησαν δύο ἐλαφρὰ δίκροτα, ἑκάστου ἔχοντος 22 ἐδώλια μετὰ 72 κωπηλατῶν. Μετὰ τῶν πλοίων τούτων θὰ ἐξέπλεον καὶ δύο βρῖκια, φέροντα ρητίνην, πίσσαν, πυρίτιδα καὶ ὑγρὸν πῦρ. Ἦσαν ταῦτα τὰ λεγόμενα πυρπολικά, ὅμοια τῶν ὁποίων μετὰ 368 ἐτη κατόπιν, ἦτοι κατὰ τὴν Ἐπαναστάσιν τοῦ 1821, τόσας παρέσχον ὑπηρεσίας εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα. Ἐπὶ Βυζαντινῶν διφωνάρια ἐκαλοῦντο τὰ πυρπολικά ταῦτα.

Τὸ ἑσπέρας τῆς 21ης Ἀπριλίου τὰ πλοῖα ταῦτα, μετὰ πληρωμάτων ἐξ Ἑλλήνων καὶ Βενετῶν, ἦσαν καθ' ὅλα ἐτοιμα, ἵνα τὸ μεσονύκτιον παρειδύσωσιν ἐντὸς τῆς ἐν Καστὴρ παρὰ ναυλοχοῦσης ἐχθρικῆς ναυτικῆς μοίρας καὶ πυρπολήσωσιν αὐτήν.

Ἐὰν κατὰ τὴν νύκτα ἡ κείνην ἐξετελεῖτο τὸ σχέδιον, ὁρισμένως ἡ ἐχθρική αὐτὴ πολυπληθὴς μοῖρα θὰ κατεστρέφετο. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἀλλοίαν ὁλῶς ἔλαβον τροπὴν.

Ὁ Γενοναῖος διοικητὴς τοῦ Γαλατᾶ, μαθὼν τὰ παρασκευαζόμενα, διεμήνυσεν εἰς τὸν λιμεναρχὴν Διόδον, ὅτι καὶ οἱ Γενοναῖοι ἐπιθυμοῦσι νὰ συμμετάσχωσι τῆς μελετωμένης ἐπιθέσεως καὶ πυρπολήσεως, καὶ ἠτήσατο ἀναβολὴν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου. Ὁ Διόδος, προβλέπων σημαίνουσαν τὴν ἐπικουρίαν, ἐδέχθη.

Τὴν ἐπιούσαν Γενοναῖος, Φαγιούζος καλούμενος, προσελθὼν ἐκ μέρους τοῦ διοικητοῦ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ σουλτάνου, ἐκοινοποίησεν αὐτῷ ὅλον τὸ σχέδιον.

Μωδὸς ὁ Β' διέταξεν ἀμέσως νὰ ἐνισχυθῇ ἡ μοῖρα τοῦ στόλου δι' ἀρίστων τοξοτῶν, καὶ διὰ τεσσάρων τηλεβόλων μεγάλης δυνάμεως, πρὸ παντός δὲ διαρκῶς ν' ἀγρυπνῶσιν οἱ κυβερνήται τῆς μοίρας, ἐτοίμοι νὰ προσβάλωσι τὸν προτιθέμενον νὰ ἐπιτεθῇ ἐχθρόν.

Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βενετοί, ἀγνοοῦντες τὰ τῆς προδοσίας, μάτην ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀνέμενον τὴν ναυτικὴν τῶν Γενοναίων ἐπικουρίαν. Ἐπὶ τέλους, φοβούμενοι ἐπιθεσὶν τῶν Τούρκων, ἀπεφάσισαν νὰ προσβῶσιν εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου.

Τῇ 28 Ἀπριλίου τὰ πάντα ἦσαν ἐτοιμα.

Μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ὁ στόλισκος μετὰ τῶν πυρπολικῶν ἐκκίνησεν ἡσυχῶς, προπορευομένων τῶν δύο μεταγωγικῶν τῶν τεθωρακισμένων, ὡς εἶδομεν, διὰ σάκκων πεπληρωμένων διὰ μαλλίου καὶ βάμβακος. Τὰ δύο δίκροτα διώκουν ὁ Τρεβιζάνος καὶ ὁ Κόκος.

Σκότος βαθύ καὶ ἡσυχία πανταχοῦ ἐπεκράτει. Οὐδὲν σημεῖον, οὐδεὶς ἡχος ἐκ τῶν Τουρκικῶν πλοίων ὑπεδήλου, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἀγρύπνει.

Κατὰ τὰ προαποφασισθέντα, τὴν προσβολὴν ἐμελλον ν' ἀρχίσωσι τὰ δύο μεταγωγικά. Ἀλλ' ὁ Κόκος, φιλοτιμούμενος αὐτὸς πρῶτος νὰ κερδήσῃ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν, προηγήθη εἰς τὴν ἐπιθεσιν.

Ἐξαίφνης φοβερός ἀντήχησε κανονιοβολισμός, καὶ μετ' αὐτὸν ἄλλοι. Ἡ πρώτη σφαῖρα ἐλαφρῶς προσέβαλε τὸ σκάφος τοῦ Κόκου, ἀλλ' ἡ δευτέρα διεπέρασεν αὐτὸ ἀπὸ ἀκροῦ εἰς ἀκρον. Τὸ δίκροτον ἀκαριαίως ἐδυθίσθη, οἱ δὲ ναῦται ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ Κόκος καὶ πολλοὶ τῶν ναυτῶν ἐπνίγησαν, ἄλλοι δὲ, ἀγωνιζόμενοι νὰ ἐπιπλεύσωσιν, ἐξωγήθησαν.

Τοῦ Τρεβιζάνου τὸ σκάφος προχωροῦσαν, δέχεται εἰς τὰ ὕψηλα δύο σφαῖρας. Ἀλλὰ πρὶν ἢ καταδυθίσθῃ, ἐγκαίρως ἀνακρούσαν πρύμναν, καταφθάνει εἰς τὸν λιμένα. Μέρος τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, ἐκ φόβου καταποντισμοῦ, ριφθὲν εἰς τὴν θάλασσαν, ἡχμαλωτίσθη.

Μετὰ τὴν νέαν ταύτην συμφορὰν, τὰ λοιπὰ πλοῖα ὀπισθοχώρησαν. Καὶ τὰ μὲν ἐλαφρὰ κατώρθωσαν ἐγκαίρως νὰ διαφύγωσιν. Ἀλλὰ τὰ δύο μεγάλα μεταγωγικά, δυσκίνητα ἐκ τῶν περὶ αὐτὰ σάκκων, ἀναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσι τὴν μάχην.

Τὰ 70 ἢ 80 Τουρκικά πλοῖα ἐν ἀλαλαγμοῖς καὶ τυμπανοκρουσίαις ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν.

Οὐχὶ πλέον ἡρωικός, ἀλλ' ὑπεράνθρωπος ὑπῆρξεν ὁ ἀγὼν τῶν πληρωμάτων τῶν δύο ἐκείνων πλοίων. «Ἡ ναυμαχία—γράφει ὁ Βάρδαρος—ὑπῆρξε λυσσώδης. Βέλη, ἀκόντια ἀπειρα διέσχισον τὸν ἀέρα καὶ ἀπαύστως ἐκρότουν τὰ τηλεβόλα ἐν μέσῳ τῆς νυκτός. Αὐτόχρονα Τάρταρος».

Ἡ ἀνισὸς πάλιν διήρκεσε μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν. Θαῦμα, πράγματι, ὅτι κατώρθωσαν, ἐν τέλει, τὰ δύο ἐκεῖνα μεταγωγικά

να επιστρέψωσιν εἰς τὸν λιμένα. Ἡ ἐχθρική πολυπληθὴς μοῖρα, μείων ἑνὸς σκάφους πυρποληθέντος, μὴ τολμήσασα νὰ προχωρήσῃ, συνετον ἐθειώθησε νὰ ἀπανακάμῃ εἰς τὸ ὁρμητήριον αὐτῆς.

Τὴν ἐπισύσαν ὁ σουλτάνος διέταξε ν' ἀνασκολοπισθῶσιν οἱ αἰχμαῖστοι, ἵθ' ἐν ὧν, «προσπασσαλευθέντες ἀπὸ τῆς ἐδρας ἐπὶ ὀρέων πασσαλῶν».

Ὁ Φραντζῆς γράφει:

«... Τοὺς δὲ νέους ἐκείνους, τοὺς θαυμαστοὺς καὶ ὡραίους, ὁ ἀμφοῶς προστάξας, τὸ πρῶτον πάντας οἰκτρῶς ἐθανάτωσε, καὶ θρήνος ἐγγίναται ἐν τῇ Πόλει ὑπὲρ αὐτῶν ἀμέτροτος».

ΑΘΥΜΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΥΣΠΡΑΓΙΑ ΕΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΙ

Ἡ ἀποτυχία τῆς πυρπολήσεως τῶν ἐν τῷ Κερατιῷ Τουρκικῶν πλοίων καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν γενναίων ἀνδρῶν, πύξησε τὴν ἀθυμίαν.

Εἰς ἐπιδείνωσιν τῶν πραγμάτων καὶ διχόνοια ἐπῆλθε μεταξὺ Βενετῶν καὶ Γενουαίων. Οἱ μὲν Βενετοὶ ἠλεγχόν τοὺς Γενουαίους, ὅτι, ὑπο τῶν ἐν Γαλατῇ ὁμογενῶν αὐτῶν ἐπροδόθη τὸ σχέδιον τῆς πυρπολήσεως τῆς ἐχθρικῆς ναυτικῆς μοῖρας, οἱ δὲ Γενουαῖοι ἀπέδιδον τὴν ὀλεθρίαν τῆς ἐπιχειρήσεως ἐκδασιν εἰς τὸ παράτολμον τοῦ Κόκου.

Αἱ ἀντεγκλήσεις αὗται, συνέπειαι, ἄλλως τε, ἀντιζηλίας ἀπὸ πολλοῦ ἦδη μεταξὺ Βενετῶν καὶ Γενουαίων ὑφισταμένης, κατέληξεν εἰς ταραχάς. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐσπευσεν εὐθὺς ἐπὶ τόπου. Συνεδούλευσεν, ἐκέτευσε τὰ διαμαχόμενα μέρη. «Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἰπεν, εἰσπνεύετε ἄρκει ἡμῖν ὁ ἐξωτερικὸς πόλεμος. Μὴ μάχεσθε ἀναμεταξὺ ὑμῶν, διὰ τοὺς οἰκτιροὺς τοῦ Θεοῦ!» Καὶ ἐν τέλει ἡ τὰξις ἀποκατέστη.

Καὶ οἰκονομικὴ δυσπραγία ἐπεδείκνυεν τὴν κατάστασιν. Τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἀπαραίτητον ἔχον ἀνάγκαν χρημάτων διὰ τε τὴν μισθοδοσίαν τῶν ἐπικουρῶν καὶ τὰς ἄλλας τοῦ στρατοῦ ἀνάγκας, ἐκενόθη ἤδη. Ἦναγκάσθη τότε ὁ Κωνσταντῖνος νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα ἐπὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἐκκλησιῶν σκευῶν.

Ὁ Φραντζῆς γράφει:

«Ἐπειδὴ δὲ καὶ χρημάτων ἐσπένδιζον τὰ βασίλεια διὰ τὸν μισθὸν τῶν στρατιωτῶν, προσέταξεν ὁ βασιλεὺς λαβεῖν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν σκεύη, ὅγια καὶ ἀφιερωμένα τῷ Θεῷ, καὶ χρήματα ἐποίησαν. Καὶ μὴ τις ἐγκαλέσῃ ἡμᾶς ὡς ἱεροσυλοῦς. Ἐνεκα τῆς τοῦ καιροῦ ἀνάγκης ἐγένετο, ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ πεπονθὼς, πεινῶσας, τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, ἃ οὐκ ἔξεστι φαγεῖν, εἴμῃ τοῖς πρεῦσι μόνοις. Ἔλεγε γὰρ ὁ μακαρίτης ὁ βασιλεὺς: «ἂν ὁ Θεὸς τὴν Πόλιν λυτρώσεται, τετραπλοῦν ἀποδώσω τῷ Κυρίῳ μου».

Καὶ ἄλλοτε ἐγένετο τοιοῦτόν τι, ἐπὶ Ἡρακλείου, ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σεργίου, χάριν τῆς διασώσεως τῆς βασιλευούσης, ὑπὸ τῶν Ἀδάρων πολιορκουμένης. Ἀλλὰ τότε τὸ Βυζάντιον ἠδυνήθη ν' ἀποδώσῃ τὸ ἱερὸν χρῆμα, ἐνῷ τὴν τὰ κειμήλια τῶν ναδῶν ἐδόθησαν ὡς εἰσφορὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἐτοιμοθανάτους...

Καὶ ἡ καθ' ἐκάστην ἐπερχομένη εἰς ἀνδρας ψόρα τὴν γενικὴν προὔκαλει ἀθυμίαν. Οἱ Τούρκοι, ὡς ἐπιτιθέμενοι, ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ μεγαλειτέρας εἶχον ἀπώλειας. Ἀλλ' αἱ ἀπώλειαι αὐτῶν ἔχερως ἀνεπληροῦντο, καὶ πύξανε μάλιστα ὁ στρατὸς διὰ τῶν ἀδιακόπως ἐξ Ἀσίας ἐπερχομένων στρατευμάτων.

«Τὰ δὲ ἡμέτερα—γράφει ὁ Φραντζῆς—ὀλιγόστευον καὶ ἐταπεινοῦντο, ὥσπερ δελήνην λειψίφωτος, διὰ τὸν καθημερινὸν θάνατον».

Ἀλλὰ, παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀθυμίαν, ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὄν ἐπαυε διατρέχων ἑφιππος περὶ τὰ τείχη καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως, διατάσσων τὰ θέοντα καὶ ἐπιτηρῶν τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, ἐνῷ ὁ Ἰουστινιανός, οἱ ἀδελφοὶ Παῦλος, Ἀντώνιος καὶ Τρώϊλος, ὁ γέρων, ἀλλὰ ρωμαῖος, Θεόδωρος Καρυστινός, ὁ λόγιος καὶ γενναῖος Θεόφιλος Παλαιολόγος καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ ἕνοι, ὅτε μὲν ἑφιπποὶ, ὅτε δὲ πεζοὶ, ὅτε μὲν ἀρμυνομένοι, ὅτε δὲ ἐπιτιθέμενοι, ἢ, κατὰ διαλείμματα, ἐπισκευάζοντες τὰς ἐπὶ τῶν τειχῶν ἐκ τῶν ταλιδόλων προξενουμένης ζημίας, διὰ τῆς γενναιότητος καὶ ἐγκαρτερήσεως αὐτῶν ἐξουδετέρουν τὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ.

ΚΑΤΑΒΥΘΣΣ ΓΕΝΟΥΗΤΚΟΥ ΠΛΟΥ

Οἱ περὶ τὸν Κωνσταντῖνον, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πυρπολήσεως τῆς Τουρκικῆς μοίρας, ἐστῆσαν δύο τηλεβόλα παρὰ τὸν Κεράτιον, ἵνα προσβάλλωσι τὰ ἐν αὐτῷ ἐχθρικά πλοῖα, καὶ συνεχῆ διατῆρουν τὸν κανονιοβολισμόν, εἰς ὃν ἀνταπῆντων οἱ Τούρκοι. Ἀλλ' εἰς ἀμφότερα τὰ ἐμπόλεμα μέρη οὐδεμία ἐπῆρχετο οὐσιώδης ζημία.

Ἀφ' ἑτέρου, οἱ πολιορκηταὶ ἐστῆσαν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Σταυροδρομίου τηλεβόλα μεγάλα, ἵνα ἐκεῖθεν ἐξακοντίζωσι σφαίρας κατὰ τὸν παρὰ τὴν ἄλυσιν Χριστιανικῶν πλοίων.

Μετὰ 130 κανονιοβολισμούς, τὸ μόνον ἐπιτευχθῆν ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ καταβύθισις Γενουητικοῦ πλοίου, φέροντος φορτίον ἀξίας 12 χιλιάδων δουκάτων, καὶ ἡ κατεδάφισις οἰκιῶν τινῶν τοῦ Γαλατῆ.

Εὐθὺς μετὰ τὴν καταβύθισιν τοῦ πλοίου τούτου, ὁ διοικητὴς τοῦ Γαλατῆ δι' ἀπεσταλμένων ἐντόνως εἰς τὸν σουλτάνον διαμαρτυρήθη.

«Ἡμεῖς, εἶπον αὐτοὶ, φίλοι ὄντες καὶ τὰ τῆς φιλίας πράττοντες, ἐδημιῶμεν τὴν ἐλευσίαν τῆς τριήρεως (ἥτοι τοῦ πυρπολικοῦ)· καὶ γὰρ εἰ οὐκ ἔστε παρ' ἡμῶν ἐνωτισθέντες τὴν ἐλευσίαν αὐτῆς, εἰς κενὸν ἂν ἦσαν οἱ τόσοι κόποι τῶν διὰ ξηρᾶς εἰσαχθέντων ἐν τῷ λιμένι ὀγδοήκοντα πλοίων· ἡμεῖς δὲ τὴν ἀντιμισθίαν πληρώσαντες, ἐποιήσατε ἡμῖν τὴν τοσαύτην ζημίαν».

Ὁ σουλτάνος ἀπεκρίθη·

«Μὴ γινώσκοντες, ὅτι ἡ καταποντισθεῖσα ναὺς ὑμετέρα ἦν, ἀλλὰ θαρροῦντες, ὅτι αὕτη τῶν ὑπεναντίων ἦν, ἐπράξαμεν τοῦτο. Ἔχετε οὖν θάρρος καὶ εὐχεσθε, ἵνα τὴν Πόλιν λάβωμεν· ἐγγὺς γὰρ ἐστὶν ὁ καιρὸς τῆς πτώσεως αὐτῆς· καὶ τότε πᾶσα ζημία καὶ πᾶν ἕτερον τὸ ὀφειλόμενον ὑμῖν δοθήσεται».

Εἰς τὰ παράπονα, δηλαδὴ, τῶν Γενουαίων ἀπήντησεν ὁ Μωάμεθ διὰ τοῦ «Γιαγνὶς ὀλντοῦ» (ἐγίνε λάθος), ὅπερ καὶ μέχρι τῆς σήμερον χαρακτηρίζει τὴν Τουρκικὴν πολιτικὴν...

Αἱ ἐπιθέσεις ἀποκροῦνται

Τὰ μεγάλα τῶν Τούρκων τηλεβόλα ἐκ τοῦ λόφου τοῦ Πέραν μετετέθησαν κατόπιν εἰς τὸ Πικρίδιον (Χάσκιοι), ἵνα προσβάλλωσιν ἐκεῖθεν τὸ Κυνήγιον. Καὶ ἐνταῦθα ὁμῶς οὐδὲν τῶν προσδοκωμένων ἐπιτεύχθη, ἐφ' ᾧ καὶ μετετέθησαν εἰς ἐνίσχυσιν τῆς κατὰ τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ ἀδιακόπου προσβολῆς.

Ἐντεῦθεν πρόκειται νὰ διεξαχθῶσιν αἱ κύριαι ἐπιθέσεις.

Τῇ 7 Μαΐου ἐγένετο ἡ πρώτη σπουδαία ἐξοδος.

Περὶ τὴν 11ην τῆς ἐσπέρας ὥραν 30 χιλιάδες Τούρκων ἐφόρμησαν μετὰ κραυγῶν καὶ σαλπισμάτων, φέροντες ἀναρριχτικὰς κλίμακας, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐκδιώσωσι τὴν διὰ τῶν τειχῶν ἐντὸς τῆς πόλεως εἰσόδον. Ἡ ἐξοδος διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ὁλοκλήρους ὥρας καὶ ἐν τέλει ἀπεκρούσθη. Ὁ Χριστιανικὸς στόλος, ὅστις, χάριν ἀσφαλείας κατὰ τῶν ἐκ τοῦ Πέραν κανονιοβολισμῶν, εἶχε καταφύγει εἰς Γαλατᾶν, κάτωθεν τῶν τειχῶν, ἐπανῆλθε παρὰ τὴν ἄλυσιν, ἑτοιμος πρὸς ἀμυναν. Ἀλλ' οὐδὲν κατ' αὐτοῦ ἐπεχείρησεν ὁ πολέμιος στόλος.

Κατὰ τὴν ἐξοδὸν ταύτην μέγισται ὑπῆρξαν τῶν Τούρκων αἱ ἀπώλειαι.

Τὴν ἐπομένην, συνελθὼν εἰς σύσκεψιν τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Συμβούλιον τῶν Δώδεκα» σῶμα τῶν Βενετῶν, ἀπεφάσισεν, ὅπως ὁ Τρεβιζάνος μετὰ τῶν τετρακοσίων στρατιωτῶν αὐτοῦ ἐγκαταλίπη τὴν φρούρησιν τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος καὶ ἀναλάβῃ τὴν ἀμυναν τῶν παρὰ τὸ Ἀϊδάν-σεράι τειχῶν, οἱ ὑπερασπισταὶ τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ρηγμάτων, τῶν προξενουμένων ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν τηλεβόλων. Τὰ πλοῖα τοῦ Τρεβιζάνου ἐγκατελείφθησαν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν λιμένα τοῦ Νεωρίου, τὴν γενικὴν δὲ διοίκησιν τοῦ στόλου ἀνέλαβεν ὁ Διέδοξ.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 12ης Μαΐου 50 χιλιάδες Τούρκων ἐπεχείρησαν ἐξοδὸν παρὰ τὰ τεῖχη τοῦ Ἑδδόμου (Τεκφούρ-σεράι), πλησίον τῶν ἀνακτόρων τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως (Ἑδιρνέ-καποῦ).

Μέρος τῶν τειχῶν ἐν τοῖς περιχώροις τῶν ἀνακτόρων, ἐκ τῶν συνεχῶν τοῦ ἐχθροῦ κανονιοβολισμῶν, ἦτο ἤδη κατεστραμμένον καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Μετὰ τοσαύτης ὀρμῆς διεξήχθη ἡ ἐξοδος καὶ τόσον ἡχηραὶ ἦσαν τῶν ἐφορμώντων Τούρκων αἱ κραυγαί, ὥστε οἱ πολιορκούμενοι ἐπίστευσαν, ὅτι ὄντως θὰ ἐπύρχετο ἡ ἄλωσις τῆς Πόλεως. Ἡρωϊκῶς καὶ αὐθις οἱ ἡμέτεροι ἠμύνθησαν. Ὁ δαεθρὸς τοῦ ἐχθροῦ ἀπειρος. Ἡ ἐξοδος ἀπεκρούσθη.

Τῇ 16ῃ, πληροφορηθεὶς ὁ Μωάμεθ τὴν ἐκ τῶν πλοίων ἐξοδὸν τῶν ἀνδρῶν τοῦ Τρεβιζάνου, διέταξε τὰ ἐν Διπλοκιονίῳ ναυλοχοῦντα πλοῖα νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἐπιθεῖσιν κατὰ τῆς ἀλύσεως. Μόλις τὰ ἐχθρικά πλοῖα ἀνεφάνησαν καταπλέοντα, τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Βενετικὰ ἠτοιμάσθησαν πρὸς ἀμυναν. Ταύτοχρόνως τὰ ὑπὸ τὸν Διόδωρον πλοῖα, τὰ ὁποῖα, χάριν προφυλάξεως, εἶχον προσορμισθῆ παρὰ τὰ τείχη τοῦ Γαλατᾶ, ἀπέπλευσαν ἐν ὀρμῇ. Οἱ Τούρκοι δὲν ἀπειτόλημσαν νὰ ἐπιτεθῶσι, καί, ἀνακρούσαντες πρῶμην, ἐσπενόμενως ἐπανῆλθον εἰς τὸ ὀρμητῆριον αὐτῶν ἀπρακτοί.

ΚΑΙ ΥΠΟΝΟΜΟΙ

Μέχρι τοῦδε διεξήγοντο μάχαι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀπὸ τῆς 17ης Μαΐου ἤρχισε καὶ ἐποχθόνιος πόλεμος, ἐπὶ δεκαήμερον διαρκέσας.

Ὁ Ζαγανὸς πασᾶς, ὁ διοικῶν τὸ ἐν Πέραν στρατιωτικὸν σῶμα, εἶχεν ὑπὸ τῆς διαταγῆς του καὶ πλῆθος ὑπονομευτῶν, ἐκ Σερβίας προσκληθέντων, οἵτινες, κατὰ τὸν Ἀγγλον ἱστορικὸν Πῆρς, ἦσαν Σάξωνες, ἐργαζόμενοι εἰς τὰ ἐν Σερβίᾳ ὀρυχεῖα ἀργύρου. Εἰς αὐτοὺς ἀνετέθη τὸ ἔργον τῆς ὑπονομεύσεως τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὴν πρώτην ὑπόνομον εἶχον ὑπορύξει οἱ Τούρκοι παρὰ τὴν Καλνγαρίαν ἢ Χαρσίαν πύλιν (Σουλοῦ-κουλέ). Εἶχεν αὕτη μῆκος ἡμίσεος μιλίου, καὶ οἱ ἐργάται, ὑπορύττοντες, εἶχον ἤδη διέλθει ὑπὸ τὰ θεμέλια τῶν τειχῶν, ὅτε ἡ φρουρὰ ἀντελήφθη αὐτούς. Πληροφορηθεὶς τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ παρὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς Νοταρᾶ, διέταξεν ἀμέσως ν' ἀνορυχθῶσιν ἀνθυπόνομοι. Τὸ ἔργον ἀνετέθη εἰς τὸν Ἰωάννην Γράντ, ὅστις, τῇ βοηθείᾳ εἰδικῶν ἐργατῶν, ἀνακαλύψας τὴν ὑπόνομον, ἐνέβαλε πῦρ εἰς τὰ ξύλινα ἐρεί-

σματα. Οἱ ἐντὸς αὐτῆς ἐργαζόμενοι ἐκ Σερβίας ἐργάται καὶ Τούρκοι, ἐξωντώθησαν πάντες.

Μετὰ ἑξ ἡμέρας ἀνεκαλύφθη νέα ὑπόνομος. Ὁρυχθείσης ἀνθυπονόμου, οἱ ἀντικρουθέντες ἀντίπαλοι ἠγωνίσθησαν ὑπὸ τὴν γῆν κατ' ἀλλήλων διὰ ποικίλων φλογιστικῶν ὑλῶν, μέχρις οὗ οἱ Τούρκοι ἐξώσθησαν.

Τὴν ἐπιοῦσαν, κάτωθεν τῶν τειχῶν, εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς προηγουμένης, ἀνεκαλύφθησαν δύο ἄλλαι ὑπόνομοι καὶ κατεστράφησαν, θανατωθέντων ἐν μὲν τῇ πρώτῃ οὐκ ὀλίγων ἐργατῶν, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ πάντων.

Πλὴν τούτων, μετὰ τρεῖς ἡμέρας, τρεῖς ἄλλαι ὑπόνομοι κατεστράφησαν.

Ὁ ὑπόγειος ἀγὼν κατέπαυσε πλέον, πεισθέντων τῶν πολεμίων ὅτι μάταιος πλέον ἀποβαίνει.

Εἰς δύο χιλιάδας ἀνῆλθον οἱ ἐν ταῖς ἑπτὰ ὑπονόμοις οἰκτρὸν εὐρόντες θάνατον ἐργάται ἐκ Σερβίας καὶ Τούρκοι.

Ο ΠΟΛΙΟΡΚΗΤΙΚΟΣ ΠΥΡΓΟΣ

Κατόπιν τῶν συνεχῶν κανονιοβολισμῶν, δοδαρεὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν ἐπῆλθον βλάβαι. Ἀντιληφθεὶς τοῦτο Μωάμεθ ὁ Β', ἀπεφάσισεν εἰς γενικὴν νὰ προβῇ ἐξοδὸν, ἐξ ᾧ καὶ διέταξε νὰ ἐπιχωματώσῃ τὴν περιβάλλουσαν τὰ τείχη τάφρον. Αἱ διαταγαὶ αὐτοῦ ἐξετελέσθησαν μετ' ἐκτάκτου δραστηριότητος.

Οἱ Τούρκοι ἔρριπτον ἐντὸς τῆς τάφρου ξύλα, λίθους, χώματα καὶ πᾶν τὸ προστυχόν, καὶ αὐτὰς ἐπὶ τὰς ἀποσκευὰς των. Πολλοί, ὀλισθαίνοντες, ἐπιπτον ἐντὸς αὐτῆς, μετὰ τῆς μεγαλειτέρας δὲ ἀδιαφορίας ἔρριπτον ἐπ' αὐτῶν οἱ συστρατιῶται λίθους καὶ κορμούς δένδρων.

ὑποφωσκούσης τῆς 18ης Μαΐου, ἡ περὶ τὴν Χαρσίαν πύλιν φρουρὰ, ἧς προϊστάτο ὁ Θεόδωρος Καρυστινός, εἶδεν ἐκθαμβὸς ἐγειρόμενον πρὸ αὐτῆς, εἰς ἀπόστασιν δέκα βημάτων ἀπὸ τῆς τάφρου, ὀγκῶδες μηχανήμα, ἀποτρόπαιον τὴν ὄψιν. Τὸ μηχανήμα

τούτο ὁ μὲν Φραντζῆς ἀποκαλεῖ Ἑλέπολιν, ὁ Βάρδαρος Μπα-
 δτιόνε, οἱ δὲ μετέπειτα ἱστοριογράφοι Πολιορκητικὸν πύργον.

Ἡ Ἑλέπολις, ἐκ ξύλου κατασκευασμένη καὶ ἐπὶ τροχῶν κινου-
 μένη, ἦτο πολύροφος, κεκαλυμμένη διὰ δερμάτων καμήλων καὶ
 βουδάλων. Τὸ ἀντίθετον πρὸς τὰ τεῖχη μέρος ἦτο ἀνοικτόν, χρησι-
 μεῖον ὡς εἰσοδος καὶ ἐξοδος στρατιωτῶν καὶ ἐργατῶν. Ἐντὸς
 αὐτῆς συνεσωρεύθη πολεμικὸν ὕλικόν ἀφθονον καὶ τηλεδόλα. Καὶ
 τὸ δεινότερον πάντων, ὁ πολιορκητικὸς οὗτος πύργος ἦτο ὑψηλό-
 τερος τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους τῆς πόλεως.

Ὁ ἀπὸ τοῦ πύργου τούτου ἀγών, τὴν πρωίαν ἀρξάμενος καὶ
 μέχρις ἑσπέρας πεισματωδέστατος διεξαχθεὶς, μεγάλας εἰς τὰ τεῖχη
 ἐπληνεγκε ζημίας, καταρριφθέντος καὶ ἐνὸς τῶν παρὰ τὴν Χαρσίαν
 πύλιν πύργου.

Οἱ Τούρκοι, μετακινήσαντες τὴν Ἑλέπολιν παρὰ τὴν τάφρον
 καὶ πληρώσαντες ἐν μέρει αὐτὴν, εἶχον ἤδη ἐπιθεσεὶ κλίμακας
 καὶ ἄρχισαν, ἀλαλάζοντες, τὴν εἰς τὰ τεῖχη ἀνάβασιν.

Οἱ περὶ τὸν Καρυστηνόν, καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα, ἀπὸ
 πρωίας ἐκεῖ προσπεύσαντα, κρατερῶς ἀμυνόμενοι, ἄλλους μὲν
 τῶν ἐπερχομένων ἀπεμπόδιζον νὰ πλησιάσωσιν, ἄλλους δὲ ἀπεκρή-
 μνιζον ἐκ τῶν κλιμάκων, μέχρις οὗ, ἑσπέρας γενομένης, ἠνάγκασαν
 τοὺς ἀγρίως ἐπιτιθεμένους νὰ υποχωρήσωσιν, ἑκατοντάδας πολλὰς
 ἀνδρῶν θυσιάζσαντας.

Παρὰ τὴν οἰκτρὰν ταύτην ἀποτυχίαν, διαταγαὶ ἐδόθησαν, ὅπως
 τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωίας οἱ Τούρκοι ἐπιχειρήσωσιν ἀπὸ τῆς
 Ἑλεπόλεως σφοδροτέραν ἐπιθεσιν.

Ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι καθ' ὅλην τὴν νύκτα πύρετωδῶς εἰργάσθη-
 σαν. Προϊσταμένων τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἡ
 τάφρος ἐξεκενώθη καὶ τὰ τεῖχη ἐπεσκευάσθησαν. Πρὸς τούτοις,
 ρίψαντες ἐντὸς τῆς τάφρου βυτία πλήρη πυρίτιδος καὶ ἐπ' αὐτῶν
 θάμνους καὶ πῦρ ἐνθέσαντες, ἀνετίναξαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν
 Ἑλέπολιν, θανατωθέντων πάντων τῶν ἐν αὐτῇ φρουρῶν.

Ἰδωμεν πῶς τὰ μετὰ τὴν πάλιν ταύτην, τὴν πυρπόλησιν τοῦ
 κινητοῦ πύργου καὶ τὴν μῆνιν Μωάμεθ τοῦ Β' περιγράψει ὁ
 Φραντζῆς.

«Οἱ δὲ ἄσπεδοις ἐκ τε τοῦ κόπου τοῦ πολλοῦ καὶ τῶν πληγῶν
 ἡγανάκτησαν, καὶ ἡ συμπλοκὴ καὶ ὁ πόλεμος ἐλύθη, ἐλπίζοντες
 μὲν τῷ πρώτῳ μετὰ ὀλίγου κόπου τὴν βᾶσιν εὐκόλῳ εὐρωσιν. Ἀλλὰ

τῶν ἐλπίδων ἐψεύσθησαν, διότι μὲν Ἰωάννης ὁ Ἰουστινιανὸς ὡς
 τις ἀδάμας δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἀναβαρύνων τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρα-
 τιώτας καὶ παραινέσας, καὶ ὁ βασιλεὺς, παρὼν μετὰ ἐτέρων πολλῶν,
 τῶν ἐλθόντων εἰς ἐκείνον τὸν τόπον εἰς βοήθειαν, δι' ὅλης τῆς
 νυκτὸς πολλὰ κοπιδάσαντες, τοὺς τάφρους ἐκένωσαν καὶ τὸν πε-
 σόντα πύργον μυρίαῖς μηχαναῖς ἠνώρθωσαν καὶ τὴν Ἑλέπολιν
 τῶν ἐναντίον ὑποκάτωθεν ἐπυρπόλησαν. Περὶ δὲ τρίτην ἀλεκτρο-
 φωνίαν, ἐλθόντες μετὰ χαρᾶς, ἐλπίζοντες, ἵνα τὴν βᾶσιν, ὡς εἶπο-
 μεν, ράδιον εὐρωσιν, καὶ ἰδόντες τὰς ἐλπίδας αὐτῶν κενὰς, ἐθαύ-
 μασαν. Καὶ ὁ ἀμνηρᾶς, λυπηθεὶς ἅμα καὶ αἰσχυρθεὶς, ἐθαύμασε τὴν
 ἐπιδεξιότητα τῶν ἡμετέρων, καὶ ἔλεγεν: «Ἐὰν καὶ αἱ τριάκοντα
 ἑπτὰ χιλιάδες οἱ προφῆται εἰπὸν μοι, ὅτι αὐτοὶ οἱ ἄσπεδοι (λέγων
 ἡμᾶς) διὰ μιᾶς νυκτὸς δύνανται ποιῆσαι ἃ ἐποίησαν, οὐκ ἐπί-
 στενογ». Ἐπειτα, θεωρῶν μὴ ἔχοντας ψόδον ἡμᾶς οὔτε δειλίαν εἰς
 τοὺς ἀκροβολισμοὺς καὶ συρρήξεις, ὡς ἐποίησιν δι' ὅλης τῆς ἡμέ-
 ρας, καὶ τοὺς ἀναριθμήτους ἐλεβολίσκους, βέλη τε καὶ πέτρας
 ἀνωθεν καθ' ἡμῶν βρεχομένας ὡς ὑετοὺς ἐξ οὐρανοῦ, ἀντ' οὐδενὸς
 πάντα κίνδυνον ἐλογίζοντο, εἰς ταραχὴν καὶ σύγχυσιν λογισμοῦ
 μεγάλην ἐνέπεσεν αὐτὸς τε καὶ πᾶσα ἡ βουλὴ αὐτοῦ.

ΝΕΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΠΡΟΕΛΑΣΙΣ

Μετὰ τὴν ἀπὸ ξηρᾶς ἀποτυχίαν τῆς ἐπιθέσεως, εἰς τὴν ἐνέρ-
 γειαν τοῦ στόλου ἡλπισε καὶ αὐθις ὁ σουλτάνος.

Τῇ 21 Μαΐου, δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ὅλος ὁ
 στόλος, ὁ πρὸ τοῦ Διπλοκιονίου, ἐκινήθη ἐξαίφνης καὶ ὑπὸ τοὺς
 ἤχους τυμπάνων καὶ σαλπείγων ἐν ὁρμῇ κατήρχετο πρὸς τὸν
 λιμένα. Τὰ ἐκεῖθεν τῆς ἀλύσεως χριστιανικὰ πλοῖα ἠτοιμάσθησαν
 εὐθὺς πρὸς ἀμυναν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀπὸ τῆς πόλεως ἄρχισαν
 νὰ κρούωσι τοὺς κώδωνας τοῦ κινδύνου, ἵνα σπεύσωσι πάντες
 καὶ καταλάβωσι τὰς ἐπὶ τῶν παραλίῶν πύργων θέσεις τῶν. Ἀπὸ
 τῶν χριστιανικῶν πλοίων φωναὶ καὶ σαλπίσματα ἤχηρά ἀντήχη-
 σαν. Οἱ ταυτόχρονοι κωδωνισμοί, τὰ σαλπίσματα καὶ αἱ φωναὶ
 ἐξεφύδισαν τοὺς Τούρκους. Διότι παρ' εὐθὺς καὶ ἀποτόμως ἀνέκο-
 ψαν τὸν κατάπλουν καὶ ἀνέκρουσαν πρύμνην.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ Τουρκικὸς στόλος δὲν ἀπεπειράθη πλέον ἄλλην προέλασιν, ἀποσκοποῦσαν τὴν διάσπαρσιν τῆς ἁλώσεως.

ΠΛΩΤΗ ΓΕΦΥΡΑ ΕΝ Τῷ ΚΕΡΑΤΙῷ ΚΟΛΠῳ

Μεγά συντελεσθέν ἔργον τῶν Τούρκων τῇ 19 Μαΐου, πρὸ πολλοῦ ἀρξάμενον. Ἦτο δὲ τοῦτο γέφυρα, ὅτι ἡς ὁ Μωάμεθ ἐξενεξε τὸν Κερατιὸν, μεταξύ Χάσκιοι καὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας.

Πρὸ ἐνὸς περιπτου μηνὸς ὁ σουλτάνος εἶχε μεταχειρισθῆ τὴν ξηρὰν ὡς θαλάσσαν, ἵνα μετακομίσῃ τὰ πλοῖα αὐτοῦ. Τώρα μεταβάλλει τὴν θαλάσσαν εἰς ξηρὰν, ἵνα διαθιδάσῃ ἐπ' αὐτῆς τὸν στρατὸν καὶ τὸ πυροβολικόν, καὶ εὐχερέστερον προσβάλῃ τὸ θαλάσσιον τεῖχος.

Πρὸς κατασκευὴν τῆς γεφύρας ἐχρησιμοποιήθησαν χίλια βυτία, τὰ ὁποῖα, βεβαίως, οἱ Γεννοῦται τοῦ Γαλατῆ ἐπρομήθευσαν. Συνεδέθησαν διὰ δοκῶν, σχοινίων καὶ σιδῆρων εἰς πεντακόσια ζεύγη καὶ ἐπ' αὐτῶν προσηρμώθησαν σανίδες. Ἐκχηματίσθη οὕτω πλωτὴ γέφυρα, μήκους πεντακοσίων καὶ πλατους πέντε πήχεων, συνδέουσα τὸ Χάσκιοι μετὰ τοῦ Κυνηγίου. Μετὰ τὴν ζεύξιν ταύτην τοῦ Κερατίου, ἄρχισαν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τῆς γεφύρας, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν πλοίων, νὰ κανονιοβολῶσι τὸ ἐπιθαλάσσιον τεῖχος.

ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΛΟΙΟΥ

Ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνώσται, ὅτι ὁ δόγης τῆς Βενετίας Φραγκίσκος Φόσκαρης εἶχε διαμηνύσει τῷ Κωνσταντίνῳ, ὅτι διέταξε τὸν ναύαρχον Λορεδανὸν νὰ συλλέξῃ ἐν Κρήτῃ, Κερκύρῃ, Ναυπλίῳ καὶ Εὐβοίᾳ ὅσα τὸ δυνατόν περισσότερα πλοῖα καὶ στρατεύματα,

καὶ πλεύσῃ εἰς βοήθειαν τῆς ἀπειλουμένης Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ, παρὰ τὰς ἐπαγγελίας ταύτας, δύο μόνον πολεμικαὶ γαλέραι ἐκ Βενετίας, ὡς εἶδομεν, ἐφθασαν, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1452, εἰς βασιλεύουσαν. Ὁ Κωνσταντῖνος, οὐχ ἠτιον, μὴ ἀποβάλλων τελευταίαν τινὰ προσδοκίαν περὶ ἀφίξεως βοηθειῶν ἐκ τῆς Δύσεως, ἀνέμενε τὸν Βενετικὸν τοῦτον στόλον, περὶ οὗ καὶ ψῆμν ἐφέρετο, ὅτι πάνοπλος ἐξεκίνησεν ἤδη, καταπλέων τὸν Ἑλλησπόντον.

Τῇ 3 Μαΐου, μετὰ τὴν ἀρξαμένην ἤδη πολιορκίαν, διέταξεν ὁ αὐτοκράτωρ ν' ἀποπλεύσῃ εἰς Αἰγαῖον ταχύπλουν Ἑλληνικὸν πλοῖον πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Βενετικοῦ στόλου. Τὸ πλοῖον τοῦτο, ὅπως διαλάθῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἔφερε Τουρκικὴν σημαίαν, οἱ ναῦται ἐνεδύθησαν στολὰς ὁμοίας πρὸς τὰς τῶν ναυτῶν τοῦ σουλτάνου, καὶ κατὰ τὸν ἀπόπλουν ἐτυμπάνιζον καὶ ἐσάλπιζον θούρια Τουρκικά!

Τῇ 23 Μαΐου, μετὰ εἰκοσαήμερον ἀπουσίαν, ἐπέστρεψε τὸ πλοῖον τοῦτο, κατορθώσαν νὰ ἐκθιάσῃ τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ τὸ πικρὸν ἔφερεν ἄγγελμα, ὅτι, ἀναπλεύσαν καθ' ὅλον τὸ Αἰγαῖον, οὐδὲν ἰστίον Βενετικοῦ πλοίου συνήντησε.

Πρὶν ἢ τὸ ταχύπλουν τοῦτο Ἑλληνικὸν πλοῖον διέλθῃ τὰ Στενά, τῶν ναυτῶν τις παρετήρησεν, ὅτι περιττὴ ἀπέβαινεν ἡ ἐπάνοδος, ἀφοῦ ἡ πολιορκία τῆς Πόλεως ἤρχισεν ἤδη, καὶ ἡ ἄλωσις ἐπέκειτο. Ἀλλ' ὁ κυβερνήτης ἀπέκρουσεν αὐτόν, εἰπὼν: «Εἴτε ἐκυριεύθῃ ἡ Πόλις εἴτε δὲν ἐκυριεύθῃ, εἴτε πρόκειται περὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν εἴτε περὶ θανάτου, τὸ καθήκον ἡμῶν εἶνε νὰ ἐπιστρέψωμεν». Καὶ ὅλον τὸ πλήρωμα, γνώμονα ἔχον τὴν τιμὴν καὶ τὸ καθήκον, ἐν βοῇ ἐπευφήμησε τὸν κυβερνήτην.

Δὲν ὑπῆρξεν ἀκίνδυνος ὁ κατάπλους. Πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν Τούρκων ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ αὖθις ἡ Τουρκικὴ σημαία, ὁ μετεμφιεσμός τοῦ πληρώματος εἰς Τούρκους ναῦτας, οἱ τυμπανισμοὶ καὶ τὰ θούρια τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλὰ τῇ ἑορᾷ ταύτῃ οἱ Τούρκοι δὲν ἐξηπατήθησαν. Μόλις τὸ Ἑλληνικὸν πλοῖον ἔκαμψε τὴν Ἀκρόπολιν, μοῖρα τοῦ ἐν Διπλοκιονίῳ ὁρμούντος Τουρκικοῦ στόλου ἐφώρμησε κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἦτο ἀργὰ πλέον. Τὸ Ἑλληνικὸν εὐδρομον εἶχεν ἤδη προσεγγίσει τὸν λιμενοφράκτην.

ΠΑΡ' ΟΛΙΓΩΝ ΑΙΜΑΤΗΡΑ ΡΗΞΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΚΟΤΑΡΑ

Ἡ ἀμφοτεροπλευρὴ κορυφῶται ἐν Κωνσταντινουπόλει. Διεπιστώθη πλέον, ὅτι ὁ Βενετικὸς στόλος δὲν θὰ ἐπύρχτο ἐπὶ κούρος τῆς κινδυνεύουσας Πόλεως.

Ὁ Ἀγγλὸς ἱστορικὸς Πήρς γράφει

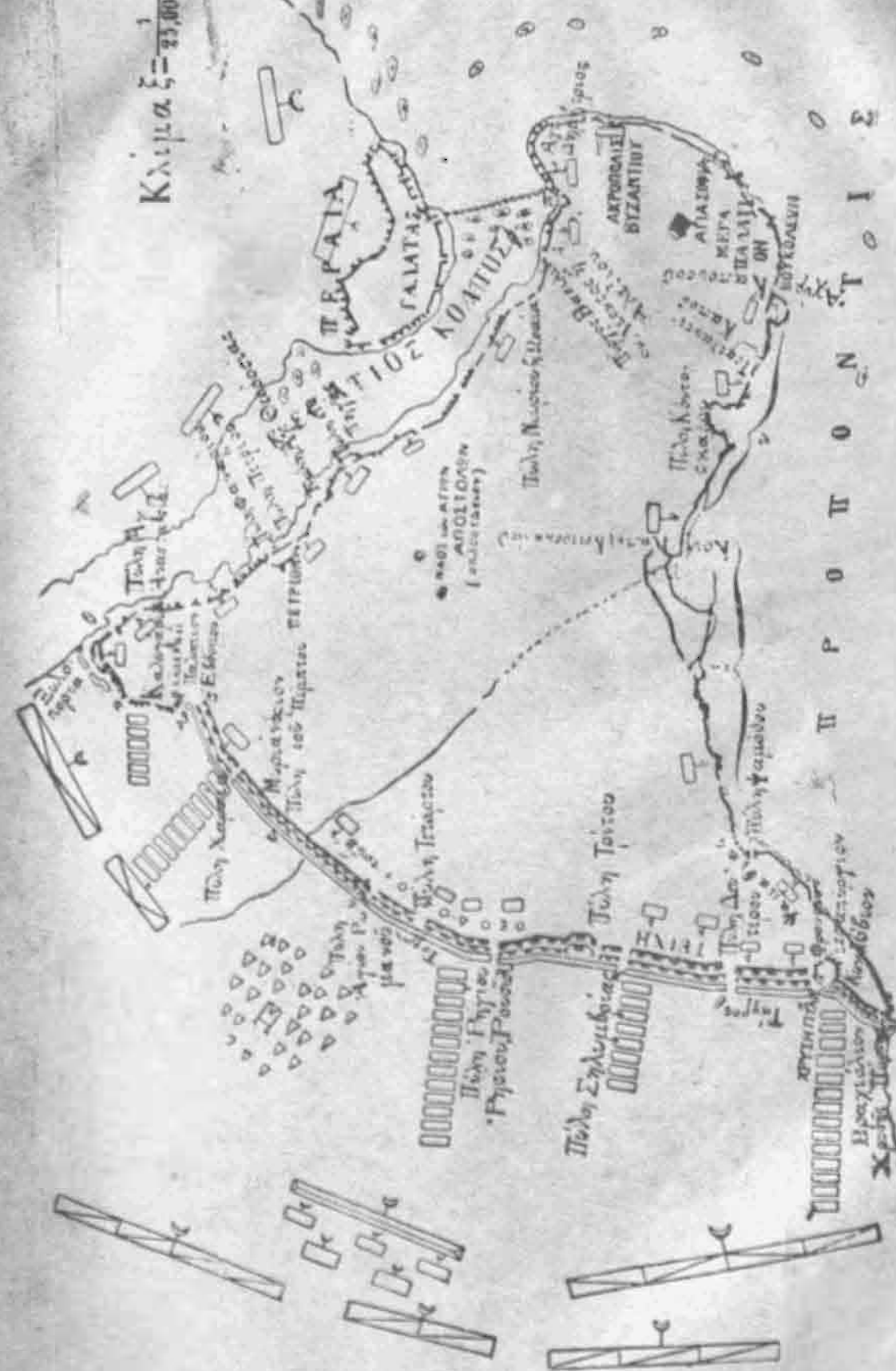
«Ἀπαισίαν ἀπογοήτευσιν προεκάλεσεν ἡ ἐπάνοδος τοῦ δρόμωνος, τοῦ φέροντος τὰ δυσάρεστα ἐκεῖνα ἀγγέλματα ἐν τῇ Πόλει, τῇ ἀπὸ μακροῦ πολιορκουμένῃ, τῇ ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν τὰ πάνδεινα ὑφισταμένη ἐκ τοῦ φρικτοῦ ἐκείνου κανονιοβολισμοῦ, ἐκ τῶν δαιμονίων ἐκείνων βλημάτων, καὶ ἀπαύστως ἀναστατουμένη ἐκ νέας τινὸς φρίκης. Ἀπὸ μακροῦ ἦδη ἅπαντες οἱ ἀτυχεῖς ἐκεῖνοι τῆς Πόλεως ἀμύντορες, ὑπερβαρασμένοι ὑπὸ τῆς ἀγωνίας, ὑπὸ ὑπερβολικῶν μόχθων, ἐστερημένοι ὕπνου, εἶχον ἐναποθέσει τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἐλπίδα εἰς τὸν πολυπόθητον καὶ πολλὰκις ἀγγελλθέντα ἐκεῖνον κατάπλουν τοῦ Βενετικοῦ στόλου. Καὶ τώρα ἔσται ἐκλείπει πλέον πᾶσα ἐλπίς βοηθείας ἐκ τῆς Αὔσεως. Καὶ τώρα ; Τὸ τεῖχος ἐκεῖνο, ἐξηρησμένον καὶ τοῦτο ὑπὸ τοῦ τρομεροῦ κανονιοβολισμοῦ, παρέμενεν ὡς μόνος προμαχὼν μετὰ αὐτῶν καὶ τῶν μυριάδων Τούρκων... Οὐδέποτε τὸ τρομερὸν λόγιον Οὐαί τοῖς ἡττημένοις εἶχεν ἀντηχήσει ἀληθέστερον καὶ μᾶλλον ἀνηλεές!»

Σημαντικὴ ὄντως φθορὰ ἐπεγίνετο εἰς τὰ τεῖχη, τέσσαρες δὲ πύργοι εἶχον καταδαφισθῆ. Αἱ ἐπισκευαὶ δὲν ἦτο δυνατόν ἐπὶ πολὺ ν' ἀνθέξωσι. Τὰ μεγάλα ἐχθρικά τυλεβόλα ἐξηκολούθουν ἀδιακόπως τὸ καταστρεπτικὸν αὐτῶν ἔργον. Οἱ κανονιοβολισμοὶ ἐκ θεμελίων ἐδόνουν τὴν πόλιν, καὶ αὐτὰ τοῦ λιμένος τὰ ὕδατα συνταράσσοντες.

Οἱ στρατηγοί, ἰδίᾳ ὁ Ἰουστινιανός, τὰ πάντα ἐμνηστεύοντο πρὸς διόρθωσιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν τειχῶν ἢ ἀδιαλείπτως ἡμύνοντο.

Περὶ τοῦ ἐκ Γενούης πολεμάρχου προκειμένου, ὁ Φραντζῆς γράφει :

«Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς φοδερὸς ἐφάνη τοῖς ἐναντίοις καὶ μάλιστα ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἐν τῷ λέγειν καὶ διορθῶναι καὶ πράττειν, καὶ ἀκροβολισμούς καὶ συρρήξεις καθ' ἐκάστην τὴν ἡμέραν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐποίει, καὶ πολλοὺς μὲν ἐζώγει, ἑτέρους δὲ μαχαίρας ἐποίει παρανάλωμα, καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὰ ἔργα τοῦ

Δοκίμιον τῆς παρατάξεως τῶν ἐμπολέμων.

ἄνδρὸς οἱ πάντες ἐθαύμαζον, καὶ λυτρωτὴν καὶ σωτῆρα τῆς πόλεως ἔλεγον».

Ἡ τοιαύτη τοῦ Ἰουστινιανοῦ δρᾶσις καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπικρατοῦσα γνώμη, κατέστησαν αὐτὸν ὑπερόπτην, μηδεμίαν δεχόμενον εἰς τὰς διαταγὰς καὶ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἀντιλογίαν.

Ἐκ τούτου προῆλθεν ἐπεισόδιον δυσάρεστον, τὴν ἡμέραν ἀκριδῶς ἐκείνην, καθ' ἣν, ἐπανελθὼν τὸ Ἑλληνικὸν πλοῖον, ἀνήγγειλεν ὅτι δὲν συνήντησε τὸν ἐναγωνίως ἀναμενόμενον Βενετικὸν στόλον.

Παρὰ τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ ἐζήτησεν ὁ Ἰουστινιανὸς τηλεδόλῳ τινα πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ, ἀλλ' ἐκεῖνος ἡρνήθη, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἡ θέσις αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Πετρίου καὶ πέραν αὐτῆς, ἦτο ἐπίσης ἐπισηαλής.

Ὁ Ἰουστινιανὸς καθωργίσθη καὶ ὑδριστικαὶ μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ Νοταρᾶ διημεΐφθησαν λόγοι. «Καὶ ὕδρεις—γράφει ὁ Φραντζῆς—ἐξέχεον ἐκατέρωθεν τῶν στομάτων ὁ εἰς κατὰ τοῦ ἑτέρου, καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν Νοταρᾶν ἀνωφελῆ καὶ ἀλάστορα καὶ ἐχθρὸν τῆς πατρίδος ἐκάλεσεν, αὐτὸς δὲ πάλιν αὐτόν, ἐξ ἐναντίας, ὕδρεσιν ἐτέραις ἐνέπλυνεν».

Ἡ ἔρις τῶν ἀρχηγῶν μετεδόθη καὶ εἰς τὰς φρουρὰς αὐτῶν.

Τὸ ἐπεισόδιον σοδαρὰς θὰ ἐλάμβανε διαστάσεις καὶ ἀφεύκτως εἰς αἱματηρὰς θὰ κατέληγε συγκρούσεις, εἰ μὴ, καὶ πάλιν, ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐπενέδαιεν ἐγκαίρως.

«Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ταῦτα —γράφει ὁ Φραντζῆς—παραλαβὼν αὐτοὺς κατ' ἰδίαν, λέγει: «Ἀδελφοί, οὐκ ἔστι καιρὸς ἀναμέδον ἡμῶν τοιούτως ποιεῖν καὶ λέγειν καὶ μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς συγχωρήσωμεν καὶ τῷ Θεῷ δεηθῶμεν, ἵνα λυτρωθῶμεν ἐκ τοῦ πρὸς ἡμᾶς στόματος τοῦ αἰσθητοῦ τούτου δράκοντος». Καὶ ἑτέρους οὐκ ὀλίγους λόγους αὐτοῖς εἰπὼν, εἰρηνοποίησεν αὐτούς, καὶ ἕκαστος τούτων ἐν τῷ ἐμπιστευθέντι αὐτῷ τόπῳ ἐπανεστρεψε, τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ ἐκκληρῶν».

Ο ΚΑΝΟΝΙΟΒΟΛΙΣΜΟΣ ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΕΙ

Ἡ ἐνέργεια τῶν τηλεδόλων ἐνέπνεεν εἰς τὸν σουλτάνον μεγάλης ἐλπίδας περὶ ἐπιτυχίας τῆς σχεδιαζομένης γενικῆς ἐφόδου.

Οἱ Τούρκοι εἶχον συγκεντρώσει τὸ πῦρ τῶν τηλεδόλων κατὰ τριῶν κυρίων σημείων. Πάντε τηλεδόλοι ἀδιαλείπτως προσέβαλον τὰ μεταξὺ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ τῆς Πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως μέρη, τέσσαρα ἐκανονιοδόλουν τὰ παρὰ τὴν Πεδιάδα τοῦ Λύκου καὶ τὰ πλησίον τῆς Πύλης τοῦ Ρωμανοῦ τείχη, καὶ τρία τὰ παρὰ τὴν Τρίτην Στρατιωτικὴν Πύλην τείχη.

Κρίνοντας ἐκ τῆς καταστάσεως, ἣν παρουσιάζουσι σήμερον τὰ ἠρειπωμένα τείχη, οἰεῖτομεν νὰ παραδεχθῶμεν τὰς βεβαιώσεις τῶν συγχρόνων τῇ ἀλώσει ἱστορικῶν, ὅτι, ὄντως, αἱ ρηθεῖσαι τρεῖς κυριώτεραι θέσεις ἀπασχόλησαν τὸ πλεῖστον τὸ Τουρκικὸν πυροβολικόν. Ὁ Μωάμεθ ἠδύνατο δικαίως ν' ἀξιοῖ, ὅτι τρεῖς διήνοιξε πρὸς τὴν Πόλιν εἰσόδους.

Ἐκ τῶν θέσεων τούτων, τὸ χαρακῶμα τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ, ἡ πύλη αὐτὴ τοῦ Ἀχιλλέως τῆς Πόλεως, ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν στόχος τῶν τηλεδόλων τοῦ ἐχθροῦ. Ὁπισθεν τοῦ χαρακώματος τούτου καὶ τοῦ μεγάλου ἐσωτερικοῦ τείχους ἡμύνετο τὸ ἀνθος τοῦ Χριστιανικοῦ στρατοῦ, ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ Ἰωαννιανόν.

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΑΠΑΙΤΕΙ

ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Πρὶν ἢ Μωάμεθ ὁ Β' ἐπιχειρήσῃ τὴν γενικὴν ἐφόδον, ἐπιβεβαιωμένον αὐτῷ ἐθεώρησε ν' ἀπευθύνῃ τῷ αὐτοκράτορι τοῦ Βυζαντίου τελευταίαν περὶ παραδόσεως ἀπαίτησιν.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀνετέθη εἰς τὸν Ἰσμαὴλ πασᾶν, ἡγεμόνα τῆς Σινώπης, γαμβρὸν τοῦ σουλτάνου.

Γενομένων τῶν ἀπαιτουμένων διατυπώσεων, προσελθὼν οὗτος τῷ αὐτοκράτορι, εἶπε :

«Γίνωσκε, ὅτι ἀπληρτίσθησαν τὰ πάντα πρὸς γενικὴν ἐφόδον,

ἣν θέλομεν νῦν ἐπιχειρήσει, ἀφιέμενοι τὴν ἐκδασιν τῷ Θεῷ. Τί λῄγεις ; Ἐκχωρεῖς τὴν πόλιν, ἀπερχόμενος ὅπου βούλῃσαι μετὰ τῶν σὼν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλείπων τὸν δῆμον ἀζήμιον, καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἐπιμένεις εἰς τὴν ἀντίστασιν, δι' ἧς σύ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ θέλετε ἀπολέσει, σὺν τῇ ζωῇ, τὰ ὑπάρχοντα, οἱ δὲ ἄλλοι κάτοικοι αἰχμαλωτισθέντες θέλουσι διασπαρεῖ ἐν πάσῃ τῇ γῇ ;»

Προσέθηκεν ἐπίσης ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς, ὅτι ὁ σουλτάνος ἦτο διατεθειμένος, ἐὰν παρέδιδεν αὐτῷ τὴν Πόλιν ὁ αὐτοκράτωρ, νὰ τῷ παράσχῃ πᾶσαν βοήθειαν, ὅπως ἐπανέλθῃ οὗτος εἰς Πελοπόννησον καὶ ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς.

ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ!

Εἰς ἀπάντησιν τῆς προτάσεως ταύτης, Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος διεδίδασκε τῷ σουλτάνῳ τὰ ἐπόμενα :

«Εἰ μὲν βούλῃ, ὥς καὶ οἱ πατέρες σου ἐζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆσαι καὶ σύ, τῷ Θεῷ χάρις· ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὥς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὥς πατρίδα· καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν. Οὐδεὶς τῶν καθ' ἡμῶν κινουμένων βίον μακρὸν ἐζῆσεν. Ἔχε δὲ τὰ παρ' ἡμῶν ἀρπαγέντα ἀδίκως φρούρια καὶ γῆν ὥς δίκαια, καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναι σοί, καὶ ἀπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, ὅτι θαρρῶν κερδάναι, εὖρεθεὶς ζημιούμενος ; Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοὶ δοῦναι οὐκ ἐμὸν ἐστίν, οὔτ' ἄλλον τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ· κοινὴ γὰρ γνώμη πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φειδόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

Τοιαῦτα ἡ μεγάλη ἀπάντησις τοῦ μεγάλου τὴν ψυχὴν Ἑλλήνος αὐτοκράτορος.

Μεθ' ὅλας τὰς πικρίας, δι' ὧν συνεχῶς ἐποτίζετο ἐκ τε τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἀντιζημιῶν τῶν ἀρχηγῶν, ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος δὲν ἀδυναμεῖ· ὁ ἐνθεὸς αὐτοῦ ζῆλος, ὅπως μέχρι τέλους τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ ἱερὰν παρα-

καταθήκην κατ' ἄλλοδόξων ὑπερασπισθῆ, οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον μειοῦται. Ἐχθρὸς ἰσχυρογνώμων καὶ πανίσχυρος, τριακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν ἄγων κατὰ τῆς Πόλεως, πολιορκεῖ αὐτήν. Καὶ καθ' ἣν στιγμήν τὰ τηλεβόλα πλήττουσι τὰ τεῖχη καὶ ἡ τελικὴ προσηνύεται ἔφοδος, ὁ ἐχθρὸς οὗτος τῷ προτείνει τὴν φυγὴν, ἥτοι τὴν σωτηρίαν, τὴν ζωὴν . . .

Ἄλλ' ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ δὲν γονυπετεῖ ἐνώπιον τοῦ Μωαμεθανοῦ ἡγεμόνος.

Τῇ αὖχην, ἀπορρίπτει τὴν πρότασιν.

Τὴν Πόλιν δὲν παραδίδει ἀναιμωτί.

Ὁ Λεωνίδας ἐν Θερμοπύλαις, τριακοσίους μόνον περὶ ἑαυτὸν ἔχων Σπαρτιάτας ἀπέναντι μυριάδων Περσῶν, τί ἀπαντᾷ εἰς τὸν Σέρξην, προτείνοντα αὐτῷ νὰ παραδοθῇ;

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος τὴν ἰδίαν εἰς τὸν Μωάμεθ ἀναφωνεῖ ἀπάντησιν:

— Μ ο λ ω ν λ α β ῖ !

ΛΗΜΟΝΙΑ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Ἡ γενναιόφρων πρὸς τὸν δουλιάνον ἀπάντησις τοῦ Κωνσταντίνου, οἱ ἥς ἀπέρριπτε τὴν γενομένην πρότασιν, ὅπως παραδῶσῃ τὴν Πόλιν, διαδοθεῖσα εἰς τοὺς περὶ τὸν Μωάμεθ καὶ τὸν Τουρκικὸν στρατὸν, προσκάλει οὐ μόνον ἐκπληξιν, ἀλλὰ καὶ ἀπογοήτευσιν. Δυνάμεθα δ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ πανικὸς ἐξεδηλώθη παρὰ τῷ στρατῷ, ὅποτε διεδόθη εἰδήσις, ὅτι πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ Βυζαντίου καταφθάνει Βενετικὸς στόλος καὶ στρατιὰ Οὐγγρῶν, ὑπὸ τὸν Ἰαγκόν. Ἡ φήμη αὕτη τεχνπέντως διεσπάρη ὑπὸ τοῦ Χαλήλ πασᾶ, φίλως, ὡς γνωστόν, πρὸς τοὺς ἡμετέρους διακειμένους.

Ἰδόμεν πῶς τὰ πράγματα περιγράφει ὁ Φραντζῆς.

Ἰδοὺ τις φήμη ψευδὴς ἐρρέθη εἰς τὸ ἐναντίον στρατόπεδον, ὅτι ἐκ τῆς Ἰταλίας στόλος εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως ἔρχεται, ὁμοίως καὶ ὁ Ἰαγκος, ὁ κυβερνήτης τῶν Οὐγγάρων μετὰ πλείστων στρατῶν ἱππικῶν τε καὶ πεζῶν. Ἀκούσαντες δὲ οἱ υἱοὶ τῆς Ἀγαφ, φόβος διέσχε πλείστος αὐτοὺς· καὶ κατὰ τοῦ ἀμνηρᾶ ἀρᾶς ἔλεγον καὶ διεγόγγυζον, λέγοντες, ὅτι αὐτὸς ἔσεται ὁ ἀφανισμὸς τοῦ γένους αὐτῶν διὰ τὸ ἀδύνατον ἐπιχειρεῖσθαι αὐτοὺς. Ὡσαύτως καὶ ὁ ἀμνηρᾶς, μεστὸς ὑπάρχων διαλογισμῶν καὶ ταραχῆς καὶ δειλίας,

καὶ πᾶσα ἡ βουλὴ αὐτοῦ περίλυπος ὑπῆρχε, πρῶτον μὲν, διότι ἐρρέθη αὐτοῖς περὶ τῆς βοηθείας· δεύτερον δὲ θεωροῦντες πῶς τοσοῦτον στράτευμα, φοδερὸν καὶ ἀναριθμητὸν, διὰ ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης τοσαύταις ἡμέραις οὐδὲν ἐκατόρθωσε, καὶ πολλάκις τοσαύταις μηχαναῖς καὶ δυνάμεσι τῆς κλίμακας ἐν τοῖς τεῖχεσι βαλόντες κακῶς ἀπεπέμψθησαν καὶ ἀπεκημνίσθησαν, καὶ φόβος πολὺς κατ' αὐτὰν ἐγένετο· τρίτον δὲ ὅτι ἐθεώρουν σημεῖον. Φῶς ἀστράπτειν καταβαῖνον ἐξ οὐρανῶν καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἀνωθεν τῆς πόλεως ἐστὸς διέσκεπεν αὐτήν. Καὶ ὡς εἶδον αὐτὸ τὸ φῶς, ἐν πρώτοις ἔλεγον, ὅτι ὁ Θεὸς ὠργίσθη τοῖς Χριστιανοῖς καὶ ἠθέλην αὐτοὺς κατακαῦσαι καὶ ἡμῖν παραδῶσαι δούλους· ἔπειτα δὲ ὡς εἶδον, ὅτι πάντοτε μετὰ αἰσχύνης ἐκ τῶν τευχῶν καὶ τῶν κλιμάκων ἀπεκημνίζοντο καὶ τοσαύτας μηχανὰς ποιοῦντες καὶ οὐδὲν ἰσχυσαν, καὶ ὡς ἤκουσαν καὶ ψευδὴ φήμην περὶ τοῦ στόλου τῆς Ἰταλίας καὶ τοῦ Ἰαγκου, πάλιν περὶ τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἔλεγον, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν πολεμεῖ καὶ σκέπει αὐτοὺς καὶ ἀντιλήπτωρ αὐτῶν ἐστὶ, διὸ καὶ ἡμεῖς ἀνευ θελήματος αὐτοῦ οὐ δυνάμεθα ποιῆσαι οὐδέν. Καὶ διὰ ταῦτα τὰς αἰτίας ὁ ἀμνηρᾶς, ὡς εἵπομεν, καὶ πᾶς ὁ στρατὸς αὐτοῦ λυπούμενος καὶ κατῆφης ὑπῆρχον».

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ

Μωάμεθ ὁ Β' συνεκάλεσε τῇ 27 Μαΐου εἰς τελευταῖον συμβούλιον τοὺς στρατηγοὺς καὶ συμβούλους, καὶ τὴν γνώμην αὐτῶν περὶ τοῦ πρακτέου ἠρώτησεν.

Ὁ ἐπιτελάρχης καὶ μέγας βεζύρης Χαλήλ πασᾶς ἐπανέλαθεν, ὅτι ἐναντίος ὑπῆρχε πάντοτε τῆς ἐκστρατείας ταύτης, διότι φόβος ὑπῆρχε μὴ, συνταχθέντες ἐν τέλει οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως, εἰς νέαν προδῶσι σταυροφορίαν καὶ ἐκδιώξωσι τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Εὐρώπης.

«Ἐγώ—εἶπεν—ἐξ ἀρχῆς ταῦτα ἐνωτιζόμεν περὶ τούτων πῶς ἐμελλόν γενέσθαι καὶ πολλάκις ταῦτά σοι εἶρηκα, καὶ οὐκ ἤκουσάς μου. Τὰ νῦν δὲ πάλιν, ἐὰν ἀρεστόν σοί ἐστίν, ἵνα ἐκ τῶν ἐντεῦθεν ἀναχωρήσωμεν, καλὸν ἐστίν, ἵνα μὴ τι χεῖρον γένηται».

Ἄλλ' ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ ἀντίπαλος Ζαγανὸς πασᾶς, τούναντιον, ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς συνεχίδεως τοῦ πολέμου μέχρι τελείου θριάμβου.

«Ἰνα τί, ὦ ἀμνηρᾶ—κατὰ Φραντζῆν εἶπεν—ἐστῆκας σκυθρωπὸς καὶ λυπούμενος, καὶ τίς ἡ δειλία ἡ ἐμπροσθεῖσά σοι, καὶ τίνες οἱ ἀναβαίνοντες διαλογισμοὶ εἰς τὴν καρδίαν σου; Ὁ Θεὸς μετὰ σοῦ ἐστίν· οὐχ ὁρᾷς διὰ τοῦ φωτός ἐκείνου σημεῖον, ὅτι τὴν Πόλιν ταύτην εἰς χεῖράς σου δώσει; Οὐχ ὁρᾷς τοσούτου ἀριθμοῦ τοῦ στρατοῦ πλῆθος ὃ ἔχεις, καὶ καλῶς εἰ ἡτοιμασμένος, καὶ πᾶσα ἡ παρασκευὴ πολλὴ καὶ καλὴ; Ὁ στρατὸς τοῦ Μακεδόνοιο Ἀλεξάνδρου τοσούτος οὐχ ὑπῆρχε ποτε ὡς ὁ σὸς, οὐδὲ τοσαύτας παρασκευὰς αὐτὸς εἶχε, καὶ τὸν κόσμον ἐκυρίευθεν ὁμοῦ. Ἐγὼ μὲν οὐ πιστεύω ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐνταῦθα στόλον ἐλθεῖν, ὥς τινες λέγουσι καὶ ὁ ἀδελφός μου Χαλῆλ πασᾶς εἰρνε, διὰ τί μὲν καλῶς οἴδατε, ὅτι ἡ πολυαρχία τῶν Ἰταλῶν αὐθεντῶν καὶ τῶν ἐτέρων ἑσπερίων ἀνδρχους ποιεῖ αὐτοὺς εἶναι, καὶ ἀναμέδον αὐτῶν οὐκ ἐστὶν ὁμόνοια· καὶ ὅταν πάλιν τινὲς αὐτῶν ὁμονοήσωσι μετὰ κόπου καὶ συμβάσεων πολλῶν, ἐν ὀλίγῳ καιρῷ καὶ οὐκ ἐς μακρὸς λυτεταὶ ὁ τούτων σύνδεσμος· καὶ ἐν συνδέσμῳ ὄντες εἰς κατὰ τοῦ ἐτέρου περιεργάζεται, πῶς ἀρπάξαι δυνήσεται τὰ τούτου, καὶ ἀπ' ἀλλήλων φυλάττονται. Πολλὰ μὲν οὖν βουλευθῶνται καὶ λογίζονται καὶ λέγουσι, καὶ ὀλίγα πράττουσι καὶ ἡ τῆς ἑσπέρας βουλὴ τῷ πρωὶ οὐκ ἀρεστὴ πάλιν αὐτοῖς· καὶ ὅταν ἡ βουλὴ σταθῇ, ἐν τοῖς ἔργοις χρονίζουσιν. . . Εἰ στόλος, κατ' ἀλήθειαν, ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐλθῇ, τί ἐξ αὐτοῦ ἀνάγκη ἡμῖν, ὅτι οὐδέποτε ἐλεύσεται λαὸς ὅσος τὸν ἀριθμὸν τὸ ἡμῖς τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ, ἀλλ' οὔτε τὸ τέταρτον μέρος. Διὰ τοῦτο, ὦ ἀμνηρᾶ, ἡμέτεροι αὐθένται, θάρσει· οὐκ ἀνάγκη ἐστί, πρὸς τὸ παρόν, φόβον σὲ ἔχειν, εἰ μὴ μόνον ἐκ Θεοῦ. Καὶ ἀνδρίζον καὶ ἀγάλλου καὶ ἰσχυε, καὶ τῇ τέχνῃ τῇ τοῦ πυρός οὐκ ὀκνηδόν, ἵνα μετὰ τῶν ἐλεδόλεων, ὅσον δυνατόν, τὰ τεῖχη πλεον ταπεινώσῃς».

Τὴν γνώμην ταύτην ἐν ἐπευφημίαις ἀπεδέξαντο καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ ὁ γηραιὸς Τουργᾶν πασᾶς.

Ἄλλ' ὁ σουλτάνος, πρὶν ἢ ὀριστικὸν τι ἀποφασίσῃ, διέταξε τὸν Ζαγανὸν πασᾶν νὰ περιέλθῃ τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ τὴν νύκτα ἐκείνην, ἵνα πληροφορηθῇ τί φρονεῖ. Καὶ ἐκεῖνος, ἐκτελέσας τὴν διαταγὴν, ἐδεδαίωσεν, ὅτι ἡ γνώμη τοῦ στρατοῦ δύνатаι

νὰ συγκεκριλαιωθῇ εἰς τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις: Μάχου μετὰ χαρᾶς καὶ ἡ νίκη ἡμετέρα ἐστίν».

Ἀλλὰ καὶ τὴν γνώμην τῶν Γενιτσάρων ἐζήτησεν ὁ Μωάμεθ. Καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ σώματος τούτου ὁμοφώνως ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τῆς συνεχίδεως τοῦ ἀγῶνος.

ΤΟ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΤΡΑΤΟΝ ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ

Μετὰ τὰς τοιαύτας ὁμοθυμους ὑπὲρ τῆς συνεχίδεως τοῦ ἀγῶνος μέχρι τοῦ τελικοῦ θριάμβου δηλώσεις, ἀναστὰς ὁ σουλτάνος καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς περὶ ἑαυτὸν ἐπὶ μακρὸν ἐδημηγόρησε, διατάξας, ὅπως αὐτολεξεῖ οἱ λόγοι αὐτοῦ μεταδοθῶσι διὰ διαγγέλματος εἰς τὸν στρατόν.

Ἡ δημηγορία, ἡ τὸ διαγγέλλμα τοῦ σουλτάνου, κατὰ Φραντζῆν καὶ Κριτόδουλον, ἔχει ὡς ἀπομένους:

«Ὡ τέκνα φίλτατα, παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ προφήτου Μωάμεθ καὶ ἐμοῦ τοῦ δούλου αὐτοῦ, δέομαι καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα ἀξίον ἔργον μνήμης αἰωνίου ποιήσῃτε, ὥς καὶ οἱ πρό ἡμῶν παντοχοῦ ἕως τοῦ νῦν, ὡς φανερόν ἐστιν, ἐποίησαν, καὶ μετὰ προθυμίας καὶ γενναιότητος καὶ μεγαλοψυχίας τὰ τεῖχη ἀνωθεν μετὰ τῶν κλιμάκων ὡς πτερωτοὶ διέλθοντε. Καὶ τὴν φήμην, ἣν οἱ πρό ἡμῶν, ὡς εἶπομεν, ἐκέρδησαν καὶ ὁ Θεὸς ἐχαρίδατο, μὴ γένοιτο, ἵνα ἡμεῖς ἀπολέσωμεν, ἀλλὰ μάλιστα νῦν ἡ ὥρα ἤγγικεν, ἵνα αὐτὴν πολυπλασίως αὐξήσωμεν. Πλοῦτος πολὺς ἐστί καὶ παντοδαπὸς ἐν τῇ Πόλει, ὁ μὲν ἐν τοῖς βασιλείοις, ὁ δὲ ἐν τοῖς οἰκοῖς τῶν δυνατῶν, ὁ δὲ ἐν τοῖς τῶν ἰδιωτῶν, ὁ δὲ καλλίων καὶ μείζων ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀποκειμένος ἀναθημάτων καὶ κειμηλίων παντοίων ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κατεσκευασμένων, λίθων τιμίων καὶ μαργάρων πολυτελῶν, ὧν ἀπάντων ὑμεῖς ἐδεσθε κύριοι. Ἐπειτα ἀνδρῶν πλείστων εὖ γεγονότων, οἱ μὲν δουλεύσωσιν ὑμῖν, οἱ δὲ εἰς ἀπόδοσιν ἐδόνται. Γυναῖκες πλείσται καὶ κάλλισται, νέαι καὶ ἀγαθαὶ τὰς ὁρεῖς καὶ παρθέναι πρὸς γάμον ὥραται, εὐγενεῖς καὶ ἐξ εὐγενῶν, ἀρρένων ὀφθαλμοῖς ἐπὶ καὶ νῦν ἄδατοι ἐνὶ αὐτῶν καὶ πρὸς γάμους ὁρῶσαι ἐπιφανῶν καὶ μεγάλων ἀνδρῶν, ὧν αἱ μὲν

ἔσονται ὑμῖν ἐς γυναῖκας, αἱ δὲ πρὸς θεραπείαν ἀρκέσουσιν, αἱ δὲ πρὸς ἀπόδοσιν, καὶ κερδανεῖτε κατὰ πολλὰ, ἐς τε ἀπόλαυσιν ὁμοῦ καὶ θεραπείαν καὶ πλοῦτον· καὶ παῖδες ὁμοίως πλείστοι καὶ κάλλιστοι καὶ τῶν εὐγεγονότων, ἔτι νεῶν τε κάλλη καὶ θαμνίστων οἰκοδομημάτων, καὶ οἰκίαι λαμπραὶ καὶ παράδεισοι καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἐς τε θέαν ὁμοῦ καὶ τέρψιν καὶ ἡδονὴν καὶ ἀπόλαυσιν ἱκανά. Καὶ πόλιν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον, βασιλείων τε τῶν παλαιῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐς ἄκρον εὐδαιμονίας καὶ τύχης καὶ δόξης ἐλάσασαν, κεφαλὴν τε γεγεννημένην τῆς οἰκουμένης ἀπάσης δίδωμι νῦν ὑμῖν εἰς διασπαγὴν τε καὶ λείαν, πλοῦτον ἀφθονον, ἄνδρας, γυναῖκας, παῖδας, πάντα τὸν ἄλλον αὐτῆς κόσμον καὶ τὴν κατασκευὴν· ὧν ἅπαντων ἐμφορηθῆσθε ὥσπερ ἐν εὐωχίᾳ λαμπρᾷ, καὶ ἐνευδαιμονήσετε τοῦτοις ὑμεῖς καὶ τοῖς ὑμετέροισι παισὶ πλοῦτον πολὺν καταλείψετε, καὶ τὸ μέγιστον, ὅτι Πόλιν τοιαύτην αἰρήσετε, ἥς τὸ κλέος πάσαν ἐπῆλθε τὴν οἰκουμένην. Καὶ δῆλον ὅτι ἐς ὅσον ἔδραμεν ἡ ταύτης ἡγεμονία καὶ δόξα, ἐς τοσοῦτον καὶ τὸ ὑμῶν κλέος ἀφίξεται τῆς ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς, Πόλιν τοιαύτην ἐλόντων ἐκ προσβολῆς. Καὶ σκοπεῖτε τίς εὐπραξία λαμπροτέρα, ἢ τίς ἡδονὴ μείζων ἢ τίς πλοῦτου περιουσία καλλίων ἢ ἡ μετὰ τῆς δόξης προσέσται ἡμῖν; Τοῦ δὲ δὴ μείζον πάντων, ὅτι Πόλιν ἐχθρῶς ἔχουσιν ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς καὶ αἰεὶ ἐπιθυομένην τοῖς ἡμετέροισι κακοῖς καὶ πάντα τρόπον ἐπιδουλεύουσιν τὴν ἡμετέραν ἀρχήν, καθαιρήσομεν καὶ τοῦ λοιποῦ βέδαιοι ἔξομεν τὰ παρόντα ἀγαθὰ, καὶ ἐν εἰρήνῃ βαθεῖα καὶ ἀσφάλειά διαдохμεν, ἀπαλλαγέντες ἐχθροῦ γειτονήματος, καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ θύραν ἀνοίξομεν. Καὶ ἐάν ἐξ ἡμῶν τινες ἀποκτανθῶσιν, ὥς ἔθος ἐστὶν ἐν τοῖς πολέμοις, γεγραμμένον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ· καλῶς οἶδατε διὰ τοῦ ἡμετέρου Κορᾶν τί φησὶν ὁ προφήτης, ὅτι «ὁ ἀποθανὼν ἐν καιρῷ τοιούτῳ, ὁλόσωμος ἐν τῷ παραδείσῳ μετὰ τοῦ Μωϋσέθ ἀριστάσει καὶ πιεῖ, καὶ μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν ὡραίων καὶ παρθένων ἐν τόπῳ χλοερῷ καὶ μεμυρισμένῳ ἄνθεσιν ἀναπανθῇ, καὶ ἐν λουτροῖς ὡραιότατοις λουσθῇ. Καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐκ Θεοῦ ἔξει ταῦτα· ἐνταῦθα δὲ πάλιν ἐξ ἐμοῦ πᾶς ὁ ἐμὸς στρατός καὶ ἄρχοντες τῆς αὐλῆς μου, ἐάν νικήσωμεν, ὁ μισθός ὃν ἔξουσιν παρ' ἐμοῦ, κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκάστου, διπλασίων ἔσται οὐ τὰ νῦν ἔχουσιν, ὅς ἀπὸ τοῦ νῦν ἀρξήνται ἕως τέλους τῆς ζωῆς αὐτῶν.

Ἡ Ἁγία Σοφία.

«Καὶ ἡμέραις τριδὴν ἡ Πόλις πᾶσα ὑμῶν ἔσεται, καὶ εἴ τι ὅ
 ἂν σκελεύσῃτε καὶ εὗρητε χρυσοῦν καὶ ἀργυρίου σκεῦος καὶ
 ἱματισμόν, αἰχμαλώτους τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, μικροὺς τε
 καὶ μεγάλους, οὐδεὶς δυνήσεται αὐτοὺς ὑμῖν αἰτῆσαι ἢ τι ἐνοχλή-
 σαι εἰς οὐδέν».

Δι' ἐπευφημιῶν καὶ ἀλαλαγμῶν ὑπεδέχθη ὁ στρατός τὸ δι-
 ἀγγελημα καὶ τὴν ἐπισήμως γενομένην ἐπαγγελίαν περὶ τριημέρου
 δρώσεως καὶ αἰχμαλωσίας, ἀνακράζων ἐν τέλει: «Ἀλλάχ ἢ Ἀλλάχ,
 Μωχαμετ ρουσουλὰλλάχ», ἦτοι: Εἰς μόνος ὑπάρχει Θεὸς καὶ ὁ
 Μωάμεθ ὁ προφήτης αὐτοῦ.

Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Πρὶν ἢ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν τραγικῶν ιστορι-
 κῶν γεγονότων τῆς Ἀλώσεως καὶ ἴδωμεν τὴν Ἀγίαν Σοφίαν
 μεταβαλλομένην εἰς τέμενος μωαμεθανικόν, ἐπισκοπήσωμεν μικρὸν
 τὰ κατὰ τὸν περίλημπρον τοῦτον ναὸν τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλλη-
 νισμοῦ.

Ὅτε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἱδρυσεν τὴν νέαν πρωτεύουσαν καὶ
 ἐκόσμησεν αὐτὴν διὰ πολλῶν ναῶν, ὁ πρώτιστος τούτων ἀφιερώθη,
 καὶ ἔκτοτε ἔμεινεν ἀφιερωμένος, εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ Θεοῦ
 Σοφίαν.

Ὁ ναὸς οὗτος, ἀνοικοδομηθεὶς εὐρυχωρότερος ὑπὸ Κωνσταντος,
 τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, διετέλεσεν
 ἀκμάζων μέχρις Ἀρκαδίου, ὡς πρωτεύουσα ἐκκλησία τῆς τε βασι-
 λευοῦσης καὶ ἀπάσης τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκεῖ ἐθροιάμεινε καὶ ἐκεῖ
 ἀπεχαιρέτησε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός,
 ἐκφωνήσας τὸν συντακτήριον αὐτοῦ λόγον ἐνώπιον τῶν πατέρων
 τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἐκεῖ ἀντήχησεν ἡ φωνὴ τοῦ
 χρυσορρήμονος Χρυσοστόμου.

Τῷ 404 πυρκαϊὰ καταστρέφει τὸν ναόν.

Μετὰ 11 ἔτη ἀνοικοδομεῖ αὐτὸν Θεοδόσιος ὁ Β'.

Τῷ 532 πυρπολεῖται κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, ἅμα κατισχύσας τῆς στασεως

ταύτας, ἀπαραίτητον ἐθεώρησε καθήκον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐκ βάθρων ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ, καὶ ἀναθέτει τὴν κατάρτισιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆς νέας ἐκκλησίας εἰς Ἀνθέμιον τὸν Τραλλιανὸν καὶ Ἰσίδωρον τὸν Μιλήσιον, ἀρχιτέκτονας περιφανιστάτους.

Ἐνῶς ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος κατῆρτιζον τὸ σχέδιον καὶ ἐμελέτων τὰ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο σχετικὰ ἐπιστημονικὰ καὶ τεχνικὰ ζητήματα, ὁ Ἰουστινιανὸς δραστηρίως ἐφρόντιζε νὰ προετοιμάσῃ τὸν χώρον, ἐξαγοράζων πολλὰς ἐκ τῶν παρακειμένων οἰκιῶν. Πανταχόθεν τοῦ κράτους, μᾶλλον δὲ πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης, ἐζητηθῶσαν τὰ πολυτιμότερα καὶ λαμπρότερα τῶν μαρμάρων, ἐν οἷς πολλὰ ἔτοιμα ἔργα τέχνης, ἐκ τῶν σωζομένων εἰς διάφορα ἱερὰ τῆς ἀρχαιότητος, κίονες ἰδίᾳ ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἡλιουπόλεως, τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς Δήλου, τῆς Ἀθηνᾶς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Κυβέλης τῆς Κυζίκου καὶ ἄλλων.

Τὰ πάντα ἐξετέλεσεν ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ καταπληκτικῆς ταχυεργίας, τῇ ἀμέσῳ αὐτοῦ ἐπιστάσει. Μετὰ 40 μόνον ἡμέρας, ἃς ἦς κατεστράφη ὁ ναός, τῇ 23 Φεβρουαρίου 532, ἐθετο τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ νέου κτιρίου καὶ ἐν διαστήματι πέντε ἐτῶν συνεπλήρωσε τὸ ὑπάρχον ἔργον, πανηγυρίσας τὰ ἑγκαίνια τοῦ νέου ναοῦ τῇ 24 Δεκεμβρίου 537.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τῶν ἑγκαινίων ὁ λαὸς ἀθρόως συνερέυσεν, ἐπευφημῶν τὴν ἐν πομπῇ πορείαν τοῦ βασιλέως, τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἐν τέλει ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων μέχρι τοῦ ναοῦ. Ἐκεῖ ἀφικόμενος καὶ περυσῶν ὁ Ἰουστινιανός, εἰσῆλθε πρῶτος ἀπὸ τῶν βασιλικῶν πυλῶν καὶ ἀνῆλθε τὸν ἄμβωνα, ἀνυψώσας δὲ τὰς χεῖρας, ἐδοξολόγησε τὸν Θεόν, καταξιώσαντα αὐτὸν νὰ ἐπιτελέσῃ ἔργον τιλικούτον καὶ ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ αὐτοῦ ἀνέκραξε : «Νενίκηκά σε, Σολομών», ὑποδηλῶν διὰ τῶν λέξεων τούτων, ὅτι κατώρθωσε νὰ ἐγείρῃ ναὸν ὑπερέχοντα τὸ κάλλος καὶ τὸν πλοῦτον καὶ αὐτοῦ τοῦ περιωνύμου ναοῦ τοῦ Σολομῶντος.

Μυθῶδη ἐστοίχισε ποσὰ ὁ ναός τῆς Ἀγίας Σοφίας. Κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμούς, ἐδαπανήθησαν 3000 κεντηνάρια χρυσοῦ, ἥτοι 324 ἑκατομμύρια φράγκων.

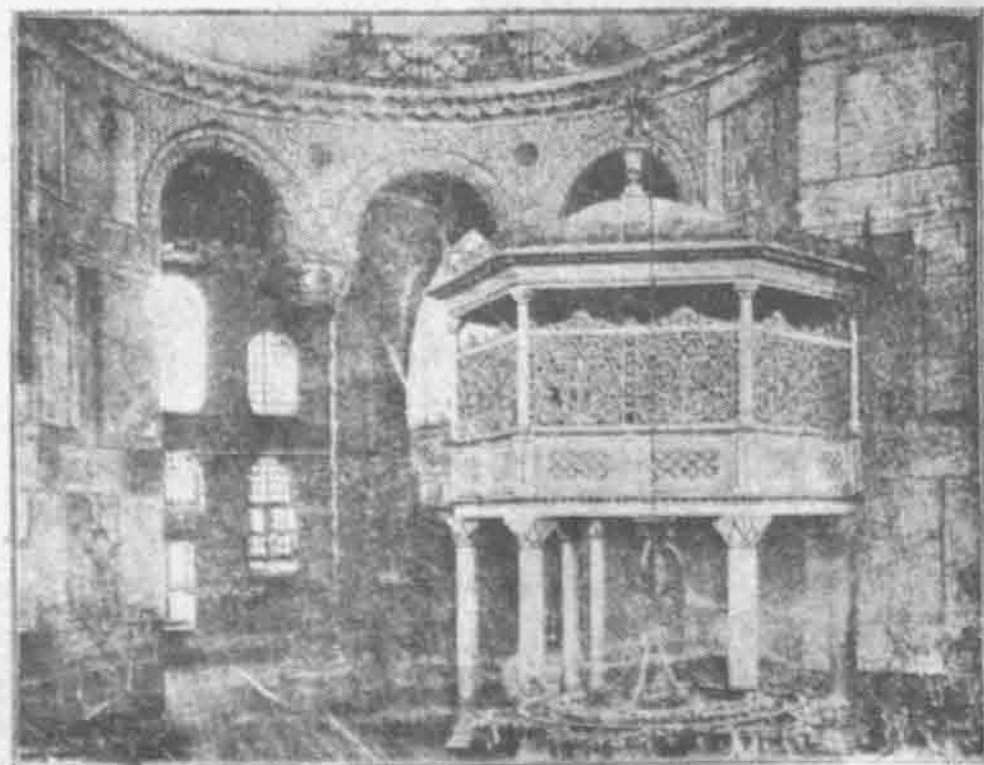
Μετὰ θαυμασίας μεγαλοπρεπείας διεκοσμήθη τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ. Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς, ὑπῆρχον 50 Εὐαγγέλια, ἕκαστον τῶν ὁποίων, ἐκ τῶν καλυπτόντων αὐτὸ πολυτίμων

Ἡ εἰσοδὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Ψηφιδωτὴ εἰκὼν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ.

Ὁ ἐξιδρόνων κίων καὶ ἡ ἐξέδρα τοῦ Σουλτάνου.

λίθων, ἐξύγιζε δύο στατήρας. Ὑπῆρχον 6000 μανουάλια καὶ 7 παλῶριοι σταυροί, τόσοι δὲ πολλοὶ ἐκρέμαντο ἀπὸ τοῦ θόλου πολυέλαιοι, ὥστε εἰς ὠκεανὸν φωτὸς ἐφαίνετο ὅτι ἐπλεεν ὁ ναός.

Παραλείποντες τὸν ἄλλον ἐσωτερικὸν κόσμον, ἀναφέρομεν τὴν περίφημον ἐκείνην Ἀγίαν Τράπεζαν, περὶ τῆς λαμπρότητος τῆς ὁποίας ἀναφέρων ὁ Κεδρηνός, λέγει, ὅτι περιεῖχεν «ὅσα τε γῆ φέρει καὶ θάλασσα καὶ πᾶς κόσμος». Διότι ὁ αὐτοκράτωρ, θελήσας νὰ γείνη ἡ Ἀγία Τράπεζα ἐκ μίγματος πολυτιμοτέρου καὶ τοῦ χρυσοῦ, διέταξε ν' ἀναμίξωσι μαργαρίτας, ἀδάμαντας, χρυσόν, ἀργυρον καὶ ἐβδομήκοντα δύο εἰδῶν διὰφορα ἄλλα πολύτιμα μέταλλα, καὶ ἐκ τοῦ μίγματος ὅλων τούτων νὰ κατασκευασθῇ ἡ ἀμίμητος καὶ μοναδικὴ ἐκείνη Τράπεζα, ἐξάμιλλος τῆς λοιπῆς καλλονῆς τοῦ ναοῦ.

Ὁ Προκόπιος, ἰδὼν τὸν ναὸν ἐν ὅλῃ τῇ λαμπρότητι καὶ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ διακοσμῆσεως, παραβάλλει αὐτὸν πρὸς λειμῶνα, ἐν ᾧ ἐπανθοῦσι καὶ ἀπαστράπτουσι τὰ ποικιλότατα τῶν χρωμάτων.

«Ὁ εἰσερχόμενος, ἵνα προσευχῇ, λέγει ὁ Προκόπιος, αἰσθάνεται μὲν εὐθύς, ὅτι οὐχὶ ἀνθρώπειά δυνάμει ἡ τέχνη, ἀλλὰ Θεοῦ ὁπῇ τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτετόργνευται, ὁ δὲ νοῦς αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπαιρόμενος, νομίζει αὐτὸν οὐ μακρὰν ὄντα, ἀλλ' ἐμφιλοχωροῦντα μάλιστα ἐν τῷ ἐκλεκτῷ αὐτοῦ σκηνώματι».

Κατὰ τὸ 558, ζῶντος ἔτι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, συνέπειρ δεισμοῦ, κατέπεσεν ὁ θόλος τοῦ ναοῦ, διότι οἱ τολμητῆται ἐκεῖνοι ἀρχιτέκτονες ἀνεπέτασαν τὸν θόλον ἐπὶ τεσσάρων μόνων πεσσῶν, ὀγκῶν κολοσσιαίων μὲν, ἀλλὰ οἱ οὐδενὸς ἐν τῷ μεταξύ κατασκευάσματος συνδεθέντων καὶ ἀσφαλισθέντων, ὥστε τὸ σφαιροειδὲς ἐπικάλυμμα ἐφαίνετο μετεωρούμενον. Ἐδέησε λοιπὸν ν' ἀνεγερθῇ νέος θόλος, ἐπὶ πλείοτερον ἐρεισμάτων στηριζόμενος. Τοῦτον κατασκεύασεν Ἰσίδωρος ὁ νεώτερος, ὅστις, οὐ μόνον δὲν ἐμείωσεν, ἀλλὰ καὶ πύξησε τὴν κομψότητα τοῦ πρώτου ἀριστουργήματος, ἀνυψώσας τὸν ἀρχικὸν θόλον καὶ ἐγείρας κίονας καὶ ἀψίδας μεταξύ τῶν πεσσῶν.

Τὸ ὅλον μῆκος τοῦ ναοῦ εἶνε 75 μέτρων, τὸ δὲ πλάτος 70. Τὸ ἀνώτατον σημεῖον τοῦ τρούλλου, ὅστις ἔχει περίμετρον 32 μέτρων, ὑπερέχει τοῦ ἐδάφους κατὰ 57 μέτρα. Κίονες, ἑκατὸν ἐν ὅλῳ, ἀνέχουσι τοὺς θόλους καὶ τὰ τόξα.

Ἐκ τῶν διαφόρων τοῦ ναοῦ μερῶν ἀναφέρομεν τὸν ἔξω νάρθηκα, τὸν κυρίως νάρθηκα, τὸν χορόν, τὸ βῆμα, τὸ διακονικόν, τὸν ἀμβώνα, τὸν γυναικωνίτην. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὑπαιθρίου αὐλῆς ἐγείρετο ἡ κορυφαία Φιάλη, ἡ φέρουσα τὴν περίφημον καρκινικὴν ἐπιγραφήν :

ΝΗΨΟΝ ΛΗΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ

Τὸ φῶς, ὅπερ ἐκ τῶν 24 θυρίδων τοῦ θόλου ἐξακοντίζεται εἰς ὅλην τὴν ἀχανῆ ἐκκλησίαν, εἶνε τοσοῦτον, ὥστε νομίζει τις, ὅτι ἔχει ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτὸ τὸ στερῶμα, ὑπὸ τοῦ ἡλίου καταυγαζόμενον· τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ ἰδιωτυπίαν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἀντιθετὸν πρὸς τὸ μυστηριώδες σκότος, τὸ περικαλύπτει τοὺς ναοὺς τῆς Δύσεως.

Ἡ Ἁγία Σοφία ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἶχε χιλίους κληρικούς, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἡρακλείου ἑξακοσίους.

Τῷ 987, ἐπὶ Βασιλείῳ τοῦ Βουλγαροκτόνου, καὶ τῷ 1317 ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου, παθὼν ὁ ναὸς ὑπὸ σεισμοῦ, ἐπισκευάσθη.

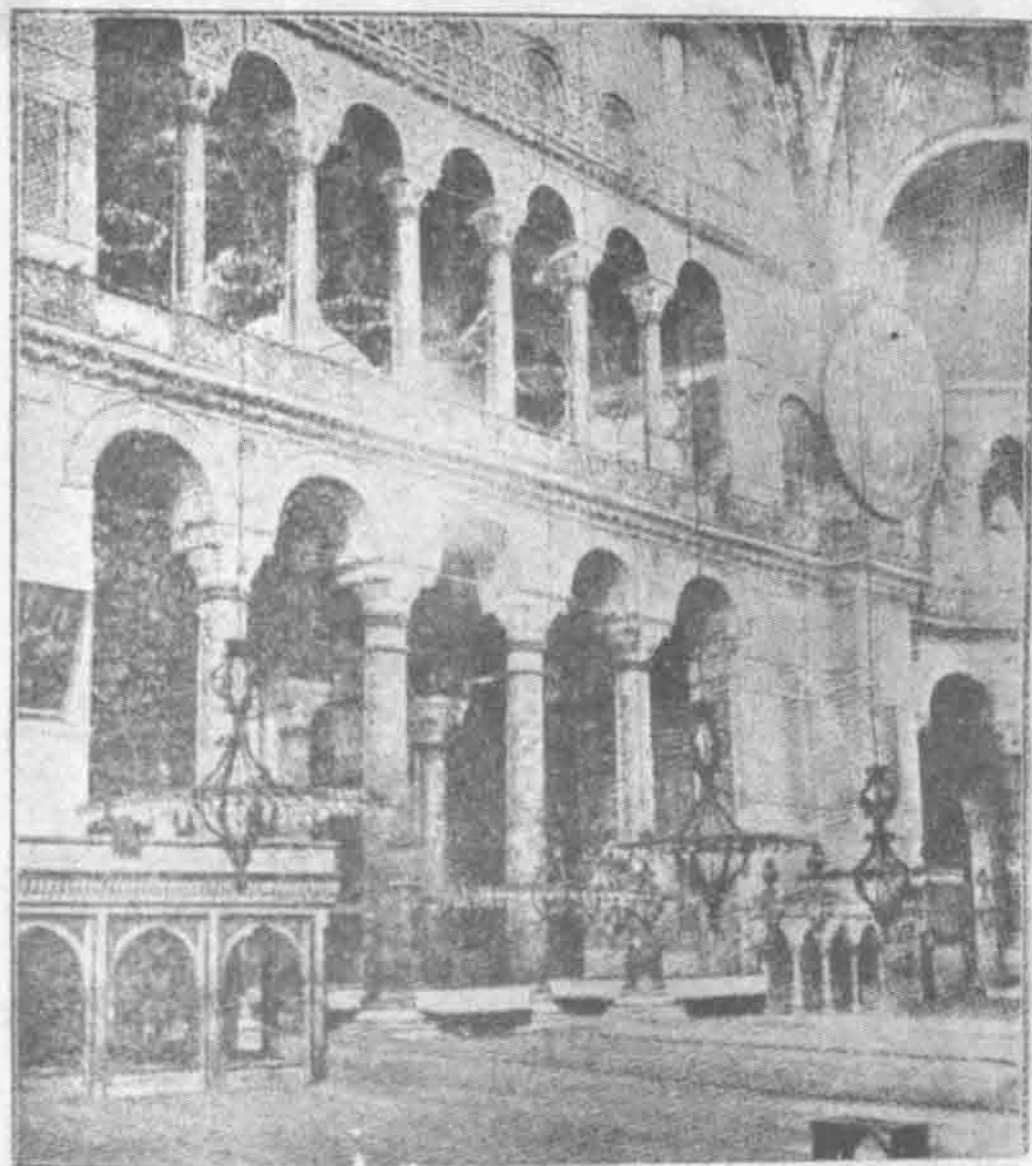
Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Ἁγία Σοφία κατελήφθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ὀδηώθη, πολλὰ δὲ τῶν πολυτελέων αὐτῆς σκευῶν καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἁγίων λειψάνων μετενήχθησαν εἰς τὴν Δύσιν καὶ θάσσονται ἀκόμη τινὰ αὐτῶν ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Βενετῶν σταυροφόρων, ὁ δόγης Ἑρρίκος Δανδολος, ἀποθανὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1205, ἐτάφη ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ.

* *

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ἀπὸ καλλιτεχνικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως ὁ Μέγας Ναός, ἀλλ' ὑπὲρ τὰ θαυμάσιά του, τὰ ὁποῖα δι' ὀλίγων καὶ περιληπτικῶς ἐξεθέσαμεν, ὑπὲρ τὴν εὐρυθμίαν τοῦ συνόλου του, τῶν κιόνων του τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πολυτέλειαν τοῦ διακόσμου του, κάτι ἄλλο ἐξωρᾶζε καὶ ἐξωραίζει τὴν ἐκκλησίαν ταύτην εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων.

Εἶνε ἡ Ἰδέη, ἡ ὁποία κρύπτεται εἰς αὐτήν, εἶνε ἡ ψυχὴ, ἡ Ἑλληνικὴ χριστιανικὴ ψυχὴ, ἡ ὁποία ἐνδορμύχως παρακολουθεῖ τὴν πολύμορφον τοῦ ἱστοικοῦ ταύτου μνημείου ζῶν, ἀμετάβλητος, ἀναλλοίωτος, εὐσταθής.

Οἱ περίφημοι κίονες τῆς.

Ἐπάρχουσι καὶ ἄλλα θρησκευτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ οἰκοδομήματα, γεννήματα τῆς νεωτέρας τέχνης, ἰσως καὶ τελειότερα καὶ μᾶλλον καταπληκτικά. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἶνε μόνον καλλιτεχνικὰ οἰκοδομήματα. Οἱ λαοί, οἱ ὅποιοι τὰ ἐδημιούργησαν, δὲν κατέστησαν αὐτὰ καὶ ἔθνικα σύμβολα. Ὁ Ἅγιος Παῦλος διὰ τὸν Ἄγγλον καὶ ὁ Ἅγιος Πέτρος διὰ τὸν Ἰταλὸν εἶνε ἱστορικαὶ καλλιτεχνικαὶ μνησφόραι μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐπιδλητικαί, ἀλλ' οὐδὲν πλέον.

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἱστορικὸς ναὸς ὑπῆρξε τὸ Ἐθνικὸν Σύμβολον τοῦ Ἑλλήνου.

Τὸ ἐδημιούργησεν ὄχι μόνον ἡ πίστις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐθνικὴ συνοχή. Ὅλοι οἱ ἑλληνικοὶ κλάδοι τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς οἰκογενείας, ὅπου δῆποτε καὶ ἂν ἐξεπατρίζοντο, πάντοτε συνηντῶντο διὰ τοῦ πνεύματος καὶ διὰ τῆς καρδίας εἰς ἓνα κοινὸν πόθον, καὶ ὅλοι προσνύχοντο εἰς ἓνα ναόν, κάτωθι τοῦ αὐτοῦ εὐπετοῦς καὶ κομψοῦ τρούλλου.

Τὸν 15^{ον} αἰῶνα — εἰς διάστημα μόλις 50 ἐτῶν — ἡ Ἁγία Σοφία εἶχεν ἀποξενωθῆ τῶν δικαιοῦχων τῆς. Οἱ σταυροφόροι εἶχον καταλάβει τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ Ἁγία Σοφία εἶχε μεταβληθῆ εἰς μνηρόπολιν τοῦ καθολικοῦ δόγματος. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες τῆς καταπεδούσης αὐτοκρατορίας, οἱ Ἕλληνες οἱ συσπειρωθέντες περὶ τὸν Λάσκαρην εἰς τὴν Νίκαιαν, οὐδέποτε ἀπεξενώθησαν τοῦ ἐθνικοῦ ἐκείνου ἱδρύματος, τὸ ὅποιον ἐσυμβόλιζε τὴν ἐθνικὴν ιδέαν καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα.

Καὶ χάριν ἐκείνου ἡγωνίσθησαν. Ἡμίσεως αἰῶνος ἀγῶνες κατέληξαν εἰς τὴν ἀνάκτισίν του, ὅποτε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ πατριάρχης εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εἰς αὐτὸν ἐστέφθησαν ἐκ νέου, διότι μακρὰν αὐτοῦ σήμεραν ἐθνικὴν ἱεροτελεστείαν ἐγκυρον ἡδύναντο νὰ δεχθῶσιν.

Ἡ Ἁγία Σοφία ὑπῆρξε διὰ τὸν Ἑλληνισμόν μήτηρ ἁγία καὶ στοργικὴ. Παρηκολούθησε τὰς περιπετείας τῶν τυχῶν του, συμμετοχὸς τόσον τῆς χαρᾶς, ὅσον καὶ τῶν θλίψεών του. Αὐτὴ, ἡ ὁποία ἐγκατέστησε τοὺς ἀρχηγούς του, αὐτὴ καὶ τοὺς ἔχρισεν ἐν Χριστῷ αὐτοκράτορας, αὐτὴ ἐδέχθη τοὺς θριάμβους τῶν Ἡρακλείων, τῶν Λεόντων, τῶν Κομνηνῶν, τῶν Βασιλείων, τῶν Μακεδόνων, ὡς ἐδέχθη καὶ τοὺς στόνους τοῦ ἀγωνιῶντος ἔθνους καὶ ἐρρόφησε τοὺς ὑστάτους λυγμούς του...

Τὸ ἔθνος εἶχε σθεσθῆ, εἶχεν ἰσως ἀποθάνει, ἀλλὰ μόνον Ἐκείνη ἔζη· εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀπολειφθέντων, περιδελημένη πάντοτε τὴν ἀρχαίαν τῆς λαμπρότητά καὶ τὴν ἀρχαίαν τῆς αἰγλῆς.

Αἱ παραδόσεις αὐτὸ πιστεύουσι καὶ μεταδίδουσιν. Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ, ὁ πεσὼν, ὁ ἀκέφαλος, εἶνε ὁ Μαρμαρωμένος Βασιλεὺς διὰ τὸν λαὸν τὸν Ἑλληνικὸν καὶ ἡ Ἁγία Σοφία, ἡ ἀπογυμνωθεῖσα παντὸς χριστιανικοῦ, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε καταστόλιστος δι' ὅλης αὐτῆς τῆς γοητείας καὶ ὑλικῆς ἀκόμῃ λαμπρότητος, τὴν ὁποίαν μόνον παροπτισμὸς τις καλύπτει, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν ἐπισκιάζει παροδικῶς...

Οἱ λαοὶ ἔχουν τὰς πίστεις τῶν, τῆς ὁποίας οὐδεὶς ἐξωθεν ἐπιβάλλει, καὶ ὅμως αἱ πίστεις αὗται μεγαλουργοῦσι καὶ ἐπαληθεύουσι... Μία τοιαύτη λαϊκὴ πίστις ἔχει γεννηθῆ καὶ περὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο σύμβολον τοῦ Ἑλληνικοῦ Χριστιανισμοῦ, πίστις ἡ ὁποία κατὰ τὸν Ἀπόστολον «οὐ κατατρέχεται».

Η ΓΕΝΙΚΗ ΕΦΟΔΟΣ ΑΠΕΦΑΣΙΣΘΗ ΔΙΑ ΤΗΝ 29ην ΜΑΪΟΥ

Κατόπιν τῶν λεχθέντων καὶ γενομένων, τὸ πολεμικὸν συμβούλιον ἀπεφάσισεν, ὅπως σύσσωμος ὁ στρατὸς προβῇ εἰς γενικὴν ἐφοδὸν τῇ 29ῃ Μαΐου.

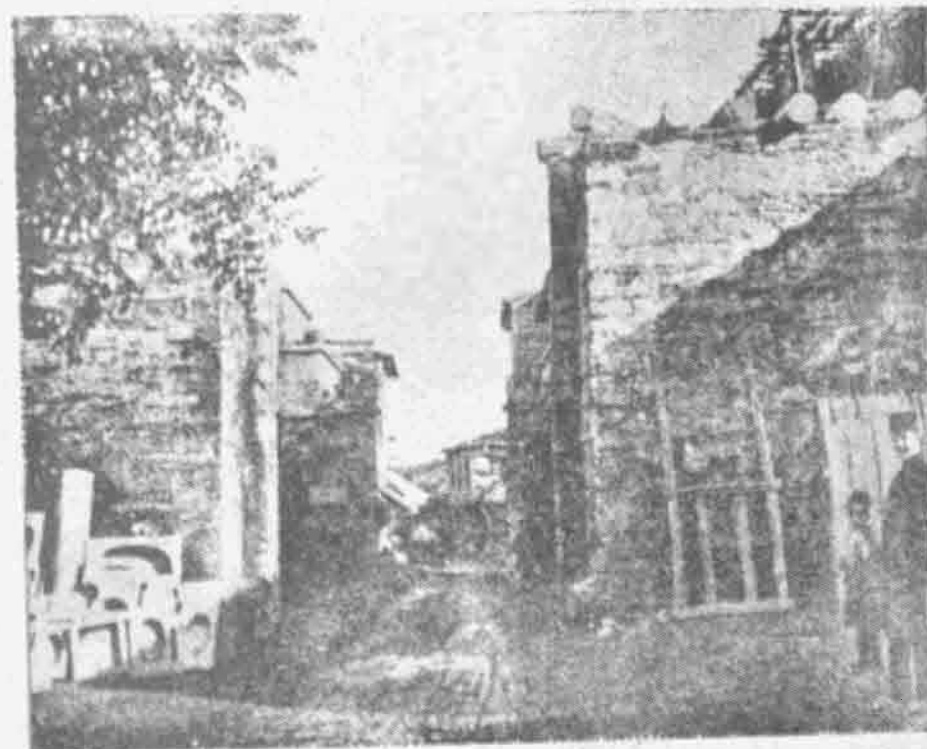
Ὁ σουλτάνος εἶχε διατάξει τὴν προηγουμένην ἡμέραν καὶ νύκτα νὰ διατελῶσι νήστες, ἑπτάκις νὰ λουσθῶσι καὶ δεηθῶσι πάντες τοῦ στρατοῦ οἱ ἄνδρες.

Πρὸς τοῦτοις διέταξε νὰ φωταγωγηθῇ ὁ στόλος καὶ τὸ στρατόπεδον. Πυραὶ, ἐπίσης, ἀνῆλθον περὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν ὑπερκειμένων τοῦ Γαλατᾶ λόφων, ἡ λάμψις δ' αὐτῶν ἀντηνάκλα εἰς ὅλην τὴν Ἀσιατικὴν ὀχθὴν.

Ἄσματα καὶ προσευχαὶ χιλιάδων Δερβισῶν ἐν ἤχοις τυμπάνων ἠκούοντο παρὰ τῶν Χριστιανῶν καθ' ὅλην τὴν νύκτα.

Τὴν 28ην ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ διαλαληθῇ καθ' ἅπαν τὸ στρατόπεδον, ὅτι ἕκαστος ὀφείλει, ἐπὶ ποινῇ θανάτου, νὰ κατα

ΤΕΙΧΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Πύλη Ρωμανοῦ (Τὸ π-καπὸς).

ἄλλα τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν ὀρισθεῖσαν αὐτῷ θέσιν καὶ νὰ παρασκευασθῇ πρὸς γενικὴν ἐξοδον, ἥτις ἀνυπερθέτως θὰ ἤρχιζε τὴν ἐπομένην πρωΐαν.

Ἔδραμε, κατόπιν, εἰς Διπλοκιδόνιον, καί, ἐπιθεωρήσας τὸν στόλον, διέταξε νὰ καταλάβῃ οὗτος, ἐπὶ τῇ ἐφόδῳ, πᾶσαν τὴν ἔξω παραλίαν, παριτασσόμενος παρὰ τὴν ἄλυσιν καὶ τὸ ἐπὶ τῆς Προποντιίδος τεῖχος, μέχρι τοῦ Βλάγκα Μποστανῆ.

Ἐπιστρέψας εἰς τὸ στρατηγεῖον, ἐπέδρευσε τὴν συμπλήρωσιν τῶν παρασκευῶν, ἐτοιμάσας, πρὸς τοῖς ἄλλοις, τειχομαχικὰς κλίμακας, αἵτινες διενεμήθησαν εἰς τὸν στρατόν.

Διέταξε τοὺς ἀρχηγούς τοῦ πυροβολικοῦ νὰ συγκεντρώσωσιν εἴπερ ποτὲ ἑρμητικῶς τὸ πῦρ ἀπάντων τῶν μεγάλων τηλεβόλων κατὰ τῶν παρὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Λύκου τειχῶν καὶ παρεσκεύασε τὴν διαίρεσιν τῶν ταγμάτων τῆς σωματοφυλακῆς αὐτοῦ εἰς σώματα ἐκ χιλίων ἀνδρῶν, κανονίσας τὴν ὥραν τῆς πρὸς τὰ πρόσω πορείας ἐκάστου σώματος. Ἐκάστον τούτων, ἀγωνιζόμενον ἐπὶ ὀλίγον, ὤφειλε ν' ἀποσυρθῇ καὶ παρ' αὐτὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν τοῦ εἰς νέον.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁ Μωάμεθ προϋτίθετο νὰ ἐξακολουθήσῃ ἀνευ διακοπῆς τὴν ἐξοδον, ἵνα μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς πολιορκημένους οὐδ' ἐπὶ ἐλάχιστον ἀνάπαυσιν.

Τὸν Ζαγανὸν πᾶσιν διέταξε νὰ διαβῇ μετὰ συμπύσεως αὐτοῦ τῆς στρατιᾶς τὴν γέφυραν τῆς ἄκρας τοῦ Κερατίου καὶ νὰ προσβάλῃ κρατερῶς τὸ παραλιακὸν τεῖχος, ὑποδοιμώμενος καὶ ὑπὸ τῆς ἐν τῷ κόλῳ μοίρας τοῦ στόλου.

Ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν Καρατζᾶν πᾶσιν ἐπεβλήθη τὸ σπουδαῖον ἔργον νὰ εἰσδιδάσῃ τὸν στρατόν αὐτοῦ εἰς τὴν τάφρον ἀμέσως μετὰ τὸ σύνθημα τῆς ἐπιθέσεως καὶ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐξοδον εἰς ἐν τῶν κυρίως ρηγμάτων, μεταξὺ τοῦ Τεκφούρ-σερδῆ καὶ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ὁ Ἰσαὰκ πᾶσιν καὶ ὁ Μαχμούτ πᾶσιν, οἵτινες διόκουν τὰς Ἀσιατικὰς στρατιάς, ὤφειλον νὰ ὀρμήσωσιν εἰς τὴν ἐξοδον κατ' εὐθείαν ἀπέναντι τῶν θέσεων αὐτῶν, πλησίον τῆς τρίτης στρατιωτικῆς πύλης. Καὶ μέρος μὲν τῶν μαχητῶν αὐτῶν ἐμελλε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν εἰς τὰ τεῖχη ἀνάβασιν διὰ κλιμάκων, οἱ δὲ λοιποὶ, διὰ τόξων θὰ προσέβαλλον τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν ὑπερασπιστάς αὐτῶν.

Ὁ Χαλκὴλ πασᾶς, διοικῶν τὴν φρουρὰν, τὴν παρὰ τὴν σκηνὴν τοῦ σουλτάνου, ἀνέλαβε τὴν ἐπίθεσιν ἀναντίον τοῦ σπουδαιοτέρου τῶν ρηγμάτων, τοῦ παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ, ὅπου ἤμυνετο ἡ ὑπὸ τὸν Ἰουστινιανὸν γενναία φάλαγξ.

Δι' ὅλης ταύτης τῆς ἡμέρας δὲν ἐπαύσαν ἀλαλάζοντα τὰ τύμπανα καὶ τὸ ἐσπέρας κατεφώτισε τὸ στρατόπεδον νέα φωταψία μέχρι μεσονυκτίου, ὅτε ἐσθυσαν τὰ πυρὰ καὶ κατεσίγησεν ὁ θόρυβος.

Ἡ ἐφεῶς ἤρχισε τρεῖς περίπου ὥρας πρὶν ἢ ἀνατεῖλῃ ἡ τῆς 29ης ἡμέρα.

•ΚΥΡΙΕ. ΕΛΕΗΣΟΝ•

«Τὴν ἀντιμάχου στρατιὰν τὰ νικητήρια
Ὡς λυτρωθεῖσα τὸν θάνατον εὐχαριστήρια
Ἀναγράφει σοὶ ὁ πόλις σου, Θεοτάκε,
Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
Ἐκ παντοῦ με κινδύνους ἐλευθέρωσον,
Ἵνα κράξω σοι, χαῖρε, Νύμφη, ἀνύμνητε».

Καθ' ὃν χρόνον τοιαῦτα ἀπεφασίζοντο καὶ ἐγίνοντο ἐν τῇ Τουρκικῇ στρατοπέδῳ, καὶ τὰ τηλεδόλα ἀδιαλείπτως ἐπληττὸν τὰ Βυζαντινὰ τεῖχη, τί συνέβαιναν ἐν Κωνσταντινουπόλει;

Τῇ 25ῃ Μαΐου ἐφρόντιζεν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ πληρωθῶσι, κατὰ τὸ δυνατόν, τὰ ὀλεθρώως αὐξάνοντα ἐπὶ τῶν τειχῶν ρήγματα, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐσώρευοντο ἐκεῖ σάκκοι πλήρεις ἔρτων, ἢ ἐπεφορεῖτο ὅλη παντοία, λίθοι καὶ ξύλα καὶ χόρτα προσέτι, μετὰ πηλοῦ μεμιγμένα, καὶ ἐμπροσθεν ἐπετίθεντο δέρματα, προκαλύμματα κατὰ τοῦ πυρός· Μάταιοι ἀγῶνες! Μετ' οὐ πολὺ τὰ αὐτὰ καὶ ἄλλα ἐπισυνέβαινον ρήγματα ἀλλεπαλλήλα, μόλις δὲ διωρθώνετο ἓν, εἰς χάσμα πάλιν μετεβάλλετο, ἢ ἕτερον διηνοίγετο.

Ἐνῶ ἔξω τοῦ τεύχους μία ἀπεκράτει θέλησις καὶ πειθαρχία αὐστηρὰ καὶ εὐθυμία καὶ θαρσύνεια ὑπῆρχε πάντων τῶν χρησίμων, ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ταῦτα μὲν πάντα, τροφαί, πολεμικὸν ὑλικόν, ἥσαν μεμετρημένα, ἀθυμία δὲ

κατεῖχε τὰς ψυχὰς καὶ ἐπὶ πᾶσι καὶ διχόνοια δὲν ἐπαύσεν ὑφίσταμένη μεταξὺ ἰθαγενῶν καὶ ξένων, μεταξὺ παπιστῶν καὶ τὴν ἑνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἀποκρουόντων, μεταξὺ Βενετῶν καὶ Γενουαίων. Καὶ ὁ ἀτυχὴς αὐτοκράτωρ δι' ἰκετιῶν ἠναγκάζετο νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὴν ὑπακοήν. . .

Ἐκ τῶν φωταψιῶν, τῶν κραυγῶν, τῶν τυμπανοκρουσιῶν καὶ τῶν κινήσεων τῶν πολεμίων ἐγνώσθη πλέον, ὅτι ἤγγικεν ἡ κρίσιμος ἡμέρα. Ὁ πολὺς ὄχλος μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων διέτρεχε τὰς ὁδοὺς, ἀπελπισ καὶ θρηνῶν.

Πρὸς παραμυθίαν τοῦ πλήθους καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτοῦ αἰσθηματος, διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀρχιερεῖς, ιερεῖς καὶ μοναχοί, φέροντες ἱερὰς εἰκόνας καὶ ἰδίᾳ τὴν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ τοσάκις θαυματοργήσασαν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, τὴν καλουμένην Ὀδηγήτριαν, περιήρχοντο τὰ τεῖχη τῆς Πόλεως, ψάλλοντες ὕμνους καὶ τροπάρια, ἱκετεύοντες τὸν Θεόν, ἵνα γίνῃ ἵλεως τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ καὶ ἐπικαλούμενοι τὰς προδείας τῆς Πολιούχου Θεομήτορος, δι' ἧς ἀπὸ τοιούτων κατὰ καιροὺς κινδύνων ἐλυτρώθη ἡ Βασιλεύουσα.

Καὶ παρηκολούθουν τὰς λιτανείας ὁ λαὸς ὅλος, γυμνόπους, μάλιστα δὲ γυναῖκες καὶ παῖδες, συμπάλλοντες καὶ ἀνακράζοντες μετὰ δακρύων **Κύριε, ἐλέησον!**

Τὴν 28ην ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπεθεώρησαν πάλιν ἅπαντα τὰ τεῖχη καὶ, συμπληρώσαντες, ὡς ἠδύναντο, τὰ ἐλλείποντα, εἶδον τὰς τελευταίας ὁδηγίας, ἐνῶ μακρόθεν ἀντήχουν τὰ σήμαντρα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ αἱ μεγαλόφωνοι τῶν γυναικῶν ἐπικλήσεις.

«Κύριε, φείσαι ἡμᾶς τῆς δικαίας σου ἀπειλῆς, καὶ λυτρώσαι ἡμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἀντικειμένου. Κύριε, ἐλέησον!»

Ἡ ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ

«Ἀδελφοί καὶ συστρατιῶται, παρα-
σώτατε εἰς τὴν αἰωνιότητα] τὴν
ἐλληνικὴν φήμην, τὴν ἐλληνικὴν
δόξαν, τὴν ἐλληνικὴν ἐλευθερίαν».

Κωνσταντῖνος.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς Δευτέρας, 28 Μαΐου, ὅτε αἱ ἀναριθμητοὶ ὁμά-
δες τῆς πανηγυρικῆς λιτανείας ἐκείνης συνεπλήρωσαν τὴν περιφο-
ρὰν αὐτῶν, καὶ διεκόπη ὁ κανονιοδολισμὸς τῶν Τούρκων, ἀπῆλθεν
ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς πόλεως, ἵνα ἐπιτελέσῃ τὴν
διαθήκην αὐτοῦ ὡς βασιλεὺς, καὶ ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ
ὡς χριστιανός.

Συγκαλέσας τοὺς ἐν τέλει στρατιωτικοὺς τε καὶ πολιτικούς,
καὶ ἔχων ἐνώπιον μὲν αὐτοῦ τοὺς Ἕλληνας, ἐκ δεξιῶν δὲ τοὺς
Βενετούς καὶ ἐξ ἀριστερῶν τοὺς Γενουαίους, προσεφώνησεν αὐτοὺς
διὰ δημηγορίας, ἣν διεφύλαξεν ἡμῖν ὁ Φραντζῆς.

Ὁ λόγος οὗτος δὲν διακρίνεται ἐπὶ ρητορικῇ κομψότητι καὶ
δυνάμει, ἀλλ' ἀποπνέει ἐξ αὐτοῦ τὸ ἄρωμα τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς
φιλοπατρίας, δι' ὧν προσεπάθησεν ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ νὰ ὑπο-
στηρίξῃ τὴν εἰς τὸ καθῆκον μέχρι τῆς ὑστάτης στιγμῆς ἐμμονὴν
τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Πόλεως.

«Ὁμιλίαν καλογηρικὴν πολὺ μᾶλλον ἢ ὡς λόγον βασιλέως καὶ
στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ» χαρακτηρίζουσι τὴν δημηγορίαν ταύτην
ξένοι συγγραφεῖς. Ἀλλὰ λησμονοῦσιν οὗτοι τὸν τόπον, τὸν χρόνον
καὶ τὰς περιστάσεις.

Ἀποτεινόμενος κατὰ πρῶτον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, εἶπε διὰ
φωνῆς σταθερᾶς :

«Ὑμεῖς μὲν, εὐγενέστατοι ἀρχόντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δῆμαρ-
χοι καὶ γενναϊότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος
λαός, καλῶς οἴδατε, ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως
ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως
στενοχωρήσῃ ἡμᾶς, καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγά-
λης καὶ συρρήξεως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ

πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὡς ὄφει· τὸν ἰὸν ἐκχύσῃ καὶ
ὡς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ
ὑμᾶς, ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε
ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν·
παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην καὶ περίφημον ταύτην
πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων. Καλῶς
οὖν οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφείλεται κοινῶς ἔσμεν
πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, πρῶτον μὲν
ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον ὑπὲρ τῆς πατρί-
δος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν
καὶ φίλων.

«Λοιπὸν, ἀδελφοί, χρεῶσται ἔσμεν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσά-
ρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τού-
των. Ἐὰν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν
νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἣν Χρι-
στὸς ἐν τῷ οἰκίῳ αἵματι ἡμῖν ἐδωρήσατο, κινδυνεύομεν· ὁ ἔστι
κεφάλαιον πάντων. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ
τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον, πατρίδος περι-
φήμου ὑστερούμεθα καὶ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν· τρίτον, βασιλείας
τῆς ποτε περιφανοῦς, τέταρτον δὲ καὶ φιλότων τέκνων καὶ συμ-
βίων καὶ συγγενῶν στερούμεθα. Αὐτὸς δὲ ὁ ἀλιτῆριος ὁ Ἀμπράς
πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἀγεί σήμερον, ἀφ' οὗ ἐλθὼν ἀπέ-
κλεισε καὶ μετὰ πάσης μηχανῆς καὶ ἰσχύος καθ' ἡμέραν τε καὶ
νύκτα οὐκ ἐπαύσατο πολιορκῶν ἡμᾶς. Καὶ χάριτι τοῦ Παντε-
πόπτου Χριστοῦ, ἐκ τῶν τειχῶν, μετὰ αἰσχύνης, ἄχρὶ τοῦ νῦν
πολλὰκις κακῶς ἀπεπέμφθη. Τὰ νῦν δὲ πάλιν, ἀδελφοί, μὴ
δειλιάσετε, ἐὰν καὶ τεῖχος μερόθεν ὀλίγον ἔπεσε, διότι, ὡς ὑμεῖς
θεωρεῖτε, κατὰ τὸ δυνατόν ἐδιορθώσαμεν πάλιν αὐτό. Ὑμεῖς πᾶ-
σαν τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν ἀμαχὸν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἀνεθέμεθα· οὗτοι
ἐν ἄρμασιν, ἐν ἵπποις καὶ δυνάμει καὶ πλήθει, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνό-
ματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πεποιθήσαμεν, δεύτερον
δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ καὶ ρωμαλεότητι, ἣν ἐδωρήσατο
ἡμῖν ἡ Θεία δύναμις. Γνωρίζω δὲ ὅτι αὕτη ἡ μυριαριθμητὸς ἀγέλη
τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἡ αὐτῶν συνήθεια, ἐλεύσονται καθ' ἡμῶν μετὰ
βαναύσου καὶ ἐπυρμένης ὀφρύος καὶ θάρρους πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα
διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενοχωρή-
σωσι, καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ὀλαλαγμῶν ἀνοριθμήτων, ἵνα

ἡμᾶς φοβίσωσιν. Ἄλλ' οὐ βλάψωσι, διότι ὑμᾶς θεωρῶν καὶ λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίσι τὸν λογισμόν τρέφομαι, ὅτι εἰ καὶ ὀλίγοι πάνυ ἐσμέν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδριοι, ρωμαῖοι τε καὶ ἰσχυροὶ καὶ καλῶς παρεσκευασμένοι ὑπόχετε. Ταῖς ἀσπίδιν ὑμῶν καλῶς τὴν κεφαλὴν σκέπεσθε ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ καὶ συρρῆξει. Ἡ δεξιὰ ὑμῶν, ἢ τὴν ρομφαίαν ἔχουσα, μακρὰ ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροὶ ἱματισμοὶ λίαν εἶναι ἱκανοὶ ἅμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὅπλοις, καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ἔδονται πάνυ ὠφέλημα· ἂ οἱ ἐναντίοι οὐ χροῶνται, ἀλλ' οὔτε κέκηνται.

«Οἴδατε καλῶς, ὅτι ὁ δυσεθὴς αὐτὸς Ἀμνρὴς καὶ ἐχθρὸς τῆς ἁγίας ἡμῶν πίστεως χωρὶς εὐλόγου αἰτίας τὴν ἀγάπην, ἣν εἶχομεν, ἔλυσε καὶ τοὺς ὅρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἠθέτησεν, ἀντ' οὐδενὸς λογιζόμενος, καὶ ἔλθων αἰφνιδίως φρουρίον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμαίου, ἵνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν θύνηται βλάπτειν ἡμᾶς. Τοὺς ἀγρούς ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείδους καὶ οἶκους ἥδη πυρπολῶτους ἐποίησε. Τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς Χριστιανοὺς, ὅσους εὗρεν, θανάτωσε καὶ ἠχυσάτωσε. Τὴν διλίαν ἡμῶν ἔλυσε, τοὺς δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἐφίλιωσε καὶ αὐτοὶ χαίρονται, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωργοῦ παιδὸς μῦθον, τοῦ ἐφῆνόντος τοὺς κοχλίας καὶ εἰπόντος : «Ὁ ἀνάστα ζωὴ, τῶν οἰκῶν ὑμῶν ἐμπιπραμένων, αὐτοὶ ἴδετε!» Ἐλθὼν οὖν, ἀδελφοί, ἡμᾶς ἀπέκλεισε καὶ καθ' ἑκάστην τὸ ἀγανὲς αὐτοῦ στόμα χάσκων, πῶς εὖρη καιρὸν ἐπιτήδειον ἵνα καταπίῃ ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμακάριστος καὶ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος καὶ τῇ Πανάγνῳ τε καὶ Ὑπεράγνῳ Δεσποίνῃ ἡμῶν Θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ ἀφίσωσε καὶ ἐχαρίσατο τοῦ κυρίου εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ ἀκέπην τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν. Καὶ οὗτος ὁ ἀσεδέστατος τὴν ποτε περιφανῆ, ὡς ῥόδον τοῦ ἀγροῦ βούλεται ποιῆσαι ὑπ' αὐτόν, ἥτις ὑπέταξε, σχεδὸν εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ὑψηλίαν, αὐτὸς τὰ νῦν βούλεται δουλώσαι, καὶ τὴν κυριεύουσαν τῶν πόλεων ζυγῷ ὑποβαλεῖν καὶ δουλεῖν καὶ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἐνθα προσκυνεῖται ἡ Ἁγία Τριάς καὶ δοξολογεῖται τὸ Πανάγιον, καὶ ὅπου οἱ ἄγγελοι ἀκούονται ὑμνεῖν τὸ θεῖον καὶ τὴν ἐνδοκίαν

ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Κυνήγιον (Ἀϊδάν-δεράϊ).

τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομίαν, βούλεται ποιῆσαι προσκύνημα τῆς αὐτοῦ βλασφημίας . . .

« Ἀδελφοὶ καὶ στρατιῶται, παραδώσατε εἰς τὴν αἰωνιότητα τὴν ἐλληνικὴν ῥήμην, τὴν ἐλληνικὴν δοξάν, τὴν ἐλληνικὴν ἐλευθερίαν ! »

Στραφεὶς κατόπιν πρὸς τοὺς Βενετούς, εἶπε :

« Βενετοὶ εὐγενεῖς, ἀδελφοὶ ἡγαπημένοι ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ, ἄνδρες ἰσχυροὶ καὶ στρατιῶται δυνατοὶ καὶ ἐν πολέμοις δοκιμώτατοι, οἱ διὰ τῆς ἐστιλδωμένης ὑμῶν ρομφαίας πολλάκις πλῆθος τῶν Ἀγαπνῶν ἐθανατώσατε καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ποταμῆδον ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ἔρρευσε, τῇ σήμερον παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα τὴν πόλιν ταύτην, τὴν εὐρισκομένην ἐπὶ τοιαύτῃ συμφορᾷ τοῦ πολέμου, ὁλοψύχως ὑπερασπισθῆτε· οἶδατε γὰρ καλῶς, καὶ δευτέραν πατρίδα καὶ μητέρα αὐτὴν ἀενάως εἶχετε. Διὸ καὶ ἐκ δευτέρου πάλιν λέγω καὶ παρακαλῶ, ἵνα ἐν ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ἀγωνισθῆτε ὡς φιλόπιστα καὶ ὁμόπιστα καὶ ἀδελφοί ».

Στραφεὶς εἶτα πρὸς τοὺς Γενουαίους, εἶπεν :

« Ὁ Αἰγυρίται, ἐντιμώτατοι ἀδελφοί, ἄνδρες πολεμισταὶ καὶ μεγαλοκάρδιοι καὶ ῥημισταί, καλῶς οἶδατε καὶ γινώσκετε, ὅτι ἡ δυστυχὴς αὕτη πόλις πάντοτε οὐκ ἐμοὶ μόνον ὑπῆρχεν, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν διὰ πολλά τινα αἷα. Ὑμεῖς μὲν πολλάκις μετὰ προθυμίας αὐτῇ ἐδοκίμασατε, καὶ συνδρομῇ ὑμετέρᾳ ἐλυτρώσατε ἀπὸ τῶν Ἀγαπνῶν, τῶν αὐτῆς ἐναντίον. Τὰ νῦν πάλιν ὁ καιρὸς ἐστὶν ἐπιτήδειος, ἵνα δεῖξτε εἰς βοήθειαν αὐτῆς τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην καὶ ἀνδρείαν καὶ γενναιότητα ὑμῶν ».

Στραφεὶς κατόπιν πρὸς πάντας, εἶπε :

« Τὸ σκῆπτρόν μου εἰς τὰς χεῖρας ὑμῶν ἀνατίθημι. Παρακαλῶ δὲ καὶ δεῖσθαι τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἵνα τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ ὑποταγὴν δώσετε τοῖς ὑμετέροις στρατηγοῖς καὶ δημάρχοις καὶ ἑκατοντάρχοις, ἕκαστος κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ καὶ τάγμα καὶ ὑπηρεσίαν. Ἀδελφοὶ καὶ στρατιῶται, ἔτοιμοι ἔστε. Χάρητι καὶ ἀρετῇ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ ὑμῖν δωρηθείσῃ, καὶ συνεργούσης τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἐν ἣ τὴν ἐλπίδα πᾶσαν ἀνεθέμεθα, ποιήσωμεν τοὺς ἐναντίους μετὰ ἀσχύνης ἐκ τῶν ἐντεῦθεν κακῶς ἀναχωρῆσαι. Ὁ στέφανος ὁ ἀδαμάντινος ἐν οὐρανοῖς ἐναπόκειται ὑμῖν καὶ μῆνῃ αἰωνία ἐν τῷ κόσμῳ ἔσεται ».

Σκηνὴ ἄκρως συγκινητικὴ ἐπακολούθησεν. Ἀπαντες οἱ ἄνδρες

ἐκείνοι ὑπακούοντο καὶ ἐνηγκαλίζοντο κατ' ἐναντίον ἀλλήλους, κλαίοντες καὶ συγχώρουν παρ' ἀλλήλων αἰτούμενοι. Καὶ ἐν τέλει «ῥῆτε φίλτατων τέκνων μνημονεύοντες, οὔτε γυναικῶν ἢ πλοῦ» του φροντίζοντες», ἐφώνησαν : «Ἀποθάνωμεν ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ πίστεως καὶ πατρίδος ἡμῶν».

Η ΕΝ ΤΗ ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΤΕΛΕΤΗ

Συγκεκριμένη ἤκουσεν ἡ Κωνσταντινούπολις περὶ τὴν θείαν ἀνταχούνας τοὺς κώδωνας τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἥτις εἶχε παραμείνει ἀλειτούργητος ἀπὸ τῆς 12 Δεκεμβρίου, καθ' ἣν, ὡς εἶδομεν, ἐτελέσθη ἐν αὐτῇ ἡ μετὰ τῶν Δυτικῶν ἐνωτικὴ λειτουργία.

Ἡ ἀλγεινότερα σκηνή, ἐξ ὧν ἀναφέρουσι τὰ χρονικά τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἐτελείσθαι ἐν τῷ πανδέπτῳ ἐκείνῳ ναῷ.

Ὁ αὐτοκράτωρ, ἀφ' οὗ περιῆλθε μετὰ τὴν δημιογίαν του τὰς ἐπιδόσεις καὶ τὰ φροῦρια καὶ ἐδεσθαιώθη ὅτι πάντα καλῶς φρουροῦνται, ἀπευθύνθη πρὸς τὸν τῆς Θεοῦ σοφίας ναόν, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν στρατηγῶν καὶ ιερῶν καὶ ὑπὸ πλήθους λαοῦ, φωνούντος «Κύριε, ἐλέησον!»

Ὁ ἦχος τῶν κλαυθμῶν καὶ ἡ βοή τῶν γυναικείων θρῆνων ἐκάλυπτε τὰς δεήσεις τῶν διακόνων, οἵτινες, ἐνώπιον τῆς Ὁραίας Πύλης ἰστάμενοι, τὴν τελευταίαν ἡδὴ ἀνέπεμπον ἱκεσίαν «ὑπὲρ τοῦ καθυποταξαι ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν Ὁρθοδόξων πάντα ἐχθρόν καὶ πολέμιον». Σύνολος ἡ κύκλω σκηνὴ ἐνέπνεε πένθος βαθύ. Αἱ καρδίαι πάντων ἡμαρτῶν. Ἐτελείτο ἡ νεκρώσιμος κηδεὶα ὁλοκλήρου τοῦ Γένους...

Ἐτελείτο ἡ τελευταία λειτουργία τοῦ μεγάλου ἐκείνου ναοῦ, ὅστις ἐπὶ ἐνεακόσια καὶ εἰκοσὶν ὅλα ἔτη ἐξεπροσώπει τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν μέσων αἰώνων καὶ ὅστις ἦτο πεπρωμένον τὴν ὑστεραίαν νὰ γίνῃ θεατρὸν ἱεροδουλίας καὶ σφαγῆς, ἀμέσως δὲ κατόπιν νὰ κλείσῃ τὰς πύλας αὐτοῦ εἰς τοὺς λειτουργοὺς καὶ λάτρας τοῦ Χριστοῦ...

Ἡ ἐθιμοτυπία ἐξέλειπεν, αἱ ἀνισότητες ἐξηφανίσθησαν. Οἱ δημόται προσκλίνουσι κατὰ γῆς καὶ ἀνεγείρονται εἰς μετανοίας μετὰ τῶν πατρικίων, οἱ πλοῦσοι μετὰ τῶν πενήτων, οἱ δούλοι μετὰ τῶν ἀρχόντων. Ὁ πάνσεπτος ναός, τὸ σύμβολον τῆς κραταιᾶς Ὁρθοδοξίας, τὸ καύχημα τοῦ Χριστιανισμοῦ, γεγυμνωμένος παντός κοσμήματος, ἀκαλλώπιστος, σκυθρωπός, εἰκονίζει τὸ ταλαίπωρον Γένος κατὰ τὸ δούλειον στάδιον, εἰς ὃ μετ' ὀλίγον θὰ ἐξωθεῖτο.

Ὅσον πλέον προχωρεῖ ἡ λειτουργία καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν ἀπόλυσιν, τόσον περισσότερον αὐξάνουσιν οἱ θρῆνοι καὶ ὁ κοπετός τοῦ λαοῦ κερυφούται. Ἐφαίνεται, ὅτι ἡ ζωὴ πάντων τῶν περιεστώτων ἦτο περιορισμένη ἐντὸς μόνον τῆς διαρκείας ἐκείνης τῆς Εὐχαριστίας καὶ ὅτι ἐκάστη συλλαβὴ, ἐξερχομένη τῶν χειλέων τῶν ιερῶν, ἦτο νέον βῆμα πρὸς τὴν προκειμένην ἀδυσσιν...

Ὅτε δὲ ἐτονίζετο τὸ Κοινωνικόν, διασχίζονται αἶφνης τὰ πλήθη, οἱ σωματοφύλακες διανοίγουσι δίοδον, φωνοῦντες : «Ἐρχεται ὁ αὐτοκράτωρ!» Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, περιδεδλημένος τὴν ἐπίσημον, ἀλλὰ φευ! τετριμμένην πολεμικὴν αὐτοῦ στολὴν, προβαίνει πρὸς τὸ Ἅγιον Βῆμα ἀσκεπής, κατηφής, συντετριμμένος... Οἱ κοπετοὶ καὶ ὁ θόρυβος καταπαύουσιν. Εἰς ὅλον ἐκείνον τὸν ἀπέραντον ναόν δὲν ἀκούεται, εἰμὴ μόνον ἡ φωνὴ τοῦ ιερέως, προσκαλοῦντος τοὺς Χριστιανοὺς, ἵνα «μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθωσιν».

Ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου χαμηλοφώνως ἐπὶ πολὺ προσεύχεται... Προσπίπτει τρίς ἐνώπιον τῆς εἰκόνης τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Θεοτόκου, μετὰ κόπου ἀναχαιτίζων τοὺς λυγμούς... Στρέφει τὰ ὄμματα πρὸς τὸν θόλον τοῦ ναοῦ καὶ εἶτα πρὸς τὰ πλήθη, καὶ ἀναδοῖ μεγάλη τῇ φωνῇ : «Χριστιανοί, συγχωρήσατε τὰς ἁμαρτίας μου... ὁ Θεὸς ἅς συγχωρήσῃ τὰς ἰδικὰς σας». Καὶ παραλαβὼν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Ἀρχιερέως τὰ ἀχραντα μυστήρια, μεταλαμβάνει αὐτῶν. Ὁ λαὸς ἐκκρήγνυται εἰς φωνήν : «Ἐδο, συγχωρημένος!»

Μετὰ ταῦτα, ἀποτεινόμενος ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς τὸν λαόν, συνιστᾷ εἰς αὐτὸν νὰ κοινωνήσῃσι πάντες τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἐπιπροσθεῖς : «Ἠγγικεν ἡ ὥρα, καθ' ἣν ὀφείλετε ν' ἀγωνισθῆτε τὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα, καὶ ἐὰν δὲν εἶνε παρὰ Θεοῦ ὀρισμένον νὰ ὀρθῇ διὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν ἡ Πατρίς, ὅσον νὰ καταλείπητε εἰς τοὺς ἀπογόνους μνήμην ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς τιαυτῆν,

ὅση εἶνε ἀναγκαία πρὸς διαφύλαξιν ἐν τῇ ἐνδεχομένῃ δουλείᾳ τῆς πίστεως τῶν Πατέρων καὶ τοῦ δεσμοῦ πρὸς τὴν ἀρχαίαν δόξαν».

Ὁ ἄχος τῆς σάλπιγγος καλύπτει τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ αὐτοκράτορος. Αἱ μητέρες ἀποχαιρετῶσιν ἐν ἀκρατῇ συγκινήσει τὰ τέκνα των, αἱ γυναῖκες ρίπτονται ὀλοφυρόμεναι εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν συζύγων, καὶ οἱ γόοι καὶ οἱ κλαυθμοὶ ἐκρήγνυνται τώρα ἀκράτητοι καὶ βροντώδεις, ἐνῶ πάντες καὶ πᾶσαι συνωθῶνται περὶ τὸν Ἀρχιερεᾶ πρὸς μετάληψιν...

Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΕΙΣ ΤΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ

Ὁ αὐτοκράτωρ, μετὰ τὴν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ μετάληψιν, μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, ἐν οἷς ταῦτα ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἐτελέσθησαν θρίαμβοι, νῦν δὲ κατανυκτικὰ θὰ ἐξεκισσέτο σκηνή.

Στὰς ὁ Κωνσταντῖνος ἀσκήσας ἐν τῷ μέσῳ τῶν συναθροισθέντων περὶ ἑαυτὸν συγγενῶν, ἀρχόντων καὶ γηραιῶν τοῦ κράτους λειτουργῶν καὶ πάντων τῶν αὐλικῶν καὶ ὑπηρετῶν, καὶ δακρυρροῶν, ἐτήδετο συγχῶρῃσιν.

Πάντες ἠσπάζοντο τὸν αὐτοκράτορα ἐν κλαυθμοῖς, ἀποχαιρετίζοντες αὐτόν. «Ἐν τῇδε τῇ ὥρᾳ — ἐπιλέγει ὁ παριστάμενος εἰς τὴν σπαραξικάρδιον σκηνὴν Φραντζῆς — τίς διηγῆσεται τοὺς τότε κλαυθμοὺς καὶ θρήνους τοὺς ἐν τῷ παλατίῳ; εἰ καὶ ἀπὸ ξύλου ἄνθρωπος ἢ ἐκ πέτρας ἦν, οὐκ ἠδύνατο μὴ θρηνῆσαι».

Αἱ ΝΥΚΤΕΡΙΝΑΙ ΙΣΧΥΡΑΙ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ ΑΠΟΚΡΟΥΟΝΤΑΙ

Δὲν εἶχον ἀκόμη σθεσθῆ ἐν τῷ πανσέπτῳ Ναφ τὰ τελευταῖα φῶτα τῆς πενθίμου ὀλονυκτίας, ὅτε, κατ' ἀντίθεσιν, αἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Τούρκων ἀναφθεῖσαι πυραὶ, αἱ καταυγάζουσαι τὴν πόλιν ὅλην καὶ τὸν Γαλατᾶν καὶ τὴν ἀπέναντι ἀσιατικὴν παραλίαν τοῦ Βοσπόρου, ἐφώτιζον, συγχρόνως, τὰς χαρμωδύνους ὀρχήσεις τῶν Δερβισῶν, προπανηγυρίζοντων τὴν ἐπικειμένην γενικὴν ἐξοδον...

Ὁ Φραντζῆς γράφει :

«Καὶ ἀναδάντες ἐφ' ἵππων, ἐξήλθομεν τῶν ἀνακτόρων, περιερχόμενοι τὰ τείχη, ἵνα διεγείρωμεν τοὺς φύλακας πρὸς τὸ φυλάττειν ἀγρύπνως. Ἦσαν δὲ πάντες ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ πύργων τὴν νύκτα ἐκείνην, καὶ αἱ πύλαι πᾶσαι ἦσαν κεκλεισμέναι ἀσφαλίστατα καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξέλθῃ τις ἢ νὰ εἰσελθῇ δι' αὐτῶν. Ὡς δὲ ἦλθομεν ἐν τοῖς Καλιγαρίοις, ὧρα πρώτη τῆς ἀλεκτροφωνίας, καταδάντες ἀπὸ τῶν ἵππων, ἀνῆλθομεν εἰς τὸν πύργον καὶ ἠκούσαμεν ἔξωθεν, ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου, πυκνὰς ὀμιλίας καὶ θόρυβον μέγαν. Καὶ οἱ φύλακες εἶπον ἡμῖν, ὅτι δι' ὅλης τῆς νυκτὸς συνέβαινε τοῦτο, ἐπειδὴ ἔθυρον οἱ Τούρκοι ὅσα τῶν ὀργάνων ἦσαν ἔτοιμα πρὸς τειχομαχίαν, φέροντες αὐτὰ πλησίον τῆς τάφρου. Ἐπὶ τούτοις δὲ κατὰ θάλασσαν εὐρίσκοντο εἰς κίνησιν τὰ σκάφη τῶν ἀντιπάλων, καὶ αἱ τριήρεις προσεπέλαζον τὰ τείχη, κατὰ τε τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Κεράτιον».

Ἦτο προφανές πλέον, ὅτι ἡ γενικὴ ἐξοδος δὲν θὰ ἐδράδουνεν.

Ὅντως, ἡ ἰσχυρὰ ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξοδος ἤρχισε μετὰ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας μετὰ μεσονύκτιον ὥρας.

Αἱ διαταγαί, αἱ κοινοποιηθεῖσαι τὴν προτεραίαν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, αὐστηρῶς ἐτηρήθησαν. Δοθέντος δὲ τοῦ σημείου διὰ κανονιοδολισμοῦ, ἡ πόλις προσεδλήθη συγχρόνως ἐκ τῶν τριῶν αὐτῆς μερῶν. «Πᾶν τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων ὡς σχοίνισμα ἐν ἐγγόνει ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους τῆς πόλεως ἕως τοῦ ἑτέρου», λέγει ὁ Φραντζῆς.

Τὸ κυριώτερον σημεῖον τῆς ἐπιθέσεως ἦτο κατὰ τῆς Πεδιαίδος τοῦ Λύκου καὶ τοῦ ἐκεῖ χαρακώματος.

Πρῶτοι ἐφώρμησαν οἱ ἄτακτοι, ἰδίως Οὐγγροὶ καὶ Γερμανοὶ μισθοφόροι. Διὰ τούτων σκοπὸν εἶχεν ὁ σουλτάνος νὰ παρασκευάσῃ τὴν ἐξάντλησιν τῶν δυνάμεων τῶν πολιορκουμένων, ὅπως ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν διὰ τῶν ἐμπειροτέρων καὶ γενναιοτέρων τοῦ ἐξ Ἀσίας στρατοῦ αὐτοῦ.

Οἱ ἐπιτιθέμενοι, προερχόμενοι ἐκ τῆς βορείου ἀκρας τῶν πρὸς τὴν ξηρὰν τειχῶν, προὐχώρουν, φέροντες ἀναρριχτικὰς κλίμακας καὶ προσάγγισαν τὰ τεῖχη, καθ' ὅλον τὸ μῆκος, ἀπὸ τοῦ Τεκφούρ-δεράι μέχρι τοῦ χαρακώματος καὶ παραιτέρω ἔτι, μέχρι τοῦ Τοπ-καποῦ. Ἐκατοντάδες κλιμάκων ἐστηρίχθησαν ἐπὶ τῶν τειχῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἤρχισαν ν' ἀναρριχῶνται οἱ γενναιώτεροι, ἐνῶ ἄλλοι, προσπαθοῦντες νὰ προσβάλλωσι τοὺς ἡμετέρους, ἀνῆρχοντο ἐπὶ τῶν ὀμων τῶν συμπολεμιστῶν αὐτῶν.

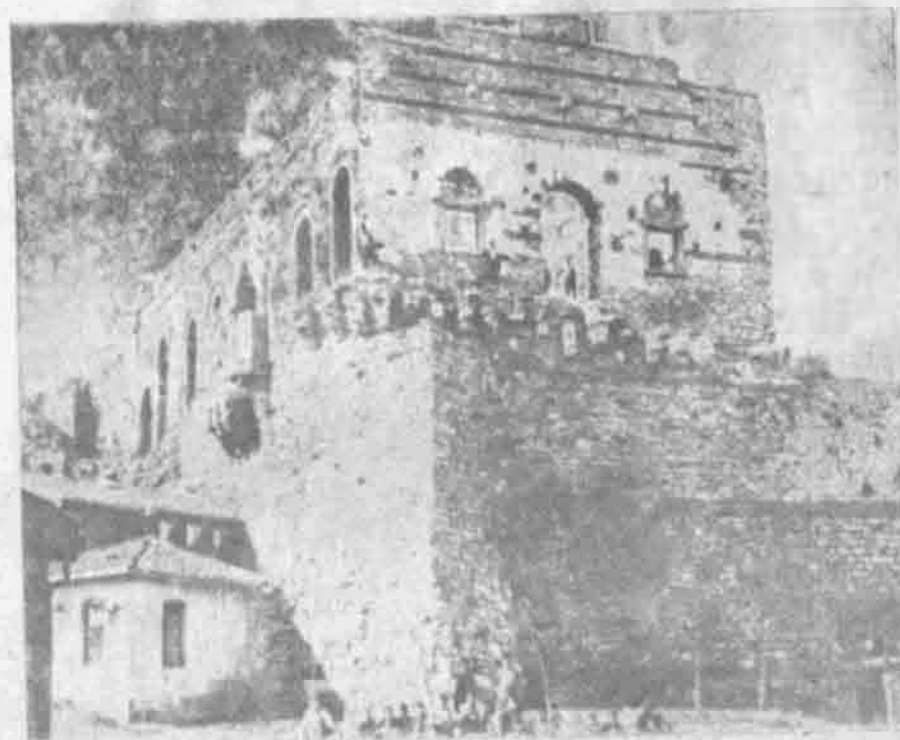
Ἄλλ' οἱ ἡμέτεροι παραχρῆμα κατέρριπτον τὰς κλίμακας μεθ' ἀπάντων τῶν ἐπ' αὐτῶν, ἐκτοξεύοντες βροχὴν βελῶν καὶ λίθων κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων. Μέγας ὑπῆρξεν ὁ ἀλαλαγμὸς καὶ ἡ σύγχυσις ἐν τῇ σκοτίᾳ τῆς νυκτός, μεταξὺ τῶν πεντακισχιλίων ἐκείνων ἐπιδρομῶν. Φοβερός ἐπιήρχετο ὁ ὀλεθρὸς. Τοὺς μετὰ λύσσης ἐφορμῶντας καὶ φονευομένους, μετ' οὐ πολὺ ἄλλοι ἀμέσως ἀνεπλήρουν, καὶ τοὺς ἄλλοι.

«Οἱ ἡμέτεροι — λέγει ὁ Βάρδαρος — παραχρῆμα κατέρριπτον τὰς κλίμακας ἐκείνας χαμαὶ μεθ' ἀπάντων τῶν κρατούντων αὐτὰς καὶ ἅπαντες ἐκεῖνοι ἐφονεύοντο. Πρὸς τοῦτοις οἱ ἡμέτεροι ἔριπτον ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων κάτω μεγάλους λίθους, οὕτως ὥστε ὀλίγοι ἐκείνων ἠδύναντο νὰ διασωθῶσιν. Ὅσοι ἤρχοντο ὑπὸ τὰ τεῖχη, ἀφ' αὐτῶν ἐφονεύοντο, καὶ οἱ φέροντες τὰς κλίμακας, βλέποντες αὐτοὺς φονευομένους, ὀπισθοχώρουν, ἀποπειρόμενοι νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον».

Χαίροντες εἶδον τέλος οἱ πολιορκούμενοι ἀποκρουομένην τὴν ἐξοδὸν τῆς πρώτης γραμμῆς μετὰ φόνου πολλοῦ τῶν ἐπιτιθεμένων, ὅτε ἐφάνη προχωροῦσα ἐν τάξει ἡ δευτέρα γραμμή, συμπαρασύρουσα ἐν τῇ ὀρμῇ αὐτῆς πρὸς τὰ τεῖχη τοὺς θυγῆδας τῶν ἄτακτων.

Βαρὺς εἶνε πρὸς τὴν νέαν ταύτην ἐπίθεσιν ὁ ἀγὼν τῶν ἀπὸ τῶν τειχῶν μαχομένων. Τὰ ἐκατέρωθεν τοξενόμενα βέλη καὶ οἱ ἐκτινασσόμενοι λίθοι συρρίζουσι καὶ φοβεραὶ ἐκ τῶν Τούρκων ἀντηχοῦσι κραυγαί. Ἐχουσιν ὁμῶς οὗτοι, ἐνεκα τοῦ πλήθους αὐτῶν,

ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Παλάτιον Ἐδδόμου (Τεκφούρ-δεράϊ).

τὸ πλεονέκτημα νὰ συμπληρῶσι τὰς τάξεις των, ἀποδεκατιζο-
μένας ὑπὸ τοῦ θανάτου.

Τὸ μένος τῶν ἐπιδρομῶν αὐξάνει ἡ παρόρμησις διὰ τυμ-
πάνων καὶ κερατίνων σαλπύγγων, τοὺς δὲ θειλοὺς καὶ ἐταίμους
πρὸς ὑποχώρησιν ἐξαναγκάζουσιν εἰς ἐπίθεσιν αἱ σιδηραὶ ράβδοι
καὶ τὰ βούνετρα τῶν ἐπὶ τούτῳ ραβδούχων.

Καὶ αὐτὸς ὁ σουλτάνος, κρατῶν ράβδον σιδηρᾶν, συνεπιλαμβά-
νετο τῆς παρορμήσεως, ὅτε μὲν καλακεύων, ὅτε δὲ ἀπειλῶν ἢ
τύπτων. «Ἐβάλλον ἀλλήλους καὶ ἐβάλλοντο ἀνοικτιρμόνως μετ'
ὀργῆς καὶ θυμοῦ πολλοῦ— λέγει ὁ Κριτόβουλος— καὶ ἠκροῦντο
κραυγαὶ ἰσχυραὶ καὶ βλασφημίαι καὶ ὕβρεις».

Πλέον ἢ ἡρωϊκῇ, ὑπεράνθρωπος, ὑπῆρξεν ἡ ἀντίστασις τῶν
Χριστιανῶν, οἵτινες, διὰ τὸ ὀλιγοπληθές, ἦσαν πάντοτε οἱ αὐτοί,
ἀναγκασμένοι νὰ μάχωνται διπνεκῶς πρὸς τοὺς ὀλονὲν πληθυνο-
μένους ἐχθροὺς καὶ μόνον παραβάθρουνσιν ἔχοντες τοὺς ἦχους τῶν
ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως κρουομένων κωδῶνων, οἵτινες
ἐσήμαινον συνάμα εἰς τοὺς πολίτας τὸν δεινὸν κίνδυνον.

Ἡ ἐπίθεσις περιορίζετο κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ μέρος τῶν τειχῶν
παρὰ τὴν πύλιν τοῦ Ρωμανοῦ, εἰς ἣν ἀνέκαθεν, ἀπ' αὐτῆς τῆς
ἐνδύξεως τῆς πολιορκίας, ὁ Μωάμεθ εἶχε στρέψει τὴν προσοχὴν.
Ἀλλὰ μετὰ μικρόν, πρὸς ἀπομόνωσιν τῶν ἐκεῖ ἀμυνομένων, ἡ
ἐπίθεσις τῶν Τούρκων εἶχεν ἐπεκταθῇ καθ' ὅλον τὸ μήκος τῶν
τειχῶν. Οὕτω δὲ ἀπαντες οἱ ἀμύντορες ἦσαν ἀπληροχρημένοι καὶ
δὲν ἠδύναντο νὰ προστρέξωσιν εἰς βοήθειαν τῶν κατὰ μίζονα
βαθμὸν κινδυνευόντων.

Ἡ δευτέρα αὕτη φάσις τῆς ἐπιθέσεως ὑπῆρξε κάλλιον διατε-
ταγμένη καὶ σφοδροτέρα τῆς πρώτης. Οἱ Τούρκοι, ὠρυσόμενοι καὶ
κραυγάζοντες Ἀλλάχ! Ἀλλάχ! ἐξώρμων ἐν τῷ σκότει ὡς ἄνδρες,
οἵτινες, ἂν δὲν ἐπεζήτουν τὸν θάνατον, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐφοδοῦντο
αὐτόν, ὡς ἄνδρες πιστεύοντες, ὅτι μάχονται ὑπὲρ τῆς θρησκείας
των καὶ ἐν περιπτώσει θανάτου μέλλοντες ν' ἀπολαύσωσι τῶν
ἀγαθῶν τοῦ οὐρανίου ἡμα καὶ ἐπιγείου παραδείσου.

Παρ' ὅλον ὅμως τὸ θάρρος τῶν στρατιωτῶν τῆς ἀνατολικῆς
ταξιαρχίας, παρ' ὅλον τὸν φανατισμὸν αὐτῶν, διακαιόμενον ἡμα ἐκ
τῆς θρητικῆς ὑποσχέσεως τοῦ σουλτάνου περὶ μεγάλης ἀμοιβῆς εἰς
τοὺς πρώτους ἐπιτυχόντας νὰ ἐκπορθήσωσι τὴν περιμάχνητον
Πόλιν, καὶ ἡ λυσώδης αὕτη ἐξοδος τελείως ἀπεκρούσθη.

Ἡ ὑπέροχος γενναίότης τῶν εὐαριθμῶν Ἑλλήνων, τῶν ἀμυνομένων ὀπισθεν τῶν ἐν σπουδῇ ἐπιδιορθουμένων χαρακωμάτων, ἀνέκοπτε τὴν ὁρμὴν τῶν ἐπέρχομένων πολεμίων.

Ἡ ἐξοδος τῶν ἐπιτιθεμένων ἀπέτυχον ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέρη τῆς πόλεως.

Ἄπαντες οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὡς καὶ ὁ ναύαρχος, διατάχθησαν ταυτοχρόνως εἰς ἐπίθεσιν νὰ προσβῶσι. Προέβαλον οὗτοι κρατερῶς τὸ τεῖχος ἀπὸ γῆς ἢ ἀπὸ θαλάσσης, καλύπτοντες τοὺς προμαχομένους αὐτοῦ διὰ νεφέλης βελῶν καὶ ἄλλων βλημάτων, ἀγωνιζόμενοι νὰ ἐπιθέσῃσι τὰς κλίμακας αὐτῶν ἐπὶ τὰ τεῖχη, προσπαθοῦντες νὰ οἰσῶσιν ἐπ' αὐτὰ γεφύρας ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ἐυλείνων ἐλεπόλεων ἢ ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν πλοίων διὰ μηχανημάτων παντοειδῶν.

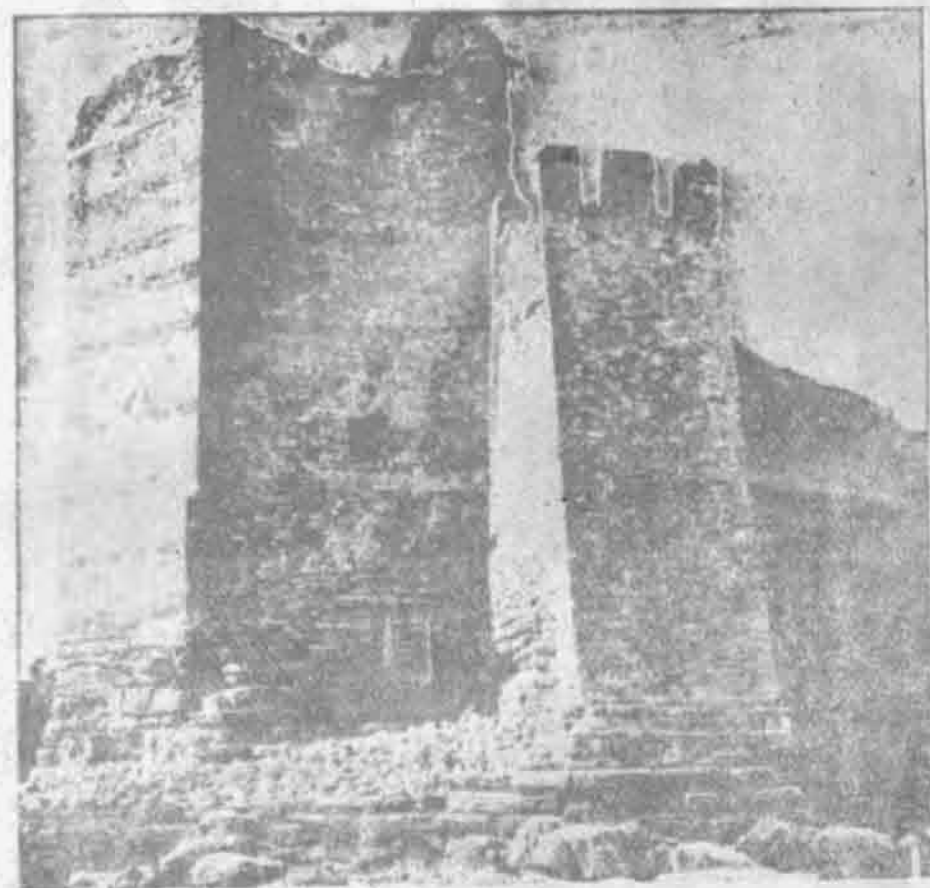
Ὁ στρατὸς τοῦ Ζαγανὸς παρὰ τοῖς, ἐξαντλεῖτο, καταβάλλων ἀπεγνωσμένας προσπάθειας, ἐπιβάτων τὰς κλίμακας αὐτοῦ καὶ τὰς περιφορὰς γεφύρας, ἀπολύειν τὰ τμήματα τῶν καταφράκτων, ὑποστηρίζοντων ὑπὸ τῶν τοξοτῶν καὶ τῶν τυφεκοφόρων, τῶν τεταγμένων ἐπὶ τῶν καταστροφμάτων τῶν πλοίων, παρὰ τὰ τεῖχη τοῦ Κερατίου. Αἱ ἐξοδοὶ αὗται ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ γενναίου Βενετοῦ Τραβιζάνου.

Κατὰ Καρατζὰ παρὰ, πρὸς βορρᾶν τῆς πύλης Ἀδριανουπόλεως, εἶχε διατάξει τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἄνδρας νὰ διαβῶσι τὴν τάφρον καὶ δι' ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν ἐπιχειρεῖ νὰ κυριεύσῃ τὸ σχεδὸν κατεστραμμένον ὑπὸ τῶν τηλεβόλων μέρος ἐκεῖνο τοῦ Περιπόλου, τὸ ἐκτεινόμενον μεταξὺ τῆς πύλης ταύτης καὶ τοῦ Πορφύρογεννήτου, τοῦ Τεκφρούρ-σεράι τοῦ σήμερον. Οἱ ἀμύντορες τοῦ μέρους τούτου, οἱ τρεῖς Ἴταλοι ἀδελφοὶ Βοκιάρδαι, ἀνεδείχθησαν ὑπέροχοι τὸν ἥρωισμόν, ἀποκρούσαντες τὴν ἐπίθεσιν.

Ἐπιτυχῶς ἐξ ἴσου ἀνθίσταντο καὶ οἱ πρὸς τὸ μεσημβρινόν μέρος τῆς Καλαγαρίας ἄνδρες, οἱ ὑπὸ τὸν Βενετὸν πρόξενον Μινότον.

Πᾶσαι λοιπὸν τῶν πολιορκητῶν αἱ ἀπόπειραι ἀπετύγχανον. «Οἱ ἀμύντορες — λέγει ὁ Κριτόδουλος — ἰσχυρῶς τοὺς πάντας ἀπέκρουον καὶ ἀπέδουν λαμπρῶς, ἀμυνόμενοι γενναίως καὶ καθ' ὑπερτέροντες ἐν τῇ μάχῃ καὶ ἀναδεικνύμενοι ἀνδρείοι. Οὐδὲν ὅλως ἠδυνήθη νὰ παρατρέξῃ αὐτοὺς τῶν γενομένων, οὔτε ὁ ἐπικαίμενος λαὸς, οὔτε ἡ ἀγρυπνία, οὔτε ἡ συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος

ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὁ ἐν Ἐκταπνορίᾳ παρῳαρινὸς πύργος.

μάχη, οὔτε τραύματα καὶ σφαγαὶ καὶ θάνατοι τῶν οἰκείων, οὔτε ἄλλο τῶν φοβερῶν οὐδὲ ἓν, ὥστε νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ χαλαρώσωσι τὴν προτέραν ὁρμὴν καὶ τὸ θάρρος».

Ὁ σουλτάνος, παρὰ ταῦτα, ἀντελήθη, ὅτι αἱ ἐπιθέσεις αὗται μεγάλως εἶχον ἐξασθενήσει τοὺς πολιορκουμένους, ἰδίᾳ τοὺς περὶ τὸ χαρακώμα τῆς Πεδιάδος τοῦ Λύκου. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ πλέον μεθ' ὀλοκλήρου τῆς δυνάμεώς του, οὐδὲ τῆς ἐφεδρείας του ἐξαιρουμένης, ἀποτελούμενης ἐκ τῶν μᾶλλον πεπειραμένων μαχητῶν, τῶν Γενιτσαρῶν τῆς σωματοφυλακῆς αὐτοῦ. Τὸ σῶμα τοῦτο, ὑπὸ τὴν ἀμεσον διοίκησιν αὐτοῦ, θὰ ἐπετίθετο κατὰ τοῦ χαρακώματος τῆς Πεδιάδος τοῦ Λύκου, ἐνῶ τὰ ἄλλα σῶματα θὰ ἐπεχείρουν ταυτοχρόνως ἐπιθέσεις κατ' ἄλλων σημείων τῶν τειχῶν.

«Ὁ σουλτάνος —λέγει ὁ Κριτόβουλος— βλέπων, ὅτι αἱ προδεδλημέναι ὑπ' αὐτοῦ τάξεις εἶχον σφόδρα καταπονηθῇ ὑπὸ τῆς μάχης καὶ οὐδὲν ἄξιον λόγου κατώρθουν, καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἰταλοὶ εὐρώστως ἠγωνίζοντο καὶ ἐν τῇ μάχῃ ἐπλεονέκτουν, ἠγανάκτησε σφόδρα· καὶ θεωρῶν, ὅτι δὲν ὤφειλε πλέον ν' ἀνεχθῇ τὰ γενόμενα, πάραυτα ἐπάγει πᾶσας τὰς τάξεις, ὅσας δι' ἀργότερον ἐπεφύλασσαν, ἄνδρας ἀρίστα ὀπλισμένους καὶ εὐτολμητάτους. Καὶ ἦσαν ὀπλῖται καὶ τοξόται καὶ ἀκοντισταὶ καὶ ἡ περὶ τὸν σουλτάνον τάξις τῶν τε ἄλλων καὶ τῶν καλουμένων Γενιτσαρῶν».

Ο ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ ΤΡΑΥΜΑΤΙΖΕΤΑΙ ΚΑΙ ΑΠΟΧΩΡΕΙ

Ἐνῶ ἡ γενναιότης καὶ ἡ καρτερία τῶν ἀμυντόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνέστελλε τὴν ἀκατάσχετον ὁρμὴν τῶν Τούρκων, σοβαρὸν ἐπῆλθε γεγονός, ἐκ τῶν τραγικῶν ἐκείνων ἐπεισοδίων, ἅτινα κρίνουσι πολλάκις τὴν τύχην τῶν ἐθνῶν.

Τὸν Ἰωάννην Ἰουστινιανόν, ὅστις διῶκει ὡς ἀρχηγὸς πλησίον τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπληξε βέλος ἡ σφαῖρα πυροβόλου, κατ' ἄλλους μὲν εἰς τὸν βραχίονα, κατ' ἄλλους δὲ εἰς τὸν πόδα καί, κατὰ τὸν ἡμέτερον ἱστορικὸν Πασπάτην, εἰς τὸ δεξιὸν στήθος.

Ἡ ἐπελθοῦσα αἰμορραγία ὑπεχώρησε τὸν Γενοναῖον ἀρχηγὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέσιν του.

Ἀλλὰ, κατὰ τοὺς χρονογράφους, τὸ τραῦμα ἐκεῖνο δὲν ἐδίκαιο-
λόγει τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ, βλέπων τὸν Ἰουστι-
νιανὸν φεύγοντα, ἐπλησίασεν ἑφίππος, εἶδε τὸ τραῦμα καὶ ἐνεθάρ-
ρυνεν αὐτόν, λέγων, ὅτι δὲν ἦτο ἐπικινδύνον.

«Ἀδελφέ, — τῷ εἶπε — τί τοῦτο πεποίηκας; στρέψον ἐν τῷ δια-
ταγμένῳ σοι τόπῳ, ἡ πλὴν ἡ αὕτη ὀλίγον τι ἔστι, στρέψον, ὅτι
τὰ νῦν ἡ πλείων ἀνάγκη ἐστίν». Ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπέμνευ, λέγων, ὅτι
θὰ φύγῃ, ἵνα τὸ τραῦμα ἐπιδέσῃ. — «Ποί; ποί;» ἠρώτησεν ὁ αὐτο-
κράτωρ. — «Ἐκείσε, ὅποι καὶ ὁ Θεὸς ἀνοίγει τὸν ὁδόν σου τοῖς
Τούρκοις». Καὶ ἐπιθὰς τοῦ παρὰ τὴν ἄλυσιν ἀγκυροβολοῦντες
πλοίου του, διεπεραιώθη εἰς Γαλατὰν καὶ ἐκεῖθεν κατώρθωσε νὰ
διαφύγῃ εἰς Χίον, ὅπου μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανε. Κατ' ἄλλους
ἐξέπνευσε κατὰ τὸν διὰ πλουν. Τὸ μνημεῖον αὐτοῦ σώζεται ἐν τῇ
κατὰ τὴν νῆσον ταύτην ἐκκλήσιᾳ τοῦ Ἁγίου Δομνίου, φέρον
λατινιστὶ τὸ ἐπιτύμβιον: «Ἐνθάδε κεῖται ὁ Ἰωάννης Ἰουστι-
νιανός, ἀνὴρ ἐπιφανής, πατρικίος Γενοναῖος, Μαονεὺς ἐκ Χίου,
ὅστις ἐν τῷ πολέμῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ Μωάμεθ τοῦ
Τούρκου ὡς μεγάλτερος στρατηγὸς τοῦ γαληνοτάτου Κωνσταντι-
νου, πλείστατον αὐτοκράτορος τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς,
ἐπίσθι τραῦμα θανάσιμον».

Ἐπεξηγοῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι οἱ Μαονεῖς τῆς Χίου ἀπετέλουν με-
γάλην ἐμπορικὴν ἐταιρίαν, διοικοῦσαν τὴν νῆσον ὑπὸ τὴν ἐπι-
κυριαρχίαν τῆς Γενούης.

Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ἐπεισόδιον τῆς Ἀλώσεως ἴδωμεν πῶς
περιγράφουσιν οἱ χρονογράφοι.

Ὁ Κριτόδουλος γράφει: «Ἦτο πεπρωμένον νὰ ὑπαχθῶσιν οἱ
Ἕλληνες εἰς τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας. Καὶ δὲ, ἐνῶ ἐμάχοντο γεν-
ναίως πάντες, ὁ Ἰουστινιανὸς βιάζεται καιρῶς ὑπὸ βέλους κατὰ
τοῦ στέρνου, πίπτει καὶ ἀποκομίζεται εἰς τὴν ἰδίαν σκηνὴν κακῶς
ἔχων. Οἱ περὶ αὐτόν, ἀπελπισθέντες ὑπὸ τοῦ παθήματος, ἐγκα-
ταλείπουσι τὸ τε σταῦρωμα καὶ τὸ τεῖχος, ὅπου ἐμάχοντο, πρὸς ἐν
μόνον ἀποδύοντες, ν' ἀποκομίσωσι τὸν ἀρχηγὸν εἰς τὸ πλοῖον
καὶ ἀποκομισθῶσι καὶ αὐτοὶ σώσι, καίπερ τοῦ αὐτοκράτορος Κων-
σταντίνου παρακαλοῦντος αὐτοὺς μέχρι ὑστάτων ν' ἀγωνισθῶ-
σιν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐδέχθησαν. Ἀναλαβόντες τὸν ἀρχηγόν

αὐτῶν, ὀπλισμένοι, ἐχώρουν ἐπὶ τὰς ὁλκάδας μετὰ σπουδῆς».

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λεονάρδος, Γενοναῖος τὸ γένος, ἐνῶ πάντοτε
μετὰ θαυμασμοῦ περὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπεφαίνετο, ἐξυμνῶν τὴν
ἐκτακτὸν αὐτοῦ ἀνδρείαν καὶ ἱκανότητα, ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ
δριμύως ψέγει αὐτόν. «Ὅσῃν ἀνδρείαν — γράφει — εἶχεν ἐπιδείξει
μέχρις ἐκείνης τῆς ὥρας, τόσῃν ἀνανδρείαν ἐπέδειξε τώρα. Κατα-
πλαγεὶς ὑπὸ τῆς αἰμορραγίας καὶ ὑπὸ τοῦ φόβου τοῦ θανάτου,
ἐγκατέλιπε τὴν θέσιν αὐτοῦ, ὅπως σπεύσῃ εἰς ἀναζήτησιν ἱατροῦ.
Τὸ θάρρος τῶν Ἰταλῶν στρατιωτῶν ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἀναχωρήσεως
τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν καὶ ἠοχίσαν αὐτοματοῦντες ἄθρόοι».

Ἀλλὰ καὶ ἕτερος συμπολίτης τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ διοικητὴς
τοῦ Γαλατᾶ, κατακρίνει τὴν ἀπότομον αὐτοῦ ἀναχώρησιν. «Ἐνῶ
— γράφει — ἐπὶ ἡμέρας ὅλας θαρραλέως εἰς τὸν ἐχθρὸν ἀντέστη,
ἐγκατέλιπε τὴν ἐμπειστευμένην αὐτῷ τάξιν, ὅπως σπεύσῃ εἰς
τὴν παραλίαν καὶ φύγῃ».

Ὁ Φραντζῆς, ἄφ' ἑτέρου, γράφει: «Ἰωάννης ὁ Ἰουστινιανός, ὁ
καὶ στρατηγός, ἐπλήγῃ τόξου βέλει ἐν τοῖς σκέλεσιν ἐπὶ τὸν
δεξιὸν πόδα. Αὐτὸς δὲ ὁ τοσοῦτον ἐμπειρος ὢν πολέμου, ὡς εἶδε
τὸ αἷμα ρέον ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὁλος ἠλλοιώθη, καὶ ἦν προ-
έδειξεν ἀνδρείαν, ἐκ τοῦ φόβου ἔχασε καὶ ἀνωφελὲς μετὰ ταῦτα
ἐπραξεν, ὡς ἀνεχώρησεν ὅθεν ἦν. . . Στραφέντες δὲ οἱ στρατιῶται
καὶ μὴ ἰδόντες τὸν στρατηγόν, εἰς ταραχὴν καὶ δειλίαν μεγάλην
ἐνέπεσον».

Ὅντως, ἡ ἀπότομος ἀναχώρησις τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ ἐπι-
φανεστάτου τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἀμύνης, ὑπῆρξε συμφορὰ
θρική, ἀπώλεια ἀνεπανόρθωτος. Ἀποθάρρυνσις κατέλαβε τοὺς
ἄνδρας, τοὺς ἀγωνιζομένους παρὰ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς
ἐνδράξεως τῆς τρομερᾶς ἐκείνης νυκτός.

Ἀλλὰ, παρὰ πάντα ταῦτα, ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ, ὀπισθεν τοῦ
σταυρώματος, δὲν ἀποδειλιά. Ἀναλαμβάνει ἀμέσως τὴν διεύθυν-
σιν τοῦ ἀγώνος, καὶ πᾶσα δύναμις ἀγωνίζεται νὰ συγκρατήσῃ
τοὺς ἐκ τοῦ καμάτου ἐξηντλημένους ἀμύντορας, ἐθορμῶν εἰς τὸ
κρατερώτατον μέρος τῆς μάχης πρὸς ὑπερδυσπὶσιν τῶν τελευταίων
λειψάνων τοῦ σταυρώματος.

Ἡ 29^η Μαΐου

Ἡ ΤΡΙΤΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΔΙΕΡΧΟΝΤΑΙ ΤΗΝ ΤΑΦΡΟΝ - ΑΥΣΣΩΔΗΣ ΠΑΛΗ ΠΕΡΙ ΤΑ ΤΕΙΧΗ

Εἶχε ροδίσει ἡ 29^η Μαΐου, ἡμέρα Τρίτη, καθ' ἣν ἐσφράζετο ἡ μνήμη τῆς ὁσίας Θεοδοσίας, καὶ ἐκυράτιζεν εἰσέτι ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ ἡ ἀστοφόρος τοῦ Βυζαντίου σημαία.

Πρὸς μικρὸν ἐπὶ ἤλθεν ἀνακοπὴ τῆς ἐπιθέσεως τῶν Τούρκων. Καὶ τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἐνεθάρρυνε τοὺς περὶ αὐτὸν ἄνδρας. «Ὡ συστρατιῶται καὶ ἀδελφοί, εἰπε, στήτε ἀνδρείως, παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὰ νῦν θεωρῶ τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων ἀρχὴν λαμβάνειν συγκατῆν ποιῆσαι, καὶ ὀλίγον διασκεδάζονται καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν καὶ συνήθειαν ἔρχονται, καὶ ἡ νίκη, ἐλπίζω εἰς τὸν Θεόν, τοῦ εἶναι ἡμετέρα. Δοιπόν, ἀδελφοί, χαίρετε, ὅτι ὁ πολῦτιμος στέφανος ὑμῖν ἴσεται, οὐχὶ μόνον ῥοπαλὸς καὶ γίνιος, ἀλλὰ καὶ ἐπουράνιος. Ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν πολεμεῖ, θαλία κατέχει τὸ πλῆθος τῶν ἀσεδῶν».

Κατὰ μοιραίαν τραγικὴν εἰρωνείαν, μόλις οἱ λόγοι οὗτοι ἀπηγγέλθησαν, ἤρχισε κατὰ τῶν τειχῶν ἡ τρίτη καὶ βαρυτάτη ἐπίθεσις, ἣν ἀνέλαβον οἱ ἀριστοὶ τοῦ πολεμίου στρατοῦ ἄνδρες καὶ οἱ Γενίτσαροι, ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν ὁ Μισάμεθ, ἐπισείων τὸ σιδηροῦν αὐτοῦ ρόπαλον, τὸ διαφυλαττόμενον καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῷ Τουρκικῷ ὀπλοστασίῳ, τῷ πάλαι ναφ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης.

Μεθ' ὁρμῆς διαδάντες τὴν τάφρον οἱ Τούρκοι, ἥς τὸ ἀνυδρον μέρος εἶχε πληρωθῇ ἤδη, ὤρμησαν κατὰ τῶν τειχῶν.

Ἀγωνιζόμενοι, ἐπ' αὐτὰ τὰ ὄμματα τοῦ σουλτάνου, «δίκην μαινομένων», ἦσαν ἀκατάσχετοι, καὶ μετὰ μικρὸν ἡ μάχη ἐτελειῖτο ἐκ τοῦ συστάδην.

«Ὁ σουλτάνος —λέγει ὁ Κριτόδουλος— μέγα βοήσας καὶ παρακινῆσας τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ νὰ φανῶσι νῦν ἄνδρες γενναῖοι, ἡγεῖτο τοῦ στρατοῦ πρῶτος αὐτὸς ἐν τῇ ἐπιθέσει κατὰ τοῦ τείχους, ἄγων αὐτὸν μέχρι τῆς τάφρου. Ἐκεῖ δὲ τοὺς μὲν τοξότας καὶ σφενδονήτας καὶ τοὺς ἔχοντας τοῦφακας διέταξε νὰ σταθῶσι

μακρὰν καὶ νὰ βάλλωσιν ἐξ ὑπερδεξίων τοὺς προμαχομένους ἐπὶ τοῦ σταυρώματος καὶ τοῦ παρερρηγμένου τείχους οὕτω πυκνῶς, ὥστε νὰ μὴ δύνανται οἱ ἀμύντορες νὰ μάχωνται, μηδὲ νὰ προκύπτωσιν ἔξω, ὑπὸ τοῦ πλῆθους τῶν τοξευομένων βελῶν. Οἱ δὲ Γενίτσαροι, ἐκβαλόντες μεγάλους καὶ φοβεροὺς ἀλαλαγμούς, μετ' ὁρμῆς καὶ θυμοῦ ἐπετέθησαν δίκην μαινομένων. Διότι, ὄντες νεαροὶ καὶ ρωμαλέοι καὶ μεστοὶ θράσους, ἐπέπιπτον ὀρμητικώτατοι, καὶ προσβαλόντες τὸ σταῦρωμα, ἐμάχοντο ἀνευ οὐδενὸς λογισμοῦ».

Οἱ κώδωνες ἐσήμαινον ἰσχυρῶς. Ἀπανταχοῦ ἐν τῇ πόλει ἀκούετο ἡ κραυγὴ : «Βοηθήσατε, εἰς τὰ τεῖχη !» Μοναχοὶ καὶ πολῖται, καλογραῖαι καὶ πλῆθος γυναικῶν τοῦ λαοῦ ἔσπευδον νὰ κομίσωσι πολεμικὰ ἐφόδια εἰς τοὺς προμαχομένους.

Ὁ μόχθος τῆς μεταφορᾶς λίθων καὶ χώματος, καὶ ὁ κάματος, ὃν εἶχον ἐπὶ ὥρας ἀκαταπαύστως ὑποστῇ οἱ Χριστιανοὶ ἀγωνισταί, ἐκτινάζοντες συνάμα μεθ' ὁρμῆς λίθους, κατακρημνίζοντες κλίμακας καταφόρτους ἐπιδρομῶν, εἶχον ἐξαντλήσει τὰς δυνάμεις αὐτῶν καὶ ἐγνώριζον πλέον, ὅτι ἦσαν ἀνίκανοι ν' ἀνταγωνισθῶσι κατὰ τοῦ νέου ἐκείνου χειμάρρου στρατοῦ ἀκμαίου καὶ πολυπληθοῦς. Ἐγνώριζον, ὅτι εἶχεν ἐπιστῇ ἡ ἐσχάτη ὥρα, ἀλλ' ἐξηκολούθουν τὸν δεινὸν ὑπὲρ πίστεως ἀγῶνα, καταφρονούντες τὸν θάνατον.

Ἐπὶ δύο ὥρας παρετῆθη ἡ φοβερά ἐκείνη ἐκ τοῦ συστάδην μάχη παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ.

«Ἦν οὖν —γράφει αὐτολεξεῖ ὁ Κριτόδουλος— παρ' ἀμφοτέρων κραυγὴ πολλὴ καὶ βία συμμιγῆς βλασφημιούτων, ὑβριζόντων, ὀθούντων, ὀθουμένων, βαλλόντων, βαλλομένων, κτεινόντων, κτεινομένων, πάντα δεινὰ ποιοούντων μετὰ θυμοῦ καὶ ὁρμῆς. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐνταῦθα μάχην κρατερὰν ξυρισταμένην τε καὶ ξυσταδὸν γινομένην μετὰ φρονήματος μεγίστου καὶ ὑπὲρ μεγίστων ἀθλῶν μαχομένων γενναίως ἀνδρῶν, τῶν μὲν φιλονικούντων πάσῃ δυνάμει βιάσασθαι τε τοὺς ἀνθισταμένους καὶ κατασχεῖν τὸ τεῖχος καὶ ἔσω τῆς πόλεως παρελθεῖν ἐπὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τὰ τιμιώτατα, τῶν δὲ ἀγωνιζομένων καλῶς ἀπώσασθαι τε τούτους καὶ φυλάξαι τὰ ὄντα ἀγαθὰ».

Ἡ ΚΕΡΚΟΠΟΡΤΑ - Οἱ ΤΟΥΡΚΟΙ ΕΙΣΟΡΜΩΣΙΝ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Καθ' ἣν ὥραν ἐπύχεται ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Λύκου ἡ φοβερά τρίτη ἔφοδος, κατὰ τὸν Περιβολόν, εἰς ἀπόστασιν ἑπτακοσίων πεντήκοντα μέτρων πρὸς βορρᾶν, ἐπεισόδιον ἐκτάκτως σοβαρὸν συνέβαινεν, ὅπερ καὶ ἐπατάχυνε τὴν ἄλωσιν.

Ἐκ τῶν τριῶν ὁδῶν, ὡς ὁ Μωάμεθ ὁ Β' ἐκαναχάτο, ὅτι εἶχε, διὰ τῶν τηλεδόλων, διανοίξει διὰ τοῦ τείχους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα καταστήσῃ εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ δυνατόν τὴν εἰσόρμωσιν εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν, μία εὐρίσκειτο κειμένη πρὸς βορρᾶν τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἀπὸ τῆς πύλης ταύτης ὁ περιβολὸς τῶν τειχῶν ἐξετείνεται μέχρι τῶν ἀνακτόρων τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ ἦτο κατὰ πάντα ὁμοίος πρὸς τὸ τεῖχος, τὸ προσάπτετον τὴν κοιλάδα τοῦ Λύκου, μετὰ μόνης τῆς διαφοράς, ὅτι τὸ ἐσώτερον Θεοδοσιακὸν τεῖχος, ἀντὶ νὰ προεκτείνηται μέχρι τῶν ἀνακτόρων, ἀπεπερατοῦτο ἀποτόμως εἰς ἀπόστασιν τετρακοσίων περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο βραχεῖα γωνία τείχους ἐκτισμένου κατ' ὀξείαν γωνίαν ἦν ὡς τὴν ἄκρην αὐτοῦ πρὸς τὸ δεύτερον ἢ ἐσώτερον τεῖχος, ἐν δὲ τῇ βραχεῖᾳ ἐκείνῃ ἑγκαρδία γωνία εἶχεν ἀνοίχθῃ πύλις, παρέχουσα πρόσδοον ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς πόλεως εἰς τὸν περιβολὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ τείχους.

Ἄλλῃ μικρᾷ πύλιν, κειμένη ἐν μέρει κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ καλουμένην ὑπὸ τοῦ Δούκα ὑπόγειον παραπόρτιον, ἀκριδῶς ὑποκάτωθεν τῆς ἄκρας τῶν ἀνακτόρων, ἦγεν ἀμέσως ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸν ἐξωτερικὸν περιβολόν.

Ἡ πύλις αὕτη ἦτο Κερκόπορτα ἢ Πύλη τοῦ κίρκου, ἐπειδὴ ἦγεν εἰς ξύλινον κίρκον, ἦτοι ἵπποδρόμιον, κείμενον ἐκτὸς τῆς πόλεως. Ἐλέγετο καὶ Πύλη Ξυλοκέρκου ἢ Ξυλοκίρκου.

Ἀγούσα ἡ πύλις αὕτη ἄλλοτε εἰς τὸ προσάπτετον τοῦ Ἀγίου Μάρμαντος, εἶχεν ἐπικτισθῇ ἀργότερον, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου, κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν ἔτει 1204 πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων.

Ἀρχομένης τῆς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ πολιορκίας, ἀπεφασίσθη νὰ

διανοιγῇ δίοδος ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸν περιβολόν, ἦτοι τὸ ἐξωτερικὸν τεῖχος, γέροντες δὲ τινες ἐνεθυμῆθησαν τὴν ὑπαρξιν τῆς πύλης καὶ ἀνεφύχθη αὕτη ἐκ νέου.

Κρημνισθέντες ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν τηλεδόλων τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους, οἱ φρουροῦντες αὐτὸ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ εἰσορμῶσι διὰ τῆς πύλης ταύτης πρὸς τὸ ἐνδον, ἀλλὰ, λησμονήσαντες ἐν τῇ σπουδῇ τῆς διασώσεως ἀνοικτὴν τὴν Κερκόπορταν, εἰλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων, ὧν πεντήκοντα περίπου παρεισῆλθον δι' αὐτῆς εἰς τὴν πόλιν, διόκοντες τοὺς φεύγοντας. Καὶ ἄλλοι εἰσώρμησαν εἰς τὸν κενούμενον περιβολόν, ἐξ οὗ στήσαντες κλίμακας ἀνέβαινον ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν τειχῶν.

Ἐντὸς ὀλίγου, πολυαριθμοὶ γενόμενοι, ἐτράπησαν δεξιᾷ, πρὸς τὰς πύλας Μυριάνδρον, Χαρισίαν καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ, κατὰ νῶτα τοῦ Κωνσταντίνου.

Ἡ ταχύτης, μεθ' ἧς εἰσώρμων οἱ Τούρκοι, δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς φρουροὺς νὰ σωθῶσι. Περικυκλωθέντες ἐντὸς τῶν πύργων ὑπὸ τε τῶν ἐξωθεν περικαθημένων καὶ ἐντὸς τοῦ περιβολοῦ εἰσορμωσάντων, ἐφονεύοντο ἀνηλεῶς. Πολλοὶ δὲ τῶν ἐπὶ τῶν τειχῶν ἰσταμένων, ἀδυνατοῦντες νὰ κατέλθωσιν, ἐκλείον τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κατεκρημνίζοντο ἀπὸ τοῦ ὕψους...

Ο ΕΛΛΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΠΙΠΤΕΙ... - "ΕΛΛΗ Η ΠΟΛΙΣ,"

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Τούρκοι, εἰσβαλόντες διὰ τῆς Κερκόπορτης, εἶχον καταλάβει ἐκ τῶν ὀπισθεν τοὺς μεγάλους πύργους τοῦ περιβολοῦ καὶ ἐπιβῇ αὐτῶν, μεταξύ τῆς πύλης ἐκείνης καὶ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ καταρρίπτοντες τὰς σημαίας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀνεδιήλουν τὴν ἡμισέληνον, λυσσαλέως ἐξηκολούθει ὁ κατὰ τῶν Γενιτάρων ἀγὼν παρὰ τὰ τεῖχη τοῦ Ρωμανοῦ.

Μωάμεθ ὁ Β', ὅστις ὀπὸ τοῦ ἀντιθέτου χεῖλους τῆς τῆφρου, ὑπὸ ἀφάτου κατεχόμενος συγκινήσεως, παρίστατο εἰς τὰς διαφόρους περιπετείας τῆς μάχης, εἶδεν, ἐν τέλει, τὴν ἐκ τῆς φυγῆς

τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπελθοῦσαν ταραχὴν, καὶ τὴν ἀρτίωσιν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀμυνομένων. Μετ' ἐξάλλου χαρᾶς ἐννοήσας, ὅτι εἶχεν ἐπὶ τείλους ἐπιστῆ ἢ ἀπὸ μακροῦ χρόνου προσδοκώμενα ψυχολογικὰ στιγμή, διὰ φωνῆς θριαμβευτικῆς ἐκραύγασε πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν Γενιτάρους, ὅτι ἦσαν ἤδη κύριοι τῆς Πόλεως καὶ παρεθάρρυνεν αὐτοὺς εἰς τὸν ὑπολειπόμενον ἀγῶνα.

«Ὁ σουλτάνος — γράφει ὁ Κριτόβουλος — κατανοήσας, ὅτι τὸ σταυρῶμα καὶ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ τείχους, τὸ κατεριμμένον, ἦτο κενὸν ἀνδρῶν καὶ ἐρημὸν τῶν προμαχομένων, διότι ἐτύγχανεν ἀγωνιζόμενος ἐκεῖ πρὸς πλῆθειον, καὶ ὅτι οἱ μένοντες ἐμάχοντο ἀσθενῶς δι' ὀλιγότητα, ἐδόνησεν εὐθύς διὰ μεγάλης φωνῆς: «Εἰμεθα, εἶπε, κύριοι τῆς Πόλεως. Φεύγουσιν οἱ ἄνδρες ἡμᾶς καὶ δὲν ἀντιέχουσιν ἐπὶ πλῆθει. Τὸ τείχος εἶναι γυμνόν. Ὀλίγος ἐστὶ κόπος, καὶ ἡ Πόλις κυριεύεται. Χωρεῖτε ἐπὶ τὸ ἔργον εὐψύχως, καὶ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν».

«Ταῦτα εἰπὼν, ἐξοκολουθεῖ ὁ Κριτόβουλος, ἡγεῖτο πρῶτος αὐτός. Ἐκείνοι δέ, ἀλαλάζοντες καὶ μετὰ βοῆς φρικαλέας προλαβόντες τὸν σουλτάνον, προχωροῦσιν ἐναντίον τοῦ σταυρώματος καὶ μάχης ἰσχυρᾶς γενομένης ἐξ' ἱκανόν, τρέπουσιν εἰς φυγὴν τοὺς ἐν ἐκείνῳ τῷ μέρει Ἕλληνας καὶ ἐπιδαίνουσι τοῦ σταυρώματος, καὶ οὕτω τοὺς μὲν αὐτῶν ρίπτουσι κατὰ τοῦ χάρακος, τοῦ μεταξὺ τοῦ μεγάλου τείχους καὶ τοῦ σταυρώματος, ὄντος βαθύως, καὶ κατασφάζουσι πάντας αὐτούς, τοὺς δὲ ὠθοῦσι διὰ τῆς πυλίδος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἣν οὗτος ἀνέφξεν ἐν τῷ μεγάλῳ τείχει, ἵνα δύνηται νὰ διαβαίνει προχείρως εἰς τὸ σταυρῶμα. Καὶ γίνεται αἰθισμός ἐνταῦθα καὶ φόνος τῶν προστυχόντων πολλὸς παρὰ τῶν ὀπλιτῶν, ἐπειδὴ εἶχον προστρέχει καὶ ἕτεροι οὐκ ὀλίγοι πολλαχόθεν, ἐλκυσθέντες ὑπὸ τῆς βοῆς».

Ἀναφέροντες ἐνταῦθα ἐπιστάδιον, διὰ μακρῶν ὑπὸ τοῦ φραντζῆ ἀναγραφόμενον.

Ὁ σουλτάνος εἶχεν ὑποσχεθῆ τὰς μεγίστας τῶν ἀμοιβῶν εἰς τὸν πρῶτον τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, ὅστις θ' ἀνῆρχετο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ τείχους. Τὸ ἐπαθλὸν ἀνέλαβε νὰ κερδήσῃ Γενίτσαρος, Χασάν καλούμενος, ἐκ τῶν τῆς ταξιαρχίας τοῦ Ζαγανοῦ πασᾶ ἀνδρῶν, ἐκ Λοπαδίου τῆς Βιθυνίας καταγόμενος. Γινάντειον ἦτο τὸ ἀνάστημα τοῦ μαχητοῦ τούτου. Τῷ ὄντι διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐπὶ κεφαλῇ τὴν ἀσπίδα, κραδαίνων δὲ τὸ ξίφος διὰ τῆς δεξιᾶς,

κατῶρθωσε πρῶτος νὰ φθάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἡρειπωμένου τείχους, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τριάκοντα Γενιτάρων. Οἱ Ἕλληνες ἀνθίσταντο ἀκόμη μετὰ λύσσης, καλύπτοντες τοὺς ἐπιτιθεμένους διὰ βλημάτων καὶ ὀγκωδῶν λίθων καὶ ἐφόνευσαν δεκάοκτώ αὐτῶν ἐν τῇ κρισίμῳ ἐκείνῃ ἐκ τοῦ συστάδην πάλῃ. Ἄλλ' ὁ Χασάν κατῶρθωσε νὰ διατηρηθῇ ἐξ' ἱκανόν ἐπὶ τοῦ τείχους, οὕτως ὥστε οἱ ἐπιζησάντες ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν αὐτὸν καὶ ἀναδῶσιν εἰς τὸ τείχος. Κρατερὸς ἀγὼν ἐληκολούθησεν. Ὁ Χασάν ἐπλήγη καιρῶς διὰ λίθου, ἐκάμθη καὶ ἐπεσεν. Ἀνηγέρθη ὁμως ἀμέσως ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ ἐξηκολούθει κραδαίνων τὸ ξίφος. Ἄλλ' ἐν τέλει φονεύεται κατατοξευθεὶς.

Εὐθύς ὥς οἱ Τούρκοι ἐγένοντο κύριοι τῶν ἡρειπίων τοῦ τείχους, διέβησαν καὶ τὸ ὑπολειπόμενον τοῦ σταυρώματος καὶ ἐνεφανίσθησαν αἰθνης παμπληθεῖς εἰς τὸ ἄλλο μέρος.

Τὸ ἀπειρον πλῆθος τῶν ἐπιτιθεμένων ἐπεκράτει τέλος, καὶ ἐμελλεν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν νὰ ἐκχυθῇ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς πόλεως ὡς κύμα ἄγριον. Οἱ τελευταῖοι ἀμύντορες, κατὰ μέρος τραυμάτων, καταβεδλημένοι ὑπὸ τοῦ καμάτου, θνήσκοντες ἐκ τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης μετὰ τὴν τρομερὰν ἐκείνην καὶ πολύωρον μάχην, κατελήθησαν ὑπὸ τοῦ πλῆθους ἐκείνου νέων ἐπιδρομέων. Οἱ θρῆνοι τῶν ἀγωνιόντων ἀνεμιγνύοντο μετὰ τῶν θριαμβευτικῶν κραυγῶν τῶν Γενιτάρων... Ἡ ἐπὶ δέκα ἡδὴ αἰῶνας ἐφισταμένη αὐτοκρατορία κατεκρημνίζετο ἐν μέσῳ τῆς σφαγῆς ἐκείνης...

Αἰθνης, κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην στιγμήν τοῦ ἀγῶνος, ἠκούσθη συγχρόνως ἐμπρόσθεν καὶ ὀπίσθεν τοῦ τείχους, ὡς καὶ καθ' ὅλην τὴν Πόλιν, θόρυβος φρικώδης. Ἦτο τὸ τρομερὸν ἀγγελμα, τὸ ἀκαριαίως διαδιδόμενον καὶ διαλαλούμενον. Ἀπανταχόθεν ἠκούσθη ἡ κραυγὴ: «Ἐάλω ἡ Πόλις, Ἐάλω τὸ ὄροῦριον, καὶ τὰ στρατήγεια καὶ τὰ σημεῖα (τῶν Τούρκων) ἤνωθεν ἐν τοῖς πύργοις ἵδονται!»

Ἀντήχουν εἰσέτι αἱ κραυγαὶ αὗται, ὅτε πρὸς τὴν πύλιν τοῦ Ρωμανοῦ ἐφάνη καλπάζων ἐπὶ τοῦ λευκοῦ αὐτοῦ ἵππου, ὃν παραφόρως ἐκέντριζεν, ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις ἐπ' ὀλίγον εἶχεν ἀπομακρυνθῆ πρὸς βορρᾶν τῆς κοιλάδος τοῦ Λύκου, ἀποπειραθεὶς ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὴν διὰ τῆς Κερκοπόρτης εἰσόδῳ τῶν Τουρκικῶν στιγμῶν.

Παρά τὴν πύλιν τοῦ Ρωμανοῦ ἐξηκολούθει ἀκόμη ὁ δύσελπις ἀγὼν . . .

Ὅλιγοι γενναῖοι, τεταγμένοι περὶ τὸν Θεόφιλον Παλαιολόγον, τὸν δὸν Φραγκίσκον, τὸν Ἰωάννην τὸν Δαλμάτην, συγκρατοῦσι τὴν ἐπιδρομὴν.

«Θέλω θανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν», ἀνακραυγάζας ὁ Θεόφιλος, εἰσῆλθεν ὁρμητικὸς εἰς τὰς τάξεις τῶν πολεμίων, διασκορπίζων αὐτούς. Ἐν τέλει πίπτει αἰμόφυρτος. Οὐχ ἥτιον ἡρωϊκὸς ὑπῆρξεν ὁ θάνατος Ἰωάννου τοῦ Δαλμάτου, προκαλέσαντος διὰ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ τὸν θαυμασμὸν τῶν συμμαχομένων. Ἀλλὰ καὶ ὁ δὸν Φραγκίσκος, ὅστις, μόλις ἰδὼν τὸν αὐτοκράτορα, ἔσπευσε παρ' αὐτῷ, ἠγωνίσθη «ὡς ἀετός, κατακόπτων τοὺς ἐναντίους διὰ τοῦ στόματος καὶ τῶν ὀνύχων».

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεκδύεται ἐν τάχει τὴν αὐτοκρατορικὴν στολὴν, διατηρῶν μόνον τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα, φέροντα χρυσοὺς δικεφάλους ἀετοὺς. Καί, καλυπτόμενος ὑπὸ τῆς ἀσπίδος, ὁρμᾷ ξιφῆρης εἰς τὸ κρατερώτατον σημεῖον τῆς μάχης . . .

Τὸ ρεῦμα τῶν Τούρκων ὁλοὲν ὀγκοῦται.

«Ὁ δυστυχὴς ὁ βασιλεὺς καὶ αὐθέντης μου, γράφει ὁ Φραντζῆς, δακρυχέων ἐπαρακάλει τὸν Θεόν, καὶ τοὺς στρατιώτας ἵνα μεγαλοψυχῶσιν προέτρεπε. Καὶ οὐκ ἦν συνδρομὴ καὶ βοηθεία ἐλπίς οὐδεμία. Καὶ τὸν ἵππον κεντήσας, δραμὼν, ἔββαδεν ἐνθα τὸ πλῆθος τῶν ἀσεδῶν ἤρχετο καί, ὥσπερ ὁ Σαρψὼν ἐπὶ τοὺς ἀλλοθόλους ἐποίει. Βρυχώμενος ὡς λέων καὶ τὴν ρομφαίαν ἐσπασμένην ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ, πολλοὺς τῶν πολεμίων ἀπέσφαξε. Καὶ τὸ αἶμα ποταμηδὼν ἐκ τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἔρρεεν».

Ἐνῷ δὲ ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ἐπιπτον οἱ λεοντόθυμοι ἐκείνοι συμμαχῶνται τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ θάνατος ἐξήπλωε τὴν πορφύραν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ σῶμα τοῦ ἥρωος, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας ὑπῆρξεν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀγῶνος.

Πέντε ἡδὴ ὥρας ἐπάλασε Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, τὰ πάντα ἐπιβλέπων, ἀπανταχοῦ προστρέχων, ἀγωνιζόμενος ὡς ὁ ἔσχατος τῶν στρατιωτῶν, μεστὸς λυθροῦ καὶ αἵματος, πελιδνός, κονισαλέος.

Οἱ περὶ αὐτὸν ὁλοὲν πίπτουν . . . Ἐκτὸς τῶν ρηθέντων, καὶ ὁ Καντακουζηνὸς καὶ πλείστοι τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν μετὰ χιλίων περίπου ἀνδρῶν.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπομονοῦται . . . Κεῖ τότε ἀνακράζει: «Οὐκ ἔσται τις τῶν Χριστιανῶν τοῦ λαβεῖν τὴν κεφαλὴν μου: Ἡ πόλις ἀλίσκεται καὶ ἐγὼ ζῶ ἔτι!»

Μόλις ἐπρόφθερε τὰς λέξεις ταύτας, τῶν Τούρκων τις ἐπλήγωσεν αὐτὸν κατὰ πρόσωπον. Ὁ Κωνσταντῖνος θανασίμως ἀντέπληξεν αὐτόν, ἀλλὰ τραυματισθεὶς ἐκ τῶν ὀπισθεν καιρίως ὑπ' ἄλλου Τούρκου, πίπτει καὶ ἀφίεται νεκρὸς μεταξὺ ἀπείρων νεκρῶν . . .

Ἐκεῖ, παρὰ τὴν πύλιν τοῦ Ρωμανοῦ, ὑπερασπιζόμενος τὴν πόλιν Κωνσταντῖνου τοῦ Μεγάλου, τὴν πρὸ δέκα αἰώνων ἀνεγερθεῖσαν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν τελευταίαν ἀπέδιδε πνοὴν ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. «Ἦν δὲ πᾶσα ἡ ζωὴ τοῦ αἰοδήμου ἐν βασιλεῦσιν καὶ γαληνοτάτου καὶ μάρτυρος τούτου χρόνοι τεσσαρῆκοντα ἑννέα καὶ μῆνες τρεῖς καὶ ἡμέραι εἰκοσί», λέγει ὁ Φραντζῆς.

Δὲν ἀπέθνησκεν ὡς αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, περιφρουρούμενος ὑπὸ σωματοφυλάκων καὶ ἐπιτελείου, ἀλλ' ὡς κοινὸς στρατιώτης, μέχρι τῆς ἐσχάτης στιγμῆς πολεμῶν ὡς ἥρωας, ὡς Ἕλληνας, διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ αἵματος ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τοῦ Γένους βρέχων τὸ ἔδαφος τῆς Πατρίδος . . .

Ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας πᾶσαι αἱ τάξεις τοῦ ἔθνους δὲν ἔπαυσαν θρηνωδοῦσαι διὰ στίχων διαφόρου ἐμπνεύσεως καὶ ἐν διαφόρῳ γλώσσῃ γεγραμμένων τὴν μοιοσίαν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ Γένους καὶ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλὰ πάντας ὑπερέβαλεν ὁ μέγας ποιητής, ὁ ἐπὶ τῷ δεινῷ παθήματι βαρυαλγὼν τὴν ψυχὴν, ὁ Ἑλληνικὸς Λαός.

Οὐδεὶς τῶν ἄλλων στιχουργῶν ἠδυνήθη τὸν ὑπὲρ πατρίδος θάνατον τοῦ Κωνσταντῖνου νὰ θρηνωδῇσιν ποιητικώτερον τοῦ ἀγνώστου λαϊκοῦ ὑμνωδοῦ, ὅστις ἔψαλλε τοὺς ἐμπνευσμένους στίχους:

Κλάψτε, ἀδέρφια Χριστιανοί, καὶ μαῦρα νὰ ντυθῆτε.

Τὸν βασιλῆά μας σκότωσαν, αὐτὸν τὸν Πατριολόγο, ποῦγε καρδιά τοῦ λιονταριεῦ καὶ δύναμι τοῦ δράκου.

Τρέξετε, ἀδελφία Χριστιανοί, στὸν ὅγιον Πατριάρχη, νάρθη μὲ τᾶγια θυμιάτα, νὰ κάμωμε τὸ ἔθδι.

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Καθ' ὃν χρόνον διεξήγето ἡ μεγάλη ἐπίθεσις ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ Λύκου, ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄρματα τοῦ σουλτάνου, ἡ ἀτυχὲς πόλις εἶχε προσδλῆθῃ συγχρόνως πανταχόθεν.

Ὁ ἀπειροπλήθης τουρκικὸς στρατὸς εἰσῶρμα ἦδ' αἰσῶν τῶν πυλῶν εἰς τὴν ἀλωθείσαν Κωνσταντινουπόλιν.

Πάντες σχεδὸν οἱ πρόμαχοι τῶν λοιπῶν τοῦ περιδόλου τμημάτων, καταβεδλημένοι ἐκ τῆς μακρᾶς πάλης καὶ ὑπὸ τοῦ τρομεροῦ ἀγγέλλματος τῆς ἐκπορθήσεως τῶν πυλῶν Ῥωμανοῦ καὶ Χαροῖας, προλαμβάνοντες τὴν ἐπικειμένην κίνδυνον, ἐξέφυγον, ἐπιζητούντες, ὥς ἡδύναντο, τὴν σωτηρίαν αὐτῶν, καὶ μεταξὺ τούτων καὶ ὁ Λουκᾶς Νοταρᾶς, ὅστις μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἐπανεληλυμένος εἶχεν ἀποκρούσει τὰς προσβολὰς τοῦ Ζαγανοῦ παρὰ ἐπὶ τοῦ Κερατίου κόλπον.

Ἡ ἐπακολουθήσασα σκηνὴ ὑπῆρξε φρικώδης. Καθ' ὃν χρόνον οἱ τελευταῖοι ἐκεῖνοι μαχθαὶ ἀπεμακρύνοντο ἐκ τοῦ τείχους καὶ τρέχοντες ἐπληθιάζον εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, συνεκρούοντο μετὰ τοῦ μεγίστου πλήθους τῶν κατοίκων, οἵτινες ἐν ἀπεριγρίπτῳ συγχύσει κατέφυγον πρὸς τὸν Κεράτιον, καθ' ὅσον τὸ φοβερὸν ἀγγεῖλον τῆς ἐπελάσεως τῶν Τούρκων ἐξήγειρε καθ' ἀπάσας τὰς συνοικίας τῆς πόλεως, καὶ τὰς μᾶλλον ἀπομακρυνόμενας, τρόμον ἀκαταδάμαστον. Ἀνθρώπινος χεῖμαρος ἐξ ἀμφότερων τῶν φύλων, πάσης ἡλικίας, πάσης τάξεως, ἐκυλίετο πρὸς τὸν λιμένα δι' ἀπασῶν τῶν ὁδῶν καὶ τῶν πλατειῶν. Βοὴ ἀπογνώσεως δαιμονία καὶ ἀτελεύτητος ἀκούετο ἐκβαλλομένη ὑπὸ τοῦ πανικοβλήτου ἐκείνου πλήθους...

Ἐπειδὴ δὲ τὰ πληρώματα τοῦ παρὰ τὰ τείχη τῆς Προποντίδος στόλου, τὰ ὅποια κατ' οὐδὲν εἰς τὴν ἀλωσιν συνετέλεσαν, καταλιπόντα τὰ πλοῖα αὐτῶν, εἰσώρμησαν ὡσαύτως εἰς τὰς πύλας τοῦ μέρους ἐκείνου, ἡ πόλις κατεκλύσθη οὕτω πανταχόθεν ὑπὸ ἀναριθμήτου πλήθους.

Τὰ πληρώματα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου — γράφει ὁ Βάρδαρος — βλέποντα ἐκ τοῦ καταστρώματος τῶν πλοίων τὴν ἀλλαγὴν ἐκείνην τῶν θηρῶν καὶ μεθύνοντα ὑπὸ χαρᾶς ἐξάλλου καὶ λυσσώδους δίξεως λαφυραγωγίας, ἐνέμενον μετὰ σπονδῆς πολὺν ἐνθουσιασμόν ἢ πρότερον εἰς τὴν ἀνάβασιν τῶν τειχῶν, τῶν ἐγκαταλειμμένων

ὑπὸ τῶν ἀμυντόρων αὐτῶν. Καὶ ἐγκατέλιπον τὰ πλοῖα αὐτῶν παρὰ τὴν ξηρὰν ἀνευ οὐδενὸς ἐπιβάτου, σπεύδοντα μανιωδῶς εἰς τὴν ξηρὰν, πρὸς ἀναζητήσιν χρυσοῦ, πολυτίμων λίθων καὶ ἄλλου πλούτου.

Τὸ τρίτον ρῆγμα, τὸ τῆς πύλης τῆς Σηλυδρίας, ἐκυριεύθη ἐξ ἐξόδου ὑπὸ Ἀλδανοῦ τινος μαχητοῦ τῶν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ Μωάμεθ, Ἐλιδε καλουμένου, ὅστις ἀργότερον ἔλαβε τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἡγετῆρος, ἡτοι ἀρχισταυλάρχου. Ὁ Πορθητὴς ἔδωκεν αὐτῷ, ὡς ἀμοιβήν, τὰ ἐν Ἱψωμαθείῳ παμμέγιστα κτίρια τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Στουδίτου. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τῆς ὥρας ταύτης, ἡ μονὴ αὕτη, μετατραπεῖσα εἰς μωαμεθανικὸν τέμενος, ἐκλήθη Ἱμεσάχορ.

Ἐν μέσῳ τῆς φοβερᾶς συγχύσεως καὶ ταραχῆς, ἥτις ἐπεκράτησε κατὰ τὰς ἀπαισίας ἐκείνας ὥρας τῆς ἐπελάσεως, οἱ πλείστοι τῶν ἐπικειμένων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ ἠδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν, οἱ τρεῖς Ἰταλοὶ ἀδελφοί, Παῦλος, Ἀντώνιος καὶ Τρωῖλος, ὁ λιμενάρχης Διέσος, ὁ Ἱερώνυμος Μοροζίνης, ὁ Τρεβιζάνος καὶ ἄλλοι, πάντες ξένοι, διότι, ἐκτὸς τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ, ἅπαντες οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἀρχηγοί, ἡρωϊκῶς μαχόμενοι, ἔπεσαν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

ἩΡΩΪΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ ΝΑΥΤΩΝ ΕΚ ΚΡΗΤΗΣ

Οἱ χρονογράφοι μετὰ θαυμασμοῦ ἀναγράφουσι τὸν ἡρωισμόν Ἑλλήνων ναυτῶν, ἐκ Κρήτης, ὡς εἶδομεν, διὰ τριήρεως προσελθόντων, πρὸ τῆς ἐνδράξεως τῆς πολιορκίας, πρὸς βοήθειαν τῆς ἀπειλούμενης πόλεως.

Τὸ πληρῶμα τοῦ πλοίου τούτου υπερήσπιζε τοὺς πύργους, τοὺς φέροντας τὰ ὀνόματα τῶν αὐτοκρατόρων Βασιλείου, Λέοντος καὶ Ἀλεξίου, παρὰ τὴν πύλην τοῦ Νεωρίου ἢ Ὠραίου πύλων (Μπαχτσέ-καπου). Ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἡμύνοντο οἱ γενναῖοι Κρητῆς, φονεύοντες τοὺς μετὰ λύσσης ἐπερχομένους ἐπιδρομεῖς. Ἐν ταύτῃ πολλαχόθεν εἰσρέουσιν οἱ Τούρκοι ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀλωσιν, οἱ Κρητῆς διατηροῦσι τὰς θέσεις τῶν καλεσμένων ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν νὰ παραδοθῶσιν, ἀφ' οὗ πᾶσα ἀντίστασις ἀποβαίνει ματαία, οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι τῆς ἡρωικῆς νήσου ἀπαντῶσι διὰ καταστρεπτικῶν βλημάτων τόξων καὶ

ἄλλων ὀπλῶν, διὰ φωνῶν ἐκδηλοῦντες τὴν ἀπόφασιν, ὅπως μέχρι τῆς ἐξαντλήσεως τῶν πυρομαχικῶν αὐτῶν ἀντιστῶσιν, ἐνδοξον προτιμῶντες θάνατον. Καὶ ὁλοὲν ἡ φρουρά αὐτὴ ἀποδεκατίζεται. Ἄλλ' οἱ ὀλίγοι ὑπολειφθέντες ἐξακολουθοῦσι τὸν ἀπέλπιδα ἀγῶνα...

Ὁ Πορθητὴς, εἰς ὃν ἀγγέλλῃ ἡ ἡρωικὴ τῶν εὐαριθμῶν ἐκείνων ἀμυντόρωγ στασίς, ἐθαύμασε τὴν γενναιοψυχίαν αὐτῶν καὶ «προσέταξε — λέγει ὁ Φραντζῆς — νὰ κατέλθωσι μετὰ συμβάσεως καὶ ὧσιν ἐλευθεροὶ αὐτοὶ τε καὶ ἡ ναὺς αὐτῶν καὶ πᾶσα ἡ ἀποσκευὴ ἣν εἶχον», προσλαμβάνοντες πᾶν το πολυτιμον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν μετὰ μεγίστης δυσκολίας ἐπεισθῆσαν οἱ Κρῆτες νὰ δεχθῶσι τοὺς τιμητικωτάτους ἐκείνους ὅρους, οἱ ὧν καὶ τὸν ἀφενκτον διέφευγον θάνατον.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΚ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΘΥΜΑΤΑ

Καθ' ὅσον ἐξενικῶντο οἱ ὑπερασπισταὶ τῶν τειχῶν, τόσον νύξανε τὸ πλῆθος τῶν εἰς τὴν πόλιν εἰσδρμώντων Τούρκων.

Κατ' ἀρχάς, μετὰ προφυλάξεως καὶ βραδέως προῦχώρουν οἱ ἐπιδρομαῖς, φοβούμενοι ἐνέδρας ἐν αὐτῇ τῇ πόλει. Πράγματι, καίπερ ἐξ ἀρχῆς γινώσκοντες τὸ ὑποδεέστερον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀμυνομένων, δὲν ἠδύναντο ὁμῶς νὰ φαντασθῶσιν, ὅτι ἡ Κωνσταντινοῦπολις, ἡ πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντίου, δὲν εἶχεν ἄλλας δυνάμεις, πλὴν τῶν ἥδη παρὰ τὰ τείχη ἀγωνισθέντων, καὶ ὑπελόγιζον, ὅτι τοῦλάχιστον πεντήκοντα χιλιάδες ἐνόπλων παρέμενον ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς ἀναμενομένης ἀντιστάσεως, μετ' ἐκπλήξεως εἶδον, μετ' οὐ πολὺ, ὅτι μόνον πρόχειρα θύματα εἶχον ἐνώπιον αὐτῶν !...

Καὶ ποῖα ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα ἐκ τοῦ λαοῦ θύματα :

Ἡ ἐκκλησία τῆς ὁσιομάρτυρος Θεοδοσίας, τὸ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα, τὸ σημερινὸν Γκιουλ Τζαμισί, τὸ ὁρώμενον ἀπὸ τοῦ Κερατίου Κόλπου, ὑπερθεν τοῦ Ἀγιά-Καποῦ, ἦτο κατάμεστον Χριστιανῶν τῶν δύο φύλων, οἵτινες εἶχον διανυκτερεύσει προσευχόμενοι, ἱκετεύοντες τὴν ἁγίαν νὰ σώσῃ τὴν πόλιν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἐνοικοῦντας. Κατὰ τὴν 29 Μαΐου ἑορτάζεται, ὡς ἐλέχθη, ἡ μνήμη τῆς ὁσιομάρτυρος. Ἀμα τῇ πρωΐᾳ, γυναῖκες πολλαί, παρθένοι ἰδίᾳ, ἐν ἑορτασίμῳ περιβολῇ, φέρουσαι λαμπάδας, θυμιάματα καὶ ρόδα, μετέβησαν, εἰς προσκύνησιν, εἰς τὸν ναόν.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, γνωσθέντος, ὅτι οἱ Τούρκοι εἰσέβαλον εἰς τὴν πόλιν, ἡ πολυπληθὴς ἐκείνη λιτανεία τῶν Χριστιανῶν ἐξώρμησεν ἐκ τοῦ ναοῦ περίτρομος, τροχάδην βαίνουσα πρὸς τὴν πλατεῖαν, πιθανῶς τὸ σημερινὸν Βεῤῥᾶ, ὁπότε εὗρέθη ἀντιμέτωπος πρώτου τινὸς στίφους ἀγρίων ἐπιδρομῶν, οἵτινες, εἰσδρμήσαντες διὰ τοῦ τείχους, εἰσέδρεον εἰς τὴν πόλιν.

Δίκην δαιμόνων οἱ Γενίτσαροι ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ πλῆθους ἐκείνου. Οἱ γέροντες καὶ αἱ γυναῖκες ἐσφάγησαν αὐτοστιγμῇ. Αἱ νεανίδες καὶ οἱ παῖδες ἀχμαλωτίσθησαν. Τὴν αὐτὴν ὑπέστησαν οἰκτρὰν τύχην καὶ οἱ ἐν τῷ ναῷ ἐναπολειφθέντες.

Ἡ ἐκκλησία ἦτο χάριν τῆς ἑορτῆς κεκοσμημένη διὰ ρόδων, ἐντεῦθεν δὲ διετήρησε τὸ νέον αὐτῆς ὄνομα Γκιουλ Τζαμισί, ἥτοι Τέμενος τῶν ρόδων.

ΣΦΑΓΑΙ, ΕΒΑΝΔΡΑΠΟΛΙΣΜΟΙ, ΛΕΗΛΑΣΙΑΙ

Μισμὲθ ὁ Β', πρὸ δύο ἡμερῶν, εἰς τὸ πρὸς τὸν στρατὸν διάγγελμα αὐτοῦ, μεταξὺ ἄλλων ἔλεγε :

«Καὶ ἡμέραις τριδὴν ἡ πόλις πᾶσα ὑμῖν ἔσται καὶ εἴ τι ὃ ἂν σκυλεύσῃτε καὶ εὔρητε, χρυσίου καὶ ἀργυρίου θεσθός, καὶ ἱματισμόν, αἰχμαλώτους τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, μικροὺς τε καὶ μεγάλους, οὐδὲς δυνηθεῖν ὑμῖν αὐτοὺς αἰτῆσαι ἢ τι ἐνοχλῆσαι εἰς οὐδέν».

Αἱ ἐπευφημιῶν καὶ ἀλαλαγμῶν ὑπεδέχθη τότε ὁ στρατὸς τὸ διάγγελμα ἐκεῖνο καὶ τὴν ἐπισήμως γενομένην ἐπαγγελίαν περὶ τριημέρου δηρώσεως καὶ αἰχμαλωσίας.

Ἡ ὥρα τῆς ἐκτελέσεως ἐπῆλθεν ἐπὶ τέλους !

Ἡ τάλαινα πόλις εὗρίσκετο ἥδη εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Πορθητοῦ...

Τὰ ἐπισυμβάντα ἐν ἀπάσαις ταῖς συνοικίαις τῆς μεγάλης πόλεως ὑπερβάλλουσιν ὑπὸ ἐποψὴν φρίκης πᾶσαν φαντασίαν, πᾶσαν περιγραφὴν...

Ὁ πανικός, ὁ ἐπακολουθήσας πᾶντα εἰς τὴν εἰσέλασιν τῶν πρώτων τουρκικῶν στίφῶν, ὑπῆρξε καταπληκτικὸς καὶ φρικτός.

Ἐν μέσῳ ὁλοθυγμῶν, κραυγῶν, ἱκεσιῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους, τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων πάσης τάξεως καὶ ἀμφο-

τέρων τῶν φύλων ὥρμα ἀκατάσχετον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ λιμένος, ἐλπίζον νὰ διασωθῇ ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν ἢ ἰταλικῶν πλοίων. Ἐκ τῆς σπουδῆς πολλοὶ ἐξωθοῦντο εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγοντο.

Ἀλλ' οἱ πυλῶροὶ τῶν τειχῶν, βλέποντες τοὺς Χριστιανοὺς καταλείποντας τὴν πόλιν ἀπροσάτευτον καὶ ὑπ' ὄψιν ἔχοντες χρησμόν λαϊκόν, καθ' ὃν «οἱ κάτοικοι, ἐπιστρέφοντες ἐκ τῆς παραλίας εἰς τὴν πόλιν, εὐχερῶς τὸν ἐχθρὸν θ' ἀπεδίωκόν», παρημποδίζον τοὺς φεύγοντας καὶ ἐν τέλει, κλειδῶσαντες τὰς πύλας, ἱρρίψαν τὰς κλεῖς ἐξω τῶν τειχῶν, εἰς τὴν θάλασσαν.

Παρακωλυομένης οὕτω τῆς ἐξόδου, οἱ συρρέοντες, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία, ὀπισθοδρομήσαντες, ὥρμησαν νὰ προφυλαχθῶσιν ἐντὸς τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ἰδίᾳ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Γυναῖκες, ἀφ' ἑτέρου, κατὰ ἑκατοντάδας, ἐκκλησιαζόμεναι ἢ γονυκλιναῖς ἐνώπιον τῶν ἱερῶν εἰκόνων τῶν οἰκιῶν αὐτῶν, μόλις διαλαλήθη ἡ ἄλωσις τῆς πόλεως, ἤρχισαν πρὸς τὰ ἐξω τρέχουσαι παραφύρως καὶ ἐν φρικτῷ τρόμῳ κραυγάζουσαι μετὰ ὀλολυγμῶν. Καὶ κατέκλυσαν τὰς ὁδοὺς, ὥσπερ εἶχεν ἐξώσει αὐτὰς ἐξαπίνης σεισμὸς δεινός. Αἱ φρικτῶδεις αὐτῶν κραυγαὶ ὀδυνήσαν ἀπετέλουν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς χαρμολύτους ἀλαλαγμοὺς τῶν ἐπιδρομῶν, οἵτινες, δίκην ἀγρίων θηρίων, ἐπέπιπτον κατ' αὐτῶν, σφάζοντες, βιάζοντες ἢ ἐξανδραποδίζοντες τὰ δύστυχα θύματα...

Μεταξὺ τῶν μετὰ τῆς μεγίστης ὁρμῆς εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν ἐκτιδιδομένων, ἦσαν οἱ ναῦται τοῦ τουρκικοῦ στόλου, οἱ εἰσδρομήσαντες, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν πόλιν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πύλαι εἶχον ἀνοίξει πλέον καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιδρομῶν ἐπέπιπτε κατὰ τῆς λείας, οἱ ναῦται, ἵνα μὴ ὑστερήσωσι τῆς συμμετοχῆς τῶν λαφύρων, ἤρχισαν ἀμέσως λαφυραγωγοῦντες τὰς πρὸ αὐτῶν οἰκίας. Τοῦτο δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν σωτηρίαν πολλῶν, ἰδίᾳ Ἰταλῶν, οἵτινες κύκαίρησαν νὰ σωθῶσιν ἐπὶ τῶν πλοίων.

Ἐπὶ μακρὸν τὰ πληρώματα τῶν Ἰταλικῶν τούτων πλοίων, τῶν συνεδωρευσμένων ὀπισθεν τῆς ἀλύσεως, εἶχον βοηθήσει τοὺς προμάχους τοῦ τείχους ἐν τοῖς περὶχωροῖς τῆς σημερινῆς ἀκρας τοῦ Σεραίου, ἀποπειρώμενα νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς Τούρκους ναῦτας ἀπὸ τῆς ἐπὶ τὰ τεῖχη ἀναβάσεως. Ἀλλὰ, βλέποντες οἱ Ἰταλοί, ὅτι πᾶσα ἀντίστασις ἀπέβαινε πλέον ἀνωφελής, καὶ μεριμνῶντες περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν σωτηρίας, ἔσπευσαν, ὡς ἐλέχθη, νὰ διαπραιωθῶσιν εἰς Παλατῶν.

Περὶ τῆς τύχης τῶν τελευταίων κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ τείχους προμάχων, ὁ Δούκας γράφει :

«Καὶ οἱ μὲν προτοῦ τὴν οἰκίαν καταλαβεῖν ἤχημαλῶτιζοντο, οἱ δὲ τὰς αὐτῶν οἰκίας καταλαβόντες ἐρήμους παίδων καὶ γυναικὸς καὶ πραγμάτων εὗρισκον, καὶ αὐτοὶ προτοῦ στοναχῆσαι καὶ κλαῦσαι, ἐδεσμοῦντο τὰς χεῖρας ὀπισθεν. Ἄλλοι, ἐρχόμενοι εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, εὗρισκον τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα ἥδη ἀπαγόμενα καὶ συνεδένοντο καὶ ἐδεσμοῦντο σὺν τοῖς φιλότατοις καὶ τῇ συζύγῳ, τοὺς δὲ γέροντας, τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ, τοὺς μὴ δυναμένους ἐξελθεῖν ἢ διὰ νόσου ἢ διὰ γήρους, πάντα καὶ πᾶσας ἀνηλεῶς ἐσφαττον. Τὰ βρέφη τὰ ἀρτιγέννητα ἐν ταῖς πλατείαις ἔρριπτον...»

«Διὰ τίνων λέξεων — γράφει ὁ Σλουμπερτζέ — νὰ περιγράψωμεν τὸν φρικτὸν παϊκὸν τῆς ὅλης μεγίστης πόλεως, τὴν φοδερὰν ἀφύπνισιν τοῦ Χριστιανικοῦ ἐκείνου πλήθους, ὅπερ τὴν προτεραιάν ἀκόμη ἐδουκαλίζετο ὑπὸ κενῶν ἐλπίδων, τὸν τρόπον τῶν γυναικῶν, κομψῶν, πλουσιῶν, ἐνίων δὲ καὶ ἐπιφανῶν, αἵτινες ἐξαίφνης, ἐν μιᾷ στιγμῇ εὗρισκοντο ἀντιμέτωποι τῶν δαιμόνων ἐκείνων : ... Ἐκάστη ἀγυιά, ἐκάστη πλατεῖα, ἦτο θέατρον ἀπαισίου μυσαρῆς σκηνῆς φρίκης καὶ ἀγωνίας... Ἡ εἰσέλασις τοῦ στρατοῦ, ἡ πρὸς τὰ πρόσω, εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς πόλεως εἰσδρομῆς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἐπὶ τοσοῦτον αἰφνιδια, ἐπὶ τοσοῦτον δεινῇ, ὥστε ἀδύνατος κατέστη ἡ ἀντίστασις. Καὶ τοῦτο παρὰ τὰς προβλέψεις τῶν Τούρκων. Δὲν ἠδύναντο οὗτοι νὰ φαντασθῶσιν, ὅτι μόνοι ὑπερασπισταὶ τῆς παμμεγίστης πόλεως ἦσαν οἱ ἐλάχιστοι ἐκεῖνοι, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχον ἀνταγωνισθῇ καθ' ὅλην τὴν νύκτα, παρὰ τὰ τεῖχη. Καὶ ἡ ματαιοφροσύνη αὐτῶν ἐπιτρώσκετο ὑπὸ τῆς βεβαιώσεως τοῦ ὀλιγαριθμοῦ τῶν ἀμυντόρων.

«Καὶ ἤρχισαν ἀμέσως, ἅμα τῇ εἰς τὴν πόλιν εἰσόδῳ, σφάζοντες ἀδιακρίτως τοὺς προστυχόντας, πρὸς κορεσμόν τῶν ἐκδικητικῶν αὐτῶν παθῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πόθου νὰ προλάβωσι πᾶσαν ἐνδεχομένην ἀντίστασιν... Μόνον δὲ βραδύτερον ἤρχισαν προβαίνοντες μετὰ τινος ἐπιλογῆς, ἐπιφυλάσσοντες τὸ ἄνθος τῶν κατοίκων εἰς ἐξανδραποδισμόν».

Ἡ τρομερὰ αὕτη σφαγὴ, ἣν μετ' ἐκφράσεων δεινότητος φρίκης περιγράφουσι πάντες οἱ αὐτόπται μάρτυρες τῆς Ἀλώσεως, ἐπλήρου τὴν ἀτυχῆ πόλιν τῆς βοῆς τοῦ σπαραγμοῦ. Ὁ φόνος ὑπῆρξε

πράγματι φοβερός, ἀληθῆς τουρκικὴ σφαγὴ μετὰ τὴν ἐξόδον, ἐν συνδυασμῷ πρὸς ὁμότητας φρικιαστικῆς.

Οἱ ἀπειράριθμοι ἐπιδρομεῖς, μεθύνοντες ὑπὸ τοῦ θοιάμβου τῆς νίκης, ἐξηγριωμένοι ὑπὸ τοῦ προσφάτου καμάτου τῆς νυκτὸς ὡς καὶ ὑπὸ τῶν σκωμμάτων, δι' ὧν ἐξηρέθιζον αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν τειχῶν ἐπὶ πλείστας ὁσας ἡμέρας οἱ πολιορκούμενοι, δὲν ἐφείδοντο οὔτε παιδῶν, οὔτε ἱερῶν, οὔτε μοναχῶν. Ἡ καταστροφὴ ἦτο καθολικὴ, καὶ διήρκεσεν ἀπὸ τῆς πρωίας, ὅτε εἰσῆλθεν ὁ στρατός, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀναριθμήτου καὶ ἀγρίου πλήθους τῶν μὴ μαχίμων, μέχρι τῆς μεσημβρίας. Ἀπέβη δὲ μία τῶν φρικωδεστέρων σκηνῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Πάντες ὅσοι ἐπεφάνοντο ἐν ταῖς ὁδοῖς, πάντες ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους τὸ μαινόμενον πλῆθος εὗρισκεν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, ὅπου πρὸς λαφυραγωγίαν εἰσῆρχετο, ἀνηλεῶς ἀπεκτείνοντο.

Ὁ Φραντζῆς λέγει: «Οὐδαμῶς ἢ γὰρ ἐν τισὶ τόποις ἐκ τῶν νεκρῶν διεφαίνετο».

Οἱ ΤΟΥΡΚΟΙ ΕΝ Τῇ ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Παρακωλυθείσης, ὡς εἶδομεν, τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν ἐξόδου, οἱ πανικόβλητοι κάτοικοι τῆς δυστήνου πόλεως, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία, ὤρμησαν, ὡς πρὸς ἄστυλόν, ἐντὸς τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ἰδίᾳ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλος ὑπῆρχε λόγος τῆς εἰς τὸν παρμέγιστον ναὸν θυροφῆς τῶν κατοίκων.

Ὁ Δούκας λέγει, ὅτι τὸ πλῆθος συνέρρευεν εἰς τὸν Ναὸν ἐκεῖνον, διότι ἐπίστευον εἰς προφητεῖαν τινά, καθ' ἣν οἱ Τούρκοι θὰ κυριεύσωσι μὲν τὴν Πόλιν καὶ θὰ κατακόψωσι τοὺς Ἕλληνας κατοίκους αὐτῆς, ἀλλὰ θὰ σταματήσωσιν εἰς τὸν κίονα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, τὸν σημερινὸν Κεκαυμένον κίονα. Διότι τὴν στιγμὴν ἐκείνην θὰ κατήρχετο ἐξ οὐρανοῦ ἄγγελος, φέρων ρομφαίαν, καὶ θὰ παρόιδε τὴν βασιλείαν, σὺν τῇ ρομφαίᾳ, εἰς ἄνδρα ἀνώνυμον, ἀπέριτον καὶ πενιχρόν, ἰστάμενον παρὰ τῷ κίονι, ἀναθέτων εἰς αὐτὸν νὰ ἐκοιμήσῃ τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου. Καὶ τότε οἱ Τούρκοι θὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν, οἱ δὲ Χριστιανοὶ θὰ καταδιώξωσιν αὐτοὺς ἐξω τῆς πόλεως, ἐκδιώκοντες αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τῆς

Δύσεως καὶ ἀπὸ τῶν τῆς Ἀνατολῆς μερῶν, ἄχρις ὁρίων Περσίας, ἐν τόπῳ καλουμένῳ Μονοδενδρίῳ.

Εἰς τοιαύτην πιστεύοντες προφητείαν οἱ Χριστιανοί, συνεισωρεύθησαν ἐκεῖ, παρὰ τὸν κίονα. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ἀγγελθέντος, ὅτι οἱ Τούρκοι, ἐκπορθήσαντες τὴν πόλιν, εἰσέρρεον ἐντὸς αὐτῆς, σφάζοντες καὶ ἐξανδραποδίζοντες, ἐξώρμησαν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ἐλπίζοντες, ὅτι θὰ σεβασθῶσιν οἱ ἐπιδρομεῖς τὰ ἱερὰ ἄστυλα, ἢ προσδοκῶντες ἐκ θαύματος ἐπέμβασιν.

Ἄπας ὁ ἀπέραντος ναὸς ἐπληρώθη κόσμου, ἄνω, κάτω, καὶ εἰς τὰ προαύλια καὶ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ. Αἱ ὀνομασταὶ χαλκαὶ πύλαι ἐκλείσθησαν, καὶ ἐν μέσῳ κλαυθμῶν καὶ θρήνων ἐδέοντο πάντες καὶ πᾶσαι τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν καὶ τῆς πόλεως, ἐνῷ ἑκατοντάδες ἱερῶν, φερόντων τὰ ἐπίσημα αὐτῶν ἄμφια, ἐτέλουν τὴν τελευταίαν, φεῦ! λειτουργίαν. . .

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ Τούρκοι, λεηλατοῦντες, πυρπολοῦντες καὶ σφάζοντες, ἐφθασαν εἰς τὸν ναόν, καὶ εὐρόντες τὰς πύλας κεκλεισμένας, ἐτυπτον αὐτάς, πρὸς διάρρηξιν, διὰ πελέκεων.

Προηγούντο Γενίτσαροι. Πολλοὶ τούτων ἐγνώριζον ἤδη, ὅτι ἡ μεγάλη ἐκκλησίᾳ περιελάμβανε χιλιάδας πλουσίων προσφύγων, ἀξίων αἰχμαλωτισμοῦ, πάντες δὲ οἱ ἄλλοι ἠλκύοντο ὑπὸ τοῦ προαιωνίου ἀνὰ σύμπασαν τὴν Ἀνατολὴν διαδεδομένου θρύλου περὶ ἀπείρου θησαυροῦ, ἀποκειμένου ἐν τῷ περιωνύμῳ ἱερῷ τῆς ὑψηλίου.

Τὰ στίφη, αἰμόφυρτα ἐκ τοῦ φόβου τῶν προηγουμένων θυμάτων, κατέδειον τὰς πύλας, παταγωδῶς πλήττοντα αὐτάς διὰ τῶν πελέκεων. Φρικώδεις στιγμαί. . . Εἰς ἑκάστον κτύπον βροντοδέστεροι ἀντήχουν οἱ θρήνοι τῶν μητέρων, τῶν παρθένων. . . αἱ δεήσεις τοῦ ἱεροῦ κλήρου. . .

Αἰφνης, φωνὴ ἰσχυρὰ ἐγεγρεῖσα, ἐπέβαλε σιγὴν.

«Ὅσοι πιστοί, παύσατε τοὺς θρήνους καὶ ἀκροάσθε τῶν λόγων μου».

Ἡ φωνὴ αὕτη ἦτο ἡ τοῦ μοναχοῦ Γενναδίου (τοῦ μετέπειτα Πατριάρχου ἀναγορευθέντος). Ἐπὶ τοῦ ἁμδωνος ἰστάμενος οὗτος, τὰς χεῖρας τεταμένας εἶχεν ὑπεράνω τοῦ ἀναριθμήτου ἐκείνου πλήθους. Ὅποτε δὲ ἔπαυσαν οἱ θρήνοι καὶ ἀπαισίως ἀντήχουν μόνον τῶν πελέκεων οἱ κτύποι, ἐξηκολούθησε διὰ φωνῆς ἐπιβλητικῆς :

«Ἀδελφοί! Μετὰ τοσούτων αἰώνων ὑπαρξιν, ἡ Αὐτοκρατορία

τῶν Ἑλλήνων κρημνίζεται. . . Ἀλλ' ἐὰν κατέπεσαν τὰ σύμβολα, ἐὰν κατεβλήθη ἡ ἀρχὴ, ἡ Παναγιωτάτη θρησκεία τῶν Ἑλλήνων, μὰ τὰς πολλὰς καὶ παντοίας δυστυχίας μας, μὰ τὸ ἀθῶον αἷμα, τὸ ὁποῖον ἐχύθη καὶ μέλλει νὰ χυθῇ, οὐδὲ κατεβλήθη, οὐδέ, ἕως ὑπάρχουσιν οὐρανὸς καὶ γῆ, θέλει καταβλήθῃ! Τὰ προσκυνήματά σας ἀλλάσσουν θέσιν, τὸ ἱερὸν τοῦτο θυσιαστήριον μετατοπίζεται, ἀλλ' ἡ πίστις, ἡ μέλλουσα νὰ σᾶς σώσῃ, θὰ διαφυλαχθῇ, παρὰ τοὺς ἀνηκούστους κινδύνους. Τὴν πίστιν σας τηρήσατε, ἀδελφοί, τὴν πίστιν σας, τὸν ἀνεκτίμητον αὐτὸν προνομικὸν θησαυρόν, τὸν ὁποῖον ἕως οὗ κατέχετε, Πύλαι Ἰδοὺ καθ' ὑμῶν οὐ κατισχύουσιν! Λοιπόν, ἀδελφοί, παυσάμενοι τοὺς θρήνους, ὑπακούσατε μετὰ θρησκευτικῆς μεγαλοψυχίας καὶ εἰς ταύτην τὴν βουλὴν τοῦ Ὑψίστου. Ναι μὲν γινόμεθα αἰχμαλῶτοι, ἀλλὰ θέλομεν εἶσθαι ἐλεύθεροι ἐν πνεύματι Κυρίου. Γινόμεθα, ἀληθῶς, ταπεινοί, ἀλλ' ἐλεύσεται καιρὸς, ὅτε θέλομεν πάλιν ἐπαρθῇ. Ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν. Ἀκούσατε τί ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ ἁγίου βήματος φωνεῖ: «Ἐρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ὑμεῖς οὖν λύπην μὲν νῦν ἔχετε, πάλιν δὲ ὀφθαλμοὶ ὑμᾶς καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἶρει ἀφ' ὑμῶν».

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους τοῦ μοναχοῦ, ὁ λαὸς δὲν ἐθρήνησε πλέον. . . Γονυκλινῆς προσπύχεται. . .

Ἀλαλαγμὸς τὰς σιγῆς κατέπαυσε προσευχᾶς. Οἱ Τοῦρκοι, διαρρήξαντες τὰς πύλας, εἰσώρμησαν ξιφῆρεις εἰς τὸ ἐνδόν.

Φρικαλέαι τότε ἐξεκλήθησαν σκηναί, ἐκ τῶν ἀγριωτάτων τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, τὰς ὁποίας αἰμαδούσῃ τῇ καρδίᾳ περιγράφουσιν ἐν λεπτομερείαις οἱ ἱστορήσαντες τὰ τῆς Ἀλώσεως. Σφαγαὶ ὀλικάαι σχεδὸν δὲν ἐγένοντο. Οἱ σφαγεῖς εἶχον κορεσθῇ. Τὴν λαγνείαν αὐτῶν ἐπρόκειτο τὴν δὲ ἐπιδρομὴν νὰ κορέσῃ καὶ νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς λαφυραγωγίας καὶ αἰχμαλωτίσεως.

Ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν οἱ δαίμονες ἐκεῖνοι ἐπέπεσον κατὰ τοῦ ἀόπλου ἐκείνου πλῆθους, ὁλολύζοντος ἐκ τῆς φρίκης. Οἱ νέοι, ὕψις καὶ ὠραῖοι, αἱ καλλίμορφοι παρθένοι, ἀπεγυμνώθησαν πᾶντα καὶ ἐδέθησαν, ἐνῶ οἱ προδεδηκότες, ἀπογυμνούμενοι, ἐφανεύοντο. Οἱ δυστυχεῖς, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά, ἀπῆγοντο κατὰ μακρὰς σειράς. Διὰ τὴν πρόσδεσιν αὐτῶν μετεχειρίζοντο οἱ Τοῦρκοι τοὺς τελαμῶνας αὐτῶν, τὰς ζώνας, τὰ πετραχήλια τῶν ἱερῶν, τὰ σχοινία τῶν σκηνῶν, τοὺς χαλινούς τῶν ἵππων καὶ καμήλων. Καὶ

συνεκρούοντο πρὸς ἀλλήλους χάριν περικαλλῶν παρθένων, ἀντερίζοντες διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς λείας. . .

Προσέδεσαν τὰ θύματα εἰς μακρὰς πομπάς, δεσπότας ἅμα καὶ θεράποντας, ἱεράρχας μετὰ ταπεινῶν ἐργατῶν, τὸν γέροντά παρὰ τὴν νεαράν παρθένον, τὴν καλογραῖαν παρὰ τὸν ἐφηβόν, τὴν πατρικίαν παρὰ τὸν μοναχόν. Καὶ ὤθουν αὐτοὺς ἐν σπουδῇ, ἵνα προλάβωσι νέας ἐποφθαλμιάσεις, ἐπείγόμενοι συνάμα νὰ συγκροτήσωσι νέους ἀνδραπόδων ὀμίλους.

Οἱ πλεῖστοι καὶ αἱ πλεῖσται τῶν αἰχμαλώτων ἀπογυμνούμενοι, ὥς ἐλέχθη, τῶν πολυτίμων ἐνδυμάτων, ἀπῆγοντο ἐντελῶς γυμνοί. . . Πολλοὶ καὶ πολλὰ αἱματηρὰ ἔφερον ἵχνη τῶν βιαιοπραγιῶν τῶν δημίων αὐτῶν. . .

Καὶ ἀφ' οὗ ἐξώθησαν τοὺς αἰχμαλώτους μετὰ κτηνώδους βίας, ὅπως μεταφέρωσιν αὐτοὺς εἰς τὰ πλοῖα ἢ εἰς τὰς ἀγοράς, νέα ἤρχισε σκηνὴ ἐρημώσεως καὶ καταστροφῆς. Ἐπικολούθησεν ἡ λαφυραγωγία τοῦ περιλαλήτου ναοῦ, ἐν ᾧ ἀπὸ αἰώνων μακρῶν ἐστοιβάζοντο οἱ θησαυροί, οἱ συσσωρευμένοι ὑπὸ γενεῶν ὄλων. Ἀπαντα ἐκεῖνα τὰ θαυμάσια καλλιτεχνήματα ἐθραύσθησαν, κατεστράφησαν, ἐλαφυραγωγῆθησαν ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν, ἀπαράμιλλα ἄμφια, λειψανοθήκαι καὶ ἅγιοι εἰκόνες, κηροπήγια κατὰ χιλιάδας, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀπαστράπτοντα ἐκ μαργαριτῶν καὶ λίθων πολυτίμων.

Γάλλος ἱστορικός ὡς ἐπομένως περιγράφει τὰ ἐν τῷ Ναῷ διαπραχθέντα :

« . . . Τὰ σελπίσματα, κρότος συγκεχυμένος κλαγγῆς ὀπλῶν καὶ κραυγῶν, διὰ χιλίων παραθύρων ἀπαισίσως εἰσεβάλλον εἰς τὸν ναόν, καὶ μετ' οὗ πολὺ ἀντήχησαν οἱ κτύποι τῶν πελέκεων ἐπὶ τῶν ὀρειχαλκίνων πυλῶν. Τότε ὁ ἀπειροπληθὴς ἐκεῖνος λαὸς ἤσθάνθη τὸν παγετὸν τοῦ θανάτου καὶ ἀνέθηκεν ἑαυτὸν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. . . Αἱ θύραι θραυσθεῖσαι ἢ ἐξαχθεῖσαι ἐκτὸς τῶν στροφίγγων, ἀνετράπησαν, καὶ στίφος ἀγρίων Γενιτσάρων, Σπαχίδων, ρυπαρῶν ἐκ τοῦ κονιορτοῦ καὶ τοῦ αἵματος, προσέβησαν. Μόλις οἱ φοβεροὶ ἐκεῖνοι τὴν ὄψιν ἄνδρες ἀπέδλεψαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μεγάλου ναοῦ, φεγγοβολοῦντος ἐκ τῶν θησαυρῶν, ἐξέβαλον κραυγὰς θαυμασμοῦ καὶ θριάμβου, καὶ εἰσώρμησαν ὡς χεῖμαρρος μανιώδους. Οἱ μὲν ἐρρίθησαν κατὰ τῶν παρθένων, τῶν γυναικῶν, τῶν πατρικίων, αἰχμαλώτων πολυτίμων, οἵτινες ἤμθαν εἰς ἐκ τοῦ τρόμου ὥρεγον αὐτομάτως τὰς χεῖρας πρὸς τὰ σχοινία καὶ τὰς ἀλύσεις· οἱ δὲ ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς ἐκ-

κλησίας. Τὰ θησαυροφυλάκια διηρπάγησαν, οἱ ἐξ ἐλεφαντόδοντος σταυροὶ κατεθρυμματίσθησαν, τὰ μωσαϊκὰ, ἐκκληθέντα ὡς πολυτίμοι λίθοι, ἐξεκολλήθησαν διὰ ξιφῶν, καὶ κατέπεσαν εἰς βροχὴν ἀπαστράπτουσαν ἐντὸς τῶν καφτανίων καὶ τῶν μανδύων, ἅτινα ἐκράτουν ἀνεωγμένα κάτωθεν αὐτῶν· οἱ μαργαρίται τῶν διαφόρων σκευῶν, ἔξαχθέντες ἐκ τῆς σφενδόνης διὰ τῆς αἰχμῆς τῶν ἐγχειριδίων, ἀνεπλήθησαν καὶ διὰ ὀνυμάτων καὶ διαξιφισμῶν διηρμίσθηθησαν· ἡ ἁγία τράπεζα, οἱ θρόνοι, ὁ ἄμβων, τὰ ὀρύφρακτα τῶν χορῶν ἀπεγυμνώθησαν καὶ κατεθραύσθησαν. . . Καὶ ἐξηκολούθουν νὰ εἰσβάλλωσιν εἰς τὴν ἐκκλήσιαν κατὰ κύματα αἱματῶδη τὰ ἀσιατικά στίφη. . . Λαφυραγωγοί, ἀποθηριωθέντες πλέον, φέροντες τίδρας καὶ ἄμφια ἱερὰ, ἐξώθουν σείρας αἰχμαλώτων, δεσμευμένων δι' ἀρχιερατικῶν στολῶν ἐν μέσῳ καμήλων καὶ ἵππων, καταφόρων ἐκ λαφύρων, καταπατούντων Εὐαγγέλια καὶ εἰκόνας. Καὶ ὄργια ἀκατανόμαστα μαινοῦσι τὸ ἱερὸν ἄστυλον καὶ ἀντιχουσίην ὠρυγμοὶ θριαμβοῦ καὶ ἀσελγείας, ἀπειλαί, χρεμετισμοί, καγχαρμοί, ὀλοφυρμοὶ τῶν θυμάτων. . .

«Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ξένον — γράφει ὁ Φραντζίης — καὶ θρηνοὺς πολλοὺς καὶ ποικίλους, καὶ ἀμετρήτους ἀνδραποδισμοὺς, τῶν εὐγενῶν ἀρχουσῶν καὶ παρθένων καὶ ἀφιερωμένων τῷ Θεῷ θυρομένων διὰ τῶν ἐθειρῶν καὶ κόμων καὶ πλοκάμων τῆς κεφαλῆς ἐξώθεν τοῦ Ναοῦ μετὰ ὀδυρμῶν ἀνηλεῶς, τὴν βοήν καὶ κλαυθμὸν τῶν παιδίων, τὸ φοικῶδες καὶ ἀκουόμενον τίς διηγῆσεται; Ἦν ὁρᾶν τὸ θεῖον αἷμα καὶ σῶμα Χριστοῦ κατὰ γῆς χεόμενον, καὶ τὰ τιμαλῆϊ δοχεῖα τούτου ἀρπάζοντες τὰ μὲν διέθραυον, τὰ δὲ σῶα ἐνεκολλοῦντο καὶ τοὺς ἐγκεκοσμημένους κόσμους ὁμοίως ἐποιοῦν, καὶ τὰς ἁγίας εἰκόνας μετὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθων πολυτίμων καταπατοῦν, καὶ τοὺς κόσμους αἶροντες, κλίνας καὶ τραπέζας ἐποιοῦν, καὶ μετὰ τῶν ἱερατικῶν στολῶν καὶ ἐνδυμάτων τῶν ἐκ συρικῶν καὶ χρυσοῦφάντων ὄντων τοὺς ἵππους ἐσκέπαζον, καὶ ἄλλοι ἐπ' αὐτῶν ἤσθιον καὶ πολυτίμους μαργάρους τῶν ἁγίων κειμηλίων ἀναρπάδιστους ἐποιοῦν, τὰ ἁγία λείψανα καταπατούντες καὶ ἕτερα ἀνοσιουργήματα πλείστα ἐποιοῦν ἄξια θρήνου οἱ τοῦ ἀντιχριστοῦ πρόδρομοι. . . Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν παμμέγιστον ἐκεῖνον ναὸν καὶ θεϊότατον τοῦτον Θεοῦ σοφίας, τὸν οὐρανὸν τὸν ἐπίγειον, τὸν θρόνον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τὸ Χερουδικὸν ὄχημα καὶ στερέωμα δεύτερον, τὴν Θεοῦ χειρῶν ποίησιν, τὸ θέαμα καὶ ἔργον ἄξιον, τὸ πάσης τῆς γῆς ἀγαλλίαμα,

τὸν ὠραῖον καὶ ὠραίων ὠραιότερον, οὐ ἐσώθεν τῶν ἀδύτων καὶ ἀνωθεν τῶν θυσιαστηρίων καὶ τραπέζων ἡσθιον καὶ ἐπινον, καὶ τὰς ἀσελγεῖς γνώμας καὶ ὀρέξεις αὐτῶν μετὰ γυναικῶν καὶ παρθένων καὶ παιδίων ἐπάνωθεν ἐποιοῦν καὶ ἐπραττον. . . Τίς μὴ θρηνήσῃ σε, ἅγιε ναέ;»

Ἱερεῖς, περιβεβλημένοι, ὡς ἐλέχθη, τὰς ἐορτασίμους αὐτῶν στολὰς, ἐτέλουν τὴν λειτουργίαν πρὸ τῆς εἰς τὸν ναὸν εἰσβολῆς τοῦ στίφους ἐκεῖνου. Εὐρίσκετο δ' ἐκεῖ σύμπας ὁ ἀνώτερος κληρὸς τῆς βασιλευούσης. Ἡ τύχη τῶν πλείστων ὑπῆρξεν οἷα ἡ τῶν ἄλλων θυμάτων τοῦ μεγάλου ἐκεῖνου ὀλέθρου. Συνελήφθησαν, ἀπεγυμνώθησαν, ἐδεσμεύθησαν καὶ ἐπωλήθησαν. Οἱ ὑπεράγαν γέροντες ἐφονεύθησαν. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἦτο καὶ ὁ μοναχὸς Γεννάδιος.

Παρὰ ταῦτα, θρύλος περιλάλητος, θρύλος διατηρούμενος ἐτι ζωνρὸς παρὰ τῷ ὀρθοδόξῳ λαῷ, ἀναφέρει, ὅτι καθ' ἣν ὥραν τὰ μαινόμενα τῶν σφαγέων στίφη ἐξεβίασαν τὰς πύλας τῆς Ἀγίας Σοφίας, διηνοιχθῇ αἰφνης ὁ τοῖχος τῆς ἐκκλησίας, ὀπισθεν τοῦ ἁγίου βήματος. Τότε ὁ λειτουργῶν ἱερεὺς, κρατῶν τὸ δυσκοπότερον, ἐξηφανίσθη. Ἐπειτα ὁ τοῖχος ἐπανεκλείσθη ἀμέσως. Προφητεύει δὲ ὁ θρύλος, ὅτι ἀπελευθερουμένου τοῦ Ναοῦ, ὁ τοῖχος θ' ἀνοιχθῇ πάλιν καὶ θ' ἀναφανῇ ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης θὰ συμπληρώσῃ τὴν πρὸ τετρακοσίων ἐξήκοντα ἐξ ἐτῶν τραγικῶς διακοπεῖσαν λειτουργίαν.

Τοὺς κοπετοὺς τῶν ἀπαγομένων, τοὺς ἀλαλαγμούς τῶν ἀνδραποδιστῶν καὶ ἱεροσύλων, τὰς οἰμωγὰς τῶν θυμάτων διεδέχθη μετ' οὐ πολὺ ἡ σιγὴ καὶ ἡ ἐρημία τοῦ μετὰ τοῦ Γένους συνδουλουμένου ἐκεῖνου ναοῦ, ἐν ᾧ δὲν ἐμελλε ν' ἀκουσθῇ τὸ θεῖον κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ. . .

Η ΦΡΙΚΩΔΗΣ ὙΝΕΧΕΙΑ

Τὰ αὐτὰ καὶ παρόμοια, τὰ ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τῆς Ἀγίας Θεοδοσίας γενόμενα τερατουργήματα, διεπράχθησαν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἀναριθμήτους εὐκτηρίους οἴκους καὶ εἰς τὰς λαμπρὰς μονὰς, αἵτινες ἀπὸ δέκα αἰώνων ἀπετέλουν τὸν κόσμον τοῦ Βυζαντίου. Τὰ πάντα ἐλεηλατήθησαν καὶ ἐμιάνθησαν.

Ἀπαντα τὰ ἱερὰ βιβλία καὶ ἀναριθμητὰ χειρόγραφα ἀνεκτιμήτου ἀξίας, κειμήλια καλλιτεχνικὰ καὶ λογοτεχνικὰ, οἱ κώδικες τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν βιβλιοθηκῶν κατεστράφησαν, ἐπυρπολήθησαν ἢ ἐπωλήθησαν κατόπιν ἀντὶ τιμῆς εὐτελεστάτης. Ἀνυπολόγιστος ἡ ἐντεῦθεν προεληθούσα καταστροφὴ καὶ ἀπώλεια τῆς διανοουμένης ἀνθρωπότητος.

Ὁ Δούκας γράφει : «Τὰς βιβλους ἀπάσας ὑπὲρ ἀριθμὸν ὑπερβαίνουσας, ταῖς ἀμάξαις φορτηγώσαντες, ἀπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διέσπειρον. Δι' ἐνὸς νομίσματος (ἀντιστοιχοῦντος πρὸς 60 γρόσια) δέκα βιβλοὶ ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοὶ καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου. Εὐαγγέλια μετὰ κόσμον παντοῦ ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἀργυρὸν, ἀλλ' ἐπώλουν, ἀλλ' ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας ἀπάσας πυρὶ παρεδίδουν, σὺν τῇ ἀναθήσει φλογὶ κρέν ἑψώντες ἡσθιον».

Μετὰ τὴν πρώτην τυφλὴν ὁρμὴν, τὴν ἐπαγαγούσαν τοσαύτας ἀνωφελεῖς σφαγὰς, ἡ λεηλασία διωργανώθη μετὰ παραδόξου τάξεως. Πρὸ πάσης οἰκίας, μονῆς καὶ ἐκκλησίας, εἰς ἣν ἐνέβαλλον οἱ Τούρκοι, ἀνεστηλοῦτο μικρὰ σημαία, εἰς τεκμήριον, ὅτι κατελήφθη τὸ οἰκοδόμημα, καὶ ὅτι οἱ κατόπιν ἐρχόμενοι δὲν δικαιούνται πλέον νὰ εἰσελθῶσιν εἰς αὐτό. Τοιαῦται δὲ σημαῖαι ἠριθμοῦντο καθ' ὅλην τὴν Κωνσταντινουπόλιν, κατὰ τὸν Βάρδαρον, ἱστορικὸν αὐτόπτην, διακόσμαι χιλιάδες, διότι εἰς πολλὰ μεγάλα οἰκοδομήματα ἀνηρτήθησαν δέκα σημαῖαι.

Ἀπειροπλήθῃ, ὥς εἰκός, ὑπῆρχαν τὰ λάφυρα κατὰ τὴν τρίτην λεηλασίαν. Αἱ σκηναὶ καὶ τὰ πλοῖα τῶν νικητῶν ἦσαν κατὰ μέστα, ἐκτὸς τῶν αἰχμαλώτων, φόρτου πολυτίμων σκευῶν, ἀπερποληθέντων κατόπιν εἰς τὰς ἐπαρχίας.

Ὁ Δούκας γράφει : «Ὁ δὲ φόρτος τί; Ἱματισμὸς πολυτελής, σκευὴ ἀργυρᾷ, χρυσᾷ, αἰχμαλῶτοι καὶ ἱερεῖς καὶ λαῖκοι καὶ μονάζουσαι καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φουσάτου (πλοίου) πλήρεις αἰχμαλώτων καὶ τῶν ἀνωθεν ἀριθμηθέντων καὶ παντοίων εἰδῶν. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ αὐτῶν ἕνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικὸν καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν. Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱεροὺς δίσκους ἐμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπώραις ἐσθίοντες καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων».

Ἀνυπολόγιστος ἡ ἀξία τῆς γενικῆς λείας. Μόνον ἡ τῶν Βενετῶν διαρπαγεῖσα περιουσία ἀνῆλθεν εἰς διακοσίας χιλιάδας δουκάτων, ἥτοι δύο καὶ ἡμισυ περίπου ἑκατομμύρια φράγκων.

Ἐξηκοντάκις χίλιοι αἰχμαλῶτοι, κατὰ τοὺς συγχρόνους τῆς Ἀλώσεως ἱστορικοὺς, ἐδεσμεύθησαν, διασπαρέντες κατόπιν καὶ πωληθέντες ἀνά τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους.

Οἱ φονευθέντες ὑπολογίζονται εἰς πέντε χιλιάδας.

Ἐπὶ τοσοῦτον ἐρημώθη ἡ πόλις, ὥστε ἐφαίνετο, ὥς νὰ μὴ ὑπῆρχεν ἄλλοτε ἐν αὐτῇ πλοῦτος ἢ περιουσία. Τὴν ἐρήμωσιν ταύτην οὕτω θρηνεῖ ὁ Κριτόδουλος : «Ἡ πολλῶν γενῶν ὑπάρξασα πρότυπον μετὰ τιμῆς καὶ δόξης καὶ πλούτου καὶ περιφανείας λαμπρᾶς, νῦν ὑφ' ἑτέρου ἀρχεται μετὰ πενίας καὶ ἀδοξίας καὶ ἀτιμίας καὶ δουλείας αἰσχίστης, καὶ παράδειγμα πάντων οὔσα καλῶν καὶ λαμπρᾶς εὐδαιμονίας εἰκῶν, νῦν εἰκῶν ἐστὶ συμφορῶν, ὑπόμνημα καὶ στήλην κακοδαιμονίας καὶ μῦθος τῷ βίῳ».

Ὁ Δούκας προσθέτει : «Καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν ἅπασαν πόλιν ἐν ταῖς σκηναῖς τοῦ φουσάτου, τὴν δὲ πόλιν ἐρημον, νεκράν, κειμένην γυμνήν, ἄφωνον, μὴ ἔχουσαν εἶδος οὐδὲ κάλλος».

Ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Λατίνων σταυροφόρων Ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1204, ὑπέφερεν ἡ βασιλεύουσα αὕτη τὰ πάνδεινα, ἀπολέσασα πλεῖστα τῆς ἀρχαιότητος καλλιτεχνήματα καὶ πολύτιμα ἑλληνικὰ χειρόγραφα. ὑπὸ τῶν ἀρπάγων σταυροφόρων εἰς Εὐρώπην κομισθέντα, ἀλλ' οἱ ἐνοικούντες Ἕλληνες μικρὸν ἐπαθόν. Ἐλεηλάτησαν τότε τοὺς τάφους τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν καὶ βασιλέων, καὶ ἐπυρπολήσαν μέγα μέρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῶν ὀρδῶν τοῦ κατακτητοῦ σφαγὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ σύλησις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἀνακτόρων, ἰδίως δὲ ἡ αἰχμαλωτισὶς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἦτο χεῖρων τῆς πρώτης...

«Ἡ κατὰ τῆς Νέας Ρώμης προσβολή — γράφει ὁ Ἀγγλος ἱστορικός Πήρς — ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, εἶχε κατὰ μέγα μέρος ἐπανορθωθῆ. Ἡ νέα ὁμῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσις τῆς βασιλευσούσης ἦτο ἀπείρως σοβαρότερα, ἀνεπανόρθωτος. Διὰ τῆς πρώτης, ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπὶ ἐξήκοντα ἔτη, ὑπὸ τὴν ξενικὴν κατοχὴν, πολλὰ ἐκ τοῦ πλοῦτος αὐτῆς ἀπώλεσεν. Ἀπειράριθμα ἀγάλματα καὶ πολύτιμα καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, ἀποτελοῦντα τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ προσκύνημα ὅλου τοῦ κόσμου, διασπάρησαν ἢ κατεστράφησαν. Ἀλλὰ τὸ κακὸν εἰς τοῦτο μόνον περιορίσθη. Ἡ ὡραία Πόλις διετήρησε τοὺς κατοίκους αὐτῆς. Τὰ γυναικόπαιδα δὲν ἀπῆχθησαν. Παρελθούσης τῆς τυραννίας, ἀνέλαβεν ἀμέσως τὴν προτέραν αὐτῆς δόξαν, καὶ ἀνεφάνη, ὡς καὶ πρότερον, ἡ πεφημισμένη πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς τὰ ὅματα ὅλων τῶν ἑλληνοφώνων λαῶν παρίσταντο ὡς ἡγέτις καὶ τὸ πρότυπον παντὸς καλοῦ καὶ ὡραίου, ἡ ἐστία τῆς φιλολογίας καὶ πάσης μαθήσεως καὶ ἐπιστήμης. Ἀλλ' ἦδη τὰ πάντα μετεβλήθησαν. Οἱ νέοι κατακτινται ἦσαν Ἀσιῶται, ἀλλόθρονοι. Νέα θρησκεία ἀντικατέστησε τὸν χριστιανισμόν. . . Ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ δεσπόζουσα πόσις λαῶν, ἡ ἐνδοξος πόλις, θὰ ἐκυριαρχεῖτο ὑπὸ ξένων ἀλλογλώσσων καὶ μοιραίως θὰ ἐδυνάμετο εἰς τὴν πτωχείαν, τὴν ἀσημύτητα. . . Ἡ ἐπαίδευσις δουλεία ἐπεξετάθη ἀπὸ ἀκροῦ εἰς ἀκρον. Οἱ εὐγενεῖς καὶ πλῆθος λαοῦ ἐσφάγησαν, καὶ αὐτὰ τὰ νεογνά ἐθανατώθησαν. Μόνον τῶν νέων ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐφείσθησαν οἱ ἐπιδρομεῖς ἐξ' ὅσον τοῦτο ἦτο δυνατόν ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς ἀγρίας ἐπιθέσεως. Πάντες οἱ ναοὶ ἐδεδηλώθησαν. Ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ εἰσῆλθεν εἰς τὸ σκοτὸς τῆς σκοτεινότερας νυκτός. . .»

Ο ΠΟΡΕΥΤΗΣ ΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΝ

«Ἡ ἀρχὴν ἀπέβη ὁ φρουρὸς τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀνακτόρων καὶ ἔπλεξε τὸν ἱστὸν αὐτῆς πρὸ τῆς πύλης αὐτῶν· οἱ βασιλικοὶ τάφοι τοῦ Ἐρραταίμπε ἀπῆλθον τὸν θρηνῶδη κρηγμὸν τῆς γλαυκός.»

(Πέρσιος ποιητής).

Ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἐπεδίδοντο ἀκάθεκτοι εἰς τὴν δῆωσιν καὶ αἰχμαλωσίαν, Μωάμεθ ὁ Β' διέτριβε παρὰ τὰ τεῖχη, εἴτε διότι δὲν ἠθέλε νὰ γίνῃ μάρτυς τῶν τερατουργημάτων, εἴτε διότι συνεισέτατο νὰ βεβαιωθῇ, ὅτι τελείως πλέον κατέπαυσεν ἡ ἀντίστασις τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ μακρόθεν, ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ, ἀπεθαύμαζε τὴν πρὸ αὐτοῦ ἐκτεινομένην μεγαλοπρεπῆ βασιλίδαν τῶν πόλεων. Ὅ,τι εἰκοσι πολιορκίαι, ἐπιχειρηθεῖσαι ὑπὸ πλείστων ὁσῶν λαῶν τῆς οἰκουμένης, δὲν εἶχον δυνήσῃ νὰ ἐπιτύχωσιν ἐπὶ δύο αἰῶνας, ἐπέτυχεν ἐκεῖνος διὰ τῆς ἰδίας δραστηριότητος, τῆς ἐπιμονῆς, διὰ τοῦ ἀδαμάστου ζήλου τῶν στρατιῶν του καὶ ἰδίᾳ διὰ τοῦ θαυμασίου αὐτοῦ πυροβολικοῦ, τοῦ ὁποῦ αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος δημιουργός. Ὑποδεδουλωμένην εἶχεν, ἐπὶ τέλους, πρὸ αὐτοῦ τὴν ἀγέρωχον ἐκείνην πόλιν, τὴν ἐπὶ αἰῶνας βασιλεύουσαν τῶν Χριστιανικῶν πόλεων τῆς Ἀνατολῆς, ἥτις νικηφόρος πάντοτε ἀντετάσσεται εἰς τὸν ἀκοίμηντον πόθον τῶν ἀπειραριθμῶν υἱῶν τοῦ προφήτου. . . Ὅπως ἡ χαρὰ, ἡ καταλαβοῦσα τότε τὴν καρδίαν τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου, τοῦ ἀγοντος εἰκοσι καὶ δύο ἔτων ἡλικίαν, εὐτυχήσαντος μετὰ πολιορκίαν πρωτοφανῆ καὶ παρὰ τὴν ὑπεράνθρωπον ὄντως ἀντίστασιν τῶν ἀμυνομένων, νὰ ἐκπορθῇ τὴν μεγίστην, τὴν πλουσιωτάτην πόλιν τοῦ μεδουντος δεκάτου πέμπτου αἰῶνος!

Τὸ ἀπόγευμα τῆς πρώτης ἡμέρας, κατ' ἄλλους ἱστορικοὺς τὴν ὑστεραίαν, καὶ κατ' ἄλλους πάλιν, τὴν τρίτην ἡμέραν, ὁ σουλτάνος προέβη εἰς τὴν πανηγυρικὴν αὐτοῦ εἰσοδὸν εἰς τὴν πόλιν.

Ὅπισθεν αὐτοῦ εἶπετο ὑπερηφάνως τὸ ἐπιτελεῖον, συνιστάμε-

νον ἐκ τῶν βεζυρῶν καὶ ὀξωματικῶν τοῦ στρατοῦ, φερόντων πολυτελεῖς στολὰς καὶ ὀπλα ἀκτινοβολοῦντα, περιστοιχιζόμενον ὑπὸ πολυαριθμοῦ ἀποσπασμάτων Γενιτσάρων, ἐκ τῶν ἐπιδολητικωτέρων τὴν θῆιν.

Ἡ λαμπρὰ συνοδεία, ἀναχωρήσασα ἐφιππος ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ, διὰ τῶν εὐρυτέρων ὁδῶν διελθοῦσα τὴν φρικτῶς ἠρημωμένην πόλιν καὶ λακπατοῦσα ἀπειρορῖθμα πτώματα, διευθύνθη εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Ἀφίππευσας ὁ Μωάμεθ πρὸ τῶν χαλκῶν πυλῶν, ἐγονυπέτησε καὶ λαβὼν δρόκα χρώματος, κατεσκέδασεν αὐτὸ ἐπὶ τῆς σαρικοφόρου κεφαλῆς του. Ἀνεγερθεὶς εἶτα, εἰσῆλθεν ὑπὸ τοὺς μεγαλοπρεπεῖς θόλους τοῦ Ναοῦ.

Προχωρῶν ὁ νεαρὸς μονάρχης εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Ναοῦ, τοῦ μολυνθέντος ἤδη ὑπὸ τῶν φρικτῶν ἐκείνων σκηνῶν φόνου καὶ θρώσεως, παρετήρει ἐν σιγῇ τὸ ἐκπαγλὸν ἐκεῖνο θέαμα, θαμβωθείς ὑπὸ τῆς ἀποραμίλλου μεγαλοπρεπειᾶς. Καλέσας ἀμέσως ἑμᾶμην, διέταξεν αὐτὸν ν' ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ ἀμβωνος καὶ ν' ἀναγνώσῃ μεγάλη τῇ φωνῇ τὴν δέσιν :

« Ἀλλόχ ἱκπέρ, ἀλλόχ ἱκπέρ, ἔσχεδου ἔνλᾶ ἱλᾶ χέ ἱλ Ἀλλάχ, βέ ἔσχεδου ἔ νᾶ Μουχαμετούλ ρεσσούλ οὐλ-λάχ ! » Αὐτὸς δέ, παρὰ τὴν λιθίνην Ἀγίαν Τράπεζαν, στραφεὶς πρὸς τὴν Μέκκαν, προέβη εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ προσευχὴν : « Ὁ δὲ υἱὸς τῆς ἀνομίας, ὁ πρόδρομος τοῦ ἀντιχρίστου — γράφει ὁ Δούκας — ἀναβὰς ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης, ἐποίησε τὴν προσευχὴν ».

Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης ὁ περιώνυμος ναὸς τῆς ὑπάτης Σοφίας τοῦ ἐνσερκωθέντος θείου λόγου, ὁ κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐνδόξου Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Θεοδώρας πρὸς δόξαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, μετεβλήθη εἰς τζαμίον. . .

Ἐξερχόμενος τοῦ ναοῦ ὁ Πορθητὴς, εἶδε στρατιωτὴν συντρίβοντα τὰς μαρμαρίνους πλάκας, τῶν ὁποίων αἱ φλέδες θαυμασίως ἀπεικονίζον κύματα, οὕτως ὥστε ἐκ τῶν τεσσάρων θυρῶν τῆς ἐκκλησίας ἐφαίνοντο κυλιόμενα ταῦτα, παριστῶντα τοὺς τέσσαρας ποταμοὺς τοῦ Παραδείσου. — « Διὰ τί, τῷ εἶπε, προξενεῖς τὴν ζημίαν αὐτὴν ; » — « Εἶνε μνημεῖον τῶν ἀπίστων », ἀπήντησεν ὁ στρατιώτης. Παροργισθεὶς ὁ σουλτάνος, ἐπείταξεν αὐτὸν διὰ τοῦ ξίφους καὶ ἀνεφώνησεν εἰς ἐπήκοον πάντων, ὅτι « εἶχε μὲν ἐπιτρέχει εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ τὴν δῆωσιν τῶν οἰκῶν καὶ τὴν δούλωσιν τῶν κατοίκων, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν καὶ μόνον ἐπεφύλασσε τὰ κτίρια τῆς ἀλωθείσης πόλεως ».

Συνεχίζων ὁ σουλτάνος τὴν πορείαν αὐτοῦ ἐν τῷ παμμεγέθει οἰκοδομῇ καὶ διερχόμενος διὰ τοῦ πλήθους τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, τῶν ἀποπερατοῦντων τὴν ἀπαγωγὴν τῶν δυστυχῶν ἀνδραπόδων, δίκην κτηνῶν, κατ' ἀρχαίαν σλαβικὴν διήγησιν, ἥτις ὡς παράδοσις διατηρεῖται εἰσέτι παρὰ τῷ λαῷ, παρὰ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, εὐρέθη ἀπέναντι πύλης τινός, ἥς τὰ ὑψηλὰ καταπετάσματα, ἀνοιχθέντα αἰφνης, παρέσχον εἰς αὐτὸν τὸ θέαμα πλήθους Ὀρθοδόξων ἱερέων, περιστοιχιζόντων τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν. Προχωρήσαντες οὗτοι μετὰ σπουδῆς εἰς συνάντησιν τοῦ Μωάμεθ, ἐπεσαν γονυκλινεῖς, μεγαλοφώνως ἱκατεύοντες αὐτὸν νὰ φεισθῇ τῆς ζωῆς των. Ὁ πορθητὴς συγκινηθεὶς, ἐνεύσεν αὐτοὺς νὰ ἐγερθῶσιν, ὑποσχεθεὶς, ὅτι οὐδὲν θὰ πάθωσιν. Ἐκ τῆς διηγήσεως ταύτης ἐγεννήθη ἰσως ὁ περὶ τοῦ ἀρχιερέως θρύλος, ὃν προηγουμένως ἀφηγήθημεν.

Κατ' ἄλλον περιδάλητον θρύλον, ὅστις ἐπ' οὐδεμιᾷς στηρίζεται ἐγκύρου μαρτυρίας, ὅτε ὁ σουλτάνος, προχωρῶν κατόπιν διὰ τῆς πόλεως ἐν καλπασμῷ ἀχαλινῶτῳ, διήρχετο τὸν περιώνυμον Ἱπποδρομον, τὴν σημερινὴν πλατεῖαν Ἀτ-Μεϊδάν, εἶδε τὸν τρίποδα τῶν Δελφῶν, τὸν ἐστημένον ἐπὶ τοῦ τρικεφάλου ὄψεως. Τὸν ὄφιν τοῦτον ἐπληξε τότε ὁ Μωάμεθ διὰ τῆς κορύνης αὐτοῦ, τοῦτου δ' ἕνεκα — κατὰ τὸν θρύλον — τὸ περίφημον μνημεῖον εἶνε σήμερον ἠκρωτηριασμένον.

Προβαίνων ὁ πορθητὴς, εἰσῆλθε κατόπιν πανηγυρικῶς εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον, τὸ λεγόμενον τῶν Βλαχερνῶν, ὅπερ ἀπὸ μακρῶν αἰώνων κατόκουν οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἐγκατέστη ἐν αὐτῷ.

Διερχόμενος διὰ τῶν λαμπρῶν αἰθουσῶν, τῶν ἤδη γυμνῶν καὶ ἠρημωμένων ἐκ τῆς λαφυραγωγίσεως, καὶ συγκινηθεὶς ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς καταστροφῆς, ἀπήγγειλε μεγάλη τῇ φωνῇ περιώνυμους τινὰς περδικοὺς στίχους, ἀναφερομένους εἰς τὸ μάταιον τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου : « Ἡ ἀράχνη ἀπέβη ὁ φρουρὸς τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀνακτόρων καὶ ἐπληξε τὸν ἰστὸν αὐτῆς πρὸ τῆς πύλης αὐτῶν οἱ βασιλικοὶ τάφοι τοῦ Ἐφρασαίμπ ἀντηχοῦσι τὸν θορνῶδον κρωγμὸν τῆς γλαυκός ».

Ὁ Κριτόδουλος ὡς ἐξῆς περιγράφει τὸν θαυμασμὸν τοῦ σουλτάνου διὰ τὸ κάλλος τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ τὴν λύπην, ἣν οὗτος ἠσθάνθη ἐπὶ τῇ ἐπελθούσῃ φθορᾷ :

«Ὁ δὲ ἀμνηρὶς μετὰ ταῦτα, εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν, κατεθεῖτο τὸ τε μέγεθος καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς, τὴν τε λαμπρότητα καὶ καλολογίαν, τὸ τε πλῆθος καὶ μέγεθος καὶ κάλλος τῶν τε ναῶν καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων, τῶν τε ἰδιωτικῶν οἰκιῶν καὶ κοινῶν καὶ τῶν ἐν δυνάμει ὄντων τὴν πολυτέλειαν, ἔτι δὲ τὴν τοῦ λιμένος θέσιν καὶ τῶν νεωρῶν καὶ τὸ πρὸς πάντα ἐπιτηδείως ἔχειν τὴν πόλιν καὶ εὐφυνῶς καὶ ἀπλῶς πάσαν αὐτῆς τὴν κατασκευὴν καὶ τὸν κόσμον. Ἐώρα δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολυμένων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῶν οἰκιῶν καὶ τὴν παντελὴ φθορὰν αὐτῆς καὶ τὸν ὀλεθρὸν· καὶ οἶκτος αὐτὸν εὐθὺς ἔσθαι καὶ μετὰ μελὸς οὐ μικρὸς τῆς ἀπώλειας τε καὶ διαρπαγῆς καὶ δάκρυον ἀφῆκε τῶν ὀφθαλμῶν καὶ μέγα στενάξας τε καὶ περιπαθὲς, «οἶαν, ἔφη, πόλιν εἰς διαρπαγὴν καὶ ἐρήμωσιν ἐκδοδῶκαμεν!». Οὕτως ἔπαθε τὴν ψυχάν. Καὶ γὰρ ὁντως πάθος μέγα τοῦτο γέγονεν ἐφ' ἡμῶν ἐν μιᾷ ᾧ ταῦτα πόλει, οἷον ἐν οὐδεμιᾷ τῶν πάλαι μνημονευομένων τε καὶ ιστορουμένων μεγάλων πόλεων μεγέθει τε τῆς ἀλούσεως πόλεως καὶ ὀξύτητι καὶ ἀποτομῇ τοῦ ἔργου· οὐχ ἥκιστα δὲ πάντας ἐξέπληξε, τοὺς τε ἄλλους καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς δρᾶσαντας τῷ τε παραλόγῳ καὶ ἀπῆθει τοῦ γεγονότος καὶ τῷ ὑπερβ-ἄλλοντι καὶ ξενίζοντι τοῦ δεινοῦ».

ΠΟΥ ΒΤΑΦΗ Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ :

Ἐκ τῶν πρώτων ἔργων τοῦ σουλτάνου ὑπῆρξεν ἡ βεβαίωσις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, οὗ ἠγνοεῖτο ἡ τύχη. Ἄλλοι τῷ ἔλεγον, ὅτι εἶχε φονευθῆ ἐν τῇ μάχῃ, ἄλλοι, ὅτι ἔφυγε, καὶ ἄλλοι, ὅτι ἦτο κεκρυμμένος ἐν τῇ πόλει.

Ὁ Φραντζῆς γράφει :

«Ὡς οὖν ἡ πόλις ἔαλω, ὁ ἀμνηρὶς ἐνδον εἰσελθὼν, εὐθὺς πάσῃ σπουδῇ ζήτησιν ἐποίησεν περὶ τοῦ βασιλέως, ὃς κατὰ νοῦν ἄλλον οὐκ ἐλογίζετο, εἰ μὴ μόνον μαθεῖν εἰ ζῇ ἢ τέθνηκεν ὁ βασιλεὺς. Καὶ τινὲς μὲν ἐλθόντες ἔλεγον, ὅτι ἔφυγεν, ἄλλοι δὲ ἐν τῇ πόλει ἔλεγον εἶναι κεκρυμμένον, ἄλλοι δὲ τεθνάναι μαχόμενον, καὶ θέλων πιστωθῆναι ἀληθῶς, ἔστειλεν ἐνθα δὴ τὰ πτώματα τῶν ἀναι-

ρεθέντων ἐκείντο σωροειδῶς Χριστιανῶν τε καὶ ἀσεδῶν. Καὶ πλείστας κεφαλὰς τῶν ἀναιρεθέντων ἐπλυνον, εἰ τύχῃ καὶ τὴν βασιλικὴν γνωρίσωσι. Καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν γνωρίσαι αὐτήν, εἰ μὴ

Ὁ ἐν Βεφᾷ ὑποτιθέμενος τάφος
τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

τὸ τεθνεὸς πτώμα τοῦ βασιλέως εὐρόντες, ὁ ἐγνώρισαν ἐκ τῶν βασιλικῶν περικνημίδων ἢ καὶ πεδίλων, ἐνθα χρυσοῖ ἀστοὶ ἦσαν

γεγραμμένοι, ὡς ἔθος ὑπῆρχε τοῖς βασιλεῦσι. Καὶ μαθὼν ὁ ἀμνηστὴς, περιχαρὴς καὶ εὐφραινόμενος ὑπῆρχε. Καὶ προστάξει αὐτοῦ, οἱ εὐρεθέντες Χριστιανοὶ ἔθαψαν τὸ βασιλικὸν πτώμα μετὰ βασιλικῆς τιμῆς.

Ὁ Πούσκουλος, ἀφ' ἑτέρου, γράφει, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, ἀγωνιζόμενος πρὸς τοὺς Γενιτάρους «κατ' αὐτὸ τὸ πρόχωμα», ἐφόνευσε τρεῖς, εἴτα δὲ ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ δεινοῦ πληγματος ξίφους καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἀπετμήθη καὶ ἀπῆχθη ὑπὸ τινος γινώσκοντος αὐτὸν καὶ ἐκομίσθη εἰς τὸν Μωάμεθ, ὅστις ἐπλήρωσε τὴν ἐπικεκρυγμένην ἀμοιβήν.

Ὁ Δούκας ἀφηγείται, ὅτι δύο Τούρκοι διημφισβήτησαν τὴν τιμὴν τοῦ φόνου τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς ἀποκομίσσεως τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ ὅτι αὐτὴ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ μέγας δούξ Δουκᾶς Νοταρᾶς, καὶ προσηλῶθη ἐπὶ κίονος τοῦ Αὐγουσταίου, ἔπειτα δὲ ἐξεδόρη, καὶ τὸ δέσμα πληρωθὲν δι' ἀχύρων ἐπομπεύθη, κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, ἀνὰ τὴν Περσίαν καὶ Ἀραβίαν καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Τούρκοις.

Ὁ Μοντάλδος ἀναφέρει :

«Ὁ Κωνσταντῖνος ἠγωνίσθη γενναίως καὶ τέλος ἔπεσε, φονευθεὶς ὑπὸ Γενιτάρου, ὅστις, ἀφ' οὗ ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, μεταδὼς ἔρριπεν αὐτὴν εἰς τοὺς πόδας τοῦ σουλτάνου εἰπὼν : «Εὐτυχισμένε σουλτάνε, ἰδοὺ ἡ κεφαλὴ τοῦ φοβερωτάτου τῶν ἐχθρῶν σου». Ὁ σουλτάνος, στραφεὶς πρὸς τινὰ αἰχμαλώτον ἐπιφανῆ, καλούμενον Ἀνδρέαν, ἠρώτησεν αὐτόν, ἂν ἐγίνωσκε τίνος ἦτο ἡ κεφαλὴ ἐκείνη. «Εἶνε τοῦ αὐθέντου ἡμῶν, τοῦ βασιλέως», ἀπάντησεν ὁ Ἕλλην ὀλολύζων. Ὁ Μωάμεθ ἀντήρειψε τὸν Γενιτάρου, Σαφαλὲρ καλούμενον, δούς εἰς αὐτόν τὴν διοίκησιν τοῦ Αἰδινίου, ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Κωνσταντίνου ἐστάλη εἰς τὸν παῖδαν τῆς Βαβυλωνίας, συνοδευομένη ὑπὸ τεσσαράκοντα νεανιῶν καὶ ἰσαριθμῶν παρθένων αἰχμαλώτων, τοῦ Μωάμεθ διατάξαντος τὴν τοιαύτην διαπόμπειν, ὅπως ἐξαγγείλῃ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν τὸν θρίαμβον τῆς ἡμισηλῆνου».

Ἀνώνυμος ἱστορικός, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Μασκοδίτης, σύγχρονος τῇ ἄλωσει, ἀναφέρει, ὅτι ὁ σουλτάνος, πεισθεὶς περὶ τῆς ταυτότητος τῆς εἰς αὐτόν προσκομισθείσης κεφαλῆς, ἠσπάσθη αὐτὴν καὶ «ἀπέστειλε πρὸς τὸν Πατριάρχην» — ἐνῶ, ὡς γνωστόν, Πατριάρχης δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἄλωσιν. — Καὶ ἐνεκλείσθη — ἀφηγείται οὗτος — ἐντὸς ἀργυρᾶς ὑδρίας καὶ ἐτάφη ὑπὸ τὴν ἁγίαν

Τράπεζαν τῆς Ἀγίας Σοφίας, τὸ δὲ σῶμα ἀπῆχθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν νύκτωρ εἰς Γαλατῶν, ὅπου καὶ ἐτάφη.

Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης προέκυψεν ἡ παράδοσις περὶ τῆς ταφῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ Κωνσταντίνου. Καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔτι δεικνύουσιν οἱ Τούρκοι ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἀγίῳ βήματι τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας τὸν ὑποτιθέμενον τόπον, ἐν ᾧ πιστεύουσιν αὐτὴν τεθαμμένην.

Διάφορος εἶνε ἡ διήγησις τοῦ «Σλαβονικοῦ χρονικοῦ». Κατὰ ταύτην ὁ σουλτάνος εἶχεν ἐρωτήσει πάντας περὶ τῆς τύχης τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλ' οὐδεμίαν ἔλαβε σαφὴ ἀπάντησιν. Ἐνῶ μετέβαινεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐξερχόμενος ἐκ τῆς Ἀγίας Σοφίας, εἶδε Σέρβον στρατιώτην προσβάλλοντα πρὸ αὐτοῦ, ἀνυψοῦντα κεφαλὴν καὶ φωνοῦντα : «Ἐνδοξε αὐθέντα, αἰωνία ἔστω ἡ εὐτυχία σου. Ἰδοὺ ἡ κεφαλὴ τοῦ τσάρου Κωνσταντίνου». Ἡ ἱππολαδία ἐσταμάτησεν. Ὁ μέγας δούξ Νοταρᾶς καὶ ἄλλα μέλη τῆς ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας ἐκλήθησαν ἐν τάχει καὶ ἀνεγνώρισαν ἐν μέσῳ ὀλολυγμῶν τὴν κεφαλὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Σέρβος ἤγαγεν ἀξιώματικούς τινας τοῦ σουλτάνου εἰς τὸ πτώμα, ὅπως εἶχεν ἀποκεφαλῖσαι. Ἦτο πράγματι τὸ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐφερὲν ἀκόμη πέδιλα πορφυρᾷ, φέροντα κεντημένον τὸν δικέφαλον αὐτοκρατορικὸν ἀετὸν. Ἐκεῖτο ἐπὶ τῆς πλατείας, ἥτις λέγεται Σαντακλάρ γιοκουσαῦ. Ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ ἐκτεθῇ ἡ βξαιμος κεφαλὴ μέχρι τῆς ἑσπέρας ἐπὶ τινος ἐκ πορφυρίτου κίονος, ἀπέναντι τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀνακτόρων, ἔπειτα δὲ, αὐθημερόν, ἐπέτρεψεν, ὅπως ὁ ἑλληνικὸς κληρὸς θάψῃ τὸν νεκρὸν μετὰ τῶν προσκυνοῦσων εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ τιμῶν. Ὅπως δὲ καταδείξῃ ἔτι μᾶλλον τὴν ἐκτίμησιν, ἣν ἔτρεφε πρὸς τὸν ἀτυχῆ ἡγεμόνα, διέταξεν, ἵνα τὸ ἔλαιον, τὸ προωρισμένον διὰ τὴν λυχνίαν, ἥτις θὰ ἔκαιεν ἐπὶ τοῦ σελιτοῦ τάφου, παρέχεται δαπάναις τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ταμείου.

Ἀλλὰ ποῦ ὁ τάφος οὗτος :

Κατὰ τὸν Μόρτμαν εὐρίσκετο οὗτος ἐν Βεῤῥᾷ, ἐν τῇ ἀποκέντρῳ συνοικίᾳ τῶν σκυτοτόμων καὶ σαγματοποιῶν, ἐν τινὶ ἀπερίττῳ αὐλῇ, ὑπὸ τὴν σκιάν ἰτέας, ἣν οἰνάδες καὶ ἀγρία ρόδα περιελάσδουσιν.

Εἰς τὸν τόπον ἐκείνον, μέχρι πρὸ τριακονταετίας, οἱ ἐπιτόπιοι ὁδηγοὶ ἐδείκνυσαν εἰς τοὺς περιηγητὰς πλάκα λιθίνην, καλύπτου-

σαν, ὡς ἔλεγον, τὰ ἐνδοξα λείψανα τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων.

«Κοντὰ στὸ Βεῤῥά Μειδάνι, σ' ἓνα χάνι μέσα, στὴν αὐλὴ — ἀναφέρεται εἰς τὰς «Παραδόσεις» τοῦ Ν. Γ. Πολίτου—εἶναι θαμμένους ὁ βασιλεὺς. Ἀλλοτε εἶχαν ἀναμμένη καὶ μιὰ καντήλα πάνω στὸ μνήμα του· τώρα εἶναι καιρὸς, ποῦ δὲν τὴν ἀνάδουν. Καὶ σ' ἄλλη μεριά στὸ ἴδιο χάνι ἔχουν τὸν Ἀράπη, ποῦ τὸν ἐσκότωσε, σκεπασμένο ὅλο λαχούρια καὶ χαλιδ».

Ὁ θρῶλος περὶ τοῦ τάφου τοῦ «Ἀράπη» τούτου προέκυψεν ἐκ τῆς μνείας ξένου ἱστορικοῦ τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀναφέροντος, ὅτι ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ νεκροῦ τοῦ αὐτοκράτορος ὁ σουλτάνος ἠρώτησε τοὺς Γενιτάρους ὑπὸ τίνος αὐτῶν εἶχε φονευθῇ, ὥπως ἀνταμίσῃ αὐτόν. Ὅτε δὲ Αἰθίοχ τις εἶπεν : «Ἐγὼ τὸν ἐφόνευσα», ὁ σουλτάνος διέταξε πάραυτα νὰ θανατωθῇ.

Ἀλλ' ἂν ἑτέρου ὁ συμπολίτης βυζαντινολόγος κύριος Ξενοφὼν Σιδερῖδης ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Κωνσταντίνου Παλαιολόγου θάνατος, τάφος καὶ σπᾶθη» γράφει :

«Πιθανὸν καὶ πιστευτὸν θεωροῦμεν, ὅτι τὸ εὖρεθὲν πτώμα τοῦ Κωνσταντίνου, κηδευθὲν πομπῶδως, ὥπως γίνῃ πασίγνωστος ὁ θάνατος αὐτοῦ, καὶ οὕτως οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπελπισθῶσιν, οἱ δὲ Τούρκοι ἀμεριμνήσωσιν, ἐτάφη ἐν τῷ ἀνέκαθεν χρησιμεύσαντι βασιλικῷ ἡρώφ, τῷ ναῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὅπερ καὶ ἐπὶ τινὰς μῆνας μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐχρησίμευσεν ἔδρα καὶ ναὸς τοῦ Πατριαρχείου. Οὗτος, ἐγκαταλειφθεὶς μετὰ διέτιαν περίπου ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, ἔμεινε μὲν «σφαλισμένος», πάντως ὁμως εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ὀρθοδόξων, ὥπως καὶ τινες ἄλλοι, μέχρις ὅτου, ἀποφασίσας ὁ Πορθητὴς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ φερωνύμου μεγαλοπρεποῦς τζαμίου ἐπὶ τῆς περιόπτου ταύτης θέσεως, διέταξε τὴν κατεδάφισιν τοῦ περιωνύμου ἐκείνου ναοῦ, «χωρὶς οὐδεμίαν νὰ χαθῇ πέτρα αὐτοῦ», καὶ ἀνέθηκε τὴν ἐκτέλεσιν εἰς τὸν Ἕλληνα ἀρχιτέκτονα Χριστόδουλον.

«Τότε καὶ ὁ τάφος καὶ τὰ λείψανα τοῦ Κωνσταντίνου ὑπέστησαν τὴν αὐτὴν τύχην τῶν ὑπὸ τὴν ἁγίαν τράπεζαν τοῦ ναοῦ κατατεθειμένων ἀποστολικῶν λειψάνων, ὡς καὶ τῶν διαφόρων βασιλικῶν τῶν ἐν τῷ ἡρώφ ἀποκειμένων. Ἀλλ' ἄρα γε πλανώμεθα ἂν εἰπωμεν, ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων Χριστόδουλος, κατεδαφίζων τὸν ναὸν καὶ ἀνασκάπτων τὸ ἔδαφος, ἐφρόντισε καὶ ἐξετέλεσε τὴν ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἀνακομιδὴν καὶ κατάθεσιν τῶν

ἀποστολικῶν λειψάνων εἰς τὴν τότε ἰδῶς ἐπὶ τούτῳ ὀρυχθεῖσαν κρύπτην ἐν τῷ δεξιῷ πινσῷ τοῦ νῦν Γκιουλ-τζαμί καλουμένου ναοῦ, τῶν δὲ βασιλικῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, εἰς τὴν ἐν τῷ ἀριστερῷ πινσῷ τοῦ αὐτοῦ ναοῦ : Καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι τὰ μὲν ἀποστολικά ἐσεδάσθησαν καὶ σέδονται οἱ Τούρκοι, τὰ δὲ βασιλικά εἰς λήθην κατεδίκαναν, φράξαντες διὰ τοίχου τῆς κρύπτῃς τὴν εἰσοδὸν, ὡς ἡ παράδοσις, ἔστω καὶ ἀμυδρῶς, μαρτυρεῖ : Τὴν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίνου τὸ πρῶτον ἀναγραφείσαν παράδοσιν τῶν Φαναριωτῶν καὶ οὐλεμαδῶν καὶ μοναχῶν τοῦ Γκιουλ-τζαμί περὶ τῆς ἐν αὐτῷ ταφῆς τοῦ νεκροῦ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου καὶ ἡμεῖς ἠκούσαμεν παρὰ τῶν τελευταίων λεγομένην κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ἡμῶν εἰς τὸ τέμενος τοῦτο, ἐμάθομεν δ' ὅτι πρὸ χρόνων ἐφραξαν διὰ τοίχου τὴν εἰσοδὸν τῆς κρύπτῃς τοῦ ἀριστεροῦ πινσοῦ, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἦτο αὕτη ἀπεριποίητος καὶ πλήρης ἀσβεστοκεραμοκονίας καὶ συντριμμάτων λίθων καὶ πλίνθων, καθὰ ἔλεγέ τις γέρων, ἀνελθὼν ἄλλοτε εἰς αὐτήν. Εἶδομεν δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ τούτου πινσοῦ ὅπῃν, ἀκριδῶς ἀντιμετωπίζουσιν ὁμοίαν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ πινσοῦ, οὐδὲς φεγγίτας ἢ ἀεριστήρια. Νεώτεροι ἔρευναι ἰδῶς ἀποδείξωσιν ἀληθεύουσιν τὴν παράδοσιν καὶ ἡμᾶς μὴ πλανηθέντας εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ νεκρὸς τοῦ ἀτυχοῦς Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, βασιλικῶς κηδευθεὶς, ἐτάφη μετὰ βασιλικῆς τιμῆς ἐν τῷ ἡρώφ τῶν βασιλέων, ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων· ὅτι, κατεδαφίζομένου τοῦ ναοῦ τούτου περὶ τῷ 1450—1457, ὁ αὐτεὶς ἐκεῖνος ἀρχιτέκτων Χριστόδουλος, ὁ παρὰ τοῦ εὐνοοῦντος αὐτὸν Πορθητοῦ ζητήσας καὶ λαβὼν τὸν ἐν Μουχλίῳ ἱερὸν ναὸν τῆς Παναγίας καὶ τὰ περὶ αὐτὸν ἀδελφώματα μέρη διὰ σουλτανικοῦ προστάγματος, ἔκαμε τὴν ἀνακομιδὴν καὶ κατάθεσιν τῶν λειψάνων αὐτοῦ εἰς τὴν κρύπτην τοῦ ἀριστεροῦ πινσοῦ τοῦ Γκιουλ-τζαμί, τοῦ θεωρουμένου ὡς ναοῦ τῆς Ἀγίας Θεοδοσίας».

Παρὰ τὰς ἀφηγήσεις τῶν ἱστοριογράφων, εἰς τὰς μέχρι τοῦδε περὶ τοῦ τάφου τοῦ Κωνσταντίνου δημοσιευθείσας ὑποθέσεις καὶ ἄλλην, τελευταίον, προστίθεται.

Κατ' αὐτὴν τὸ ἀκέφαλον σῶμα τοῦ αὐτοκράτορος μετνήχθη εἰς Κρήτην παρὰ τῶν Κρητῶν ναυτῶν, οἵτινες, ὡς εἶδομεν, καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν, ὑπερασπιζόμενοι τοὺς παρὰ τὸ νῦν Μπαγδάκαοῦ πύργους, τοσαύτην ἐπέδειξαν γενναιοψυχίαν, ὥστε ἀνάγκασαν τὸν σουλτάνον νὰ συνθασκοιογήσῃ, ἐπιτραπέντος αὐτοῖς «νὰ

κατέλθωσι μετὰ θυμιάσεως καὶ ὧσιν ἐλευθεροὶ αὐτοὶ τε καὶ ἡ ναὺς αὐτῶν καὶ πᾶσα ἡ ἀποσκευή, ἣν εἶχον», προσλαμβάνοντες πᾶν τὸ πολυτίμον. Τί ἄλλο πολυτιμότερον τῶν λειψάνων τοῦ αυτοκράτορος ὑπῆρχε διὰ τοὺς εὐσεβεῖς ἐκείνους ἄνδρας, τοὺς γενναϊόφρονας Κρητὰς ναυτίλους;

ὑποτίθεται, λοιπόν, ὅτι, παραλαβόντες οὗτοι τὸ σεπτὸν σκήνους, ἐκόμισαν αὐτὸ εἰς τὴν πατρίδα τῶν.

Ἡ εἰκάστια αὕτη εἶνε εὐφυής, ἀλλὰ καὶ αὕτη καὶ αἱ μέχρι τοῦδε ἐξενεχθεῖσαι περὶ τοῦ τόπου τῆς ταφῆς τοῦ τελευταίου Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος ἐπ' οὐδεμιᾶς στηρίζονται ἱστορικῆς ἐξακριβώσεως.

Ὁ Φραντζῆς μόνον ἠδύνατο νὰ διαφωτίσῃ ἡμᾶς περὶ τούτου. Ἀναφέρει μὲν, ὡς εἶδομεν, ὅτι ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ παραδοθῇ ὁ νεκρὸς εἰς τοὺς Χριστιανούς, ὅπως ταφῇ μετὰ τιμῶν βασιλικῶν, ἀλλ' ἀτυχῶς παρασιωπᾷ τῆς ταφῆς τὸν τόπον.

ΤΡΑΓΙΚΗ ΤΥΧΗ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑ ΝΟΤΑΡΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἦτο καὶ ὁ δοῦξ Λουκάς Νοταρᾶς, ὁ ἐπιφανέστατος αὐτῶν, ἐρχόμενος πρῶτος μετὰ τὸν αυτοκράτορα ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τῆς πολιτείας, τύπος τέλειος τῆς ἀνωτάτης βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, ἡγέτης τῶν ἀνθισταμένων εἰς τὴν μετὰ τῆς Ρώμης ἐνωσιν. Καταγόμενος ἐξ ἀρχαίου γένους εὐπατριδῶν τῆς Κορίνθου, εἶχε συνδεθῇ πρὸς τὸν αυτοκρατορικὸν οἶκον τῶν Παλαιολόγων, συζευχθεὶς σύγγενῃ αὐτῶν.

Τὸν οἶκον τοῦ Νοταρᾶ ἐπεσκέψθη τὴν ἐπιούσαν τῆς ἁλώσεως ὁ Πορθητής.

Τὰ κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην διαφόρως ἀφηγοῦνται οἱ ἱστοριογράφοι.

Κατὰ τὸν Φραντζῆν—ὅστις ἐχθρικῶς διέκειτο πρὸς τὸν δοῦκα—σκαιῶς πρὸς αὐτὸν ὤμιλησεν ὁ σουλτάνος καὶ πικρῶς αὐτὸν ἠλεγξεν.

«Ὁ δὲ ἄμνηρς—γράφει ὁ Φραντζῆς—τῇ νίκῃ τῇ μεγάλῃ ἐπαρθεὶς καὶ πλείστης κενοδοξίας πλησθεὶς, ὥμος καὶ ἀνελεῖμων

ἔβην. Προσελθὼν δὲ αὐτῷ ὁ μέγας δοῦξ, ὁ κύρ Λουκάς Νοταρᾶς, προσεκύνησεν αὐτόν, καὶ δεῖξας αὐτῷ θησαυρὸν πολλόν, ὃν εἶχε κεκρυμμένον, καὶ λίθους καὶ μαργάρους καὶ ἕτερα λάφυρα ἀξία βασιλεῦσιν, ἃ ἰδὼν ὁ ἄμνηρς καὶ πᾶσα ἡ βουλὴ αὐτοῦ ἐθαύμασαν. Ὁ δὲ Νοταρᾶς εἶπε τῷ ἄμνηρῃ: «Ταῦτα πάντα ἐφύλαττον διὰ τὴν βασιλείαν σου καὶ ἰδοὺ τὰ νῦν χαρίζομαι σοὶ ὁῶρον, καὶ δέομαι δέξαι τοῦ δούλου σου τὴν δέσιν καὶ παρακάλεσιν». Ἠλπιζεν οὖν οὗτος δι' αὐτῶν ἐλευθερίαν τύχει μετὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Ἀπελογήσατο δὲ αὐτῷ ὁ ἄμνηρς καὶ εἶπεν: «Ὁ ἡμικύων καὶ ἀπάνθρωπος μηχανορράφης καὶ πολύτροπος, τοσοῦτον πλοῦτον εἶχες καὶ οὐκ ἐβοήθησας τῷ βασιλεῖ καὶ αὐθέντῃ σου καὶ τῇ πόλει καὶ τῇ πατρίδι σου; νῦν δὲ μετὰ τοσοῦτων πονηριῶν καὶ πανουργιῶν, ἃς οἶδας ποιεῖν καὶ πράττειν ἐκ νεότητος, βούλει υποσκελίσαι καμὲ, καὶ φύγῃς τοῦ πρέποντός σοι; εἰπέ μοι, ὦ ἀσεδῆ, τίς ὁ χάριςας μοι τὸν πλοῦτον τὸν σὸν καὶ τὴν πόλιν ταύτην εἰς χεῖράς μου;». Λέγει αὐτῷ ὁ Νοταρᾶς: «Ὁ Θεός». Ὁ δὲ ἄμνηρς εἶπεν αὐτῷ: «Ἐπεὶ ὁ Θεὸς ταῦτά μοι ἐχαρίσατο καὶ σὲ καὶ πάντας ὑπὸ τὰς χεῖράς μου δούλους ἔδωκε, τί σὺ λέγεις, πονηρέ, καὶ φλυαρεῖς; πῶς οὐκ ἐστείλεις μοι αὐτὰ πρὶν τὴν μάχην κινήσω καθ' ὑμῶν, ἢ πρὶν τὴν πόλιν νικήσω, ἵνα ὀφείλω σοὶ τὴν χάριν καὶ τὴν ἀνταμοιβήν; νῦν οὖν οὐκ εἰ σὺ ὁ χάριςας μοι ταῦτα, ἀλλ' ὁ Θεός». Καὶ εὐθὺς ὥρισε τοῖς δημίσις, ἵνα εἰς φυλακὴν βάλωσιν αὐτόν καὶ ἀσφαλῶς τηρῶσι. Τῇ δὲ ἐπαύριον, προστάξας ἤνεγκαν πάλιν αὐτόν ἐμπροσθεν τοῦ βήματος αὐτοῦ. Καὶ λέγει αὐτῷ: «Ἐπεὶ οὐκ ἠθέλησας βοηθῆσαι τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ πατρίδι σου μετὰ τοσοῦτου θησαυροῦ ἀναριθμήτου, ὃν εἶχες, καὶ διὰ τί οὐκ ἐδούλευσας τὸν βασιλέα, ὅτε ἐμήνυσα αὐτῷ, ἵνα μετ' εἰρήνης καὶ ἀγάπης μοι δώσῃ τὴν πόλιν καὶ ἄλλον ἀντ' αὐτῆς τόπον δώσω μετ' ἀγάπης καὶ φιλίας, ἵνα μὴ τοσοῦτοι φόνοι ἀναμέσον ἡμῶν γενήσωνται;». Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ: «Ἐγὼ αἴτιος οὐχ ὑπάρχω εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, ἀλλ' οἱ Ἕνετοὶ καὶ οἱ ἐν τῷ Γαλατῇ, οἱ ἐταδῶσιν τῷ βασιλεῖ, ἵνα στόλον καὶ στρατὸν εἰς βοήθειαν αὐτῷ στείλωσιν». Ὁ δὲ ἄμνηρς «πολλὰ οἶδας, λέγει, ψεύδους ἐφευρήματα· τὰ νῦν καιρὸς ψεύδους οὐκ ἔστιν, ἵνα βοηθῇ σε». Καὶ προστάξας ἐπὶ τὴν αὐριον ἐπὶ τὴν τοῦ Ξηροῦ λόφου ἀγορὰν πρῶτον κατενώπιον αὐτοῦ θανατώσασθαι τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ—οὓς ποτε ἦται τῷ βασιλεῖ (τῷ Κωνσταντίνῳ), ἵνα τὸν ἕνα αὐτῶν τιμίσῃ τῷ τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου ἀξιώματι καὶ τὸν ἕτερον τῷ τοῦ μεγάλου

λογοθέτου — εἶτα καὶ αὐτὸν θανατώσωσιν, ὡς καὶ ἐγένετο. Καὶ οὕτω τὰ τοῦ Δουκᾶ Νοταρᾶ πέρας ἔλαβον».

Διάφορος εἶνε ἡ διήγησις τοῦ Δούκα. Αἱ λεπτομέρειαι τῶν γεγονότων, τῶν προηγηθέντων τοῦ τραγικοῦ τέλους τοῦ Νοταρᾶ καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, οὐσιωδῶς διαφέρουσι τῶν ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ ἀναφερομένων.

«Πρωίας δὲ γενομένης — γράφει ὁ Δούκας — παρελθούσης ἐκείνης τῆς πρώτης ζοφερᾶς ἡμέρας, ἐν ᾗ ἐγένετο ἡ πανωλεθρία τοῦ γένους ἡμῶν, εἰσελθὼν ἐν τῇ πόλει ὁ τύραννος καὶ εἰς τοὺς οἴκους τοῦ μεγάλου δουκὸς ἔλθων, ἐκέλευσεν αὐτὸν καθίσαι, θάρσυνας αὐτὸν καὶ παρηγορήσας τὰ πλείστα, εἰπὼν αὐτῷ, ὅτι «τὴν πόλιν αὐτὴν σοὶ μέλλω παρακαταθέσθαι, τοῦ ἔχειν τὴν ἅπασαν αὐτῆς ἡγεμονίαν, καὶ ποιήσω σε εἰς κρείττονά σου δόξαν παρ' ἧν εἶχες ἐν τῷ καιρῷ τοῦ βασιλείου καὶ μὴ ἀθύραι. Μαθὼν δὲ παρ' αὐτοῦ τὰ ὀνόματα τῶν εὐγενῶν, τῶν ἐν τῷ παλατίῳ διαπρεφάντων ὁφικιασίων, πάντων τὰ ὀνόματα κατέγραψε. Καὶ ἐν τοῖς πλοίοις καὶ ἐν ταῖς σκηναῖς συναθροίσας οὖν πάντας, ἐξηγόρασεν ἀνὰ χιλίων ἀσπρῶν δοῦς τοῖς Τούρκοις.

«Ἦν δὲ ἡ γυνὴ τοῦ δουκὸς ἀσθενοῦσα κλινῆρης. Τότε ὁ προδότης λυγρὸς ἐγγίσας τῇ κλινῇ ἔφη: «Χαῖρε, ὦ μήτερ' μὴ λυποῦ ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι. Τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γεννηθήτω. Ἔχω ἔτι πλείονας παρ' ὧν ἀπώλεκας τοῦ δοῦναι σοι μόνον ὑγίαινε». Ἐλθόντες δὲ οἱ παῖδες αὐτοῦ προσεκύνησαν αὐτῇ.

«Τότε ὁ τύραννος, διελθὼν τὸ πλείστον τῆς πόλεως καὶ πρὸς τοῖς τοῦ παλατίου μέρεσι συμπόσιον ποιήσας, νύφραινετο. Καὶ δὴ καταδαπτισθεὶς ὑπὸ τοῦ οἴνου καὶ μεθύσθεις, ὥρισε τῷ ἀρχιευνούχῳ αὐτοῦ, καὶ προστάξας εἶπεν: «Ἀπελθε ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ μεγάλου δουκὸς καὶ εἰπὲ αὐτῷ: «Ὅρισε ὁ ἡγεμὼν, ἵνα στείλῃς τὸν υἱόν σου τὸν νεώτερον ἐν τῷ συμποσίῳ». Ἦν γὰρ εὐειδὴς ὁ νέος, ἄγων τὸ τεσσαρακαίδεκατον ἔτος. Ἀκούσας οὖν ὁ πατήρ τοῦ παιδός, ἀπενεκρώθη καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ἀλλοιωθῆναι, καὶ λέγει τῷ ἀρχιευνούχῳ: «Οὐκ ἔστι τοῦτο ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διαγωγῇ τοῦ παραδοῦναι τὸ ἔμρον παιδίον οἰκταῖς χερσὶ μινθῆναι παρ' αὐτοῦ. Κρεῖττον ἂν ἦν μοι στείλαι δῆμιον καὶ λαβεῖν τὴν κεφαλὴν μου ἀπ' ἐμοῦ». Ὁ δὲ ἀρχιευνούχος συνεβούλευσεν αὐτῷ τὸ δοῦναι τὸ παιδίον, ἵνα μὴ εἰς ὀργὴν ἐκκαύσῃ τὸν τύραννον. Ὁ δὲ μὴ πεισθεὶς εἶπεν: «Εἰ βούλει λαβεῖν αὐτὸ καὶ ἀπελθεῖν, λαβὼν ἀπελθε. Τὸ δὲ ἐγὼ σοι τοῦτο διδόναι οἰκταῖς θελήματι οὐ γενήσεται πώποτε». Τότε ὁ

ἀρχιευνούχος στραφεὶς εἶπε τῷ ἡγεμόνι ἅπαντα τὰ παρὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς λαβὼντα, καὶ πῶς τὸ παιδίον οὐκ ἠδουλήθη δοῦναι.

«Τότε ὁ τύραννος θυμωθεὶς εἶπε τῷ ἀρχιευνούχῳ: «Λάβε τὸν δῆμιον σὺν σοὶ καὶ στραφεὶς ἄγε μοι τὸ παιδίον, ὃ δὲ δῆμιος ἀγαγέτω τὸν δοῦκα καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ». Ἦλθον ἐκεῖνοι, καὶ μαθὼν ὁ δοῦξ ἠσπάσατο τὰ τέκνα αὐτοῦ καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ ἐπορεύετο σὺν τῷ δημίῳ αὐτὸς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ, ὁ Καντακουζηνός. Τὸ δὲ παιδίον ἔλαβε μετ' αὐτοῦ ὁ ἀρχιευνούχος. Εἰσῆλθε καὶ ἔδειξε τὸ παιδίον τῷ ἡγεμόνι. Οἱ λοιποὶ ἐν τῇ πόλει τοῦ παλατίου ἴσταντο. Καὶ ὥρισε τότε ὁ τύραννος τῷ δημίῳ ξίφει τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἀποτμηθῆναι. Τότε λαβὼν αὐτοὺς μικρὸν κάτωθεν τοῦ παλατίου, εἶπεν αὐτοῖς τὴν ἀπόφασιν. Ἀκούσας δὲ ὁ υἱὸς τὴν σφαγὴν, ἐκλαυσεν, ὃ δὲ πατήρ αὐτοῦ γενναίως σταθεὶς, ἐδυνάμωσε τοὺς νέους, στηρίζων αὐτοὺς καὶ λέγων: «Τεκνία, εἰδότε τὴν χθὲς ἡμέραν ἐν μιᾷ ῥοπῇ τὰ ἡμέτερα πάντα φρούδα γεγονότα, ὁ πλοῦτος ἡμῶν ὁ ἀκένωτος, ἡ δόξα ἡ θαυμαστὴ, ἣν εἰχομεν ἐν τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ καὶ δι' αὐτῆς ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ἣν οἰκοῦσι Χριστιανοί. Νυνὶ δὲ τῇ ὥρᾳ ταύτῃ οὐκ ἐνελεῖταιτο ἄλλο εἰς ἡμᾶς πλὴν ἡ παρούσα αὕτη ζωὴ. Ἔστι δὲ ἡμῖν αὕτη οὐκ ἀτελεύτητος· ὃψέ ποτε γὰρ θνηξόμεθα. Καὶ ταῦτα πῶς; ὥστε-ρούμενοι τῶν ἀγαθῶν, ἣν ὠλέσαμεν, τῆς δόξης, τῆς τιμῆς, τῆς αὐθεντίας, παρὰ πάντων ὀνειδιζόμενοι, καταφρονούμενοι καὶ ταλαιπωρούμενοι, ἄχρις οὗ ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ὁ θάνατος. Ποῦ ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς; οὐκ ἐσφάγη χθὲς; ποῦ ὁ ἐμὸς συμπέθερος, ὁ μέγας δομέστικος; ποῦ ὁ Παλαιολόγος καὶ πρωτοστάτης σὺν τοῖς δύο υἱοῖς αὐτοῦ; οὐκ ἐσφάγησαν χθὲς ἐν τῷ πολέμῳ; Εἴθε καὶ ἡμεῖς ἀποθάνοιμεν σὺν αὐτοῖς! Πλὴν καὶ αὕτη ἡ ὥρα ἱκανὴ ἔστι. Μὴ πλημμελίσωμεν πλέον... Νῦν τὸ στάδιον ἔτοιμον. Ἐν ὀνόματι τοῦ Σταυρωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ θανόντος καὶ ἀναστάντος, ἀποθάνωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα σὺν αὐτῷ ἀπολαύσωμεν τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ».

«Ταῦτα εἶπε, στηρίζας τοὺς νέους, οἱ ὁποῖοι πρόθυμοι τοῦ θανεῖν ἐφάνησαν. Καὶ λέγει τῷ σπεκουλάτορι: «Ποίησον τὸ κελευσθέν σοι, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν νέων». Καὶ ὑπακούσας ὁ δῆμιος ἀπέτεμε τὰς κεφαλὰς τῶν νέων, ἐν ᾧ ὁ μέγας δοῦξ ἔλεγε τὸ «εὐχαριστῶ σοι, Κύριε» καὶ τὸ «δικαίως εἰ Κύριε». Τότε εἶπε τῷ σπεκουλάτορι: «Ἀδελφέ, δός μοι ὀλίγην ἀνοχὴν τοῦ εἰσελθεῖν προσ-

Και εἰσελθὼν προσκύησεν. Τότε ἐξελθὼν τοῦ ναοῦ καὶ πάλιν δοξολογίαν πέμψας τῷ Θεῷ, ἀπετυμήθη τὴν κεφαλὴν. Λαβὼν οὖν ὁ δῆμος τὰς κεφαλὰς, ἦλθεν εἰς τὸ συμπόσιον, ἐμφανίσας αὐτὰς τῷ αἰμοδόρῳ θηρίῳ. Τὰ δὲ σώματα γυμνά ἐκεῖ καὶ ἄταφα κατέλιπεν. Ὅμοίως καὶ ὅσους τῶν εὐγενῶν καὶ ὀφφικιαλίων τοῦ παλατίου μεγιστάνας ἐξηγόρασε πάντας, στείλας τὸν σπεκουλάτορα, κατέδραξε. Καὶ ἐξελέξατο τὰς ὡραίας κόρας αὐτῶν καὶ τὰ εὐειδῆ ἄρρενα καὶ παρέδωκε τῷ ἀρχιευνούχῳ τοῦ τηρεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ.

Τὸ τοιοῦτον τραγικὸν τέλος τοῦ Νοταρᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ προσεπιμαρτυροῦσι πάντες οἱ ἱστοριογράφοι τῆς Ἀλώσεως. Τὸν μαρτυρικὸν αὐτοῦ θάνατον θρηνοῦσιν ἰδίᾳ οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς, ἐξυμνοῦντες ἅμα τὴν ὑπέροχον τοῦ ἀνδρὸς ἀξίαν.

Ὁ Κριτόδουλος γράφει :

«Ὁ ἀνὴρ οὗτος, εὐσεβὴς ὅλως πρὸς τὰ θεῖα, διεκρίνετο ἐπὶ φρονήματι μεγάλῳ καὶ ὀξύτητι γνώμης καὶ ἐλευθερίᾳ ψυχῆς. Διδὼ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ διεκρίθη καὶ τὴν ἐν τοῖς πράγμασι δύναμιν ἀπέκτησε, καὶ ἐπὶ μέγα δόξης ἤρθη καὶ πλούτου, τὰ πρωτεῖα φέρων οὐ μόνον παρ' Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ παρὰ πολλοῖς τῶν ἔξω γενῶν. Καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δὲ πάντες εὐθαρσῶς καὶ μετὰ γνώμης σταθερᾶς καὶ ἀνδρείας ἀπέθανον, ἐννέα τὸν ἀριθμὸν ὄντες».

Ἡ σύζυγος τοῦ Νοταρᾶ, θέλουσα νὰ προλάβῃ τὸν κίνδυνον τῆς ἀτιμώσεως, νύτοκτόνησεν, ὁ δὲ νεώτερος αὐτοῦ υἱὸς Ἰάκωβος, παραμείνας ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Πορθητοῦ, κατέρωθε νὰ δραπέτευσῃ εἰς Ρώμην, ὅπου παρέμενεν ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Ἀννα.

Εὐκαιρὸν κρίνομεν ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ἡ Ἀννα Νοταρᾶ, γυνὴ λογία καὶ ὑπερόχου ἀξίας, ἐκ Ρώμης ἐγκατεστάθη μετὰ ταῦτα ἐν Βενετίᾳ. Εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὴν Εὐδοκίαν Καντακουζινοῦ παρεχωρήθη τῷ 1475 τὸ δικαίωμα νὰ ἔχωσιν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἰδιὸν εὐκτήριον οἶκον, ἐν ᾧ ἐτελεῖτο ἡ ἱερὰ λειτουργία κατὰ τὸ δόγμα τῶν Ὀρθοδόξων. Ὁ εὐκτήριος δ' ἐκεῖνος οἶκος ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀρχὴ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τῶν ἐν Βενετίᾳ Ἑλλήνων, ὧν ἡ ἀποικία ἀπέβη ἐστία μεγάλης πνευματικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐμπορικῆς, κινήσεως τῶν ἐν τῇ ξένῃ ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας Ἑλλήνων. Τραφεῖσα ἐκ νεότητος ἐν οἴκῳ πολιτικῷ, οἷος ὁ τοῦ πατρὸς, ἡ Ἀννα Νοταρᾶ εἶχεν ἐνστερνισθῆ ἔμπειρίαν πολιτικὴν, ἣν ἐχρησιμοποίησεν ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δουλείαν στενα-

ζόντων ὁμογενῶν. Ὄντως, διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς ἐγκατέστησαν πολλοὶ λόγιοι ἐν Ἰταλίᾳ, ἥτις εἶχεν ἀποθῆ ἡ δευτέρα πατρις τῶν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας ἱεροφαντῶν, τῶν μετατοπισάντων τοὺς ἐφεστίους ἀπὸ τῆς δουλουμένης πατρίδος εἰς τὰ ἐδάφη τῆς Ἑσπερίας.

ΚΑΙ ΑΛΛΑΙ ΚΑΡΑΤΟΜΗΣΕΙΣ

Τὴν ἐπαύριον, ἥτοι τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἡμέραν, διαταγῇ τοῦ Πορθητοῦ, ἐκατατομήθησαν ὁ Βενετὸς πρόξενος Γερῶνυμος Μινότος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος, ὁ Κονταρίνης, ὁ Ἰσπανὸς πρόξενος Πέτρος Τουλιανός, οἱ δύο αὐτοῦ υἱοὶ καὶ ἕξ ἄλλοι εὐπατρίδαι.

Ἐκτὸς τούτων καὶ ἄλλαι, μετὰ τινος ἡμέρας, ἐγένοντο καρατομήσεις.

Ὁ Σπανδογίνος Καντακουζηνός, αὐτόπτης μάρτυς τῆς ἐκπορθήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διηγεῖται τὰ κατ' αὐτὴν ἀνοσιουργήματα ὡς ἑξῆς : «Ἀκολουθῶς, μετὰ τινος ἡμέρας, ὁ Μωάμεθ ἐδήλωσεν, ὅτι ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ληφθήσεται μείζων φροντίς ἢ ἐπὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν αὐτοκρατόρων ὑπὲρ πάντων, ὅσοι ἀποδείξωσι τὴν εὐγένειαν αὐτῶν, βεβαιῶν, ὅτι ἦν ἄδικον, ἵνα οἱ εὐπατρίδαι πάσχωσιν ὑπὸ κακουχιῶν καὶ ἐπαιτῶσι. Τινὲς δὲ τούτων, ἐξαπατηθέντες, ἐπορεύθησαν, ἵνα ἐγγραφῶσι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τῇ πρὸς τοῦτο ὠρισμένῃ, καθ' ἣν ἐνόμιζον, ὅτι ἐμελλε γενέσθαι περὶ αὐτῶν φροντίς. Ἡ ἡμέρα δ' αὕτη ἦν ἡ τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Ἐκεῖ συναθροισθέντες, κατὰ πρόσταγμα τοῦ σουλτάνου, ἀπεκεφάλισθησαν ἅπαντες».

Καὶ τὸν Χαλῆλ πασᾶν, τὸν βεζύρην του, ἀπεκεφάλισεν ὁ σουλτάνος, βεβαιωθείς περὶ τῶν προδοσιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐδήμυσεν ἅπανσαν τὴν περιουσίαν του, συμποσθεῖσαν εἰς 120 χιλιάδας χρυσῶν, ἥτοι 5 ἑκατομμύρια φράγκων.

Τὸ μὲν ὅδες τοῦτο ποσὸν προήρχετο βεβαίως ἐκ τῶν περιουσιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Θράκης, τὴν ὁποίαν κατερῆμωσεν ὁ ἐπιδραμὼν στρατός.

ΤΡΑΓΙΚΟΝ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΙΓΚΙΠΟΣ ΟΡΧΑΝ

Ὁ ἡγεμονόπαις Ὀρχάν, ὅστις, ὥς γνωστόν, μετὰ τινῶν ὀλίγων πιστῶν εἰς αὐτὸν Τούρκων εἶχε ταχθῆ ἡρώδης κατὰ τὸ τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως, ὡς τὴν θέσιν κατέχει σήμερον τὸ Ἑσκῆ-σεράι, μετὰ γενναϊότητος διώκει τὴν ἀμυναν τοῦ τομέως τούτου. Ἐγνώριζεν οὗτος, ὅτι, κυριευομένης τῆς Πόλεως, αἰχμαλωτιζόμενος, θὰ ἐθανατοῦτο ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ.

Ἀπὸ αἰώνων ἦδη, κατὰ παράδοσιν, ἐν τῷ ἀρχοντι οἴκῳ τῶν Τούρκων ἐθανατοῦτο πᾶν ἐνήλικον μέλος τῆς οἰκογενείας, ἐκεῖνος δέ, ἕγγονος τοῦ Σουλταίν, ἀδελφοῦ τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Α', εἶχε καταφύγει, ὥς εἶπομεν, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βυζαντίου.

Εἰς ἐπίμετρον ὁ Τούρκος ἡγεμονόπαις μετὰ τῶν Χριστιανῶν τῶρα ἐναντίον τῶν ὁμοθρήσκων καὶ ὁμοφύλων μάχεται! Τῷ ἐπιτρέπετο νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι Μωάμεθ ὁ Β' θὰ ἐφείδετο τῆς ζωῆς του;

Τούτου ἕνεκα, προτιμῶν τὸν ἐν πολέμῳ θάνατον, εἰς προφανῆ κίνδυνον ἐξέθετε, κατὰ τὴν ἀμυναν, τὴν ζωὴν του, ἡρωικῶς μαχόμενος. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα, οὔτε ἐτραυματίσθη.

Προβλέπων ἐν τέλει τὸ ἀτελέσφορον τῆς ἀμύνης, ἀπεφάσισε ν' ἀποδράσῃ, ἀνταλλάξας τὰ ἐνδύματα μοναχοῦ τινος, μετ' αὐτοῦ συναγωνιζομένου. Καὶ κατῴρθωσεν νὰ καταβῇ ἀπὸ τοῦ τείχους καὶ ἀπομακρυνθῇ ἐξω τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἐκεῖ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἀπῆχθη ἐπὶ τινος πλοίου, ἐφ' οὗ καὶ ἄλλοι πολλοὶ εὗρισκοντο αἰχμαλῶται. Τῶν αἰχμαλῶτων τούτων τις, ἀναγνωρίσας ὑπὸ τοῦ μοναχικοῦ ῥάσου τὸν Ὀρχάν, προέτεινε νὰ παραδῶσιν αὐτὸν, ἐπὶ τῷ ὄρῳ τῆς ἰδίας ἀπελευθερώσεως. Τῆς αἰτήσεως γενομένης πᾶραυτα δεκτῆς, ἐπέδειξεν οὗτος τὸν Τούρκον ἡγεμονόπαιδα. Καὶ παρ' αὐτοῦ ἀπεκεφαλίσθη οὗτος καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐκομίσθη εἰς τὸν σουλτάνον.

Ὁ Κριτόδουλος ἄλλως ἀφηγεῖται τὰ γενόμενα:

«Ὁ Ὀρχάνης — γράφει οὗτος — ἰδὼν τὴν ἄλωσιν τῆς Πόλεως καὶ θέλων νὰ διασώσῃ ἑαυτὸν, πρῶτον μὲν ἠθέλησε ν' ἀποδράσῃ κρυφίως ὡς κοινὸς στρατιώτης, ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος τῆς (τουρκικῆς) στολῆς, ἣν ἔφερε, καὶ τῆς (τουρκικῆς) γλώσσης, ἣν ἐλάλει. Ὡς δὲ εἶδεν, ὅτι ἐγνώσθη καὶ ἐδιώκετο, ἐπειδὴ ὑπῆρξαν οἱ ἀναγνωρίσαντες αὐτὸν, ἔρριψεν εὐθὺς ἑαυτὸν κατὰ τοῦ τείχους καὶ ἐφονεύθη. Οἱ δὲ στρατιῶται, δραμόντες αἰρουσιν αὐτοῦ τὴν

κεφαλὴν ἀποταμόντες καὶ ἀπῆγαγον πρὸς τὸν σουλτάνον, ἐπειδὴ οὗτος ἐζητεῖ διὰ σπουδῆς νὰ ἴδῃ αὐτὸν ἢ ζῶντα ἢ τεθνεῶτα».

ΔΙΑΣΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΥ ἸΣΙΔΩΡΟΥ

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν συγκατελέγετο καὶ ὁ καρδινάλιος Ἰσιδωρος, ἐπίσκοπος Κιέδου.

Ὁ ἱεράρχης οὗτος καὶ πολέμαρχος, Πελοποννήσιος τὴν καταγωγὴν, αὐτομολήσας πρὸς τὴν Λατινικὴν ἐκκλησίαν καὶ μετὰ ζήλου πολλῶν ὑπηρετῶν τὰ συμφέροντα αὐτῆς, εἶχε κατέλθει, ὥς εἶδομεν, εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ κεφαλῆς 50 μαχητῶν καὶ 150 ἐν Χίῳ στρατολογηθέντων Καθολικῶν, τὸ μὲν ἵνα βοηθήσῃ ἐκ μέρους τοῦ Πάπα Νικολάου Β' τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον ἐν τῷ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνι αὐτοῦ, τὸ δὲ — ὅπερ καὶ σπουδαιότερον — ὥπως ἐπιδιώξῃ τὴν τελικὴν κύρωσιν τῆς ὑπὸ τὸν Ποντίφικα τῆς Ρώμης ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν.

Ὁ πολέμαρχος οὗτος ἱεράρχης εἶχεν ἀναλάβει, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν 200 μαχητῶν, τὴν ἀμυναν τῆς γωνίας τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ τριγώνου τῶν τειχῶν, παρὰ τὸ σημερινόν Ἐγιοῦπ, γενναίως ἀγωνισθεὶς.

Μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων ἐντὸς τῆς Πόλεως, ἀποβαλὼν ὁ καρδινάλιος τὴν ἀρχιερατικὴν αὐτοῦ στολὴν καὶ περιδελθὲς ἐνδύμα γκεροῦ ἐπαίτου, διεσώθη ἐκτὸς τῆς πόλεως μετὰ πλῆθος ἄλλων φυγόντων. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον συλληφθεὶς ἐξηνδραποδίσθη.

Καθ' ἃ ὁ ἴδιος διηγείται, ὅταν ἀναγνώρισθη τὸ ἐκκλησιαστικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, χάρις εἰς τὰ ρυπαρὰ ἐνδύματα, ἃ τὴν ἔχουσιν τοῦ πώγωνος. Ἀπεναντίας οἱ Τούρκοι, οἵτινες ἀνηρεύων τοὺς νεκροὺς, βλέποντες τὸ πτώμα ἐκεῖνο τοῦ ἐπαίτου, περιδεδημένον τὸ πορφυροῦν ῥάσον τοῦ καρδινάλιου, ἐξέλαβον αὐτὸ ἀντ' ἐκείνου, ὃν κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου ἀνεζήτησαν, καὶ ἐμπλεοὶ χαρᾶς ἀπέκοψαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ ἐπόμπευσαν ἀνὰ τὴν πόλιν αὐτήν, ἐξεμοῦντες σκώμματα κατὰ τοῦ ὑποτιθεμένου ἱεράρχου καὶ κραυγάζοντες: «Αὕτῃ εἶνε ἡ κεφαλὴ τοῦ καρδινάλιου!»

Μετὰ μικρὸν χρονικὸν διάστημα, ἐπειδὴ οἱ νέοι αὐτοῦ κύριοι ὑπελάμβανον τὸν αἰχμαλῶτον ἄσημόν τινα ὄντα, κατῴρθωσεν ὁ

Ἰσιδωρος, τῷ μεσιτεῖα ἀγαθῶν τινῶν ἀνδρῶν, ν' ἀπελευθερωθῇ, ἀντὶ λούτρων εὐτελῶν, τριακοσίων μόνον ἀργυρῶν ἀσπριῶν, καὶ διὰ τῆς Βενετίας καὶ Βόνωνίας κατέφυγεν εἰς Ρώμην παρὰ τῷ πάπῃ Νικολάῳ Ε', ὅστις μεγάλῃ τῷ ἐπιδοσίσεισε τιμῇ, ἀναθεὶς αὐτῷ τρεῖς ἐπισκοπὰς.

Μετὰ ἐν ἔτος ὁ Ἰσιδωρος ἐδημοσίευσεν τὸν «Θρήνον τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς καταστραφείσης ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, τοῦ σουλτάνου τῶν ἑσπέρων, υἱοῦ τοῦ Σατανᾶ». Ἐξῆς μέχρι τοῦ 1463.

Ὁ Χαλκοκονδύλης γράφει, ὅτι ὁ Ἰσιδωρος ἔρχθη ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς Γαλατᾶν, ὅπου καὶ ἐπωλήθη. Ἄλλα κατώρθωσε νὰ διασωθῇ ἐπὶ πλοίου, μεταγαγίντοσ αὐτὸν εἰς Πελοπόννησον. Προσέτι δὲ ὁ Ἀθηναῖος αὐτοῦ ἱστοριογράφος, ὅτι ὁ Μωάμεθ ἐνόμιζεν αὐτὸν θανόντα κατὰ τὴν εἰσάγῃν. «Ἐάν ἐγίνωσκεν αὐτὸν ζῶντα, ἦτοίτε βεβαίως διατάξει τὸν φόνον αὐτοῦ».

ΛΗΜΜΑΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΡΑΝΤΖΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΥ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Καὶ ὁ ἱστορικός Γεώργιος Φραντζῆς καὶ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Πρὶν ἢ τὰ κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτοῦ ἀνηγνηθῶμεν, ἐπιβάλλεται ἡμῖν νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἄνδρα, ὅστις διὰ τοῦ «Χρονικοῦ» αὐτοῦ πολῦτιμον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀλώσεως παρέσχε συμβολήν.

Ὁ Γεώργιος Φραντζῆς ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1401 ἐκ γονέων ἐπιφανῶν, ἀναδειχθεὶς ἐν τῷ βαπτίσματι ὑπὸ τῆς ὁσίας Θεομάρδος. Νεὸς ἐστὶ, ἀπέλαυε τῆς εὐνοίας τῶν αὐτοκρατόρων Μανουὴλ καὶ Ἰωάννου τῶν Παλαιολόγων.

Τῷ 1427, συνοδεύσας τὸν Ἰωάννην εἰς Πελοπόννησον, παρέμεινε παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Δραγάτῃ, ἑσπότη τότε τῆς Πελοποννήσου, ἐπ' ὀνόματι δὲ τούτου κατέλαβε τὰ παραδοθέντα φρούρια τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Κυλλήνης. Συνστρατεύσας κατόπιν τῷ Κωνσταντίνῳ κατὰ τῶν Πατρῶν, ἐγένετο αἰτίας τῆς σωτηρίας

ἐκείνου διότι, πληγωθέντος τοῦ ἵππου καὶ πεσόντος χαμαί, ὁ Φραντζῆς, προκινδυνεύσας, ἔσωσεν αὐτόν.

Ὁ Φραντζῆς, πληγωθεὶς καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Πατρῶν, καθιέρχθη ἐν τινὶ πύργῳ, ἐνθα πολλὰς ὑπέστη ἐπὶ τεσσαρακονθήμερον κακουχίας. Ἀπολυθεὶς κατόπιν, ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τὸν σουλτάνον Μουράτ τὸν Β', πρὸς διεξαγωγὴν ἐκκερμῶν τινῶν (πτημάτων).

Τῷ 1430 ἐστάλη εἰς Ἀκαρνανίαν, ἵνα συμβιβάσῃ τοὺς διαπληκτιζομένους υἱοὺς τοῦ ἡγεμόνος Καρόλλου Τάκκου. Ἐπιστρέφων συνελήφθη, περὶ τὰ νηδύρια τῆς Λευκάδος, ὑπὸ Καταλανῶν πειρατῶν καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Κυλλήνην, ἐπωλήθη μετὰ τῶν συναιχμηλωτισθέντων ἀντὶ λούτρων πέντε χιλιάδων χρυσῶν.

Τῷ 1431 διωρίσθη διοικητὴς Πατρῶν καὶ μετὰ ἐν ἔτος ἐστάλη πρεσβευτὴς παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Ἰωάννῃ, παρ' οὗ καὶ ἐτιμήθη διὰ τοῦ τίτλου τοῦ πρωτοδεσποτίου.

Ἀποθανόντος τοῦ δευκοῦ τῶν Ἀθηνῶν, ἡ χῆρα ἐκείνου Μαρία Μελισσηνὴ ἐζητήσατο παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς ἡγεμονίας Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν ἂντι ἄλλων ἐν Πελοποννήσῳ χωρῶν. Πρὸς συνομολόγησιν τῆς ἀνταλλαγῆς ταύτης ἐστάλη ὁ Φραντζῆς τῷ 1435, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Τούρκος στρατάρχης Τουρχάν προλαβὼν κατέλαβε τὰς Θάβας, διετάχθη νὰ μεταβῇ παρὰ τούτῳ καὶ διαπραγματευθῇ τὸ ζήτημα. Ἀλλ' ἐπέστρεψεν ἀπρακτος, τοῦ Τούρκου στρατάρχου ἀποποιθέντος πᾶσαν διαπραγμάτευσιν.

Κατὰ δεπτέμβριον τοῦ 1436, ἀναχωρήσας ἐξ Εὐβοίας, ἐξέβαθεν εἰς Βυζάντιον, μετὰ δύο δὲ ἔτη ἐνυμφεύθη τὴν Ἑλένην, θυγατέρα τοῦ Ἀλεξίου Παλαιολόγου τοῦ Ἐξαμπλάκωνος, στεφθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐκ τῆς συζυγίας ταύτης ἐγέννησεν υἱόν, τὸν Ἰωάννην, καὶ θυγατέρα, τὴν Θάμαρ, ἀναδεχθέντας ἐν τῷ βαπτίσματι ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ κατόπιν δύο ἄλλους υἱοὺς, τὸν Ἀλέξιον καὶ τὸν Ἀνδρόνικον.

Κατὰ τὸν δεκέμβριον τοῦ 1441, σταλὲς εἰς Λέσδον, διεπραγματεύθη τὸ συνοικίσαιον Κωνσταντίνου καὶ Αἰκατερίνης, θυγατρὸς τοῦ Καταλευξίου, ἄρχοντος τῆς νήσου, τελέσας καὶ τὴν τοῦ γάμου γυνήσκειαν.

Τῷ 1442 ἦλθεν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐστάλη ἀμέσως πρεσβευτὴς εἰς τὸν σουλτάνον καὶ κατόπιν εἰς Ἀημήτριον τὸν δεσπότην.

Μετὰ διετίαν διωρίσθη διοικητὴς Σελυδρίας, ἣν μετὰ ἐν ἔτος παρέδωκε τῷ Θεοδώρῳ.

Ἐστάλη μετὰ ταῦτα πρεσβευτὴς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας, τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην καὶ αὖτις πρὸς τὸν σουλτάνον.

Τῷ 1447, εἰς ἀμοιβὴν τῶν πολυτρίμων ἐκδουλεύσεων, ἃς τῷ Κωνσταντίνῳ παρέδχε, διορίσθη ἡγεμὼν τῆς Σπάρτης καὶ τῆς περὶ αὐτὴν περιοχῆς. Ὁ διορισμὸς τοῦ ἐπιλέξι ἀνέβηκεν: «Ἐνεκὰ τῆς οὐκ χρηστῆς δουλοσύνης καὶ τῆς ἐμῆς πρὸς αὐτὴν ἀναδοχῆς καὶ ἀγάπης, εὐνογετάδαμ' εἶμι τὴν τῆς Σπάρτης διοίκησιν καὶ οὕτω θέλει εἶναι καὶ αὐτὴ ὡς τῆς Κορίνθου καὶ Πάτρας, ὧν τὴν μὲν ἔχει ὁ Καντακούζηνος Ἰωάννης, τὴν δὲ Ἀλέξιος ὁ Λάσκαρις.

Κατ' αὐγουστὸν τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα, πρὸς τοῖς ἄλλοις, διενεργήσῃ καὶ περὶ νέου γάμου τοῦ Κωνσταντίνου μετὰ τινος τῶν ἡγεμονίδων τῆς Τραπεζούντης. Ἀποτυχόντος τοῦ συνοικισμοῦ τούτου, ὁ Φραντζῆς διεπραγματεύθη ἄλλο καὶ ἐν τέλει, κατὰ δεπτέρδιον τοῦ 1451, συναφώνηθη ἁριστικῶς τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἰβηρίας Γεωργίου νὰ συζευχῇ ὁ Κωνσταντίνος.

Ἀλλὰ τὰ γεγονότα, ραγδαίως ἐπελθόντα, ἐκόλυσαν πᾶσαν σκέψιν περὶ τελέσεως γάμου.

Μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἀνάρρησιν τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ Φραντζῆς, μετ' αὐτοῦ κατελθὼν ἐκ Πελοποννήσου εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἐξηκολούθει ἀπολαύων τῆς ἀγάπης καὶ ἐκτιμῆσεως τοῦ κυρίου του.

Εἶδομεν τὸν Φραντζῆν συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῆς μετὰ τῆς Αὐτικῆς Ἐκκλησίας ἐνώσεως. Ἐπομιμνήσκουμεν ἐνταῦθα, ὅτι συνεβούλευε μάλιστα τὸν αὐτοκράτορα ν' ἀναγορευθῇ πατριάρχην τὸν Ἕλληνα τὸ γένος καὶ ἐπίτροπον τοῦ πάπα καρδινάλιον Ἰσιδώρον. Ἀλλὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντίνος δὲν ἐνέκρινε. Παρὰ ταῦτα, ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ καὶ τῶν συμφρονούντων αὐτῷ ὀλίγων μεγιστάνων, ἐπιτεύχθη, ὡς εἶδομεν, νὰ τελεσθῇ ἡ ἱστορικὴ ἐκείνη τῇ 12 δεκεμβρίου ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ κοινὴ λειτουργία, ἥτις, ὡς γνωστόν, εἰς οὐδὲν κατέληξε πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, εἶδοι κατῴχου κατόπιν ἢ ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἐπιβολὴ τοῦ μεγάλου δουκὸς Νοταρᾶ καὶ τοῦ μοναχοῦ Γενναδίου (τοῦ μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀναγορευθέντος πατριάρχου) καὶ τὸ πλῆθος, ἐρμένον πάντοτε εἰς τὰ πατρια, θορυβωδῶς διέτρεχε τὰς ὁδοὺς, ἀναθεματίζον τὸν Ὅρον τῆς ἐνώσεως καὶ τοὺς «ἐνωτικούς».

Καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἀλώσεως ὁ Φραντζῆς,

παρὰ τὸ πλεονὲς τοῦ αὐτοκράτορος, νυχθημερόν μετ' αὐτοῦ συνεργάζετο ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἀμύνης.

Τραγικώτατα ἐπλήρην ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ.

Πολλὰ δεῖνὰ ὑπέστη ὁ ἀτυχὴς πρωτοβεστιάριος κατὰ τὸ διάστημα τῆς αἰχμαλωσίας αὐτοῦ, ἐπὶ δεκαπέντε μῆνας διαρκείας. Ἐν τέλει, ἀπελύθη ἀντι λύτρων ἀδρῶν, καταφυγὼν εἰς Σπάρτην.

Ἡ σύζυγος αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα περιέπεσαν τὸ πρῶτον εἰς ζεύγος γερόντων καὶ καλογέρμων Τούρκων, κατόπιν δὲ περιήλθον εἰς τὸν ἀρχισταυλάρχην τοῦ σουλτάνου. Ὁ ἀρχὼν οὗτος εἶχεν ἀγοράσει καὶ ἄλλας πολλὰς γυναῖκας ἀριστοκρατικῶν οἰκῶν τοῦ Βυζαντίου καὶ ἅπαντα ἐκ τῆς μεταπωλήσεως αὐτῶν ἐκέρχισε χρήματα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τέκνα τοῦ Φραντζῆ ἦσαν ἐξαιρετικῶς ἄρτια, ὁ σουλτάνος ἀγόρασεν αὐτὰ παρὰ τοῦ ἀρχισταυλάρχου ἀντι μερίστας τιμῆς.

«Ἀλωθεὶς οὖν καὶ ἐγὼ — θιγείται ὁ Φραντζῆς — καὶ πάντα τὰ δυσχερῆ καὶ κακὰ τῆς αἰχμαλωσίας ὑπενεγκὼν ὁ ἀθλίος, τέλος ἐξηγοράσθην τῇ πρώτῃ δεπτέρδιον τοῦ 1454 ἔτους καὶ ἀπέδωκα εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐν τῇ Σπάρτῃ. Τῆς δὲ γυναῖκος μου καὶ τῶν τέκνων μου ἀλωθέντων ὑπὸ τινων γερόντων Τούρκων, καλογέρμων ὄντων, παρ' αὐτῶν πάλιν ἐπράχθην τῷ πρώτῳ ἱπποκόμῳ τοῦ ἀμρᾶ, ὃς λέγεται τῇ ἐκείνων διαλέκτῳ «μεραχούρης». ὃς καὶ ἄλλας πολλὰς τῶν ἀρχοντισσῶν ἀγόρασε καὶ πολλοῦ ἰράνου ἐπέτυχεν δι' αὐτῶν. Τοῦ δὲ κάλλους καὶ ἄλλων χρηστῶν ἡθῶν τῶν τέκνων μου μὴ δυναμένων κρυβῆναι, μαθὼν περὶ τούτων ὁ ἀμρᾶς, ἐπῆρεν αὐτά, δοὺς τῷ εἰρημένῳ χρήματα πολλὰ. Ἐναπέμεινε δὲ ἡ ἀθλία αὐτῶν μήτηρ μόνη μετὰ μίᾳς καὶ μόνης θυγατρὸς...»

Ἀλλ' ὁ σουλτάνος, ἀκούσας καὶ περὶ τῆς καλλονῆς τῆς μικρῆς ἐκείνης θάμαρ, παρέλαβε καὶ αὐτὴν εἰς τὸ χαρέμιον. Εἶχε δὲ τότε ἡλικίαν δεκατεσσάρων μόνον ἐτῶν.

Ὁ υἱὸς τοῦ δυστυχικοῦ πατρὸς, ὁ δεκαπενταετής Ἰωάννης, ἀρνηθεὶς νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὰς ἀπρεπεῖς θωπείας τοῦ σουλτάνου καὶ προτιμήσας τῆς ἀτιμίας τὸν θάνατον, ἐφονεύθη διὰ χειρὸς τοῦ τυράννου, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐξερεθίσει ἡ ἀντίστασις τοῦ παιδός.

Μετὰ πέντε μῆνας ἀπέθανε καὶ ἡ θάμαρ.

«Θεοὶ μοι, οἱ μοι, τῷ ἀθλίῳ γενέτῃ! — ἀναφωνεῖ ὁ τλήμων πατήρ —. Ἀπέθανεν ἡ θάμαρ, ἡ καλὴ μου θυγάτηρ, αἰχμάλωτος

οὐσα ἐν τῷ τοῦ ἀμπερᾶ σεραγίῳ, λοιμώδει νόσῳ, οὐσα ἐτῶν τῷ καὶ μνηῶν πέντε, ἣν ποτε διὰ προστάγματος τοῦ αὐτοκράτορος βασιλέως κυρ Κωνσταντίνου τοῦ αὐθέντου μου ἐδεδώκειν εἰς σύνευνον τῷ κληρονόμῳ καὶ αὐθέντῃ τῆς Αἰνῶν καὶ τῆς Ἰθώμης καὶ τῶν περὶ αὐτὴν... Οἱ μοι, οἱ μοι, τῷ ἀθλίῳ γενέτη!»

Μετὰ δύο ἔτη ἐκ Πελοποννήσου ἦλθεν ὁ Φραντζῆς εἰς Ἀδριανουπόλιν πρὸς ἐξαγορὰν τῆς συζύγου του.

«Ἐλθόντος τοῦ ἀμπερᾶ ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει — γράφει οὗτος — παρεγενόμην κατ' οὐκείδε, καὶ παρὰ τοῦ πρώτου ἱπποκόμου τοῦ ἀμπερᾶ, τοῦνομα Ἱμπραχὴμ ἰτζελιπῆ, ἐξηγόρευσα τὴν ἐμὴν σύνευνον, οὐκ αὐτὴν μόνην, ἀλλὰ καὶ τὴν μετ' αὐτῆς Χρυσοθεργίναν, καὶ ἐν τῇ Πάτρει τῷ φεδρουαρίῳ μηνὶ μετ' αὐτῶν ἐπανέστρεψα, πολλὰ κακοπαθήσας καὶ καταναλώσας ἐν τῇδε τῇ ἀποδημίᾳ».

Μετὰ ἐν ἔτος διορίσθη ὁ Φραντζῆς πρέσβυς τοῦ δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου ἐν Βενετίᾳ.

Τῷ 1457 ἐπανῆλθε παρὰ τῷ Θωμᾷ Παλαιολόγῳ, ὅστις, βλέπων τὴν δυσχερῆ θέσιν, εἰς ἣν περιῆλθε τὸ κράτος αὐτοῦ, ἐνεκα τῶν πανταχόθεν πιέσεων τοῦ στρατοῦ τοῦ Μωαμεθ, ἀπέδρα εἰς Ρώμην, ἀναθέσας εἰς τὸν ἐμπιστὸν αὐτοῦ Φραντζῆν νὰ μεταφέρῃ εἰς Ἰταλίαν τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ. Τὴν δυσχερῆ ταύτην ἐντολὴν ἐκπληρώσας ὁ Φραντζῆς, ἦλθε κατόπιν εἰς Κέρκυραν, ὅπως ἐφησυχάσῃ, διαμείνας ἐκεῖ ἐπὶ πανταετίαν.

Τῷ 1462, πάσχων ἐκ δεινῶν ρευματισμῶν, ἀφιέρωσε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Θεόν, ἀφ' οὗ κακὴ μοῖρα εἶχεν ἐκκενώσει εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὸ ποτήριον τῶν κοσμικῶν πικριῶν.

Περιβληθεὶς τὸ μοναχικὸν τριδώνιον, ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἐν Κερκύρᾳ μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἠλίου, μετονομασθεὶς Γρηγόριος. Τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἀκολουθήσασα καὶ ἡ συμμέτοχος τῶν θλίψεων ἐνάστιος σύζυγος Ἑλένη, μετωνομάσθη Εὐπραξία.

Ἐπὶ τριετίαν ἐμόνασεν ὁ Φραντζῆς πάσχων, κωφὸς καὶ πένης.

«Ἀπηλπίσθην παρὰ πάντων — γράφει ὁ ἀτυχὴς πρωτοβεστιάριος — καὶ τρεῖς τῶν ἀχράντων μυστηρίων μετέλαβον, καὶ εἶδε μοι ἐπὶ τὸν θάνατον, ἡ θεραπεία πάντων τῶν ἐμοὶ δυσχερῶν, γήρους τε καὶ ἀσθενείας καὶ τῆς ἐνδοείας· οὐ μόνον γὰρ τῶν πολλῶν καλῶν καὶ συγῆθων τῶν ἐκ νεότητος ὑστερημένος ἦμην, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ὅν τῶν ἀναγκαίων τῆς καθημερινῆς τροφῆς».

Καὶ ἐπικαλεῖται ὁ μοναχὸς Γρηγόριος τὴν θεῖαν ἀντίληψιν, ἐξομολογούμενος τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῦ.

«Οἶμαι — γράφει — ὅτι ἡ ὑπομονὴ τῶν τοιούτων καὶ ἡ πρὸς Θεὸν εὐχαριστία Θεοῦ χάριτι αἰτία μέλλει εἶναι εἰς τὸ συγχωρηθῆναι μοι πολλὰ τῶν ὡς πρὸς αὐτὸν ἑπταίσα. Οὐδὲ γὰρ γέγονεν ἐν τῷ βίῳ ἁμάρτημα οὐδὲ πρᾶξις οὔτε ἄλλη πᾶσα κακία, ἣν ἐγὼ οὐκ ἐπιλημέλῃσα ὁ ἀνδρῆτος καὶ ἀθλῆος, κατὰ νοῦν καὶ λόγον καὶ προαίρεσιν, θέσει τε καὶ γνώμῃ καὶ πράξει ἐξαμαρτάνσας ὡς οὐδεὶς ἄλλος πώποτε· ὅμως λυτρωθεὶς τοῦ θανάτου κωφὸς ἐναπέμεινα ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσθενείας μέχοι πολλοῦ, ὡς οὐδὲ τὰ πλησίον μου σημαντήρια ἤκουον... Ἀξιώσθον μοι, Θεέ, τοῦ μὴ τῶν σῶν ἐκπεσεῖν με οἰκτιρῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ τε καὶ φρικτῇ παρουσίᾳ σου».

Ἐν τῇ μονῇ ἐγκαταβὼν ὁ Φραντζῆς, παρὰ τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς αὐτοῦ ἀλγηδόνας, τῷ συστάσει εὐγενῶν Κερκυραίων ἀνέλαβε νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων ἐκείνων, τὰ πρόκτὰ κατὰ τὴν Ἀλωσιν καὶ μικρὸν τὰ μετ' αὐτὴν, περατώσας τὸ ἔργον, τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Χρονικὸν Γεωργίου Φραντζῆ τοῦ πρωτοβεστιάριου», τῷ 1477.

«Ἐγραψα — λέγει — τὸ παρὸν ἱστορικόν, ὅτοι χρονικὸν βιβλίον, αἰτᾷται τινῶν εὐγενῶν Κερκυραίων, παρακαλοῦντων με ἵνα μὴ σιωπῇ παραλείψω ἃ εἶδα ὀφθαλμοφανῶς καὶ ἤκουσα καὶ ἀνέγνωκα. Καὶ οὐταῖς ἔγραψα ἰδιοχείρως καὶ ἀπέδωκα ἀνὰ χεῖρας τοῦ εὐλαβεστάτου ἱερέως κυρ Ἀντωνίου. Τὸ γῆρας τὸ ἐμὸν καὶ ἡ δεινὴ ἀσθένεια οὐκ εἰσέ μοι καλῶς διαρθρῶσαι».

Ὁ Φραντζῆς ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 73 ἐτῶν.

Ἡ ΔΙΑΣΦΕΙΣ ΤΩΝ ΚΕΝΩΝ, ΓΕΝΟΥΑΙΩΝ ΚΑΙ ΒΕΝΕΤΩΝ

Περιεγράψαμεν τὰς φρικτὰς ἐκείνας σκηνὰς φόνων, ἀρπαγῆς, αἰχμαλωτίσεως, αἰτίνας ἀμείσας μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐπικολοῦσθαι. Ἀπαντες ἐκεῖνοι οἱ ταλαίπωροι Χριστιανοί, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδες, οἱ διεσπαρμένοι ἀνὰ τὰς ἀγυῖας τῆς μεγάλης Πόλεως, ἔτρεχον, ὡς εἶδομεν, ἐκτραύγαντες, ἀλόλυζον, διωκόμενοι ὑπὸ τῶν δαιμόνων ἐκείνων, σπεύδοντες ἐν συγχύσει νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ὑπαίθριον χώραν ἢ νὰ σωθῶσιν εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα. Οἱ Τούρκοι ἐφόνευσαν ἢ ἠχμαλωτίζον πολλοὺς αὐτῶν καθ' ὁδόν, προσδόντες αὐτοὺς εἰς μακρὰς σειρὰς διὰ σχοινίων, ἀδιακρίτως, τὸν ἱερέα

μετὰ τῆς ἐπιφανοῦς δεσποίνης, τὸν πατρίκιον μετὰ τῆς κόρης τοῦ λαοῦ ἢ τῆς καλογραιας.

Πολλοὶ τῶν φυγάδων ἐκαίνων ἐπινίγησαν, προσπαθοῦντες, νηχόμενοι, νὰ φθάσωσι πρὸς τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα πυρετωδῶς πρὸς ἀπὸ πλουν ἠτοιμάζοντο. Ὡς εἰκὸς δέ, οἱ παμπληθεῖς ξένοι ἠγωνίζοντο νὰ διασωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα τοῦ οἰκείου ἔθνους.

Τινὲς τῶν ἀτυχῶν ἐκτίνων φυγάδων διηγάθησαν τὰς φρικώδεις περιπετείας τῆς φυγῆς αὐτῶν.

Ὁ Φλωρεντίνος Τεττάλδης λέγει, ὅτι αἱ Βενετικαὶ γαλέραι, αἱ ἐλθοῦσαι ἐκ Τραπεζοῦντος, διέμειναν μέχρι τῆς μεσημβρίας ἐν τῷ λιμένι, ἐπὶ αὐτῶν δὲ διεσπάρησαν τετρακόσιοι Χριστιανοί, ξένοι τὸ πλείστον, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Τεττάλδης, ὁ συμμετασχὼν τῆς ἀρῆνης τοῦ Περιβόλου. Κατορθώσας νὰ φθάσῃ εἰς τὴν παραλίαν, ἐξεδύθη καὶ νηχόμενος προσέγγισε Βενετικὸν πλοῖον, ἀπὸ ὧν ἀμέσως εἰς Βενετίαν μετὰ ὀκτὼ ἄλλων Βενετῶν πολιτῶν.

Ἰδοῦ, ἀφ' ἑτέρου, ἡ δραματικὴ διήγησις τοῦ Βαρδάρου, χειρουργοῦ ἱατροῦ ἐν Βενετικῷ πλοῖῳ καὶ γνωστοῦ ἡμῖν ἱστοριογράφου.

«Ὁ κύρ Ἀλούσιος Διέδος, υἱὸς τοῦ κύρ Μάρκου, ὅστις εἶνε λιμενδόχης καὶ πλοίαρχος τῶν γαλερῶν τῆς Τάνας, ἰδὼν, ὅτι καθ' ὁλοκληρίαν ἡ Κωνσταντινουπόλις εἶχε κυριευθῆ, ἀπεβιάσθη ἀμέσως εἰς Γαλατὰν καὶ μετέβη πρὸς τὸν διοικτὴν, συζητήσας μετ' αὐτοῦ τί ἐπρεπε νὰ γείνη διὰ τὸν ἡμέτερον στόλον, νὰ φύγῃ ἢ ν' ἀγωνισθῇ μετ' ὅλων τῶν νηῶν καὶ γαλερῶν. Ὁ διοικητὴς εἶπε: «Κύρ πλοίαρχε, ἀναμείνατε ἑσθὺ, ἐν τῷ Πέραν, ἵνα στείλω πρέσβυν εἰς τὸν σουλτάνον, καὶ θὰ ἰδῶμεν, ἂν ἡμεῖς οἱ Γενουαῖοι καὶ δεῖς οἱ Βενετοὶ ἔχωμεν πόλεμον ἢ εἰρήνην μετ' αὐτοῦ». Ἐν τῷ δὲ χρόνῳ συνεσκέπτοντο, ὁ διοικητὴς διέταξε νὰ κλείσωσι τὰς θύρας τῆς πόλεως, καὶ ἐνέκλεισε τὸν πλοίαρχον καὶ τὸν κύρ Βαρτόλολον Φουριάν, τὸν ναύαρχον τῶν γαλερῶν τῆς Τάνας, καὶ τὸν κύρ Νικόλαον Βάρδαρον, υἱὸν τοῦ κύρ Μάρκου, τὸν ἱατρὸν τῶν γαλερῶν. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἐγκλεισθέντες ἐδίδασκεν, ὅτι τὰ καθ' ἡμᾶς εἶχον κακῶς. Οἱ Γενουαῖοι εἶχον πρᾶξι ταῦτα, ὅπως παραδώσωσι τὰς γαλέρας ἡμῶν καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἡμῶν εἰς τοὺς Τούρκους. Οὐδεὶς πρέσβυς ἐστάλη εἰς τὸν σουλτάνον. Ἀλλ' ὁ εἰρημένος πλοίαρχος κατώρθωσε νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως, καὶ ἐπέβη πάραυτα τῆς γαλέρας αὐτοῦ, ἥτις ἤρχισε νὰ προσπλέῃ πρὸς τὴν ἄλυσιν, τὴν διήκουσαν διὰ τοῦ λιμένος».

Ἐπομινεύσκομεν, ὅτι ἡ ἄλυσις αὕτη ἦτο ἰσχυροτάτη. Οἱ Τούρκοι πλοίαρχοι καὶ ναῦται, ἐγκαταλείποντες τὰ πλοῖα αὐτῶν, ὅπως καὶ αὐτοὶ συμμετασχῶσι τῆς λαφυραγωγίας, ἦσαν πεπεισμένοι, ὅτι τὰ Χριστιανικὰ πλοῖα, τὰ συνεσθρευμένα ὀπισθεν τῆς ἀλύσεως ἐκείνης, δὲν ἠδύναντο νὰ διαφύγωσιν, ἐὰν πρότερον οὐκ ἐθραύετο αὕτη, τοῦθ' ὅπερ ἀδύνατον ἐθεώρουν.

«Ἀλλ' ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἄλυσιν — ἐξακολουθεῖ διηγούμενος ὁ Βάρδαρος — δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἐξέλθωμεν, ἐπειδὴ αὕτη διήκεν ἀπὸ τῆς μῆδς παραλίας εἰς τὴν ἄλλην, ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν Γαλατάν. Ἀλλὰ δύο ρωμαῖοι ἄνδρες ἐπὶ ἡδύσαν ἐπ' αὐτῆς, καὶ διὰ πελέκεων ἔθραυσαν αὐτήν. Τότε ἐπλευσαμεν ταχέως καὶ ἐξελθόντες ἀγκυροβολήσαμεν ἐν διπλοκισνίῳ, ὀπισθεν τοῦ Πέραν, ἐκεῖ ὅπου ἦτο πρότερον ἐλλιμενισμένος ὁ τουρκικὸς στόλος. Ἐκεῖ ἐμείναμεν μέχρι τῆς μεσημβρίας, ἀναμείνοντες νὰ προσέλθωσι πρὸς σωτηρίαν τῶν ἡμπορῶν τινες τῶν ἡμετέρων. Ἀλλ' οὐδεὶς προσῆλθεν, ἐπειδὴ πάντες εἶχον ἀιχμαλωτισθῆ. Περὶ τὴν μεσημβρίαν, τῇ βοῦθείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὁ κύρ Ἀλούσιος Διέδος, ἐπιβαίνων τῆς γαλέρας αὐτοῦ, ἐξέπλευσε, καὶ ἔπειτα ὁ κύρ Ἰερώνυμος Μοροζίνης καὶ κατόπιν ἡ γαλέρα τῆς Τραπεζοῦντος, ἥς ἐπλοίαρχε ὁ κύρ Δολφίνος. Ἀλλ' ἡ γαλέρα ἐκείνη τῆς Τραπεζοῦντος ἤργησε ν' ἄρῃ τὴν ἀγκυραν, ἐπειδὴ ἐλείπων ἐξ αὐτῆς 160 ἄνδρες, ὧν ἄλλοι εἶχον πνιγῆ, ἄλλοι φονευθῆ ὑπὸ τῶν βοδαρῶν ἢ κατὰ τὴν μάχην, οὕτως ὥστε μόλις αὕτη ἠδυνήθη ν' ἄρῃ τὴν ἀγκυραν. Ἀπέπλευσε κατόπιν ἡ εὐλαφὴ γαλέρα τοῦ κύρ Γαβριὴλ Τρεβιζάνου, ἐκείνου μείναντος εἰς τὴν ξηρὰν, εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἡ γαλέρα, ἡ ἔχουσα πλοίαρχον τὸν κύρ Ζαχαρίαν Γριόνην, εἶχε συλληφθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐπειτα, ὀπισθεν ἐκείνων τῶν γαλερῶν, ἦσαν τὴν ἀγκυραν τρεῖς νῆες ἐκ Κράτης καὶ συνεπλέωμεν πάντες ὁμοῦ, μέχρις ἐκτὸς τῶν Στενῶν, πνέοντες βορείου ἀνέμου, παρέχοντες ταχύτητα πλέον τῶν δωδεκά μιλίων τὴν ὥραν. Ἐὰν ἦτο γαλήνη ἢ ἀντίξοος ἄνεμος, οὐδὲν πλοῖον θὰ ἐξέφευγεν, ἡμεῖς δὲ θὰ ἀιχμαλωτιζόμεθα. Ὅτε ἀπεπλέωμεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, σύμπας ὁ τουρκικὸς στόλος εἶχεν ἀφοπλισθῆ, τὰ πληρώματα δὲ αὐτοῦ εἶχον ἀποβιβάσθῃ εἰς τὴν ξηρὰν, τραπέντα εἰς τὴν λαφυραγωγίαν. Ὁφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι, ἂν ὁ τουρκικὸς στόλος εὕρισκετο ἐν τάξει, οὐδὲν πλοῖον θὰ ἠδύναιτο νὰ ἐκφύγῃ. Ἐντὸς τοῦ λιμένος ἔμειναν δεκαπέντε νῆες τῶν Γενουαίων, τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Ἀγκωνιτῶν, καὶ ἅπασαι αἱ γαλέραι τοῦ

αὐτοκράτορος, πάντα τὸν ἀριθμὸν, αἵτινες ἦσαν ἀφωπλισμένοι. Πάντα τὰ πλοῖα ταῦτα συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Κατ' ὁρῶσαν νὰ διαφύγῃσι κατόπιν καὶ ἐπὶ τὰ γαλέραι τῶν Γενουαίων.

Ἔπονται παρὰ τῷ Βαρδάρῳ ἑννέα μακροὶ κατάλογοι, περιλαμβάνοντες τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρόντων Βενετῶν εὐπατριδῶν, τῶν φονευθέντων, δουλωθέντων ἢ ἐκφυγόντων. Οἱ αἰχμαλωτισθέντες, 99 ἐν ὅλῳ, μετὰ ἐν ἑτορ ἀπελύθησαν ἐναντι λύτρων, ἅτινα ἐποίκιλλον μεταξὺ ὀκτακοσίων καὶ διεχιλίων δουκῶν.

Ὡς εἶδομεν, διαταγὴ τοῦ σουλτάνου, ὁ βασις, ἦτοι ὁ πρόξενος τῆς Βενετίας, Ἰερώνυμος Μηνότος, ἀπεκεφαλίσθη.

Ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ὁ Δούκας γράφει :

«Ἦτο θέλημα ἐλασινὸν τὸ βλέπειν ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ λιμένος ἄνδρας, γυναῖκας, μοναχοὺς, μοναστρίδας, οἰκτρῶς νὰ βοῶσι, νὰ τύπτωσι τὰ στήθη, νὰ ἱκετεύωσι τοὺς ἐπὶ τῶν πλοίων νὰ σώσωσιν αὐτοὺς. Ἦτο μοιραῖον νὰ πῶσι τὸ ποτήριον, τὸ πλῆρες τῆς ὀργῆς Κυρίου . . . Ἐὰν τὰ πληρώματα τῶν πλοίων τοῦ τυράννου δὲν ἠσχολοῦντο περὶ τὴν λαφυραγωγίαν καὶ τὴν ὁρῶσιν τῆς πόλεως, οὐδεμία καὶ μόνη ναὺς ἠθέλεε διασωθῆ. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι, ἀφέντες τὰ πλοῖα, ἦσαν πάντες ἐνδον τῆς πόλεως, καὶ οἱ Λατῖνοι, εὐρόντες εὐκαιρίαν, ἐξάρχοντο τοῦ λιμένος. Ὁ δὲ τυράννος ἔτριξε μὲν τοὺς ὀδόντας, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τι περισσότερον, καὶ ἄκων ἐκαρτέρει. Οἱ δὲ τοῦ Γαλατᾶ, ἰδόντες ταύτην τὴν ἀνήκεστον συμφορὰν, ἔτρεχον μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων εἰς τὸν αἰγιαλόν, περισκοποῦντες τὰς βάλκας καὶ ὅπου ἐτύγχανον ἀκατίου εἰσέρχοντο εἰς τὰς νῆας καὶ εἰσέδυνον, ἀφίνοντες καὶ πρόγμματα καὶ οἰκίας. Ἦσαν δὲ πολλοί, οἵτινες ἀπὸ τῆς βίας καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν παρέπεμπον εἰς τὸν βυθὸν καὶ ἄλλας δεινὰς ζημίας ἐπέστειλαν !»

ΣΥΝΘΗΚΗ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΕΝΟΥΑΙΩΝ ΤΟΥ ΓΑΛΑΤΑ

Εἶδομεν, ὅτι ὁ σουλτάνος, βλέπων τοὺς ναῦτας αὐτοῦ διατρίβοντας περὶ τὴν λαφυραγωγίαν, ἀντὶ νὰ καταδιώκῃ τοὺς φυγάδας, ἔτριξεν ὑπὸ λύσεως τοὺς ὀδόντας. Τότε ὁ Ζαγανὸς πασᾶς (ὁστις ἀπέλανε τῆς εὐνοίας τοῦ Κατακτητοῦ, ὡς ὑποστηρίξας ζων-

ρῶς τὸ σχέδιον αὐτοῦ περὶ ἐπιχειρήσεως τῆς τελικῆς ἐφόδου, ἀντὶ τῆς λύσεως τῆς πολιορκίας) ἐσπευσεν εἰς Γαλατὶν, οὗ τὰς πύλας εἶχον ἀνοίξει τινὲς τῶν κατοίκων. Συναντήσας δὲ τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν φυγάδων, καὶ φοβούμενος μελλούσας περιπλοκάς πρὸς τοὺς Γενουαίους, ὤρμησεν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καὶ ἐξελιπόμενος αὐτοὺς νὰ παραμείνωσιν, ὁμύων εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ σουλτάνου, ὅτι οὐδὲν ἠθελον ποῦσαι.

«Μὴ φοβεῖσθε, εἶπε, διότι οἱ εἰσὶ φίλοι τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἡ πόλις ὑμῶν οὐδεμίαν βλάβην θὰ ὑποστῇ, καὶ τὰς συνθήκας, ὡς εἴχετε μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων καὶ μεθ' ἡμῶν, θὰ δεδωσόμεν, καὶ περὶ ἄλλον μὴ φροντίζετε, ἵνα μὴ εἰς ὀργὴν κινήσῃτε τὸν ἡγεμόνα».

Οἱ Γενουαῖοι τοῦ Γαλατᾶ, ὡς εἶδαμεν, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας τοῦ Βυζαντίου καὶ κατ' αὐτήν, φίλος, μᾶλλον, ἐφέροντο πρὸς τὸν Μωάμεθ τὸν Β', συνεννοούμενοι μετ' αὐτοῦ κατὰ πολλὰς περιστάσεις. Καὶ ὁ σουλτάνος, ἀφ' ἑτέρου, ἠπῖαν πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸ προσάγειον αὐτῶν εἰσέκλυε στᾶσιν, πρὸς ἀποφυγὴν ἐν τῷ μέλλοντι περιπλοκῶν πρὸς τὴν δημοκρατίαν τῆς Γενούης, ἐξ ὧς ὁ Γαλατᾶς ἐξηρτᾶτο. «Ἐδῶ, ἔλεγε, κοιμάσθαι τὸν ὄφιν, ἕως οὗ καθελῶ τὸν δράκοντα», ὑπονοῶν τὸν Κωνσταντῖνον.

Τινὲς τῶν Γενουαίων ἐπεισθῆσαν νὰ μείνωσιν, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι, ἀπιστοῦντες πρὸς τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Ζαγανοῦ πασᾶ, ἀπέδρασαν, ἐπιβάντες τῶν πλοίων.

Καὶ συνετῶς ἐπράξαν, διότι μετ' οὗ πολὺ ὁ Τούρκος ναύαρχος Χαμουζᾶς (ὁ ἀντικαταστήσας τὸν Βούλγαρον ἐξωμότην καὶ καθαιρεθέντα, ὡς γνωστὸν, ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ναύαρχον Σουλεϊμάν), ἀποπερατώνσας τὴν ἐκ νέου συνάθροισιν καὶ ἐπὶ τῶν πλοίων ἐπιβίβασαν τῶν λαφυραγωγῶν ναυτῶν, εἰσέλασε μετὰ τοῦ στόλου εἰς τὸν λιμένα διὰ τῆς ἥδη διανοιχθείσης ἀλύσεως καὶ προέβη εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἐν αὐτῷ εὐρισκομένων χριστιανικῶν πλοίων.

«Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξύ ὁ Χαμουζᾶς, ὁ ναύαρχος τοῦ στόλου — λέγει ὁ Κριτόδουλος — ὡς εἶδε τὴν πόλιν κατεχομένην ἡδὴ καὶ τοὺς ὀπλίτας ληιζομένους αὐτήν, εὐθύς ἐπιπλέει ἐναντίον τῆς ἀλύσεως, καί, διαρρήξας αὐτήν, εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ λιμένος. Καὶ ὅσας εὖρε τῶν ἑλληνικῶν νηῶν, διότι αἱ τῶν Ἰταλῶν τριήρεις καὶ ὀκτάδες εὐθύς ἀνήχθησαν εἰς τὸ πέλαγος, ἄλλας μὲν κατέδυσεν, ἄλλας δὲ συνέλαβεν αὐτάνδρους. Καὶ ἐποκέλας τὰς

ναὺς εἰς τὰς λεγομένας Βασιλικὰς πύλας, εἰ κεκλεισμένας εὐρών, διαρρηγνύει τούτων τὰ κλείθρα καὶ τοὺς μοχλοὺς, καί, εἰσελθὼν μετὰ τῆς στρατιᾶς εἰς τὴν πόλιν, εὐρίσκει πολλοὺς ἐκεῖ τῶν Ἑλλήνων συνηγμένους καὶ τραπέντας εἰς ἀντίστασιν, ἐπειδὴ οὐκ εἶχε φθάσει πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἢ κατὰ γὰρ στρατιά, ἥτις ἐλπίζετο τὴν Πόλιν, καί, συγκρουσθεὶς πρὸς αὐτοὺς, νικᾷ καὶ φονεύει πάντας, ὥστ' ἔρρευσεν διὰ τῶν πυλῶν αἷμα πολὺν.

Ὁ διοικητὴς τοῦ Γαλατῆ, Ἀγγέλως Ἰωάννης Ζαχαρίας τ' ὄνομα, καὶ τὸ περὶ αὐτὸν συμβούλιον μετέβησαν κατόπιν, ὡς γράφει ὁ Δούκας, πρὸς τὸν σουλτάνον καὶ ἐνεχείρισαν εἰς αὐτὸν τὰς κλείδας τοῦ Γαλατῆ. Ὁ Μωάμεθ καλῶς ἐδεξιώθη καὶ ἀπεχαιρέτησεν αὐτοὺς μετὰ τὴν συνουσίαν, μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης.

Τῇ 29 Ἰουνίου 1453, πρὶν ἢ παρέλθῃ μὴν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως, ὁ διοικητὴς τοῦ Γαλατῆ ἀπεύθυνεν ἐπιστολὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Γενούης. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἥτις διασώζεται, ἀναφέρει τὰ ἑξῆς :

«Ἐχόν ἀποστέλλει πρὸς ἡμῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἅπαντας τοὺς μισθωτοὺς τῆς Χίου, ἅπαντας ἐκείνους, οὓς εἶχον πέμψαι εἰς ἡμᾶς ἐκ Γενούης, ὡς καὶ τοὺς πλείστους τῶν ἀστῶν καὶ τῶν πολιτῶν τοῦ Πέραν, καὶ αὐτὸν τὸν ἀνεψιὸν μου Ἱμπεριαλὴν καὶ ἅπαντας τοὺς θεράποντας ἡμῶν. Καὶ ταῦτα, ἐπειδὴ θερμῶς ἐπανήρχετο εἰς τὸν νοῦν μου τὸ ἀποφθεῖγμα : «Ἄν ἀπολεσθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις, θὰ συμβῇ τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὸ Πέραν». Οἱ Τούρκοι ἐξώγησαν πολλοὺς τῶν ἡμετέρων. Καὶ τινες μὲν ὀλίγοι κατάρθωσαν νὰ διασωθῶσιν, ἄλλοι δὲ τινες νὰ φύγωσιν εἰς τὰ πλοῖα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τούτων πολλοὶ συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ τεῖχος, πρὶν ἢ δυνήσῃσι νὰ ἐπιδιδασθῶσιν, ἐπειδὴ οἱ πλοίαρχοι ἐσπευδον, ὡς εἰκός, νὰ φύγωσιν, ὥστε οὐδένα ἀνέμνον. Ἐγὼ εἶχον ἀποφασίσει νὰ θυσιάζω τὴν ζωὴν μου μᾶλλον, ἢ νὰ ἐγκαταλείψω τὴν θέσιν μου. Ἄν ἤθελον ἀναχωρῆσαι, τὸ Πέραν θὰ ἤθελε θρωθῇ. Ἐμμενα λοιπόν, ἵνα ἐξασφαλίσω τὴν διάσωσιν τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο ἐστειλά πᾶσαντα πρέσβεις εἰς τὸν σουλτάνον, δελῶν τὴν ταπεινοτάτην μου ὑποταγὴν καὶ ἐρωτῶν περὶ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης. Εἰς τὰ διαδύματα ταῦτα οὐδεμία μοι ἐδόθη ἀπόκρισις καθ' ὅλην τὴν ὑστεραίαν, 30 Μαΐου, καθ' ὃν χρόνον τὰ πλοῖα ἐξευγον μετὰ μεγίστης ἀπουδῆς. Ἰκέτευσα τοὺς πλοίαρχους αὐτῶν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς θρησκείας ν' ἀναβάλλωσι τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν, τοῦλάχιστον μίαν ἡμέραν

ἀκόμῃ, διότι ἐθεώρουν βέβαιον, ὅτι θὰ ἠδυνάμην ἕως τότε νὰ ὁμολογήσω τὴν εἰρήνην. Ἀλλ' οὐδὲν ἠθέλησαν ν' ἀκούσωσι καὶ ἀπέπλευσαν τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν, περὶ τὸ μεσονύκτιον».

Διηγείται κατόπιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ διοικητὴς τοῦ Γαλατῆ, ὅτι ὁ Μωάμεθ, πληροφορηθεὶς τὴν φυγὴν ἐκείνην τῶν πλοίων καὶ τῶν κατοίκων, ἐξωργίσθη, μετὰ τραχύτητος προσνήχθη πρὸς τοὺς πρέσβεις, προσθέσας, ὅτι πάντας τοὺς ἀπολειφθέντας θὰ ἐξοντώσῃ. Βλέπων ὁ διοικητὴς, ὅτι αὐτὸς τε καὶ οἱ ὑπηκοοὶ αὐτοῦ ἀπειλοῦντο διὰ θανάτου, μετέβη πρὸς τὸν σουλτάνον, καὶ ἐξηνιμένῃσεν αὐτόν, ὅστις κατόπιν ἦλθεν εἰς Γαλατῆν.

Ὁ Κατακτητὴς ἐπέμεινεν, ἵνα τὰ τεῖχη καταδαφισθῶσιν, οὕτως ὥστε ὁ Γαλατῆς νὰ διατελῇ ἐκτεθειμένος εἰς τὴν διὰθεσιν αὐτοῦ.

«Διέταξε — λέγει ὁ Ἀγγέλως Ἰωάννης Ζαχαρίας — νὰ καταδαφισθῶσιν ἢ νὰ πληρωθῶσι χώματος τὰ πάντα, οἱ πύργοι, οἱ τῆφοι τοῦ τεύχους, ὁ πύργος ὁ λεγόμενος τοῦ Σταυροῦ (ὅπου ἦτο προσκλωμένος ἐν τῶν ἁκρῶν τῆς ἁλώσεως) καὶ πολλὰ ἄλλα ὄχυρα θέσεις τοῦ περιδόλου, ἅπαντα τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν τεῖχη, τὰ μεταπύργια καὶ προτειχίσματα.

«Ἐγένιναν δὲ οἱ Τούρκοι κύριοι καὶ πάντων τῶν πυροδόλων καὶ ἀρχαιοτρόπων ὀλμῶν τοῦ Γαλατῆ καὶ πάντων τῶν ὀπλῶν καὶ τῶν ἐφοδίων, τῶν ἀνηκόντων εἰς τοὺς φυγόντας ἀστούς. Ἀλλ' ὑπεσχέθη ὁ Μωάμεθ, ὅτι ταῦτα ἤθελον ἀποδοθῇ εἰς τοὺς ἐπιστρέφοντας, εἰ δὲ μὴ ἐμῆλλον νὰ δημευθῶσι, πρὸς ὄφελος ἑαυτοῦ. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐφρόντισα νὰ σταλῇ εἰς Χίον πρέσβυς τοῦ σουλτάνου μετ' ἐπιστολῆς αὐτοῦ, γνωρίζουσας εἰς ἅπαντας τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς ἀστούς τοῦ Γαλατῆ, τοὺς εἰς ταύτην τὴν νῆσον καταφυγόντας, ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐπανέλθωσι καὶ ὅτι, ἂν ἤθελον ἀνταποκριθῇ εἰς ταύτην τὴν πρόσκλησιν, θ' ἀπαδίδοντο εἰς αὐτοὺς ἅπασαι αὐτῶν αἱ περιουσίαι. Τὸν Τούρκον πρέσβυν, εἰς ὃν εἶχεν ἀνατεθῇ ἡ ἐντολὴ αὕτη, συνώδευσεν ὁ Γενουαῖος Ἀντωνῖος Κόκκας».

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λεονάρδος ἐπιμαρτυρεῖ, ὅτι ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ συνταχθῇ κατάλογος τῶν περιουσιῶν τῶν φυγόντων Γενουαίων, καὶ παρέσχεν αὐτοῖς προθεσμίαν τριῶν μηνῶν πρὸς ἐπιπόδον. Παρελθούσης τῆς προθεσμίας ταύτης, τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν θὰ ἐδνημείοντο.

Μετριοπαθέστερος ὑπῆρξεν ὁ Κατακτητὴς μετὰ ταῦτα πρὸς τοὺς Γενουαίους, ἐκδηλώσας τὸν πόθον ἐν εἰρήνῃ μετ' αὐτῶν ἐν τῷ μέλλοντι νὰ διὰγῃ. Καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς νέας διομο-

λογήσεις, δι' ὧν διεισέρουν τὰς πλείστας τῶν παραχωρήσεων καὶ προνομίων, ἃς ἀπελάμβανον παρὰ τῶν αυτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Διεισέρουν συνάμα τὸ τεῖχος τοῦ Γαλατῶ/ καὶ τὴν διοίκησιν. Θὰ εἶχον τὸ δικαίωμα αὐτοὶ νὰ ἐκλέγωσι τὸν διοικητὴν, ἐλευθέρως νὰ ἐμπορεύωνται καθ' ἅπασαν τὴν Τουρκίαν καὶ νὰ διατηρῶσι τὰς ἐκκλησίας, ἐκτὸς τῆς κρούσεως τῶν κωδώνων.

Εἰς κύρωσιν τῶν μετὰ τῶν Γενουαίων διομολογηθέντων, ὁ Πορθητὴς παρέδωκεν αὐτοῖς Ὀρκωμοτικόν.

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, γεγραμμένον ἐν τῇ ἀπλῇ ἑλληνικῇ, ἀναδημοσιεύομεν ὥς ἔχει ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Σημειώτεον ἐνταῦθα, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διετηρήθη ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τῶν σουλτάνων πρὸς τε τοὺς Ἕλληνας καὶ Λατίνους μέχρι τῶν χρόνων Σελῆμ τοῦ Β'.

(Ἐν κεφαλίδι ὑπάρχει ὁ τουγράφς, ἥτοι τὸ μονόγραμμα τοῦ σουλτάνου).

«Ἐγὼ ὁ μέγας Λύθεντης καὶ μέγας Ἀμηνῶς Σουλτάνος ὁ Μεχμέτ Μπέης, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου Λύθεντου καὶ μεγάλου Ἀμηνῶ Σουλτάνου τοῦ Μουράτ Μπέη.

«Ὅταν εἰς τὸν Θεὸν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, καὶ εἰς τὸν μέγαν ἡμῶν Προφήτην τὸν Μωάμεθ, καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ Μουσάφια ὅπου ἔχομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, καὶ εἰς τοὺς ἑκατὶ χιλιάδας προφήτας τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ Πατρὸς μου καὶ τοῦ Πατρὸς μου, καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὰ παῖδιά μου, καὶ εἰς τὸ σπῆθι ὅπου ζῶνομαι.

«Ἐπειδὴ ἐστειλαν οἱ καθολικοὶ Ἀρχοντες τοῦ Γαλατῶ πρὸς τὴν Πόρταν τῆς Λύθεντειας μου τοὺς τετιμημένους Ἀρχοντας τὸν Κύριον Παπλὴν Παραβάν, καὶ τὸν Κύριον Μαρκέζον Δριφαγκην, καὶ τὸν Δραγομάνον των Νικόλαιον Πελατζόνην, καὶ ἀπροσκύνησαν τὴν Βασιλείαν μου καὶ ἐδεήθησαν τῆς Λύθεντειας μου, καὶ νὰ ἔχουν τὰς νομὰς κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ καθολοῦ τόπου τῆς Λύθεντειας μου· νὰ χαλῶσι τὸ κάστρον των, αὐτοὶ δὲ νὰ ἔχουν τὰ πράγματά των, καὶ τὸ ὁσπῆτια των, καὶ τὰ μαγαζία των καὶ τὰ ἀμπέλιά των, καὶ τοὺς μύλους των, καὶ τὰ κυράβια των, καὶ τὰς βάρκας των, καὶ τὰς πραγματείας των ὅλας, καὶ τὰς γυναϊκάς των, καὶ τὰ παῖδιά των εἰς τὸ θέλημά των, καὶ νὰ πωλοῦν τὰς πραγματείας των ἐλεύθερα, καθὼς ὅλος ὁ τόπος τῆς Λύθεντειας μου, νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἔρχονται ἐλεύθερα διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, καὶ κουμέρκιον νὰ μὴ δίδουν μήτε φιαστικόν, εἰμὴ νὰ δίδουν χαράτζιον, ὡς καθὼς εἶναι ὅλος ὁ τόπος τῆς Λύθεντειας μου· οἱ αὐτοὶ νόμοι καὶ συνήθειαι νὰ εἶναι οἱ αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν, καὶ νὰ τοὺς ἔχω ἀκριβοῦς, καὶ νὰ τοὺς διαφεντεύω, ὡς καθὼς διαφεντεύω τὸ πρόσωπόν μου ὅλον.

«Τὰς ἐκκλησίας των νὰ τὰς ἔχουν καὶ νὰ τὰς ψάλλουν, μόνον καμπάναις

καὶ σημαντήρια νὰ μὴδὲν κτυποῦν, ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας μαῖδιον νὰ μὴ ζυγῇ· καὶ αὐτοὶ νὰ ποιήσουν ἄλλας ἐκκλησίας. Οἱ πραγματευταῖδες τῶν Γενουβέζων· νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἔρχονται ἐλεύθερα, νὰ ποιοῦν τὰς πραγματείας των, παῖδιά ποτὲ εἰς Γιαντιζάρους νὰ μὴ πάρω, μήτε πνὴ νέον, μήτε Τούρκοι νὰ εἶναι εἰς τὸ μέσον των, ἀμὴ νὰ εἶναι ἐξόχως εἰμὴ νὰ βάλῃ ἡ Λύθεντεια μου σκλάβον νὰ τοὺς βλέπῃ, αὐτοὶ δὲ οἱ Γαλατιανοὶ νὰ ἔχουν ἄδειαν νὰ βάλλουν πρωτόγηρον εἰς τὸ μέσον των, διὰ νὰ διορθώγῃ τὰς δουλείας ὅπου ἔχουν οἱ πραγματευταῖδες. Γιαντιζάροι καὶ σκλάβοι νὰ μὴδὲν κοινοῦν εἰς τὰ ὁσπῆτια των, καὶ κουμέρκια, ὅπου χρῆσταισθαι, νὰ τὰ μαζώξουν. Ἔχουν καὶ γρῆος ἀπεργόντες τὰ ὅσα ἐξόδευσαν, ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ τὰ μαζώξουν ἀπὸ τὴν μέσση τους, διὰ νὰ ἄγουν ἀπὸ τὸ γρῆος. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πραγματευταῖδες των νὰ μὴδὲν ἀγγαρεύονται. Οἱ πραγματευταῖδες τῶν Γενουβέζων νὰ ἔχουν ἄδειαν νὰ πηγαίουν καὶ νὰ ἔρχονται καὶ νὰ δίδουν κουμέρκιον κατὰ τοὺς νόμους καὶ συνήθειαν.

«Ἐγγραφα τὸ παρὸν Ὀρκωμοτικόν καὶ ὥρσεν ἡ Λύθεντεια μου ἐν ἔτει Ἐγίρας 857».

Κάτω τοῦ ἔγγραφου τοῦτου, εὑρίσκονται αἱ ἀκόλουθοι ἀραβικαὶ λέξεις:

«Ἐγένετο ἐν ταῖς τελευταίαις δέκα ἡμέραις τοῦ Τζεμαζήλ οὐλ ἀχῆρ, 857, ἐν τῇ καλῶς φρουρουμένῃ Κωνσταντινουπόλει. Ὑπογράφει ὁ ἀτυχὴς Ζαγανός».

Ἀγνωστον διατί ὁ Ζαγανός, ὁ ἀρχηγὸς στρατιωτικοῦ σώματος καὶ γαμβρὸς τοῦ Πορθητοῦ, προδυσπογράφων τὴν Συνθήκην ταύτην, αὐτοκαλεῖται ἀτυχής. Πιθανὸν ὁ εὐνοούμενος τῆς χθὲς νὰ ὑπέπεσε σήμερον εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ σουλτάνου.

ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΗΜΩΘΕΙΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Μετὰ τὴν τρίτην ἡμέραν, ὁ Πορθητὴς διέταξε τὴν παῦσιν τῶν φόνων, τῶν δρῶσεων καὶ τῆς αἰχμαλωσίας. Οἱ κοπετοὶ τῶν ἡττημένων καὶ οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν νικητῶν βαθμηδὸν κατέπαυσαν καὶ σιγὴ ἐν τέλει ἐπεχύθη ἐπὶ τῆς δυστάνου πόλεως.

«Ἦν γὰρ — γράφει ὁ Δούκας — ἡ πόλις πᾶσα ὁσικος, οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε κτῆνος, οὔτε ὄρνειον κραυγάζων ἢ λαλῶν ἐντός».

Τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως εἶχε περατωθῇ.

Ἀλλ' ἐπεδόλλετο εἰς τὸν Πορθητὴν νὰ φροντίσῃ περὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς ἐρημωθείσης Πόλεως, ἣν προώριζεν ὡς πρωτεύουσάν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους. Καὶ προσκήρυξεν, ὅπως πάντες οἱ κε-

κρυμμένοι κάτωκοι προσέλθωσιν ἐλευθέρως καὶ ἀνενοχλήτως, καὶ οἰκήματα νὰ δοθῶσιν εἰς πάντας τοὺς λοιποὺς αἰχμαλώτους, τοὺς ἐξαγοράσαντας ἢ δὴ ἑαυτοὺς ἢ ὑποσχομένους νὰ καταβάλωσιν ἐν ὁρισμένῳ χρόνῳ τ' ἀνάλογα λύτρα.

«Ποιήσας οὖν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀλώσεως ὁ ἀμνηρὸς θρίαμβον καὶ χαρὰν μεγάλην διὰ τὴν νίκην, τὴν κατὰ τῆς πόλεως — γράφει ὁ Φραντζῆς — ἐκέλευσεν ἵνα ἐξέλθωσι πάντες οἱ ἀνθρώποι μικροὶ τε καὶ μεγάλοι, οἱ ὄντες κεκρυμμένοι ἐν τισὶ τοποῖς κρυφοῖς τῆς πόλεως καὶ ἐλεύθεροι καὶ ἀνενοχλήτοι ᾧσιν ὁμοίως καὶ πάντες ὅσοι ἐκ τῆς πόλεως ἐφυγον διὰ τὸν φάγον τοῦ πολέμου, ἕκαστος αὐτῶν ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ βιώνει ἕκαστον κατὰ τὴν τάξιν καὶ θρησκίαν αὐτοῦ, ὡς καὶ πρότερον ἦν».

Εἰς τοὺς Τούρκους μεγιστάνας παρεχώρησεν ὁ σουλτάνος τὰ μέγαρα τῶν Ἑλλήνων ἀρχόντων καὶ τὰ μεγάλα ἀνάκτορα τοῦ Βυζαντίου, ἐξέλεξε δὲ αὐτὸς πρὸς οἰκοδομὴν ἀνακτόρου τὸν νέον περίβολον, τὸν περιτειχισθέντα ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἐν ᾧ οἱ μετ' αὐτὸν αὐτοκράτορες δὲν εἶχον ἀνεγείρει ἀνάκτορον, ἐξακολουθοῦντες νὰ οἰκῶσιν ἐν Βλαχέρναις.

Ὁ Κριτόδουλος γράφει : «Καὶ πρῶτον ὁ Πορθητῆς βουλευέται, ὅπως ἂν τὴν πόλιν ξυνοικήσας πάλιν, οὐχ ὅσον ἦν πρότερον, καὶ πᾶσαν εὖ διάθοιτο, ὥστε βασιλείον εἶναι αὐτῷ, ἐν ἐπικαίρῳ γῆς καὶ θαλάσσης κειμένην.

«Ἐπειτα δωρεῖται πᾶσι τοῖς ἐν τέλει καὶ οἰκείαις οἰκίας τε λαμπράς, τὰς τῶν δυνατῶν, καὶ παραδείσους καὶ ἀγροὺς καὶ ἀμπέλους ὅσω τῆς πόλεως, τοῖς δὲ καὶ ναοὺς περικαλλεῖς, ὥστε εἶναι αὐτοῖς ἐς κατοίκησιν. Ἐκλέγεται δὲ καὶ αὐτὸς τὸν μέσον καὶ καλλίστον χώρον τῆς πόλεως ἐς οἰκοδομὴν βασιλείων. Μετὰ δὲ τοῦτο, τῶν αἰχμαλώτων ὅσους ἔλαβε δασμὸν, ξὺν γυναιξὶ καὶ παισὶ καθίζει παρὰ τῷ τοῦ λιμένου αἰγιαλῷ τῆς πόλεως, θαλασσίους ὄντας, οὗς πρῶτον Στενίτας ὠνόμαζον, δούς αὐτοῖς καὶ οἰκίας καὶ ἀτέλειαν χρόνων ῥητῶν. Καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ πᾶσι τοῦτ' αὐτὸ προκηρύξας, ὅσοι τὴν ἰδίαν ὥνῃν καταβαλόντες ἢ ξυνθέμενοι καταβαλεῖν ἐν καιρῷ ῥητῷ τοῖς δεσπόταις, βούλονται ἂν κατοικεῖν ἐν τῇ πόλει, καὶ τούτοις δὴ ἀτέλειαν καὶ οἰκίας παρέσχεν ἢ τῶν ἰδίων ἢ τῶν ἀλλοτρίων».

«Ἀριστεία» ἀποκαλεῖ ὁ Κριτόδουλος τὴν τῶν αἰχμαλώτων λείαν, ἣν ἔλαβεν ὁ σουλτάνος, τὸ πέμπτον τοῦ ὅλου. Συνέκειτο αὕτη

Ἀρχιμάντιρος, Παραμάντιροι, Υἱοφόρος.]

ἐκ τῶν ὠραιότερων παρθένων καὶ παιδῶν, ὧν ἐθαύραζε τὴν ἀγωγὴν, τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν συμπεριφορὰν.

«Βασιλεὺς δὲ Μεχμετὺς — γράφει ὁ ρηθὴς ἱστοριογράφος — τὴν τε πόλιν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα καλῶς θεασάμενος, ἐπένειδεν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ διατίθεται τὰ κατὰ τὴν λείαν. Καὶ πρῶτον μὲν λαμβάνει τὸν ξυνήθη δασμὸν αὐτῷ τῶν λαφύρων, ἔπειτα δὲ καὶ ἀειδίτῃ ὑπὸ πάντων ἐκλέγεται, παρθένους τε ὡραίας καὶ τῶν εὐγεγονότων καὶ παιδας καλλίστους. Ἔστιν ἡ δὲ τούτων καὶ ὠνοῦμενος παρὰ τῶν στρατιωτῶν. Ἐκλέγεται δὲ καὶ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐμάνθανε γένει τε καὶ φρονήσει καὶ ἀρετῇ διαφέρειν τῶν ἄλλων. Μετὰ δὲ τούτοις τῶν εὐγενῶν παιδῶν, οὓς ἔλαβεν ἀριστίνδην ἐπιλεξάμενος, ἀποκαθίστησιν,] οὓς μὲν σωματοφύλακας καὶ περὶ αὐτόν, οὓς δὲ καὶ περὶ τὴν ἄλλην θεραπείαν αὐτοῦ, τῆς τε φρονήσεως καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς καὶ παιδείας θάυμασας αὐτοῦς. Καὶ γὰρ ἦσαν ὥρα τε σώματος διαλύμποντες καὶ ψυχῆς εὐγενεῖα καὶ εὐφροσύνη, τῇ τε τῶν τρόπων καὶ τοῦ ἥθους καταστάσει πολὺ διαφέροντες, ὅτε γένους ὄντες ἐπιστήμονες τε καὶ λαμπροὶ καὶ ἡδυσσως τυχόντες ἀρίστης καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις πεπαιδευμένοι καλῶς. Ὅμοιος δὲ καὶ τὴν τῶν παρθένων αἰδῶ καὶ κόσμον καὶ κάλλος ἐθαύραδε, καὶ τὴν ἐν τοῖς καλοῖς πᾶσι τοῦ γένους ὑπεροχὴν».

Μετὰ τὸν οἰκισμὸν τῶν αἰχμαλώτων τούτων, διέταξεν ὁ σουλτάνος τὴν ἀποστολὴν εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἐκ Τραπεζοῦντος, Σινώπης καὶ Ἀργυρουπόλεως πεντακισχιλίων οἰκογενειῶν, ἐν αἷς πολλοὶ κτίσται, πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῶν καταπεδόντων τειχῶν.

Μωῦμεθ ὁ Β' οὐχὶ μόνον κατὰ τῆς πρώτης μετὰ τὴν ἄλωσιν ἡμέρας καὶ μῆνας, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλον τὸν μετέπειτα χρόνον τῆς μακρῆς αὐτοῦ ἡγεμονίας διὰ παντός τρόπου ἠγωνίσθη ν' αὐξήσῃ τὸ ἑλληνικὸν πλῆθος τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πολλοὺς ἤρχισε κατοικίζων καὶ διὰ τῆς βίας. Οὕτω, τρία ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν, κατακρίσθησαν ἐξωθεν τῶν τειχῶν τρισχίλιοι αἰχμάλωτοι ἐκ Κορίνθου, καὶ διετάχθη ἡ διὰ βίας προσαγωγὴ τῶν κατοίκων τῆς ἐπὶ Πόντου Ἀμάστρεως.

Δύο μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔτη ἐξεδόθη σουλτανικὸν διάταγμα, ἐπιτάσσον τὴν εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἐπιστροφὴν τῶν ἄλλοτε διαβιβάσάντων ἐν αὐτῇ. Καὶ ἐπέστρεψαν ἐξ Ἀδριανουπόλεως, Φιλίππουπόλεως, Προύσης καὶ ἄλλων πόλεων πολλοί, ἐν οἷς εὐπατρίδαι, λό-

γιοι καὶ βιομήχανοι, τυχόντες διαφόρων εὐκολιῶν καὶ προνομίων.

Εἰσακισθῆσαν ἐπίσης πάντες οἱ κάτοικοι τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Φωκαίας, τῆς θαλάσσης καὶ τῆς Λαμοθράκης, καὶ δι' ἀποστολῆς τεσσαράκοντα πλοίων ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον ἐπεδιώχθη ἡ εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσάν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους προσέλευσις Ἑλλήνων.

Ο ΚΑΤΑΚΤΗΤΗΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Κατὰ τὰς πρώτας περὶ τοῦ νέου συνοικισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διατάξεις, ὁ Κατακτητὴς ἐπεχείρησε νὰ ρυθμίσῃ ὀριστικῶς τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸ μέγα τῶν Χριστιανῶν ὑπηκόων πλῆθος. Λέγομεν ὀριστικῶς, διότι εἶχε μὲν καὶ πρότερον πολλοὺς τοιοῦτους ὑπηκόους καὶ εἶχε παραχωρῆσαι εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον θρησκευτικὰς τιμὰς καὶ διοικητικὰς προνομίας, ἀλλὰ τὸ ζήτημα προέκυψεν ἐνώπιόν του καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐκτασιν μόνον ἀφ' ἧς, καταλαβὼν τὴν βασιλεύουσάν καὶ ἰδὼν πρῶτον τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα, αἰσυνήθη νὰ ὑπολάβῃ, ἑαυτὸν κύριον ἀπόδος τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς. Μωάμεθ ὁ Β' οὐδ' οἱ προκατοχοὶ αὐτοῦ ἢ διάδοχοι διενεούθησαν ποτε τὴν ἐλευθερίαν τῶν Χριστιανῶν ἐξισλαμίσιν ἢ ἐξόντωσιν. Οἱ Χριστιανοὶ οὗτοι τοῦ Τουρκικοῦ κράτους ἦσαν ἀπαραίτητοι ὡς παραγωγεῖς, ὡς ἔμποροι, ὡς ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων. Ἄν ἡ ἀφροσύνη τοῦ Σουλτὰν τοῦ Α' ἠπειλῶσε πρὸς στιγμὴν τὸν ἐξισλαμισμόν ἁπαντος τοῦ ἔθνους, συνετώτεροι κατόπιν ἐπεκράτησαν ὁρφαί.

Ὁ Πορθητὴς τοσοῦτον ἐξέτιμα τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, τοσοῦτον ἐθεώρει σωτήριοι τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς, ὥστε οὐ μόνον αὐτὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐξέμαθεν, ἀλλὰ πολλοὺς παρ' ἑαυτῷ διέτηρει, μετὰ τὴν ἁλώσιν, Ἕλληνας, Γραμματικοὺς καλουμένους, καὶ πολλὰ τῶν νομισμάτων αὐτοῦ δι' ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐχορράχθησαν.

Ἐὰν μετὰ ταῦτα ἐλαιομένησαν ὀλίγον αἱ παραδόσεις τοῦ σουλτάνου ἐκείνου, οὐχ ἥττον ὅμως ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις, ἰσχυρὰ διὰ τῶν μεγάλων διερμηνέων, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰς τὴν γέννησιν τῆς ἰθνητικῆς πολιτικῆς ἐν Ἀνατολῇ.

Διὰ τῶν μεγάλων τούτων διερμηνέων ἐρυθρίσθη τὸ πρῶτον

τὸ διπλωματικὸν ὄφος τῆς Τουρκικῆς γλώσσης. Δι' αὐτῶν ἡ ἀστοιχείωτος Τουρκικὴ γλῶσσα μεταβλήθη προϊόντος τοῦ χρόνου εἰς πλουσίαν καὶ εὐστροφὴν. Οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι, βαθεῖς περὶ τὴν περσικὴν καὶ ἀραβικὴν φιλολογίαν, ἐμπεφορημένοι τῆς ἑλληνικῆς τοῦ λόγου ὕψους, ἐπλούτισαν μὲν τὸ λεξικὸν τῆς γλώσσης διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εὐήχων ἐκ τῶν δύο ἐκείνων γλωσσῶν λέξεων, ἐμύρφωσαν δὲ ἑλληνικώτερον, οὕτως εἰπεῖν, τὴν συνταξιν καὶ τὴν ὕψην τοῦ λόγου. Τα τουρκικὰ συγγράμματα Ἰακώβου τοῦ Ἀργυροπούλου θεωροῦνται καὶ σήμερον ἐτι πρότυπα παρὰ τοῖς Τούρκοις, συνιδιώματα εἰς τὴν Τουρκικὴν νεολαίαν ὡς πολύτιμα μορφωτικὰ τοῦ ὄφους.

Ε ΕΥΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΟΡΘΗΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟ "ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΕΘΝΟΣ", ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

ΚΥΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ

Τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρξαμένου, ἐβέβη προ παντός ἄλλου νὰ κινηθῇ ἡ ἐκκλησιαστικὴ τῶν χριστιανῶν διοίκησις. Ἐνταῦθα δὲ συνέπεσε νὰ συμβῇ αὐτῇ τὸ συμφέρον τοῦ νέου κυριάρχου.

Τὸ μέγα πλῆθος τῶν ὀρθόδοξων ἐξηκολούθει ἀρνούμενον ν' ἀναγνώρισῃ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐν Ρώμῃ Ἐκκλησίας· αὐτοὶ δὲ τοῦτο ἠθέλησε καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ Β', ἵνα διατηρῇ τὴν μεταξύ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως διὰστασιν καὶ ψυχρὰν εἰς μᾶλλον αὐτήν.

Ἐπὶ τούτῳ λοιπὸν ἀπεφάσισεν οὐ μόνον ν' ἀναγνώρισῃ τὸ Ὀρθόδοξον Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ νὰ παραδῷ τὸς οἰκας αὐτοῦ εἰς χεῖρας ἀνδρὸς πανδήμως κατὰ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἀγωνισθέντος.

Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν ἁλώσιν ἐνετείλατο τὴν ἐκλογὴν Πατριάρχου διὰ τοῦ ἐπομένου αυτοκρατορικοῦ βερατίου:

«Κατὰ τὰ παλαιὰ ἦθη καὶ κατὰ τὴν παλαιὰν τάξιν ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Πατριάρχου ἐκλεχθῆτω καὶ ἐγκαθιδρυθῆτω ἕτερος. Πατριαρχεῦτω ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐχέτω τὴν φιλίαν ἡμῶν, ἐν οἷς ἂν χρῆζοι καὶ ἐθέλει, ἔχων πάντα τὰ προνόμια τῶν προκατόχων του· μηδεὶς αὐτὸν ἐνοχλήτω ἢ ἀντιτείναντω, ἀλλ' ἔστω ἀναίτητος καὶ

ἀφορολόγητος καὶ ἀδιάσειστος ἀπὸ παντὸς ἐναντίου, καὶ τέλους καὶ ὁρίσεως ἐλευθερὸς ἔστω καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν Πατριάρχαι εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ὁμοίως καὶ πάντες οἱ ἐποπιταγμένοι αὐτῷ ἄρχιερεῖς. Αἱ ἐκκλησίαι μὴ μεταβαλέσθωσαν εἰς τέρμην καὶ ἡ λατρεία ἔστω ἐλευθέρη καὶ ἀκώλυτος».

Ἐξεχωρεῖτο ἐπίσης εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τὸ δικαίωμα νὰ τελώσι τοὺς γάμους, τὰς ταφὰς καὶ τὰς ἄλλας θρησκευτικὰς τελετὰς ἀνενοχλήτως, πομπωδῶς νὰ ἐορτάζωσι τὸ Πάσχα καὶ διατετόσεται κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ νύκτας αἱ πόλεις τοῦ Φαναρίου, ἥτοι τῆς συνοικίας τῶν Ἑλλήνων, νὰ μένωσιν ἀνοικταί.

Διὰ τοῦ βερατίου ἐπίσης τούτου, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἐπεδόδετο εἰς πάντα νέον τῆς Ἐκκλησίας ἀρχηγόν, ὠρίζετο, ὅτι «εἰς τὸν πατριάρχην προσήκει ἡ ὑπερτάτη διοίκησις ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων· ὅτι δύναται κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κρίσιν νὰ καθαιρῇ ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους, ἡ δὲ Πύλη ἐπὶ τῇ προτάσει αὐτοῦ ἐκδίδει τὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενα φερμάνια· ὅτι εἶναι ὁ ὑπάτος ποινικὸς δικαστὴς ἅπαντος τοῦ κλήρου, κατηγορηθέντος δὲ ἐπισκόπου ἐνώπιον τῆς Πύλης, αὕτη δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ καὶ κρίνῃ αὐτόν, εἰμὴ τῇ συναινέσει τοῦ πατριάρχου· ὅτι ἐπιτρέπεται τῇ Χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ κατοχὴ ὅλων τῶν ἀνέκαθεν πρὸς τὴν θείαν λατρείαν ὁρισμένων κτιρίων, νέα ὅμως δὲν δύνανται νὰ οἰκοδομηθῶσιν· ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ καταναγκασθῇ εἰς τὸ ν' ἀσπασθῇ τὸν ἰσλαμισμόν».

Ἀλλὰ δὲν ἀνεγνωρίζετο τοιοῦτοτρόπως μόνη ἡ ἐπὶ τοῦ κλήρου καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξουσία τοῦ πατριάρχου. Διὰ τοῦ αὐτοῦ βερατίου ἐπιτρέπετο αὐτῷ καὶ ὡς πρὸς τοὺς λαϊκοὺς δικαστικὴ καὶ διοικητικὴ δικαιοδοσία οὐ μικρά. Αὐτῷ προσήκειν ἀπολύτως μὲν πᾶσα ἐπὶ γαμικῶν υποθέσεων κρίσις, συνάμα δὲ καὶ ἡ περὶ ὅλων τῶν ἀστικῶν διαφορῶν κρίσις, ὅσας οἱ διάδικοι, ἔαν ἦσαν ἀμφότεροι Χριστιανοί, καθυπέβαλλον εἰς αὐτόν. Ἐδικαιοῦτο, πρὸς τοῦτοις, νὰ φορολογῇ χάριν τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας, οὐ μόνον τὸν κλῆρον, ἀλλὰ καὶ τοὺς λαϊκοὺς, καὶ νὰ συντηρῇ ἀστυνομικοὺς φύλακας. Πᾶς Χριστιανὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ διαθέτῃ τὸ τρίτον τῆς περιουσίας του ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, αἱ δὲ τοιαῦται διαθήκαι ἦσαν ἀναγκαστικῶς ἐκτελεσταί.

Διὰ τῶν δικαιωμάτων τούτων καὶ προνομίων ἡ τε κυβέρνησις

Μωάμεθ τοῦ Β' καὶ αἱ μετ' αὐτὸν ἀνεγνωρίζον τὸν πατριάρχην «ἐθνάρχην τοῦ βασιλικοῦ ἔθνους τῶν Ρωμαίων», ὑπερτάτον οὐ μόνον ἐκκλησιαστικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς πολιτικόν τοῦ ἔθνους ἄρχοντα. Καὶ ἐπειδὴ τότε οὐδεμία ἐγένετο διακρίσις κατὰ ἔθνη τῶν διαφόρων μὴ μουσουλμάνων τοῦ κράτους ὑπηκόων, ἀλλ' ἅπαντες ἐλέγοντο Ρωμαῖοι, ἡ δικαιοδοσία τοῦ πατριάρχου ἐπεξετεινέτο ἐπὶ ἅπαν το ὀρθοδόξον χριστιανικόν τῆς Ἀνατολῆς πλῆρωμα, οὐ μόνον ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἀλβανοὺς, τοὺς Βουλγάρους, τοὺς Σέρβους, τοὺς ἄλλους Σλαῦους καὶ τοὺς Ἀρμενίους. Ὡς ἀρχηγὸς δὲ τοῦ ἔθνους ἦτο καὶ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ καὶ προστατὴς παρὰ τε τῇ Ἱερᾷ Πύλῃ καὶ παρ' ὅλαις ταῖς Δυνάμεσι, παρὰ ταῖς ὁποίαις τὸ ἔθνος καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶχον συμφέροντα. Διετίλει, ἐπομένως, ὁ πατριάρχης εἰς ἄμεσον ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν Δυνάμεων τούτων καὶ ἡ Ἱερὰ Πύλη διεῖλε τὰς πρὸς αὐτὸν σχέσεις διὰ τοῦ Ρεῖς ἑφέντη, ὅπως πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ξένων Δυνάμεων.

Ὁ ὀργανισμὸς τῆς Συνόδου καὶ τῆς αὐλῆς τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἔμεινεν ὁῖος πρότερον. Ἐν γένει, τὸ αξίωμα, δι' οὗ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας περιεβλάθη ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως, ἦτο, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν τουλάχιστον αὐτοῦ ἐπιφάνειαν, ὁμοίον καὶ ἐν τισὶ μάλιστα ὑπέρτερον, τοῦ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ὁ λαὸς οὐ μόνον ὁ Χριστιανικὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ μουσουλμανικὸς, μετὰ τὴν Ἀλωσιν, κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Πορθητοῦ, προσκύνει τὸν πατριάρχην ὡς αὐθέντην καὶ βασιλεῖ ἰσότημον.

Περὶ τῶν τοιούτων πρὸς τὸ ἔθνος τῶν Ρωμαίων καὶ πρὸς τὸν πατριάρχην εὐνοϊκῶν διαθέσεων τοῦ Πορθητοῦ προκειμένου, ὁ Φραντζῆς εὕρισκε αὐθις εὐκαιρίαν, ἵνα ἐκφέρῃ τὰς πικρὰς του κρίσεις, γράφων :

«Οὗτος οὖν ὁ παρμίαςος καὶ ἡθορτὺς τῶν Χριστιανῶν, πονηρὸς ὢν καὶ πολύτροπος καὶ τῇ ἀλώσει ὑποκρινόμενος, ταῦτα οὐχ ὑπὲρ εὐλαβείας ἢ καλοκαγαθίας αὐτοῦ ἐποίει, ἀλλ' ἵνα οἱ Χριστιανοὶ ἀκούσῃσι τὰς ἐπαγγελίας, συνταχθῶσι τε ἐν τῇ πόλει καὶ κατοικήσῃσιν αὐτήν, ἡ ἐκ τοῦ καθημερινοῦ πολέμου ἠρημώθῃ καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἀλώσει».

Βραδύτερον, ἄλλα αὐτοκρατορικὰ βεράτια, δι' ὧν ἐνησφαλίζοντο τὰ δίκαια τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀπετέλεσαν τὸν λεγόμενον **συνταγματικὸν Χάρτην**.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΛΑΛΕΙΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ Ο Β'.

Πατριάρχης πρὸ τῆς Ἀλώσεως, ἀπὸ τοῦ 1430, ἦτο ὁ Ἀθανάσιος ὁ Β'.

Κατὰ τινὰς νεωτέρους ἱστορικούς, ὁ Πατριάρχης αὗτος ἐφονεύθη κατὰ τὴν εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον θεωροῦμεν ἀπίθανον. Οὐδαμῶς γὰρ ἀφηγήσεων τῶν συγχρόνων τῇ Ἀλώσει ἱστορικῶν ἀπηντάσαμεν τὸν Ἀθανάσιον, μήτε προϊστάμενον τῆς ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ τελεθσεύσεως κοινῆς μετὰ τῶν παπιδτῶν τελετῆς, μήτε μετὰ ταῦτα ὄντα, καθ' ὅς μάλιστα ὥρας ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐπιβάλλετο, ἐν τῇ τελευταίᾳ, ἰδίᾳ, ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ λειτουργίᾳ τῶν Ὁρθοδόξων, καθ' ἣν ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντίνος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ καὶ ὁ λαὸς μετέλαβον τῶν ἀχράντων μυστηρίων.

Κατ' ἄλλους ἱστορικούς, ὁ Ἀθανάσιος πρὸ τῆς Ἀλώσεως, ἐνεκα τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων, παρητήθη τοῦ θρόνου, ἀποθανὼν μετὰ ταῦτα.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, πατριάρχης μετὰ τὴν Ἀλῶσιν δὲν ὑπῆρχεν.

Εἰς τὸν μοναχὸν Γεώργιον Σχολάριον ἀπέδλεξεν ὁ Πορθητῆς, ὡς τὸν μόνον ἐνδοκειγμένον διὰ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἀνδρὰ σοφώτατον, παρὰ τῷ λαῷ προσφιλέν.

Ἐν τῷ ὄρχῳ τῆς ἱστορίας ἡμῶν ταύτης εἶδομεν τὸν Σχολάριον ἐμμένοντα εἰς τὸ δόγμα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς Παρμακαρίστου, ἐνθα ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα, διερεθίζοντα τὸν λαὸν κατὰ τῶν Λατίνων, καὶ ἐντόνως διαμαρτυροῦμενον κατὰ τῆς Ἑνώσεως, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ πολλῆς δυσχερείας κατῴρθεν νὰ τελεσθῇ ἡ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ λειτουργία, καθ' ἣν ἐμνημονεῦθη καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πάπια Νικολάου.

Ἐπανεῖδομεν μετὰ ταῦτα τὸν Γεννάδιον ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ, κατὰ τὰς ἑρικώδεις ἐκαίνας στιγμὰς, καθ' ὅς στίφη Τούρκων, Γενιτάρων τὸ πλεῖστον, αἰμόφυρτα ἐκ τῶν φόνων τῶν προηγουμένων ἀνὰ τὴν Πόλιν θυμάτων, κατέσειον τὰς ἰσχυρὰς πύλας τοῦ Μεγάλου Ναοῦ, παταγωδῶς πληττιοντα αὐτὰς διὰ πελέκων. Μέσῳ τῶν

κοπετῶν καὶ θρήνων τοῦ ἀπέλπιδος ἐκείνου πλήθους, τοῦ καταφυγόντος εἰς τὸν ναόν, ἐπιδακτικῇ ἀπὸ τοῦ Ἀμβωνος ἀνιήκυσεν ἡ φωνὴ τοῦ Γενναδίου : «Ὅσοι πιστοί, παύσατε τοὺς θρήνους καὶ ἀκρόασθε τῶν λόγων μου». Καὶ ἐπαρηγόρησε τὰ πλήθη — ὡς εἶδομεν ἐν τῷ οἰκείῳ κεφαλαίῳ — καὶ ἐνίσχυσε τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν. «Τὰ προσκυνήματά σας, ἐκέρυττεν, ἀλλὰ σῶσαι θέσιν, τὰ ἱερὰ τοῦτο θυσιαστήριον μετατοπίζεται, ἀλλ' ἡ πίστις, ἡ μέλλουσα νὰ σῶς σώσῃ, θα διαφυλαχθῇ, παρὰ τοὺς ἀνηκούστους κινδύνους. . . Γινόμεθα, ἀληθῶς, ταπεινοί, ἀλλ' ἐλεάζεται καιρὸς, ὅτε θέλωμεν πάλιν ἐπαρθῇ. Ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν!»

Ἀλλ' ἐπιβάλλεται ἡμῖν νὰ γνωρίσωμεν κάλλιον τὸν πρῶτον ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως Ἑθνάρχην, πρὶν ἢ ἰδῶμεν αὐτὸν ἀνερχόμενον τὸν θρόνον, ὃν ἐκλείσαν Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Γεννάδιος ὁ Α', ὁ Φώτιος.

Ὁ Γεννάδιος Σχολάριος ἐγεννήθη τῷ 1400, ἐν Κωνσταντινουπόλει — κατ' ἄλλους ἐν Χίῳ — ὀνομασθεὶς Γεώργιος Κουρτάσιος. Ἠκολούθησε τῶν μαθημάτων τῶν ἐν Βυζαντίῳ διδασκάλων, καὶ ἰδίως τοῦ Θεσσαλονικέως Ματθαίου Κομαρῆτου καὶ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ. Νεαρὸς ἔτι ὢν, διαρίσθη διδάσκαλος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀκαδημίας καὶ βασιλικὸς δικαστὴς καὶ μυστικοδύμβουλος τοῦ βασιλέως.

Δίδσημος μουσικὸς, εὐφραδὴς ῥήτωρ, ἔξοχος θεολόγος καὶ φιλόσοφος, μεγάλῃς ἀπέλαυε φήμης καὶ ἐπολήσεως ἐν τε τῇ ἐξωτερικῇ καὶ τῇ ἐσωτερικῇ. Προσφιλές ἦτο οἰκείος τοῦ μεγάλου δουκὸς Νοταρᾶ, τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος, μεθ' οὗ φιλικὴν εἶχεν ἀλληλογραφίαν, καὶ Θεοδώρου τοῦ δεσπότη.

Ὁ περιφανὴς φίλελφος φιλικώτατα αὐτῷ συνεδίσθη. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι τῶν ἐν Βυζαντίῳ καὶ Ἰταλίᾳ λογίων ἐν πνευματικῇ ἐπικοινωνίᾳ μετ' αὐτοῦ διατέλουν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος μετὰ τῶν λογίων, οὓς μεθ' ἑαυτοῦ ἤγαγεν εἰς Ἰταλίαν χάριν τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, συμπαρέλαβε καὶ τὸν Σχολάριον. Ἀποτυχούσης τῆς ἐνώσεως ἐν τε τῇ συνόδῳ τῆς Φερράρας καὶ ἐν τῇ τῆς Φλωρεντίας, καὶ τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ τῶν ἐν Βυζαντίῳ θεολόγων ἐπιστρέψαντων εἰς Κωνσταντινουπόλιν, ὁ μοναχὸς Γεννάδιος δὲν ἐπαυσα

λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἀνθιστάμενος κατὰ τῆς ἐπὶ τὸν πάπαν ἐνώσεως ταύτης.

Ὁ Σχολάριος ἀνεδείχθη ἐκ τῶν σοφωτάτων καὶ πολυγλωσσώτατων τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀναφέρονται τὰ σπουδαιότερα : «Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Σωτῆρος». — «Εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου». — «Περὶ δευτέρας παρουσίας καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν». — «Ὀμιλία περὶ τῶν παιδῶν τοῦ Χριστοῦ», ἐν τῷ παλατίῳ ἀναγνωσθεῖσα. — «Περὶ διαφορῆς συγγνωστῶν καὶ θανασίμων ἁμαρτημάτων». — «Περὶ τοῦ αἵτιου μὴ γίνεσθαι νῦν θαύματα». — «Τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ παραμυθητικοὶ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς μητρός». — «Ἐπιτάφιος Θεοδώρου δεσπότης». — «Μονομία ἐπικηδείας ἐπὶ τῷ θανάτῳ Μάρκου τοῦ Ἐφέσου». — «Λόγος ἐπὶ τῷ ματαίᾳ καινοτημίᾳ τῆς πίστεως, θρησκευτικὸς, συμβουλευτικὸς», ἀναγνωσθεὶς ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τῆς ἀλώσεως. — «Λόγοι ἐπὶ τῇ Φλωρεντινῇ συνόδῳ». — «Ἐλεγχος τῆς Ἰουδαϊκῆς πλάνης». — «Ἐκ τῶν περὶ Χριστοῦ προφητειῶν αἱ θαφέντεραι». — «Κατὰ αὐτοματιστῶν καὶ ἑλληνιστῶν, ἄτοι πολυθῶν». — «Ἐρωταποκρίσεις περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ». — «Περὶ τῆς πρώτης τοῦ Θεοῦ λατρείας». — «Περὶ θείας προνοίας καὶ προορισμοῦ». — «Περὶ τῆς ἐν τῷ Χριστῷ ἀνθρωπότητος». — «Περὶ ἀναστάσεως». — «Λύσεις διαφόρων εὐαγγελικῶν ἀποριῶν». — «Ἑμμετροὶ εὐχαί». — «Περὶ διακρίσεως θεῶν ἐνεργειῶν». — «Περὶ τῶν ψαῦλα πράττοντων, πότερον, ἀκόντες ἢ ἐκόντες πράττουσιν». — «Εὐχὴ τῷ Τριδυσποδίτῳ Θεῷ». — «Περὶ τῶν θυγῶν μετὰ τὴν τῶν σωμάτων διάλυσιν». — «Πρὸς τὸν Μακαριώτατον Μηδείας Θεοφάνην περὶ τῆς λογικῆς καὶ ἀνθρωπίνης ψυχῆς». — «Περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Γεμίστου καὶ κατὰ τῆς ἑλληνικῆς πολυθείας». — «Ἀπάντησις πρὸς Πλάθωνα περὶ Ἀριστοτέλους». — «Ἀπάντησις πρὸς Πλάθωνα περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». — «Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωσήφ Ἐξάρχον περὶ τοῦ συγγραμματος τοῦ Πλάθωνος». — «Σύντομον περὶ τῆς δόξης τῶν Λατίνων». — «Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κατὰ Λατίνων». — «Ἱστορία τῶν ἐν Φερράρᾳ καὶ Φλωρεντίᾳ». — «Περὶ ψυχῆς». — «Εἰς τὸ περὶ εἰσαρμένης ἐξήγησις». — «Σύνοψις τοῦ Ἀριστοτέλους φυσικῶν μετὰ τῶν σχολίων τοῦ Σιμπλικίου». — «Περὶ Τούρκων». — «Πρὸς τὸν βασιλέα Τραπεζοῦντος». — «Περὶ

[?] Κυνηγός, Ἀρχιτεχνίτης ἀνώτερος ἀξιωματικὸς ἐν μεγάλῃ στολῇ, ὁ Κυνηγός.

στοιχείων, ἥτοι γραμμάτων, προσφθιῶν καὶ τῶν ὁκτώ τοῦ λόγου μερῶν, ἥτοι εἰς τὴν γραμματικὴν πρώτην εἰσαγωγὴν. — «Περὶ κλίσεως τῶν ἀρσενικῶν ὀνομάτων».

Μετὰ τὴν Ἀλώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πατριάρχης ὢν, ἔγραψε «Μοναχίαν ἐπὶ τῇ Ἀλώσει», καὶ «Γενναδίου μοναχοῦ καὶ πατριάρχου τῶν τοῦ Χριστοῦ πανήτων, Περὶ τῆς μόνης ὁδοῦ σωτηρίας». Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξεδόθη ἀπαιτήσαι τοῦ σουλτάνου.

Βλέπων Μωδμεθ ὁ Β' τὴν ἐν Βυζαντίῳ λειψάνοιαν, τῶν μὲν περόντων κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ Ἀλώσιν, πλείστων δὲ φευγόντων τὴν ἐπικειμένην ὑποτέλειαν, ἐσκέψθη, ὡς ἐλέχθη, ὅτι τὸ μόνον μέσον πρὸς περισυλλογὴν τῶν φευγόντων κατοίκων ἦτο ἡ ἀναγνώρισις καὶ ὑποστήριξις τοῦ Πατριαρχείου ὡς θρησκευτικοῦ τῶν Χριστιανῶν κέντρον.

Ἡ συνειτὴ αὕτη πολιτικὴ τοῦ Πορθητοῦ εὐδαιμόνως παρήγαγεν ἐντύπωσιν εἰς τὰ περίφοβα πνεύματα τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες, ἐπιλαθόμενοι πως τῶν δεινῶν τῆς Ἀλωθείσης πατρίδος, πρὸς τὸ ἀνιδρυόμενον θρησκευτικὸν κέντρον μετ' ἀνακουφίσεως προσέδλεπον.

Ἐπὶ ἑξ μηνῶν ἀνεζήτει τὸν σοφὸν μοναχὸν ὁ Μωδμεθ. Μετὰ πολλὰς ἐρεῦνας, εὗρέθη αὗτος ἐν τινὶ κώμῃ, παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, αἰχμάλωτος Τούρκου μεγιστάνος. Διέταξε τότε νὰ ὁδηγηθῇ μετὰ πολλῶν τιμῶν εἰς τὴν βασιλεύουσαν καί, καλέσας παρ' ἑαυτῷ ἐν ἰδιαιτέρῳ συνδιαλέξει, ἐπαίσθη περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀνδρός καὶ αὐθαρεὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν θρόνον.

Ὁ μοναχὸς Γενναδῖος, ὑπὸ τὰ εὐτελεῆ ράδια ἀναχωρητοῦ, τειρῶν ἐξόχους ἀρετὰς, ἀπεποιήθη τὸ πρῶτον τὴν ὑπερτάτην ταύτην τιμὴν. Ἀλλ' ἐν τέλει, μετὰ πολλὰς, κατόπιν, παρακλήσεις τῶν ἐναπολειφθέντων Χριστιανῶν, συγκατένευσε ν' ἀναδεχθῇ τὸ φορτίον τοῦ δυσχερεστάτου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀξιώματος. Διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ Πορθητοῦ, διὰ τῶν φώτων καὶ τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ ἠλπιζεν, ὅτι, μεσολαβῶν μεταξὺ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δυστυχίας, ἥτιον ἐπαισθητὰ ἤθελε καταστάσει τὰ ἐκ τῆς Ἀλώσεως δεινὰ.

Ἡ ἐγκαθάρσις τοῦ Γενναδίου.

ΤΙΜΑΙ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ «ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΝ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ».

Συναγεία τῆς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β' γενομένης προσκλήσεως εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τοῦ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τιμητικῶς κληθέντος σοφοῦ μοναχοῦ, συνελθόντες ὀλίγοι τινὲς ἐκ τῶν πλησιεστέρων εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἔδρευόντων ἀρχιερέων καὶ οἱ περιλιπόμενοι κληρικοὶ καὶ ὁ λαός, ἐχειροτόνησαν, κατὰ τὰ Βυζαντινὰ ἔθιμα, ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων — τῆς Ἀγίας Σοφίας μετατραπέισης ἡδὴ εἰς Μουσουλμανικὸν τέμενος — πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως καὶ νέας Ρώμης τὸν ρηθέντα μοναχόν, ὑπὸ τὸ ὄνομα Γεννάδιον τὸν Β'. Ὁ συνώνυμος αὐτῷ Γεννάδιος ὁ Α', ἀνὴρ συνετὸς ἐπίσης, ὢν «Ἀνδρικόν» καὶ «Γεννάδιον» ἀποκαλοῦσιν οἱ συγγραφεῖς, ἐπατριάρχευσεν κατὰ τὸ 458.

Ὁ νέος πατριάρχης καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐτι τηρῶν τὴν μετριοφροσύνην αὐτοῦ, καταργήσας τοὺς ἄλλους τίτλους, ὑπεγράφητο «πατριάρχης τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων».

Τὰ περὶ τῆς ἀναδείξεως τοῦ Γενναδίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ σουλτάνου ὁ σύγχρονος τῇ Ἀλώσει Κριτόβουλος ὡς ἐπομένως ἐξιστορεῖ :

«Κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας στέλλει καὶ προσκαλεῖ ὁ Πορθητὴς τὸν Γεννάδιον, ἀνδρα λίαν σοφὸν καὶ θαυμαστόν. Περὶ τῆς σοφίας, τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός τούτου πολλὰ εἶχεν ἀκούσει ὁ Πορθητὴς, διὸ καὶ εὐθύς μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐζήτει αὐτόν, ἐπιθυμῶν νὰ γνωρίσῃ αὐτόν καὶ νὰ ἀκούσῃ τὴν σοφίαν αὐτοῦ. Μετὰ πολλοῦ κόπου κατώρθωσε νὰ εὕρῃ αὐτὸν ἐν Ἀδριανουπόλει, φυλαττόμενον ἐν τινὶ κώμῃ παρ' ἰσχύοντι καὶ τυγχάνοντι πολλῶν περιποιήσεων, διότι ἐσέβετο τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ οὗτος. Ἰδὼν δὲ αὐτόν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀμέσως λαβὼν πείραν τῆς σοφίας, συνέσεως καὶ ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός, πρὸς δὲ καὶ τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως καὶ χάριτος, ἰθαύμασε καὶ ἐπεριποιήθη καὶ ἐτίμησεν αὐτόν. Ἐπέτρεψε δὲ αὐτῷ ἐλευθέραν παρ' αὐτῷ τὴν εἰσοδον

καὶ ἐλευθερίαν λόγου, ἐκτιμῶν τοὺς λόγους αὐτοῦ. Ἐτίμησε δὲ αὐτὸν διὰ πολυτίμων δώρων. Τέλος δὲ καθίστησιν αὐτόν καὶ ἀρχιερέα τῶν Χριστιανῶν, παραχωρήσας αὐτῷ πολλὰ καὶ ἐν «ἄλλοις καὶ τῇ τῆς Ἐκκλησίας ἐκράτος καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν καὶ ἀρχήν». Ἐπιτρέπει δὲ αὐτῷ καὶ διαλέξεις πρὸς αὐτόν πολλὰς καὶ καλὰς περὶ τῆς πίστεως καὶ θεολογίας τῶν Χριστιανῶν, οὐ μόνον αὐτὸς μεταδίδων παρὰ τῷ σουλτάνῳ, ἀλλ' ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ ἐντίμους καὶ σοφοὺς».

Μετὰ τὴν ἐπίσημον ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων τελετὴν, προσεκάλεσεν ὁ σουλτάνος τὸν νέον «πατριάρχην τῶν Ρωμαίων», ἵνα συγγευματίσῃ καὶ συνομιλήσῃσιν.

Ἡ ἐν τοῖς ἀνακτόροις συνδιάλεξις διήρκασεν ἐπὶ τριώρον. Κατ' αὐτὴν ὁ Μωάμεθ ὑποσχέθη, ὅτι θὰ σεβασθῇ τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅτι ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐθέσπισεν ἡδὴ νόμους, δι' ὧν ἐν πολλοῖς ἐπικυροῦνται αἱ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων παραχωρούμεναι τῷ πατριάρχει προνομία, ὡς προηγουμένως εἶδομεν.

Ἐν τέλει ὁ Πορθητὴς ἰδίᾳ χειρὶ προσέφερε τῷ πατριάρχει μανδύαν λαμπρόν, χίλια χρυσὰ φλωρία καὶ δεκανίκιον χρυσοῦν, ὡς σύμβολον τῆς ἐξουσίας, ἣν ἐλάμβανεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ὁρθοδοξίας, εἰπὼν αὐτῷ : «Πατριάρχευ ἐν τιρῇν καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡμῶν ἐν οἷς θέλεις, ἔχων πάντα τὰ δὲ προνόμια, ὥσπερ οἱ πρὸ σοῦ πατριαρχεύσαντες».

Ἐπειτα κατήλθε μετ' αὐτοῦ μέχρι τῆς αὐλῆς τῶν ἀνακτόρων, καίτοι ὁ μετριοφρὼν Γεννάδιος προσεπάθησε ν' ἀποφύγῃ τὸ ὅλως ἐκτακτικὸν τοῦτο τῆς τιμῆς δαῖγμα.

Ἐν τῇ αὐλῇ ἦτο ἐτοιμὸς ἵππος πολυτελῶς ἐγκεκοσμημένος, δῶρον τοῦ Μωάμεθ πρὸς τὸν Γεννάδιον τὸν Β'.

Αὐτὸς ὁ σουλτάνος ἐδοῦθησε τὸν πατριάρχην νὰ ἱππεύσῃ καὶ διέταξε πάντας τοὺς ἀρχοντας τῆς Αὐλῆς νὰ συνοδεύσωσιν αὐτόν.

Μετὰ τῆς λαμπρᾶς ταύτης συνοδείας καὶ ἐν ἡχοῖς σαλπγγῶν περιῆλθε τὴν πόλιν ὁ πατριάρχης, ἐπευλογῶν τοὺς κατὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ γονυπετοῦντας εὐαρίθμους Χριστιανοὺς.

Ὁ Φραντζῆς λεπτομερῶς περιγράφει τὴν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ διεξαγομένην τελετὴν τῆς χειροτονίας πατριάρχου. Ἐπειδὴ, διαταγῇ τοῦ Πορθητοῦ, οἱ αὐτοὶ ἐτηγῆθησαν τύποι καὶ κατὰ τὴν

χειροτονίαν τοῦ Γενναδίου, μεταφέροντες ἐπὶ λίθῳ τὴν περιγραφὴν ταύτην.

«... Ὅμοιος προσέταξεν ὁ Ἀμνρᾶς τοῖς Χριστιανοῖς, ἵνα ποιήσωσι καὶ πατριάρχην ὡς σύνηθες ἦν κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν. Καὶ ἐκλέξαντες οἱ ἐντυχόντες ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ὀλίγοι πάνυ ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ τὸν σοφώτατον κύρ Γεώργιον τὸν Σχολάριον, εἰς πατριάρχην ἐχειροτόνησαν, ὃν καὶ Γεννάδιον ἐπωνόμασαν.

«Προϋπῆρχε δὲ καὶ τάξις καὶ συνήθεια τοῖς βασιλεῦσι Χριστιανοῖς, ἵνα δωροδοκῶσι τῷ νεωστὶ χειροτονηθέντι πατριάρχει δεκανίκιον χρυσοῦν μετὰ λίθων πολυτίμων καὶ μαργάρων ἐγκεκοσμημένον καὶ ἵππον ἐκλεκτόν, ἐκ τῶν βασιλικῶν, μετὰ ἐφιππίου καὶ ἐφεστρίδος βασιλικῆς, ἐγκεκοσμημένον πολυτελεῶς· καὶ μετὰ χρυσοῦ λευκοῦ καὶ χρυσοῦ σκεπόμενος ἦν ὁ ἵππος.

«Καὶ ἐκ τοῦ παλατίου τοῦ βασιλικοῦ μετὰ πάσης τῆς συγκλήτου ἐξερχόμενος ὁ πατριάρχης καὶ ἐπενφημούμενος, ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ ἐπανέστρεφε.

«Καὶ ἡ χειροτονία ἐγένετο παρὰ τῶν ἀρχιερέων, ὡς τάξις καὶ νόμος ἦν. Ἐλάμβανε δὲ ὁ μέλλων γενέσθαι πατριάρχης ἐκ τῶν βασιλέως χειρῶν τὸ δεκανίκιον τοιοῦτοτρόπως: Καθεζόμενου τοῦ βασιλέως ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ βήθρου, οἱ τῆς συγκλήτου πάσης ἴσταντο ἀσκεπεῖς καὶ ὀρθοί. Ὁ μέγας πρωτοπαπᾶς τοῦ παλατίου ἐποίει εὐλογητόν, εἶτα καὶ μικρὰν ἐκτενήν. Ὁ μέγας δομέστικος ἔβαλλε τὸ «ὦποι γὰρ βασιλέως παρουσία», καὶ τὰ ἐξῆς, εἶτα τὸ «δόξα» ὁ λαμπαδόριος ἐκ τοῦ ἐτέρου χοροῦ καὶ τὸ «νὺν ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν» καὶ τὰ ἐξῆς. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ τροπαρίου, ὁ βασιλεὺς ἀνίστατο, ἔχων ἐπὶ τὴν δεξιὰν τὸ δεκανίκιον, ὁ δὲ ὑποψάφιος ἐρχόμενος, καὶ ἐκ τοῦ ἐνὸς μέρους αὐτοῦ ὁ Καισαρείας, ἐκ τοῦ ἐτέρου ὁ Ἡρακλείας μητροπολίτης, ποιεῖ πρὸς πάντας μετανοίας τρεῖς, εἶτα προσέρχεται τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐνώπιον τούτου ποιεῖ τὴν προσήκουσαν αὐτῷ προσκύνειν. Ὁ βασιλεὺς, τὸ δεκανίκιον ὀλίγον ὑψῶν, ἔλεγεν: «Ἡ ἁγία Τριάς, ἡ τὴν ἐμὴν βασιλείαν δωρησαμένη, προχειρίζεται σοι εἰς πατριάρχην νέας Ρώμης». Καὶ οὕτως ἐκ τῶν βασιλικῶν χειρῶν ὁ πατριάρχης ἐλάμβανε τὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν εὐχαριστίαν τῷ βασιλεῖ ἐδίδου. Εἶτα οἱ χοροὶ ἔβαλλον τὸ «εἰς πολλὰ ἔτη, δόξαστα», ἐκ τρίτου, καὶ ἀπόλυσις. Ὁ πατριάρχης κατορχόμενος μετὰ λαμπάδων ἐπὶ τὰ διδάσθουλα καὶ εὐρίσκων τὸν ἵππον ἡτοιμασμένον, ἀνέβαινεν ἐπ' αὐτόν».

«Οὕτω δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀλιτῆριος Ἀμνρᾶς — ἐξακρλουθεῖ ὁ Φραντζῆς — θέλων ποιῆσαι, ὡς βασιλεὺς τῆς πόλεως, καθὼς ἐποίουν καὶ οἱ Χριστιανοὶ βασιλεῖς, τὸν πατριάρχην προσεκαλέσαστο, ἵνα συγκαθίσῃ μετ' αὐτοῦ τοῦ ἀριστῆσαι καὶ ὁμιλῆσαι. Καὶ ἐλθόντος τοῦ πατριάρχου, ἐδέξατο αὐτόν ὁ τύραννος μετὰ μεγάλης τιμῆς. Καὶ πολλὰ ὁμιλῶσαντες ἀναμεταξύ, καὶ ἐπαγγελίας ἀμετροῦτους ἐπηγγείλατο δοῦναι τῷ πατριάρχει. Ὡς δὲ ἤγγικεν ὁ καιρὸς ἐξελθεῖν τὸν πατριάρχην ἐκ τοῦ παλατίου, ἐκβαλὼν ὁ Ἀμνρᾶς, δέδωκεν αὐτῷ δῶρον τὸ πολυτίμον ἐκεῖνο δεκανίκιον, καὶ ἐπαρεκάλεσεν αὐτόν δεχθῆναι τοῦτο. Καὶ κατῆλθε μετὰ τοῦ πατριάρχου ἕως κάτωθεν τῆς αὐλῆς, θέλοντος καὶ μὴ θέλοντος τοῦ πατριάρχου, καὶ τὸν ἵππον εὐπρεπισμένον ἔχων, ἀνεβίβασεν αὐτόν, καὶ προσέταξεν, ἵνα πάντες οἱ ἄρχοντες τῆς αὐλῆς αὐτοῦ ἐξεέλθωσιν εἰς συνοδείαν τῷ πατριάρχει, καὶ οὕτως ἄχρι τοῦ σεπτοῦ Ἀποστολείου συνώδευσαν αὐτόν, τινῶν προπορευομένων καὶ τινῶν ἐπομένων αὐτῷ. Αὐτὸ γὰρ τὸ τῶν Ἀποστόλων τέμενος δέδωκεν ὁ Ἀμνρᾶς εἰς πατριαρχεῖον, τὸν δὲ περικαλλῆ καὶ θεῖον ναὸν τῆς Θεοῦ Σοφίας, τὸ περιδόντον καινῆς, τὸν οὐρανὸν τὸν ἐπίγειον καὶ τὸ ξένον ἀκουσμα, ἐποίησεν ὁ ἀλιτῆριος εἰς ἴδιον αὐτοῦ προσκύνημα. Ὁ δὲ ἐν Βλαχέρναις ναὸς πυρπολημένος ἦν.

«Ποιῶν δὲ ὁ πατριάρχης ἐν τῷ σεπτῷ Ἀποστολείῳ καιρὸν ὀλίγον, ἔπειτα θεωρῶν, ὅτι ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι τῆς πόλεως οὐδεὶς ταλαίπωρος Χριστιανὸς ἐναπέμεινε καὶ φοβηθεὶς μὴ τι ἐναντίον συμβῇ αὐτῷ διὰ τὴν θρημίαν, διότι ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εὐρέθη τις Ἀγαρνὸς πεφονευμένος ἐν τῷ τοῦ ναοῦ περιουλίῳ, καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ὁ πατριάρχης ᾔτησε τὴν μονὴν τῆς Παμμακαρίστου, καὶ ἐδωρήθη αὐτῷ τοῦ εἶναι εἰς κατοικίαν. Ἐν ἐκείνοις γὰρ τοῖς μέρεσιν ἐναπέμεινάν τινες ὀλίγοι Χριστιανοί. Τὰς δὲ ἐν Παμμακαρίστῳ μοναχὰς προσέταξεν ἀπελθεῖν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου προφήτου Ἰωάννου, τοῦ ἐν τῷ τρούλλῳ».

Τὸ Ἀποστολεῖον, περὶ οὗ ἀναφέρει ὁ Φραντζῆς, ἦτο ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἦτο καὶ πρὸ τῆς Ἀλώσεως πατριαρχεῖον.

Εἰς τὴν μονὴν τῆς Παμμακαρίστου, εἰς πατριαρχεῖον μεταβληθείσαν, διέμενον οἱ πατριάρχαι μέχρι τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος. Ἀλλ' εὐρεθέντος πτώματος Τούρκου—ὡς τοιοῦτον συνέβη καὶ ἐν τῷ Ἀποστολείῳ, ὡς εἶδομεν—ἐξῶθι τοῦ πατριαρχείου τούτου καὶ ἀποδοθέντος τοῖς Χριστιανοῖς τοῦ φόνου αὐτοῦ,

ἡσάμην βιαίως καὶ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο ὑπὸ τῶν κρατούντων.
Ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς μονῆς ταύτης ἀνηγέρθη κατόπιν τὸ τέμε-
νος Φετιγιέ.

Τὸ Πατριαρχεῖον μετενέχθη τότε ἐν τῷ κατὰ Ξυλόπορταν μι-
κρῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καὶ βραδύτερον, τῷ 1603, ἐγκα-
τεστάθη ἐν τῇ κατὰ Φανάριον μονῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐνθα
μέχρι τῆς σήμερον εὑρίσκεται.

Ὁ Πορθητὴς, περιερχόμενος συνεχῶς τὴν πόλιν πρὸς ἀκριδίαν
γινώσκων τῶν ἐν αὐτῇ συμβαινόντων, εἰσῆλθὼ ποτε καὶ ἐντὸς τῆς
αἰῶνς τῶν Πατριαρχείων, ἐνθα ἀφιππεύσας, διευθύνθη ἐντὸς τοῦ
ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ὁ πατριάρχης, κατελθὼν ἀμέσως,
προσηύδαυσε εὐσχαρμόνως τῷ σουλτάνῳ, καθισθέντι ἐπὶ θρόνον.

Πολλὰς ὁ Μωάμεθ ἀπέπεισε τότε ἐρωτήσεις τῷ Γενναδίῳ περὶ
τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν, εἰς ἃς μετὰ παρηκσίας ἀπεκρίνατο
οὗτος, ἐπεξηγῶν τὰς κυριώτερας διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐκ τῆς διαλέξεως ἐκείνης μεγάλως πύχαριστήθη ὁ σουλτάνος
καὶ ἀποχωρῶν ἐνετείλατο τῷ πατριάρχει, ἵνα καὶ ἱγγράφως ἐκθέσῃ
αὐτῷ τὰς περὶ χριστιανικῆς θρησκείας ἀρχάς, καὶ ἔκτοτε εὐνοῦ-
στερος ἐφαίνετο πρὸς τοὺς ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ Χριστιανοὺς.

Αἱ γραφαὶ αὗται ἐκθέσεις τοῦ Γενναδίου, ἐν αἷς περιείχετο
καὶ ἡ ἐν τῷ ναῷ γενομένη πρὸς τὸν Πορθητὴν συνομιλία, ἐξε-
δόθησαν, ὡς εἶδομεν, ὑπὸ τὸν τίτλον : «Γενναδίου μοναχοῦ καὶ
πατριάρχου τῶν τοῦ Χριστοῦ πνεύματων, Περὶ τῆς ἡμένης ὁδοῦ πρὸς
σωτηρίαν». Αἰτῆσαι τοῦ σουλτάνου, τὸ ἔργον τοῦτο μεταφράσθαι
ἀραβιστὶ ὑπὸ τοῦ κριτοῦ τῆς Βαρροίας Ἀχμέτ καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ,
ἀναγνώσαντι τοῦτο μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαθείας.

Ὁ Γεννάδιος, εὐδοκίμως πατριαρχεύσας ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ
τινας μῆνας, συνεκάλεσε σύνοδον, ἵνα υποβάλῃ τὴν παραίτησιν
αὐτοῦ. Πάντες οἱ κληρικοὶ καὶ ὁ λαὸς καθικέτευσαν αὐτὸν ν'
ἀποσύρῃ τὴν παραίτησιν. Ἀλλ' ὁ Γεννάδιος, ἀπηνυδικῶς ἤδη,
ἐπεθύμει ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς τῆς γῆς τοῦ κόσμου καὶ πρὸς οὐρα-
νὸν ἀνατείνῃ τὸ πνεῦμα. Καὶ γράψας τὴν παραίτησιν αὐτοῦ ἐν
τῷ κώδικι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀνεχώρησε πάραυτα εἰς τὴν
παρὰ τῆς Σέρρας μονὴν τοῦ Προδρόμου, ἐν τῷ ὅρει τοῦ Μενει-
κέως, ἐνθα μελετῶν, γράφων καὶ προσευχόμενος, παρέδωκε τῷ
Κυρίῳ τὸ πνεῦμα ἐν ἔτει 1160. Πατριάρχης καὶ Ἐθνάρχης ἀνηγο-
ρεύθη κατόπιν Ἰσίδωρος ὁ Β'.

Ἡ ΛΑΪΚΗ ΜΟΥΣΑ ΚΑΙ Ἡ ΑΛΩΣΙΣ

Ἡ μεγάλη τραγῳδία τῆς Ἀλώσεως, ἡ ὁποία ληρμαίωσε διὰ τῆς ἐλευθέρου ἀδελφῆς
σφαγῆς ἐκ σταθμῶν εἰς τὴν παρεόμην ἱστορίαν καὶ ἔκρινε τὴν τύχην ἑνὸς
ἔθνους, ὑπερμάχου τῆς προόδου καὶ τοῦ εὐγενεστέρου πολιτισμοῦ, οὐκ ἦτο δυνατόν
ν' ἀρῇ ἀπαθὴ τὴν ἰδιάν Μοῦσαν.

Συνεπαραμμένη αὕτη, περιεργαζομένη εἰς ἀπροσπαλάστους διηγήσεις, ἐκεί ὅπου
προδοτικὸν εὖς κατακρητὺ δὲν ἔβηκεν, ἔκρινε, ἀετὶ λυρὰι, τὴν αἰμώδους καρ-
δίαν τῆς καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀνέθορον στίχοι, ἰαχὰ καὶ θρήνοι, οἱ ὁποῖοι, δι' ὅτι εἶχον
τὴν ἐπιτήδευσιν τῶν ἐπιμαυλισμένων δημιουργημάτων τοῦ πνεύματος, ἐνέχουσιν ὅμως
ὅλον τὸ ἔρομα τῆς θλίψεως, τὴν γραμμάτην τῆς ἀραχίδας, τὸ ὑποτακτικὸν τῆς
μακρονῆς ἐκείνης.

Τὰ αὐθόρμητα ταῦτα ἔργα τῆς λαϊκῆς παραδόσεως συνελήφθησαν εἰς διαφόρους συλ-
λογάς· ἢ αὐτῶν δὲ μεταφέρων τινα, ἵνα βεβαιώσῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ψυχολο-
γικὴν κατάστασιν ἑνὸς ἔθνους, καλουμένου νὰ ζήσῃ ἐπὶ τῶν ἱερῶν τοῦ ἀρχαίου
αὐτοῦ πολιτισμοῦ.

ΟΡΗΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὁ Ὀρηνος Κωνσταντινουπόλεως ἐγγράφη προφανῶς ὀλίγον μετὰ τὴν
Ἀλωσιν, ὁ δὲ ποιητὴς, διὰ λόγους προσωπικῆς ἀσφαλείας, ἀπέφυγεν ἐξ
ἀρχῆς τὸ ὄνομα του, τὸ ὁποῖον παραμένει ἀγνωστόν.

Ὁ Κωνσταντῖνος βασιλεῦ, πολὺν κακὸν τὸ ποῖκες,
ὅταν ἐστὶ βουληθῇς νὰ γένῃς βασιλέας·
νῆχεν ἀστράψιν οὐρανός, νῆχε καγὼ ἡ ὦρα,
ὅταν ἐδόθη ἡ βούλη στίς πόλεις τὸ παλάτιν,
καὶ βασιλέαν σ' ἔστειραν εἰς τὴν ὁγίαν Σοφίαν.
Νῆχεν ἀστράψιν οὐρανός, νῆχε καγὼ ἡ ὦρα·
ἥλιος, σελένην μπόδαμὸν νὰ μ' εἶχαν ἀνατελεῖν,
καὶ τέτοια μέγα μελανὴ νὰ μ' εἶχε ξημερώσει·
εἰς τοῦ Μαΐου τοῦ μηνὸς στὰς εἴκοσι ἐννέα,
Τρίτην ἡμέραν δολερὴν π' αὐθέντευεν ὁ Ἄρης.

Ἐκείνη ὥρα ἡ βαρεά, ἡ ὥρα τοῦ πλανήτου,
 ἡ φοῦρκωσις Ἀνατολῆς ἐπήρασι τὴν πόλιν
 οἱ Τοῦρκοι σκύλοι ἀσεβεῖς· ὦ συμφορά μεγάλη !
 ὅποιος ἐνὶ Χριστιανός, τὴν πόλιν ὡς τὴν κλαύσῃ.
 Λέγουν· «οἱ Τοῦρκοι ἐσέδωσαν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν,
 καὶ τρέχουν καὶ κουρσεύουν τὴν πεζοὶ καὶ καβαλλάροι,
 τὴν πόλιν τὴν Θεόκτιστον, καὶ τίς νὰ τὸ πιστεύσῃ ;
 ἐγὼ ἀπιστῶ το, φίλε μου, τὸ δολερὸν μανδύτον».

✠

Ἐνὶ τοῦ κόσμου χαλασμός· καὶ συντελεία μεγάλη,
 συντελεσμός τῶν Χριστιανῶν, τῶν ταπεινῶν Ρωμαίων·
 ὁμοῦς ὡς τὸ θλιβεῖν πολλὰ καὶ γένη τῶν Λατίνων
 διὰ τοῦτο ποῦ συνήδυνε στὴ χώρα τῶν Ρωμαίων·
 διατ' ἦτον σπῆτιν ὁλων, Ρωμαίων καὶ Λατίνων,
 ἡ πόλις ἡ κακότυχος καὶ ὁ βασιλεὺς ὁμάδιν.

✠

Ποῦναι, λοιπόν, τὰ λείψανα, ποῦ αἱ ἅγαι εἰκόνες ;
 ἡ ὀδηγήτρια ἡ κυρά, ἡ δεσποῖνα τοῦ κόσμου ;
 Λέγουσιν, ἀναλήφθησαν στὸν οὐρανὸν ἅπαντα
 τὰ λείψανα τὰ ἅγια καὶ τοῦ Χριστοῦ τὰ πᾶντα,
 οἱ ἄγγελοι τὰ πᾶσαν ἐμπρὸς εἰς τὸν δεσπότην.
 Καὶ τοῦτο ἐνὶ ἀληθινόν, ὡς δοῦλοι τοῦ δεσπότην
 εἰκόνες τε καὶ λείψανα ὅλα ἀνασηφθῆκαν
 εἰς οὐρανοὺς, εἰς τὸν Χριστὸν, τὸν κύριον τῆς δόξης.

✠

Ποῦ εἶν' τὰ μοναστήρια, ποῦ ἡ ὀρθοδοξία ;
 ἀφῆκες, ἐξαπολυκες, Πανῦρνετε, τὸν κόσμον ;
 οἱ ὕμνοι ποῦναι, τὸ λοιπόν, καὶ ποῦ αἱ ψαλμοὶ ;
 καὶ ποῦ εἶν' οἱ δομέστικοι, ἡ μελωδία ἀγγέλων,
 ὁ ὕμνος τῆς ἁγίας Σοφίας, ὡ μωρώδιατε, θυδίατε ;
 Τί ἔγινε ἡ ψαλτική, ὡ ἅγιες προσφῶδιατε ;
 ποῦ ἔναι οἱ φιλόσοφοι ρητορικοὶ Ρωμαῖοι ;
 ποῦ ὡ νηστειαῖς Ρωμαίων τε, παπᾶδων, ἡγουμένων,
 νέων, γερόντων ἀληθῶς, ὁμοῦ δὲ καὶ Λατίνων ;
 τὰ τρίμερα τῶν Χριστιανῶν, Θεέ μου, δὲν τὰ θέλεις,

νὰ σε δοξάσουν ἀσεβεῖς στὸ ἅγιόν σου σπῆτιν,
 ἀπέσω στὴν ἁγίαν Σοφίαν, στὰ ἅγια τῶν ἁγίων ;
 Τίς εἶδε ἡ τίς ἤκουσε ποτέ του τέτοιο πρῶγμα,
 οἱ ἀσεβεῖς νὰ πάρουν τὸ σπῆτιν τῶν ἁγίων ;
 νὰ σε δοξάζουν, Κύριε, οἱ Τοῦρκοι σφοδμήταις ;
 Θεέ μου, πῶς ἀπομένεις στὴν τόσῃ ἀνομίαν,
 καὶ πῶς τὸ καταδέχτηκες, δύναμις τῶν ἀγγέλων ;
 Ἐχάθησαν οἱ Χριστιανοί, Θεέ, πῶς τ' ἀπομένεις ;

✠

Ὁ βασιλεὺς παμφρόνιμε, ἀνδρεῖς Κωνσταντίνε,
 δὲν πρέπει ἄνθρωπος τινὰς νὰ σε κατηγορήσῃ
 μικρὸς ἢ μέγας διὰ νὰ πῇ, διὰ νὰ σε ὀνειδίσῃ
 λόγον ποτέ εἰς γέλοιον, καὶ νὰ ἀναγελάσῃ,
 νὰ εἴπῃ πῶς καὶ διὰ σε ἐχάθηκεν ἡ πόλις,
 καὶ πῶς τὴν ἐπερίλαβαν οἱ ἀσεβεῖς τὴν πόλιν·
 μηδὲ κατηγορήσετε τὸν βασιλὴν, αὐθένταις,
 οὐδὲ τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ, οὐδὲ τοὺς στρατιώτας,
 μικροὺς, μεγάλους ἢ πτωχοὺς, ὅλους ἀνδρειωμένους.
 Τὸ θάρρος ὅπου ἤλπιζαν οἱ Χριστιανοὶ στὴν πόλιν
 ἦτον στὸν ἁγιώτατον τὸν πάπαν τε τῆς Ρώμης,
 καὶ εἰς τοὺς γκαρδινάλιους του, νὰ δώσουν βοήθειαν·
 εἰς τοὺς μεγάλους τῆς Φραγκίας τῶν αὐθεντῶν τῶν ὅλων,
 δονκάδαις, κούντους, πρίγκιπαις καὶ τὰ κουρδῶνια ὅλα,
 μετὰ τοῦ βασιλέως τε καὶ τῆς Ἀλαμανίας,
 Σέρβους καὶ Ρούσους, Βλάχους τε, ὁμοῦς καὶ Οὐγγάρους,
 τοὺς Παίονας τοὺς φουμιστοὺς, τοῦ Πιάγκω τὰ φασάτα·
 κότεργ' ἀπ' τὴν Βενετιὰν τὴν πολυχρυδαμένην,
 καρδί' ἀπὸ τὴν Γένοδαν, τριήρεις καὶ λιθιέρα,
 καὶ ἀπὸ τὴν Κατελώνιαν κι' ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν,
 νὰ δράμουν νὰ συντρέξουσιν τὴν ταπεινὴν τὴν πόλιν,
 τὴν πόλιν τὴν πανάτυχον, τὸ μέλος τὸ οἰκεῖον,
 τὸν βασιλέα τὸν πτωχόν, τὸν ἄθλιον Κωνσταντίνον,
 ὅπουχε ἐλπίδα εἰς αὐτοὺς, νὰ τόνε βοηθήσουν,
 τὸν πόθον καὶ τὴν πίστιν του καὶ ὅλον του τὸ θάρρος,
 καὶ ἐγελάστην ὁ πτωχὸς κ' ἔλασε τὴν ζωὴν του,

καὶ ἀπέθανεν, ὡς λέγουσιν, ἐπάνω στὸ σπαθὶν του.
Τὸ θάρρος οὐοῦ ἤλπιζεν εὐρέθῃ γελασμένος,
καὶ ἐκομπώθη εἰς αὐτοὺς καὶ γίνην χαλασμένος,
καὶ χάθησαν οἱ Χριστιανοί, Ρωμαῖοι καὶ Λατῖνοι.

Ἐκεῖν' ἡ μέρα σκοτεινὴ, ἀστραποκαυμένη,
τῆς Τρίτης τῆς ἀσβολερῆς, τῆς μαυρογελασμένης,
τῆς θεοκαρδουνόκαυτης, μπουρμπαρδοχαλασμένης,
ἐχάσε μάννα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴν μάνναν,
καὶ τῶν κυρούδων τὰ παιδιὰ ὑπὸν ἀσβολωμένα,
δεμέν' ἀπὸ τὴν σφόνδυλα, ὅλ' ἀλυσοδεμένα,
δεμέν' ἀπὸ τὸν τράχηλον καὶ τὸ «οὐαί» φωνάζουν,
μὲ τὴν τρομάραν τὴν πολλήν, μὲ θρηνισμόν καρδίας.
Τρέμουν ὡς φυλλοκάλαμον ἐξετραχηλισμένα,
γυμνά, χωρὶς πουκάμισον, ἐξάγκωνα δεμένα,
βλέπουν ἄμπρὸς καὶ πίσω τῶν νὰ ἴδουν τοὺς γονεῖς των.
καὶ βλέπουν τοὺς πατέρας τοὺς ἐξάγκωνα δεμένους·
ὁ κύρης βλέπει τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὸν κύρη,
ἄφωνοι δίχως ὀμιλίαν διαδαίνουν τὸ μαγκούριν.
Ἡ μάνναις ἡ ταλαίπωρος ὑπὸν ξεγυμνωμέναις,
τῆς πόλης ἡ πολίτισσαις ἐξανασκεπασμέναις,
πλούσιες, πτωχαῖς ἀνάκατα, μὲ τὸ σχοινὶ δεμέναις,
τῆς πόλης ἡ εὐγενικαῖς, ἡ ἀστραποκαυμέναις·
ὁ ἀδελφὸς τὸν ἀδελφὸν βλέπει σιδηρωμένον,
θωροῦν καὶ τὸν πατέρα των μὲ ἀλυσὸν δεμένον,
καὶ οὐ' ἀδελφάδες εὐμορφαῖς, πολλὰ ὀραιομέναις,
ἐντροπισσμένα ἐπάγαιναν μὲ τὸ σχοινὶν δεμέναις,
ἐστράφησαν ὀπίσω ταῖς, βλέπουν τοὺς ἀδελφοὺς των
ὁμάδιν μὲ τὸν κύρη των νὰ κλαίγουν, νὰ θρηνοῦνται.

Τὸ δάκρυ τὸ ἀστράλακτον, ὁ βοήσμος κλαυμάτων,
ἐφαίνετο, ἐδούλιζεν ἡ σφαίρωσις τοῦ Κρόνου,
νὰ κλαῖν μάννα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴν μάνναν,
τὰ κλάμματα νὰ λούνουνται ὁ φίλος μὲ τὸν φίλον,
ὁ σύντεκνος τὴν σύντεκνον, ὁ γείτων πάλιν γείτων,
νὰ κλαῖουν, νὰ θρηνίζονται, νὰ μεγαλοφωνάζουν,
ἀπ' τὴν μεγάλην συμφορὰν πικρῆς αἰχμαλωσίας.

ΑΝΑΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

Τὸ «Ἀνάκλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως» εἶνε κατὰ τι μεταγενέστερον
τοῦ Θρήνου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔχει καὶ μέρη ὁμοιάζοντα. Ἀξία προσοχῆς
εἶνε ἡ διαλογικὴ αὐτοῦ μορφή καὶ ἡ ὅλη πρὸς τὰ δημοτικὰ ἔθνη
ὁμοιότης. Ὁ ποιητὴς αὐτοῦ πιθανῶς ἦτο Κεῖς.

Θρήνος, κλαυμὸς καὶ ὀδυρμὸς καὶ στεναγμὸς καὶ λύπη,
θλίψις ἀπαραμύθητος ἐπεσε τοῖς Ρωμαῖοις !
ἐχάσαν τὸ σπῆτιν τους, τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν,
τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχὴν τους.

Τίς τόπεν ; τίς τὸ μῆνυσε ! πότε ἦλθεν τὸ μαντάτο ;
Καρδίαν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,
καὶ κάτεργον τὸ ὑπάντησε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το·
«καρδίαν, πόθεν ἔρχεσαι, καὶ πόθεν καταιδάιναις ;»
— «Ἐρχομαι ἀκ' τ' ἀνάθεμα κ' ἀκ' τὸ βαρύν τὸ σκότος,
ἀκ' τὴν ἀστραποχάλαζην, ἀκ' τὴν ἀνεμοζάλην,
ἀπαι τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην·
ἐγὼ γομάριν δὲ βαστῶ, ἀμὲ μαντάτα φέρνω
κακὰ διὰ τοὺς Χριστιανοὺς, πικρὰ καὶ θολωμένα·
οἱ Τουρκιώται ἤρθασιν, ἀπύρασιν τὴν Πόλιν,
ἀπώλεσαν τοὺς Χριστιανοὺς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν».
— «Στάσου, καρδί, νὰ χαρῆς, πάλι νὰ σ' ἐρωτήσω·
ἐκεῖ ἔλαχεν ὁ βασιλεὺς ὁ κύρις Κωνσταντῖνος,
ὁ φρένιμος, ὁ δυνατός, ὁ περισσ' ἀνδρειωμένος,
ὁ πρᾶγος, ὁ καλόλογος, τὸ φῆμιν τῶν Ρωμαίων ;»

— «Ἐκεῖ ἔλαχεν ὁ ἀρπάγης, ὁ κακομαρασμένος.
Σὺν εἶδεν τ' ἄνομα σκυλῖα καὶ χάλασαν τοὺς τοίχους,
καὶ τρέξασιν καὶ μπηκάσιν πεζοῖν καὶ καβαλλάρειν,
καὶ κόλπασιν τοὺς Χριστιανοὺς, ὡς χόρτο στὸ λαϊβάδι,
βαρεῖα βαρεῖα ναστέναξεν μετὰ κλαυθμοῦ καὶ εἶπε·
«ἐλέησον, πρᾶγμα τὸ θωροῦν τὰ δολερὰ μου μάτια !
πῶς ἔχω μάτια καὶ θωρῶ ; πῶς ἔχω φῶς καὶ βλέπω ;

πῶς ἔχω νοῦν καὶ πορπατῶ στὸν ἀτυχὸν τὸν κόσμον ;
 θεωρῶ, οἱ Τούρκοι 'νέβησαν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν,
 καὶ τῶρα ν' ἀφανίζουσιν ἐμὲν καὶ τὸν λαόν μου !»
 Ἐδίγλισεν ὁ ταπεινὸς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ του·
 θεωρεῖ, φεύγουν οἱ Κρητικοὶν, φεύγουν οἱ Γενουδιῆσιν,
 φεύγουσιν οἱ Βενέτικοι, καὶ 'κεῖνος ἀπομένειν·
 ἐλάλησεν ὁ ταπεινὸς μὲ τὰ καμένα χεῖλη.

— « Ἐσεῖς, παιδιὰ μου, φεύγετε, πᾶτε νὰ γλυτωθῆτε,
 καὶ μέναν ποῦ μ' ἀφίνετε τὸν κακομοιρασμένο ;
 ἀφίνετέ με στὰ σκυλιὰ κ' εἰς τοῦ θεριοῦ τὸ στόμα.
 Κόψετε τὸ κεφάλιν μου, Χριστιανοὶ Ῥωμαῖοι,
 ἐπάρτε το, Κρητικοὶν, βασιτέ το στὴν Κρήτην,
 νὰ τὴν ἴδουν οἱ Κρητικοὶν νὰ καρδιοπονέσουν,
 νὰ δεῖρουν τὰ στήθη τους, νὰ χύσουν μαῦρα δάκρυα,
 καὶ νὰ μὲ μακαρίσουν, ὅτ' οὐλοὺς τοὺς ἀγάπων·
 μηδὲν μὲ πιδδουν τὰ σκυλιὰ, μηδὲ μὲ κυριεύσουν,
 ὅτι ἀνελεῆμονα τῶν ἀσεδῶν τὰ σπλάγχνα,
 μηδὲν μὲ πάρουν σ' ἀμπρᾶ, στὸ σκύλον Μαχουμάτην,
 μὲ τὸ θλιμμένον πρόσωπον, μὲ τὰ θλιμμένα μάτια,
 μὲ τὴν τρεμοῦραν τὴν πολλήν, μὲ τὰ καμένα χεῖλη,
 καὶ θέσει πόδαν ἀτακτὸ εἰς τὸν ἐμὸν αὐχένα,
 αἷς βασιλέως τράχηλον δὲν πρέπει ποὺς ἀνόμην·
 μὴ μὲ ρωτήσῃ ἀνομος, νὰ 'πῇ « ποῦν » ὁ θεὸς σου ;»
 νὰ ρίσῃ ὁ σκύλος τὰ σκυλιὰ νὰ μὲ κακολογήσουν,
 νὰ παῖξουσιν τὸ στέμμα μου, νὰ βρῖδουν τὴν τιμὴν μου·
 ἀμὴν μὲ βασανίζουσιν καὶ τυραννίζουσιν με,
 νὰ κόψουν τὸ κεφάλιν μου, νὰ μπήξουν εἰς κεντάρην·
 νὰ σκίσουν τὴν καρδίαν μου, νὰ φῶν τὰ σωτικὰ μου,
 νὰ πιοῦν ἀπὸ τὸ αἷμά μου, νὰ βάζουν τὰ σπαθιά τους
 καὶ νὰ καυχοῦνται ἄνθρωποι εἰς τὴν ἀπώλειάν μου !»

Ἠλιέ μου, ἀναίτιαις παντοῦ σ' οὐλὸν τὸν κόσμον,
 φέγγε κ' ἔκτεινε τῆς ἀκτίνος σου σ' ὅλην τὴν οἰκουμένην,
 κ' εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν πρῶην φουμισμένην,
 καὶ τῶρα τὴν Τουρκάπολιν, δὲν πρέπει πια νὰ φέγγῃς·

ἀλλ' οὐδὲ τῆς ἀκτίνος σου πρέπει ἐκεῖ νὰ στέλλῃς,
 νὰ βλέπουν τ' ἀνομα σκυλιὰ, ταῖς ἀνομαις νὰ κἀνουν,
 νὰ ποῖσουν σταύλους ἐκκλησιαῖς, νὰ καίουν τὰ εἰκόνας,
 νὰ σκίζουν, νὰ καταπατοῦν τὰ 'λόχρυσα Βαγγέλια,
 νὰ καθυβρίζουν τοὺς σταυροὺς, νὰ τοὺς κατατσακίζουν,
 νὰ παίρνουσιν τ' ἀσῆμια τους καὶ τὰ μαργαριτάρια
 καὶ τῶν ἁγίων τὰ λείψανα, τὰ μοσχομουρισμένα,
 νὰ καίουν, ν' ἀφανίζουσιν, στὴν θάλασσαν νὰ ρίπτουν,
 νὰ παίρνουν τὰ λιθάρια τῶν καὶ τὴν εὐκἀρμησὶν τῶν,
 καὶ τ' ἅγια δισκοπότῃρα κούπαις κρασί νὰ πίνουν.

Ἄρχοντες, ἀρχοντόπουλοι, ἀρχόντισσαις μεγάλαις,
 εὐγενικαῖς καὶ φρένιμας, ἀκριδαναθρεμμέναις,
 ἀνέγλυκαῖς, πανέφημας, ὁπανθραῖς καὶ χηράδες,
 καὶ καλογρμαῖς καὶ γόνικαῖς, παρθέναις, ἡγουμέναις,
 ἀνεμος δὲν τῆς ἔδιδε, ἥλιος οὐκ ἔδλεπέν ταις,
 ἐχάλλαν καὶ 'νεγνώθησαν εἰς τ' ἅγια μοναστήρια,
 ἠρπάγησαν ἀνηλεῶς ὡς καταδικασμέναις,
 πῶς νὰ ταῖς πάρουν στὴν Τουρκιά, σκλάβαις νὰ πωληθοῦσιν
 καὶ νὰ ταῖς διασκορπίδουσιν σ' ἀνατολὴν καὶ δύσιν,
 γυμναῖς καὶ ἀνυπόλυταις, δαρμέναις, πεινασμέναις.
 Μὴ τὸ πομένης, οὐρανὸ καί, γῆ, μὴ τὸ βαστάξῃς.
 ἥλιε, σκότασε τὸ φῶς, σελήνην μὴν τοὺς δώσης !
 θε νὰ εἰπῶ καὶ τί μακρὺν ἀλληγορίας λόγον·
 ἥλιον τάξε νοπτὸν τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον,
 σελήνην ἐπονόμασε τὴν αἰδὸν τοῦ πολιν·
 μὴ σοῦ φανῇ παράξενο τοῦτον ἀποῦ σοῦ λέγω·
 κόσμος μέγαν τὸν ἀνθρώπων θεὸς ἐπονομάζειν,
 ὃν ἔθετο εἰς τὸ μικρὸν κόσμον τὴν πᾶσα κτίσι.
 Αὐτὸς λοιπὸν, ἐκόσμησεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος
 τὴν πόλιν τὴν ἐξάκουστικὴν, ἣν βλέπεις καὶ ἀκούεις,
 καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβεν καὶ τὴν ἐπωνομίαν·
 ὁμοίως Ἰουστινιανὸς ἐκόσμησεν μέγδα,
 ἔκτισεν τὴν ἁγίαν Σοφίαν, τὸ θέαμαν τὸ μέγα,
 παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς Παναγίας·
 ἐκείνη ἦταν ἥλιος, εἰς Πόλιν, ἡ σελήνη,

χωρίς ἡλίου ποῦποτε δελήνη οὐ δὲ λάμπει·
ἐκεῖνοι γὰρ οἱ βασιλεῖς οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεῖοι,
ἐλάμπαν, ἐφωτίζασιν τὴν παναγίαν πόλιν,
τὴν δύσιν, τὴν ἀνατολήν, ὅλην τὴν οἰκουμένην.

Ὅταν εἰς νοῦν μου θυμηθῶ τῆς Πόλεως τὰ κάλλη,
στενάζω καὶ ὀδύρομαι, καὶ τύπτω εἰς τὸ στῆθος,
κλαίω καὶ χύνω δάκρυα μὲ θυμωδῆς καὶ μόχθου.
Ὁ κόσμος τῆς ἁγίας Σοφίης, τὰ πέπλα τῆς Τραπεζᾶς
τῆς παναγίας, τῆς σεμνῆς, τὰ καθιερωμένα,
τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καὶ ποῦ νὰ καταντήσουν ; . . .

«ΒΟΗΘΑ, ΧΡΙΣΤΕ ΚΑΙ ΠΑΝΑΓΙΑ, ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΣΥΝΗ !»

Σύρτε χαμπέρια στὴν Φραγκιά, στὴν Μοσχοβιά μαντάτα.
Πῆραν τὴν Πόλιν, ἐπῆρανε ὅπ' ἦταν ξακουσμένη,
ἐπῆραν καὶ τὸν Γαλατᾶ, πῆραν καὶ τὸ Φανάρι,
πῆραν καὶ τὴν Ἁγία Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια δῆμαντρα, μ' ἐξῆντα δυὸ καμπάναις,
κάθε καμπάνα καὶ παππᾶς, κάθε παππᾶς καὶ διδάσκς,
μὲ πεντακόσιες καλογρηαῖς καὶ χίλιους καλογήρους.
Τοῦρκοι χιλιάδες μπήκανε στοῦ Ρωμανοῦ τὴν πόρτα
κι' ὁ Κωνσταντῖνος Δράγασης, μὲ τὸ σπαθί στο χέρι,
τρέχει, κτυπάει τὴν Τουρκιά, ποῦ μετρημούς δὲν ἔχουν.
Κλάψατ' ἀδέρφια Χριστιανοί, καὶ μαῦρα νὰ ντυθῆτε,
Τὸν Βασιλιά μας σκότωσαν, αὐτὸν τὸν Πατριολόγο !
Ποῦχε καρδιά τοῦ λιονταριοῦ, καὶ δύναμι τοῦ δράκου.
Τρέξατ' ἀδέρφια Χριστιανοί, στὸν Ἅγιον Πατριάρχην,
ν' ἀρθῇ μὲ τ' ἁγία θυματα νὰ κάμωμεν τὸ ξόδι.
Γιουροῦσι ἕκαμ' ἡ Τουρκιά, κι' αὐτοὶ οἱ Γενιτσάροι
κι' ὁ Ἀμρᾶς ἐπρόσταξε νὰ κόψουν τοὺς Ρωμαίους.
Τρεῖς μέραις μᾶς ἐκόδανε καὶ ἄλλαις τόσαις νύχταις.
Ἐκοψαν τὸν Νοταρά, μ' ὅλην τὴν φαμπλιά του . . .
Ἐπιδ' ἡ Πόλι στὴ σκλαβιά, στ' Ἀγαρινοῦ τὰ χέρια,
Βοήθα, Χριστέ καὶ Παναγιά, τὴν Χριστιανώσυνη !

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ

Θρηνήσατε, Χριστιανοί, Ἀνατολῆς καὶ Δύσης,¹
θρηνήσατε καὶ κλαύσατε τὸν χαλασμόν τὸν μέγαν.
Στὰ χίλια τετρακόσια καὶ τὰ πενήντα τρία,
ἡμέρα Τρίτη, τοῦ Μαίου σταῖς εἰκοσιεννέα,
ἐπῆραν οἱ Ἀγαρινοὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν.
Τὸν ἀσημένιον τὸν Σταυρόν λακτοπατοῦν καὶ τρέδουν·
εἰς τῶν ἁγίων τοὺς ναοὺς ἐμβαίνουν καβαλλάροι,
τὸν ἄρτον τὸν πανάχραντον εἰς τὰς ὁδοὺς τὸν ρίπτουν·
τοὺς ἱερεῖς σκοτώνουσι, μαίνονται τὰς παρθέναι·
κι' ὁ Κωνσταντῖνος Δράγασης, ὁ βασιλιάς τῆς Πόλης,
ὡς τὸ μανδάτον ἤκουσε, τὸ θλιβερὸ τὸ πρᾶγμα,
βρυχάται καὶ μοιρολογᾷ, παρηγορίαν οὐκ ἔχει.
Ἀρπάζει τὸ κοντάριν του καὶ ζώνει τὸ σπαθί του,
καβαλλικῶς τὴν φάρσαν του, τὴν ἀσπροποδοράτην,
καὶ κρούει τοὺς Ἀγαρινούς, τοὺς ἀσεβεῖς τοὺς σκύλους·
δέκα πασάδες στότωσε κ' ἐξῆντα Γενιτσάρους,
καὶ ἐτσακίσθη τὸ σπαθί, ἐρράγη τὸ κοντάρι·
καὶ μόνος, μόνος ἔμεινε, δίχως κάμμιαν βοήθειαν,
καὶ ὤψατο τὰ μάτια του στὸν οὐρανὸν καὶ εἶπε :
«Κύριε, Παντοδύναμε, δημιουργέ τοῦ κόσμου,
ἐλέησον τὸ πόπολον, ἐλέησον τὴν Πόλιν ! »
Κι' εἰς Τοῦρκος τὸν ἐδάραθεν ἐπάνω στὸ κεφάλιν·
κι' ἀπὸ τῆς φάρσας ἐπεδεν ὁ μαυροκωνσταντῖνος,
καὶ χάμω ἐξαπλώθηκε στὴν κόνιν καὶ τὸ αἷμα.
Τὴν κεφαλὴν του ἔκοψαν, σπένουν τὴν στὸ κοντάρι·
καὶ τὸ κορμὶν του ἔθαψαν στὴν δάφνην ὑποκάτω.

«ΠΑΛΕ ΜΕ ΧΡΟΝΟΥΣ, ΜΕ ΚΑΙΡΟΥΣ, ΠΑΛΕ ΔΙΚΑ ΣΑΣ ΕΙΝΑΙ»

Σημαίν' ὁ Θεός, σημαίν' ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ 'πουράνια,
σημαίνει κ' ἡ Ἁγία Σοφία, τὸ μέγα Μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κ' ἐξηνταδύο καμπάνες
κάθε καμπάνα καὶ παπῆς, κάθε παπῆς καὶ διδάκος,
νὰ μποῦνε στὸ Χερουδικὸ καὶ νὰ ὀδηγῇ ὁ Βασιλέας.
Περιστέρα κατέβηκεν ἀπὸ τὰ μεσουράνια·

- «Πάρετε τὸ Χερουδικό, κι' ὅς χαμηλώσουν τ' Ἁγία Ἰ
παπῆδες, πάρτε τὰ ἱερά, καὶ αἰεὶ, κερὶδ, σδυστήτε,
«γιατ' εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλι νὰ τουρκέξη.
«Μόν' στείλτε λόγο στὴ Φραγκιά νὰ ῥθουνε τρία καρδία,
«τόνα νὰ πάρῃ τὸ Σταυρό, καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο.
«τὸ τρίτο τὸ καλύτερο τὴν Ἁγία Τράπεζά μας.
Ἡ Δέσποινα ἐταράχθηκε, κ' ἐδάκρυσαν ὅ' ἱ' κόνες.
— «Σάπαζε, Κυρὰ Δέσποινα, καὶ αἰεὶς 'κόνες μὴν κλάττε'!
«Πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς, πάλαι δικὰ σας εἶναι».

ΑΙ ΛΑΪΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Ὅταν ὁ βασιλεὺς στὴν Πόλιν ἀπεφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν Ἁγία Σοφία, κάνεις τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιον, ποῦ νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθῇ ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπόλυκε ἡ ἐκκλησία, καὶ ποῦ ἐπαινε τάντιδερὸ ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου τὸ χέρι, ἐπῆσε τάντιδερὸ χάμω. Σκύβει νὰ τὸ πάρῃ, δὲν τὸ βρῖσκει. Ὅταν ἐξαφνα βλέπει μιὰ μέλισσα μὲ τάντιδερὸ στὸ στόμα νὰ πετᾷ ἀπ' τὸ παράθυρο. Βγαίνει διαταγὴ, ὅποιος ἔχει μέλισσα νὰ τὰ τρυγήσῃ, γιὰ νὰ βρεθῇ τάντιδερὸ. Καὶ ἄλλος κάνει δὲν τόδρε, παρ' ἡ ὁ πρωτομάστορας, ποῦ σ' ἓνα κυνέλι εἶδε ἀντὶ γιὰ κερήθρα μιὰ πελώρια ἐκκλησιὰ πελεκητὴ καὶ στὴν Ἁγία Τράπεζά της τὸ ἀντίδερὸ. Τὴν εἶχε φτειασμένη ἡ μέλισσα μὲ τὴ χάρη τοῦ ἀντιδερὸ τῆς προσφοράς. Αὐτὴ τὴν ἐκκλησιὰ ἐπαρουσίασεν ὁ πρωτομάστορας στὸ βασιλεῖ, καὶ ἴδια μ' αὐτὴ ἔκαμαν τὴν Ἁγία Σοφία.

Ο ΠΑΠΑΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Τὴν ὥρα ποῦ μπῆκαν οἱ Τούρκοι στὴν Ἁγία Σοφία δὲν εἶχε τελειώσῃ ἀκόμη ἡ λειτουργία. Ὁ παπῆς, ποῦ ἔκανε τὴν λειτουργία, πῆρε ἀμέσως τὸ ἅγιον δισκοπότηρον, ἀνέβη στὰ κατηχούμενα, ἐμπῆκε σὲ μιὰ θύρα καὶ ἡ θύρα ἐκλείδε ἀμέσως. Οἱ Τούρκοι ποῦ τὸν ἐκυνήγησαν, εἶδαν νὰ γίνῃ ὁφάντος καὶ πῦραν ἐμπρὸς τῶν τοίχων· πολέμησαν νὰ τὸν χαλᾶσουν μὲ τὰ ὅπλα τους καὶ δὲν μπόρεσαν. Ἐφῆραν ὕστερα χτίστεις, κ' ἐκεῖνοι δὲν ἔκαμαν τίποτα. Προσκάλεσαν κατόπιν ὅλους τοὺς χτίστεις τῆς Πόλεως ἔβαλαν τὰ πάντα εἰς ἐνέργεια νὰ γκρεμίσουν ἐκεῖνον τὸν τοῖχον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν οἱ κόποι πῆγαν χαμένοι. Οὔτε μὲ λωστούς, οὔτε

μὲ ὅλα τῶν τὰ σύνεργα δὲν μπόρεσαν νὰ χαλάσουν τὸν τοῖχο, γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ ν' ανοίξη μόνη της, ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα καὶ νὰ βγῇ ἀπὸ κεῖ ὁ παπᾶς νὰ τελειώσῃ τὴν λειτουργία στὴν Ἁγία Σοφία, ὅταν θὰ πάρωμε πίσω τὴν Πόλη.

Ἡ ΚΟΛΟΝΝΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Σὲ μιὰ κολόννα τῆς Ἁγίας Σοφίας, ψηλά, πολὺ ψηλά, φαίνεται ὡς στὰ τώρα αἷμα. Εἶναι σημάδι, ποὺ ἔδωκε ὁ Ἀρχὴς ὁ Μουχαμέτης μὲ τὴν ἀπαλάμη του βουτηγμένη στὸ αἷμα, ὅταν μπῆκε στὴν Ἁγία Σοφία καὶ τὴν ἔκαμε τζαμί. Κ' ἔφτασε τόση ψηλά, γιατί πατοῦσε ἀπάνου σὲ σωρούς κορμιά Χριστιανῶν, ποὺ σκότωσαν μέσ' στὴν ἐκκλησιά οἱ Τούρκοι.

Ἡ ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Τὴν ἡμέρα ποὺ πάρθηκε ἡ Πόλη ἔδωλάν σ' ἓνα καρᾶδι τὴν ἁγία Τράπεζα τῆς Ἁγίας Σοφίας, νὰ τὴν πᾶρ στὴ Φραγκιά, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ὅμως στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ ἀνοίξε τὸ καρᾶδι καὶ ἡ ἁγία Τράπεζα ἐβούλιαξε στὸν πᾶτο. Στὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ θάλασσα εἶναι ἁδὴ, ὅση θαλασσοταραχὴ καὶ κύματα κι' ἂν εἶναι γύρω. Καὶ τὸ γνωρίζουν τὸ μέρος αὐτὸ ἀπὸ τὴ γαλήνη, ποὺ εἶναι πάντα ἐκεῖ καὶ ἀπὸ τὴν εὐωδία, ποὺ βγαίνει. Πολλοὶ μάλιστα ἀφώθηκαν καὶ νὰ τὴν ἰδοῦν στὰ βάθη τῆς θαλάσσης.

Ὅταν θὰ πάρωμε πάλιν τὴν Πόλη, θὰ βρεθῇ καὶ ἡ ἁγία Τράπεζα καὶ θὰ τὴν στήσουν στὴν Ἁγία Σοφία, νὰ γίνουν σ' αὐτὴν τὰ ἐγκαίνια.

Ὁ ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Πέντ' ἔξη χρόνια προτοῦ νὰ γίνῃ τὸ πρῶτο σέφηρι, ἔβδην ἀποπάνω ἀπὸ τὸ ὄλο τῆς Ἁγίας Σοφίας ἓνας φωτεινὸς σταυρός. Οἱ Τούρκοι κατατρόμαξαν, καὶ ἔκαμαν πολλὰ νὰ τὸν σβύσουν, μόν' δὲν μπόρεσαν. Αὐτὸ ἦταν σημεῖο φανερό ἀπὸ τὸ Θεό, πῶς θὰ γίνῃ πάλι δική μας ἡ Ἁγία Σοφία.

ΤΑ ΤΗΓΑΝΙΣΜΕΝΑ ΨΑΡΙΑ

Τὸν καιρὸ ποὺ εἶχαν ζώσῃ τὴν Πόλη οἱ Τούρκοι, ἓνας καλόγερος ἐτηγάνιζε ἑπτὰ ψάρια στὸ τηγάνι. Τὰ εἶχε τηγανίσῃ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, κι' ὅτι ἦταν νὰ τὰ γυρίσῃ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἔρχεται ἓνας καὶ τοῦ λέει, πῶς πῆραν οἱ Τούρκοι τὴν Πόλη. «Ποτὲ δὲν θὰ πατήσουν τὴν Πόλη οἱ Τούρκοι, λέει ὁ καλόγερος. Τότε θὰ τὸ πιστέψω αὐτό, ἂν αὐτὰ τὰ ψάρια τὰ τηγανισμένα ζωντανέψουν!» Ἄν ἀπόδωκε τὸ λόγο, καὶ τὰ ψάρια πήδησαν ἀπὸ τὸ τηγάνι ζωντανά, κ' ἔπεσαν σ' ἓνα νερὸ ἐκεῖ κοντά.

Καὶ εἶναι ὡς στὰ σήμερα τὰ ζωντανεμένα ἐκεῖνα ψάρια στὸ Μπαλουκλή, καὶ θὰ βρίσκωνται ἐκεῖ μισοτηγανισμένα καὶ ζωντανά ὡς νὰ ἔρῃ ἡ ὥρα νὰ πάρωμε τὴν Πόλη. Τότε λένε, πῶς θάμθῃ ἓνας ἄλλος καλόγερος νὰ τ' ἀποτηγανίσῃ.

Ὁ ΜΑΡΜΑΡΩΜΕΝΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ

Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ τουρκέψῃ ἡ Πόλη, καὶ μπῆκαν μέσα οἱ Τούρκοι, ἔτρεξε ὁ βασιλιάς μας καθάλλα στ' ἀλόγο του νὰ τοὺς ἐμπροδίσῃ. Ἦταν πλῆθος ἀριθμῆτο ἡ Τουρκιά. Χιλιάδες τὸν ἔδωλάν στὴ μέση, κ' ἐκεῖνος χτυποῦσε κ' ἔκοβε ἀδιάκοπα μὲ τὸ σπαθί του. Τότε σκοτώθη τ' ἀλόγο του, κ' ἔπεσε κι' αὐτός. Κ' ἐκεῖ ποὺ ἓνας Ἀράλης σήκωσε τὸ σπαθί του νὰ χτυπήσῃ τὸν βασιλιά, ἦρθε ἄγγελος Κυρίου καὶ τὸν ἄρπαξε καὶ τὸν πῆγε σὲ μιὰ σπηλιὰ βαθειὰ στὴ γῆ κάτω, κοντὰ στὴ Χρυσόπορτα.

Ἐκεῖ μένει μαρμαρωμένος ὁ βασιλιάς, καὶ καρτερεῖ τὴν ὥρα νάρθῃ πάλι ὁ ἄγγελος νὰ τὸν σηκώσῃ. Οἱ Τούρκοι τὸ ξέρουν αὐτό, μὰ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν τὴ σπηλιὰ ποὺ εἶναι ὁ βασιλιάς, γι' αὐτὸ ἔχτισαν τὴν πόρτα ποὺ ξέρουν πῶς ἀπ' αὐτὴ θὰ ἔμπῃ ὁ βασιλιάς γιὰ νὰ τοὺς πᾶρ πίσω τὴν Πόλη. Μὰ ὅταν εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ κατεβῇ ὁ ἄγγελος στὴ σπηλιὰ καὶ θὰ τὸν ξεμαρμάρωσῃ, καὶ θὰ τοῦ δώσῃ στὸ χέρι πάλι τὸ σπαθί, ποὺ εἶχε στὴ μάχη. Καὶ θὰ σηκωθῇ ὁ βασιλιάς, καὶ θὰ μπῇ στὴν Πόλη ἀπὸ τὴν Χρυσόπορτα, καὶ κυνηγώντας μὲ τὰ φουσάτα του τοὺς Τούρκους, θὰ τοὺς διώξῃ ὡς στὴν Κόκκινη Μηλιά. Καὶ θὰ γίνῃ μεγάλος σκοτωμός, ποὺ θὰ κολυμπήσῃ τὸ μουνόκαρι στὸ αἷμα.

Η ΝΕΩΤΕΡΑ ΜΟΥΣΑ

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

Μέρα και νύχτα μελετᾷ
ὁ βασιλεὺς στήν Πόλι
νὰ κτίσῃ τὴν Ἁγιά-Σοφιά.
Σ' ὅλο τὸν κόσμον ἐρωτᾷ
καὶ σχέδια φέρουν ὅλοι,
κτιστὰ ἢ μόνον ζωγραφιά.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὁδηγᾷ
κι' ὁ ὑπουργὸς προτείνει
ἐμπρὸς σὲ θρόνον ἀψηλὸ.
Ὁ βασιλεὺς, αὐτὸς διγᾷ,
αὐτὸς μόνον δὲν κρίνει
κάνένα ἄξιο καὶ καλὸ.

— Εἶναι ἡ Δύναμι, ὁ Θεὸς
κι' ἡ Εὐμορφία μονάχη.
π' ἀντανεκλάται σ' ὅλον τοῦς.
Γι' αὐτὸ τοῦ πρέπει κι' ὁ ναὸς
δύναμι, κάλλος νάχη,
νὰν ὁμοίος μὲ τοὺς οὐρανοὺς.

Ὅλ' οἱ μαστόροι σκυθρωποί,
καὶ ὅλ' οἱ μεγιστάνοι
τὸν προσκυνοῦν γονατιστά.
Κάνεις δὲν ξέρει τι νὰ πῇ,
κάνενας πῶς νὰ κἀνῃ
τὴν ἐκκλησίαν ποῦ τοὺς ζῆτᾷ.

Κι' ὅλονυχτὴς σκυμμένοι ἐκεῖ,
τὸ σχέδιον ποῦ προστάζει,
καθεὶς νὰ κἀμῃ προσπαθεῖ.
Ξημέρωσεν ἡ Κυριακή,
κάνενας δὲν ἀδειάζει
νὰ πάγῃ νὰ λειτουργηθῇ.

Ἐκεῖ στήν πρωινή δροσιά
θωροῦν ἓνα τρικέρι,
κι' ἀκοῦν γεροντικὴ λαλιά·
«Ἀπόλυσεν ἡ ἐκκλησιά»,
κι' ὁ Πατριάρχης φέρει
τ' ἀντίδωρο στὸν βασιλιά.

Σκύβ' ἀπ' τὸν θρόνον καὶ φιλᾷ
τὸ χερί, ποῦ τοῦ δίδει
τὸ ἴψωμα καὶ τὴν εὐχή.
Μὰ κεῖ δὲν ἐπιάσε καλὰ,
καὶ πέφτει ἓνα ψυχίδι
σὲ λεοντόδεσμα παχύ.

Τὸ σκῆπτρον ἀφήκε στὴ στιγμή,
τὸν θρόνον ἔχει ἀφήσῃ
καὶ νὰ τὸ εὖρη προσπαθεῖ,
μὴ μείνῃ κατὰ γῆς καὶ μὴ
κάνενας τὸ πατήσῃ
κι' ἀπὸ τὸ κρίμα κολασθῇ.

Μὰ κεῖ, ποῦ μ' ὄψι θλιδερὴ
γιὰ νὰ τὸ εὖρη ἀκόμα
ἐμπρὸς στὸν θρόνον τοῦ ζῆτᾷ,
νὰ καὶ μιὰ μέλισσα θωρεῖ,
τ' ἀντίδωρο στὸ στόμα,
κι' ἀπ' τὸ παράθυρο πετᾷ.

Βγάζλει παντοῦ διαλαλητὴ
στὴν ξακουστὴ τὴν Πόλι,
καὶ τάζει ἓνα πουγγὶ βαθύ.
«Ὅποιος μελίσσια κι' ἀνκρατῇ,
νὰ τὰ τρυγήσετε ὅλοι,
τ' ἀντίδωρό μου νὰ βρεθῇ!»

Τρυγοῦν οἱ ἄνθρωποι γοργὰ,
κάνενας δὲν κερδαίνει
ἄλλο ἀπὸ μέλι καὶ κερί.
Κι' ὁ Πρωτομάστορος τρυγᾷ,
κι' ἐξαφνισμένος μένει
ἐμπρὸς στὸ θαῦμα, ποῦ θωρεῖ!

Σ' ἓνα κοφίνι διαλεχτό,
στὸ πειὸ καλὸ κυψέλι,
λάμπει κι' ἀστράφτει κάτι τί.
Ξανθὸ κερί δὲν εἶν' αὐτό,
γλυκὸ δὲν εἶναι μέλι,
εἶν' ἐκκλησιά πελεκητή!

Οἱ τροῦλοι λὲς κ' εἰν' οὐρανοί,
πυκνὰ οἱ στύλοι δάση,
καὶ Οἰκουμένη ἡ πατωσιά.
Ποτὲ χριστιανικὴ φωνὴ
Θεὸ δὲν θὰ δοξάσῃ
σὲ πειὸ καλῆτερη ἐκκλησιά!

Μὲ τὴν ματιὰ τοῦ προχωρεῖ,
μέσ' στ' Ἅγιο Βῆμα μνησκεῖ,
ποῦ τὸ φωτίζει μ' ἀντηλιά·
στὴν Ἁγία Τράπεζα θωρεῖ,
τὸν Ἀστερίσκο βρῖσκει
τ' ἀντίδωρο τοῦ βασιλιά!

Στὸν θρόνον μπρὸς μὲ συστολὴ
βαθειὰ μετάνοια κάνει,
δείχνει τὸ σχέδιον τοῦ ναοῦ·
— Εἴμεθα ὅλ' ἁμαρτωλοί,
κάνενας μας δὲν φθάνει
τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ.

Γιὰ τ' ἁγιασμένο Του ψῶμα
τὸ καθαρὸ μελίσσι
διὲς τί κερήθρα συγκροτεῖ!
Γιὰ τοῦ Ἱερέως τὴν τιμὴ
ὁ βασιλεὺς ἄς κτίσῃ
μιὰν ἐκκλησίαν σὺν αὐτῇ.

Στὸν Πλάστη στρέφει ὁ βασιλεὺς,
— Εὐχαριστῶ σε κρᾶζει,
μεγαλοδύναμη Εὐμορφία!
Φιλᾷ τὸ σχέδιον τρεῖς βολές,
καὶ σὺν αὐτὸ προστάζει
νὰ κτίσουν τὴν Ἁγιά Σοφιά.

ΤΑ ΨΑΡΙ ΤΗΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

Σαράντα μέρες πολέμῳ ὁ Μωχαμέτ νὰ πάρῃ
τὴν Πόλιν τὴν μεγάλην.

Σαράντα μέρες ἔκαμεν ὁ γούμενος τὸ ψάρι
στὰ χεῖλιν του νὰ βάλῃ.

Ἄπ' τῆς σαράντα κ' ὕστερα, πεθύμησε νὰ φάγῃ
τηγανισμένο ψάρι.

— Ἄν μᾶς φυλάγ' ἡ Παναγιά, καθὼς μᾶς ἐφυλάγει,
τὴν Πόλιν ποιὸς θὰ πάρῃ;

Ἰσχύει τὰ δίχτυα στὸν γιालό, τρία ψαρόκια πιδνεῖ,
— Θεὸς νὰ τὰ βλογήσῃ!

Τὸ λάδι βάλλει στὴ φωτιά μέσ' στ' ἀργυρὸ τηγάνι,
γιὰ νὰ τὰ τηγανίσῃ.

Τὰ τηγανίζει ἀπὸ τὴν μιὰ, καὶ πᾶ νὰ τὰ γυρίσῃ
κ' ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος.

Ὁ παραγιὸς του βιαστικὰ πιτῶ νὰ τοῦ μιλήσῃ,
καὶ τάχασεν ὁ γέρος!

— Μὴν τηγανίζῃς, γέροντα, καὶ μόσχισε τὸ ψάρι
στὴν Πόλιν τὴν μεγάλην!

Τὴν Πόλιν τὴν ἐξακουστὴ οἱ Τούρκοι ἔχουγ πάρει,
μᾶς κόβουν τὸ κεφάλι!

— Στὴν Πόλιν Τούρκου δὲν πατοῦν κ' Ἀγαρινῶ ποδάρια!
Μὲ φαίνεται οὖν ψέμα!

Μ' ἂν εἶν' ἀλήθεια τὸ κακό, νὰ σηκωθοῦν τὰ ψάρια
νὰ πέσουν μέσ' τὸ ρέμα!

Ἀκόμα ὁ λόγος βᾶσταγε, τὰ ψάρια ἀπ' τὸ τηγάνι,
τὴν μιὰ μεριὰ ψημένα,

ἔπιδῃξαν κ' ἐπέσανε στῆς λίμνης τὴν λεκάνη,
γερὰ, ζωντανεμένα.

Ἀκόμα ὡς τώρα πλέουνε, κόκκιν' ἀπὸ τὸ μέρος,
ὅπου τὰ εἶχε ψηθεῖ.
Φυλάγουν τὸ Βυζάντιο ν' ἀνασταθῇ κ' ὁ γέρος
νὰ τ' ἀποτηγανίσῃ.

Ἡ ἈΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΙΩΑΝΝΟΥ Μ. ΛΑΜΒΕΡΤΗ

Στῆς Προποντίδος μιὰν ἀχτὴ
μαύρη φουσκὼν' ἡ θάλασσα,
τὰ κύματ' ἀγριεύουνε,
ὅταν περνοῦνε Ἀγαρινοί.

Στῆς Προποντίδος μιὰν ἀχτὴ
παίζουν γλῆκὰ τὰ κύματα,
ἀνθόνεργο ραντίζουνε,
ὅταν περνοῦνε Χριστιανοί.

Ἐκεῖ 'ναί τῆς Ἀγίας Σοφίας
ἡ Ἁγία Τράπεζα κρυμμένη,
χρόνια καὶ χρόνια βουλιαγμένη,
Καὶ μέσ' στὰ φύκια τοῦ γιालοῦ,
ὅπως οἱ ἄλλοι ἐξωρισμένοι,
τὸν λειτουργό της περιμένει.

Ἡ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΑΧΙΛΛΕΩΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ

Ἀκόμα ἡ Ἁγία Σοφία δὲν τούρκεζεν, ἀκόμα,
ἀκόμα ἔχει μέσα της τὸ Αἷμα καὶ τὸ Σῶμα,
σταυρὸ στὸ ἓνα χεῖρ της καὶ στ' ἄλλο της κοντάρι,
κ' ἀκόμα δὲν τὴν πᾶτνε Σαρακηνὸ ποδάρι.

Καθὼς ὁ ἥλιος, στὰ βουνὰ ὁπότεν βασιλεύει,
τὸ φωτοδόλο πρόσωπο μὲ σπλάχνος πίδα νεύει
καὶ λίγο φῶς παρηγοριὰ πριχοῦ νὰ δύσῃ χύνει,
ἔτσι κ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἀκόμη δὲν ἀφίνει
τὴν ἀκριοῦν του Ἐκκλησιᾶ, κ' ἀκόμα τὴν ζεσταίνει,
ὡσαν ψυχὴ, ποῦ σ' ἄρρωστο κορμὶ ἀκόμα μένει.
Ἄχ, τί γλυκὰ καὶ λυπηρὰ οἱ θόλοι τῆς ἡχοῦνε !
Θαρρεῖς πῶς ψαῖλνουν ἄνθρωποι, ὅπου ψυχομαχοῦνε
κ' ἡ Ἐκκλησιὰ νεκρώσιμο πῶς ψαῖλνει στὴν πατρίδα.
Κ' εἶναι ὁ ἦχος δάκρυα, ἀπελπισιὰ μ' ἐλπίδα,
πικρὸς ἀποχαιρετισμὸς μ' ἀντάμωσι κρυμμένη,
θανάτου πίκρα, μὲ χαρὰ κρυφὴ καὶ μακρυμένη ...
Αὐτ' εἶναι ἡ Ἁγία Σοφία ; ... Αὐτὴ, ποῦ δὲν ἐγίνη,
χαμηλώσαν οἱ οὐρανοὶ γιὰ νὰ τὴν δοῦν κ' ἐκεῖνοι ;
Ποῦ εἶναι, ποῦ ἡ δόξα τῆς, τὰ πλούτη τῆς, τὰ κάλλη ;
πῶς ἐγυμνώθ' ἡ Ἐκκλησιὰ τοῦ Γένους ἡ μεγάλῃ ;
Δὲν τὴν ἐγύμνωσαν ἐχθροὶ· μονάχη στὴν πατρίδα
τὰ χάρισε, καὶ τὰκανε σπαθιά, κοντάρ' ἀσπίδα.
Θέλει κ' αὐτὴ τὸν πόλεμο· γι' αὐτὸ ἐγυμνώθη ὅλη.
Πόσο γλυκὰ π' ἀντιλαλοῦν οἱ ἅγιοι τῆς θέλοι !
Πῶς ὁ ψαλμὸς λυπητερὰ ἐπάνω ἀναβαίνει,
καὶ τρίζουν τὰ Εἰκονίσματα κ' ἡ Παναγία χλωμαίνει !
Κλαῖνε γυναῖκες καὶ παιδιὰ· τὰ βρέφη ξεφωνίζουν,
κ' οἱ ἄνδρες εἰς τὰ μάρμαρα θλιμμένοι γονατίζουν.
Εἰς τὸν Πατρίκιον κοντὰ ὁ ψωμοζήτης στέκει,
καὶ εἰς τὸ πλάγι τοῦ φτωχοῦ ὁ πλούσιος παρέκει.
Ἄχ, ἡ μεγάλη συμφορὰ ξεχνᾷ τὰ μεγαλεῖα,
κ' εἰμεθα μόνο ἀδελφοὶ στὴν ἄκρα δυστυχία !

Ἀργὰ-ἀργὰ τῆς Ἐκκλησιᾶς ἀκούει· ἡ καρπύνα,
καὶ τὰ παιδιὰ τῆς προσκαλεῖ ἡ πικραμένη μάννα.
Κάθε φορὰ, π' ἀκούεται ἡ θλιθερὴ φωνὴ τῆς,
θαρρεῖς πῶς εἰν' ἡ ὕστερη κ' ἐδῆκεν ἡ ψυχὴ τῆς !
Τὴν ὕστερὴ τῆς λειτουργιᾶ ἡ Ἐκκλησιὰ δίνει,
καὶ εἶναι δειπνὸς Μυστικὸς ἡ λειτουργιὰ ἐκείνη !
Πότε, Θεέ μου, θ' ἀκουσθῇ κ' Ἀνάστασι ἐκεῖ πέρα ;
εἶναι μακριὰ, πολὺ μακριὰ ἀκόμ' ἐκεῖν' ἡ μέρα ;

Χιλιάδες χεῖλ' ἡ δέησις ἀνοιγοκλεῖ, χιλιάδες
φιλοῦν τὰ Εἰκονίσματα κ' ἀνδρῶνε λαμπαδες !
Παρακαλοῦνε τὸν Θεὸ τὰ πικραμένα χεῖλη
κάνέν' ἀπ' τοὺς ἀγγέλους τοῦ σωτῆρα νὰ τοὺς στείλῃ.
Γιατί, γιατί σὲ μιὰ μεριὰ κάθε ματιὰ γυρίζει ;
γιατί τὸ πλῆθος ἐξαφνὰ μὲ μιὰς παραμερίζει
μ' ἀγάπη καὶ μὲ σεβασμό ; Ποιὸς εἶναι ; ποιὸς προβαίνει ;
« Ὁ Αὐτοκράτωρ ! » κρᾶζουνε. Κι' ὁ Κωνσταντῖνος μπαίνει.
Ἄχ, τί χλωμός, τί σκυθρωπός ! βασιλικά ντυμένος,
μὰ μὲ φτωχὴ καὶ ταπεινὴ χλαμύδα σκεπασμένος.
Ἐντόθεν ἔτσι ταπεινὰ, γιατί εἶναι μαῦρη ὥρα
καὶ ἦλθε νὰ προσευχηθῇ γιὰ τὴν πατρίδα τώρα,
Ἐνα μονάχα στολισμὸ δὲν βγάζει : τὸ σπαθί του·
μαζὶ μ' αὐτὸ γεννήθηκε καὶ θὰ χαθῇ μαζί του.
Στὰ πέδιλά του φαίνονται ἀπάνω κεντημένοι
οἱ δυὸ δικέφαλοι αἱτοὶ μὲ φτέρ' ἀνοιγμέναι,
ἐκεῖνοι, ποῦ σημαῖα τοὺς τὴν ἔχουν τώρα ἄλλοι,
μὰ πάλι στὴν πατρίδα τοὺς θεὰ γυρίσουν, πάλι !

Ὁραῖος εἰς τὴν θλίψιν του, μὲ μᾶτι θολωμένο
καὶ δίχως στέμμα—ἀνάθεμα δ' ὀλίγο θεὰ βάλῃ—
εἰς τ' Ἅγιο Βῆμα προχωρεῖ μὲ μέτωπο σκυμμένο,
καὶ δὲν ἀκούεται φωνὴ οἱ τοῦ πλῆθος ἄλλη,
παρὰ μονάχα ἡ φωνὴ τοῦ Αὐτοκράτορος· κ' Ἐκεῖνος
θλιμμένα γέρνει κεφαλὴ μπροστὰ στὸν Σταυρωμένο,
κι' ἀπ' τὸκα μέρας ὁ Χρῆστος, ἀπ' τ' ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος,
φωλιαλεὶ κυττάζοντας μὲ μᾶτι θασυμένο ...
Ὅσαν νὰ εἶναι ἀδελφοί, τὰ πρὸς τὸν τοὺς μοιάζει
— καὶ τὰ πρὸς ἡ συμφορὰ μαζί πρὸς ἀδελφώνει ! —
Ὁ Κωνσταντῖνος τὸν Χριστὸ ἀκίνητος κυττάζει,
καὶ τὴν γυνὴν του κεφαλὴ μπροστὰ του χαμηλώνει.
Τὰ χεῖλη του σαλεύουνε, μὰ δίχως νὰ μιλοῦνε ...
Εἰς τὸν μεγάλο Μάρτυρα τί λέγει ὁ Κωνσταντῖνος ;
γιὰ ποιὸν τὰ χεῖλη τὰ χλωμά, γιὰ ποιὸν παρακαλοῦνε ...
καὶ ποιὸς δὲν ξέροι τί ζητεῖ ἀπ' τὰ Χριστὸ ἐκεῖνος !

Σηκώνεται καὶ ταπεινὰ πρὸς τὸν λαὸ γυρίζει
καὶ λέγει : «συγχωρᾶτέ με !» βαθεῖα συγκινημένος,
καὶ ἀπὸ χίλια στόματα ἡ Ἐκκλησία βοῖζει,
κι' ὅλα τὰ χεῖλη κράζουνε μὲ μίης : «συγχωρημένος !»

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΑΣ

29 Μαΐου 1453.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΡΟΣΙΝΗ

Τὴν νύχτα τὴν μαγιάτικη
ψυχομαχοῦσε ἡ Πόλι. . . ,
στὰ κάστρα οἱ ἄνδρες ὅλοι,
κάστρο ἔχουν τὴν καρδίᾳ.

Καὶ μέσ' στὰ σπίτια ἀπόμειναν
ἐσθρυντοί, λαβιασμένοι,
γέροι κι' ἀρρωστημένοι,
γυναῖκες καὶ παιδιὰ.

Στὴν ἐκκλησίᾳ ὁλόνουχτα
τῆς Ἁγίας, ποῦ γιορτάζει,
κλαίοντας καθένας τάζει,
μὲ πίστι προσκυνᾷ.

Κι' ὅλα ἀπ' τοὺς κάπους ἔκοψαν
τὰ ρόδα, ποῦ εἶχαν μείνει,
καὶ τὰ φεραν σ' ἐκείνη
στολίδιᾳ τῆς στερνά. . .

Ἡ λιτανεῖα ξεκίνησε
μὲ τῆς αὐγῆς τὴν ὥρα. . . ,
κάνεις δὲν ξέρει ὡς τώρα,
ποῦ ἡ Πόλι ἔχει χαθῆ.

Ἡ λιτανεῖα ξεκίνησε
καὶ στάθηκε στὴν θύρα·
γραμμένο τῷχε ἡ μοῖρα
γιὰ πάντα νὰ σταθῇ.

Σπαθιά φονιδῶν ἄστραξαν,
κι' ἔπεσαν ἀπ' τὰ χέρια
σδυσμένα τ' αἰσκήρια
στὴν ματωμένη γῆ.

Τὰ ρόδα ροδοστῦνεψα
κρεμάστηκαν στὰ οὐράνια :
μαρτυρικὰ σταφάνια
στὴν φοβερὴ σφαγῇ.

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΜΝΟΥ

- Τὸν εἶδες μὲ τὰ μάτια σου, γιαγιά, τὸν Βασιλέα,
ἢ μήπως καὶ δὲ ἔβλεπε, δὴν δναιο, νὰ ποῦμε,
δὴν παραμῦθι τάχα ;
- Τὸν εἶδα μὲ τὰ ἴματτα μου, ὡδὴν καὶ δὲνα νέα·
πᾶ νὰ γενῶ ἑκατό χρονῶ, κι' ἀκόμα τὸ θυμοῦμαι,
δὴν νᾶταν χθὲς μονάχα.
- Στὴν Πόλι, στὴν Χρυσόπορτα, στὸν πύργον ἀπὸ κάτου,
εἶν' ἓνα σπήλαιο πλατύ, ἑστρωμένο δὴν παλᾶτι,
δὴν ἄγιο παρακληθῇ.
- Κάνενας Τούρκος δὲν ἔμπορεῖ νὰ κρατηθῇ κοντὰ του,
κάνεις τῆς σιδερόπορτας ναύρη τὸ μονοπάτι,
νὰ πᾶ νὰ τὸ μινύσῃ.
- Μόνον κάνενας Χριστιανός, κάνενας ποῦ τὸ ἔχει,
περν' ἀπ' αὐτοῦ κρυφά-κρυφά καὶ τὸν σταυρό του κάνει
μὲ φόβο καὶ μ' ἐλπίδα.
- Ἔτσι κ' ἐγώ, βαστούμενη στὸ πατρικὸ μου χέρι,
ἐπᾶγα καὶ ἑπροσκύνῃσα. Καὶ ἐδ' αὐτοῦ μ' ἐβλεπε,
ὄχι μ' ἐβλεπε ! εἶδα :
- Μέσ' στὸ σκοτάδι τὸ βαθύ ἐν' ἄστρο, δὴν λυχνάρι,
δὴν μία φλόγα μυστικὴ, ἀπ' τὸν Θεὸ ἀναμμένη,
γαλάζια λάμψι χύνει
καὶ φέγγει τὴν λευκόχλωμν τοῦ Βασιλέως χάρι,
ποῦ μὲ κλεισμένα βλέφαρα ἐξαπλωμένος μένει
στὴν ἀργυρῇ του κλίνη.
- Ἀπέθανε, γιαγιά ; — Ποτέ, παιδάκι μου ! Κοιμᾶται !
Στὰ στήθη του ὁ Σταυραετός, στὰ πόδια του προβάλλει
δικέφαλο ἑσφῆτρι·
ἐπᾶν' ἀπ' τὸ κεφάλι του, ἡ ἀσπίδα παραστέκει·
κι' ἐκεῖ, ποῦ τὸ χρυσόπλεκτο, τὸ ψυφωτὸ ζωνάρι
τὴν μέση του κατέχει,
δὴν ἀστραπή ἑπ' ἀπέμεινε χωρὶς ἀστροπελέκι,
ξερδιά, ὡς κάτου κρέμεται τ' ἀστραφτερό θηκάρι —
μέσα σπαθὶ δὲν ἔχει !

- Γιατί, γιαγιά; Ποῦ εἶναι το; — Βαμμένο μέσ' στὸ αἷμα,
ἀκόμα ὡς τώρα βρίσκεται σ' ἐνὸς ἀγγέλου χέρι,
στὸν οὐρανὸν ἐπάνου...
Ἦτανε τότε ποῦ ἡ Τουρκία τὴν Πόλιν ἐπολέμα.
Μέσα μιὰ φούχτα ἐλεύθεροι, ἀπ' ἐξω μῦριο ἀσκέρι
οἱ σκλάβοι τοῦ Σουλτάνου.
Κι' ὁ Μωχαμέτ ὁ ἴδιος του πᾶ στ' ἀγριό του ἀτι;
— Δός μου τῆς Πόλης τὰ κλειδιά / τοῦ Κωνσταντίνου κράζει,
καὶ τὸ σπαθὶ σου δός μου!
— Ἐλα καὶ πάρ' τα! λέγει αὐτὸς τοῦ Τούρκου του μονχτάτη·
ἐγὼ δὲν δίνω τίποτε! Τίποτ' ἐνόςω βράζει
μιὰ στάλα γαῖμα ἐντός μου! —
Κ' ἐπρόβαλαν τὰ λάβαρα, κι' ἀρχίνησαν ἡ μάχη!
Σαράντα ἔμρες πολέμου, σαράντα ἔμερονύχτια
χτυπιοῦνται καὶ χτυποῦνε,
οἱ Τούρκοι σὺν τὰ κύματα κ' οἱ Χριστιανοὶ σὺν βράχοι,
κι' οὔτε τῶν Φράγκων προδοσιές, οὔτε τῶν φλόρων δόχτυα
τὸν Βασιλέα σπιοῦνε.
Ἀπ' τὰς σαράντα κ' ὕστερα Θεὸς τὸν παραγγέλλει:
— Γιὰ τοῦ λαοῦ τὰ κρίματα εἶναι γραφτὸ νὰ γίνῃ,
προσκύνα τὸν Σουλτάνο! —
Μ' αὐτὸς, τὸ χέρι στὸ σπαθί, πεισμώνεται, δὲν θέλει:
— Πρὶν ἔμπρος σὲ Τούρκο τύραννο τὸ γόνατό μου κλίνει,
ἔπες κάλλιο ν' ἀποθάνω!
Ἐξω ἀπ' τὸ κάστρο χύνεται μὲ σπῆθα γυμνωμένη,
καὶ σφάζει Τούρκων ἑκατομμύρια, κι' Ἀγαρνῶν χιλιάδες
ἐκεῖνος κι' ὁ στρατὸς του.
Μὰ ἡτ' ὀλίγος ὁ στρατὸς, κ' οἱ πρῶτοι λαβωμένοι.
Ἐπεσαν τ' ἀρχοντόπουλα· ἔφυγαν οἱ Ρηγάδες,
κι' ἀπέμειναν αὐτὸς του.
Ὅσο τὸν ζώνουν τὰ σκυλιά, τόσο χτυπᾷ καὶ σφάζει,
σὺν πληγωμένους λείοντας, σὺν τίγρεις τῆς ἐρήμου,
ποῦ τὰ παιδιὰ τῆς σκώσαν.
Μὰ καὶ τοῦ πέφτει τ' ἄλογο! Καὶ πέφτει αὐτὸς καὶ κράζει:
— Δὲν βρίσκει ἕνας Χριστιανὸς νὰ πάρ' τὴν κεφαλὴ μου;
πρὶν πᾶν καὶ μὲ σκλαβώσουν;

- Μιὰ τρίχα, καὶ τὸν ὀκότενεν Ἀράπικη λεπίδα!
Μὰ δὲν τὸ ἤθελ' ὁ Θεός. Δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ
τῶν Χριστιανῶν τὸ Γένος
αἰῶνια δίχως βασιλιά κ' ἐλευθερίας ἐλπίδα.
Γι' αὐτὸ προστάζ' ἐν' ἀγγέλο νὰ πᾶ νὰ τὸν βοηθήσῃ
σὺν ἦταν κυκλωμένος.
Κι' αὐτὸς τὸν Μαῦρο λακπατᾷ, τὸν Βασιλέα γλυτώνει
τὸ καφετὸ τοῦ τὸ σπαθὶ τοῦ παίρν' ἀπὸ τὸ χέρι,
τοὺς Τούρκους διασκορπίζει.
Πᾶ στὰ λευκά του τὰ φτερά τὸν Βασιλέα σκῶνει,
μέσ' στὸ πλατὺ τὸ σπήλαιο, ποῦ σ' εἶπα, τότε φέρεται
κ' ἐκεῖ τότε κοιμίζεται.
— Καὶ τώρα πειὰ δὲν ἔμπορεῖ, γιαγιάκα, νὰ ξυπνήσῃ;
— Ὁ, βέβαια! Καιροῦς-καιροῦς, σκῶνει τὸ κεφάλι,
στὸν ὕπνο τὸν βαθύ του,
καὶ βλέπει ἂν ἦρθεν ἡ στιγμή, πῶς ὁ Θεὸς ὀρίσῃ,
καὶ βλέπ' ἂν ἦρθ' ὁ ἀγγελος γιὰ νὰ τοῦ φέρῃ πάλι
τὸ καφετὸ σπαθὶ του.
— Καὶ θάρῃ, ναί, γιαγιάκα μου; — Θάρῃ, παιδί μου, θάρῃ
Καὶ ὅταν ἔρθῃ, τί χαρὰ στὴν γῆ, στὴν οἰκουμένη,
σ' ὁποίους θὰ ζοῦνε τότε!
Διπλό, τριπλό θὰ πάρουνεν αὐτὸ ποῦ μᾶς ἐπάρῃ,
κ' ἡ Πόλι κ' ἡ Ἀγία Σοφία δική μας θεὰ γείνη.
— Πότε, γιαγιά μου; Πότε;
— Ὅταν τρανέψης, γυιόκα μου, κι' ὀρματωθῇς καὶ κάμης
τὸν ὄρκο σου στὴν Ἐλευθερίᾳ, σὺ κι' ὅλ' ἡ νεολαία,
νὰ σώσετε τὴν χώρα. —
Τότε θενάρῃ ὁ ἀγγελος κι' ἀγγελικαὶ δυνάμεις,
νὰ μπουνε, νὰ ξυπνήσουνε, νὰ ποῦν' στὸν Βασιλέα
πῶς ἦλθε πειὰ ἡ ὥρα!
Κι' ὁ Βασιλεὺς θὰ σηκωθῇ, τὴν σπάθα του νὰ δράξῃ,
καὶ στρατηγὸς σὰς θεὰ μὴ στὸ πρῶτό του βασίλειο
τὸν Τούρκο νὰ χτυπήσῃ.
Καὶ χτύπα-χτύπα, θὰ τὸν πᾶ μακριὰ νὰ τὸν πετάξῃ,
πίσω στὴν Κόκκινη Μηλιά, καὶ πίσ' ἀπὸ τὸν ἥλιο,
ποῦ πειὰ νὰ μὴ γυρίσῃ!

ΘΡΟΝΟΥ ΒΑΘΕΟΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΟΛΕΜΗ

«Τίς ἀποκάλυψε ἡμῖν τὸν λῆθον ἐκ τῆς
θύρας τοῦ μνημεῖου ;»
(Μάρκος 13')

Στὸ μνῆμα σταματᾷ σκυμμένος ὁ Ἄγγελος,
ἐκεῖ, ποῦ σ' ἔνα νεκρικὸ καντῆλι
τῆς Δόξας τ' ἄστρο, πρὸς τὴν δύσι γέρνοντας,
μιά ἀχτίδα του εἶχε στείλει.

Κι' ἀπλώνοντας τὰ χέρια κρινοδόκτυλα,
τὴν μαρμαρένια πλάκα ἀνασηκώνει :
— «Ξεμαρμάρωσον, Βασιλιά, κ' ἐπέρασαν
«καιροὶ καὶ χρόνοι !

«Ξεμαρμάρωσον ! τὸ σπαθί σου τῷφερα,
«τὸ ἀστόμωτο σπαθί, ποῦ σοῦ εἶχα πάραι
«τὴν ὥρα, ποῦ αἱματόλουστο δὲ πάταγε
«Τούρκου ποδᾶρι ! »

Ἔτσι εἶπ' ἐκεῖνος, καὶ μὲ μιᾶς ἀκούστηκε
βροντῇ, σὴν κεραυνοὶ ἐνωμένοι χίλιοι,
καὶ τὸ φτωχὸ καντῆλι ξάφνου ἀνέλαμψε
σὴν ἥλιος, σὴν τρεῖς ἥλιοι.

Καὶ ράγισεν ἡ πλάκα ἡ βαρυσσάκωτη,
τρικύμισεν ὁ ἀγέρας βροντωμένος,
κα' ὠρθάνοιξε τὰ μάτια του κ' ἐξύπνησεν
ὁ Κοιμισμένος.

Καὶ αἰρνώντας τὸ σάβανο πορφύρα του,
πρὸς τὴν Ἁγιά Σοφίᾳ πηγαίνει, ἐκείνην
τὴν λειτουργιά ν' ἀκούσῃ τὴν στεγνόχαλτη,
ποῦ ἀτέλειωτη εἶχε μείνει.

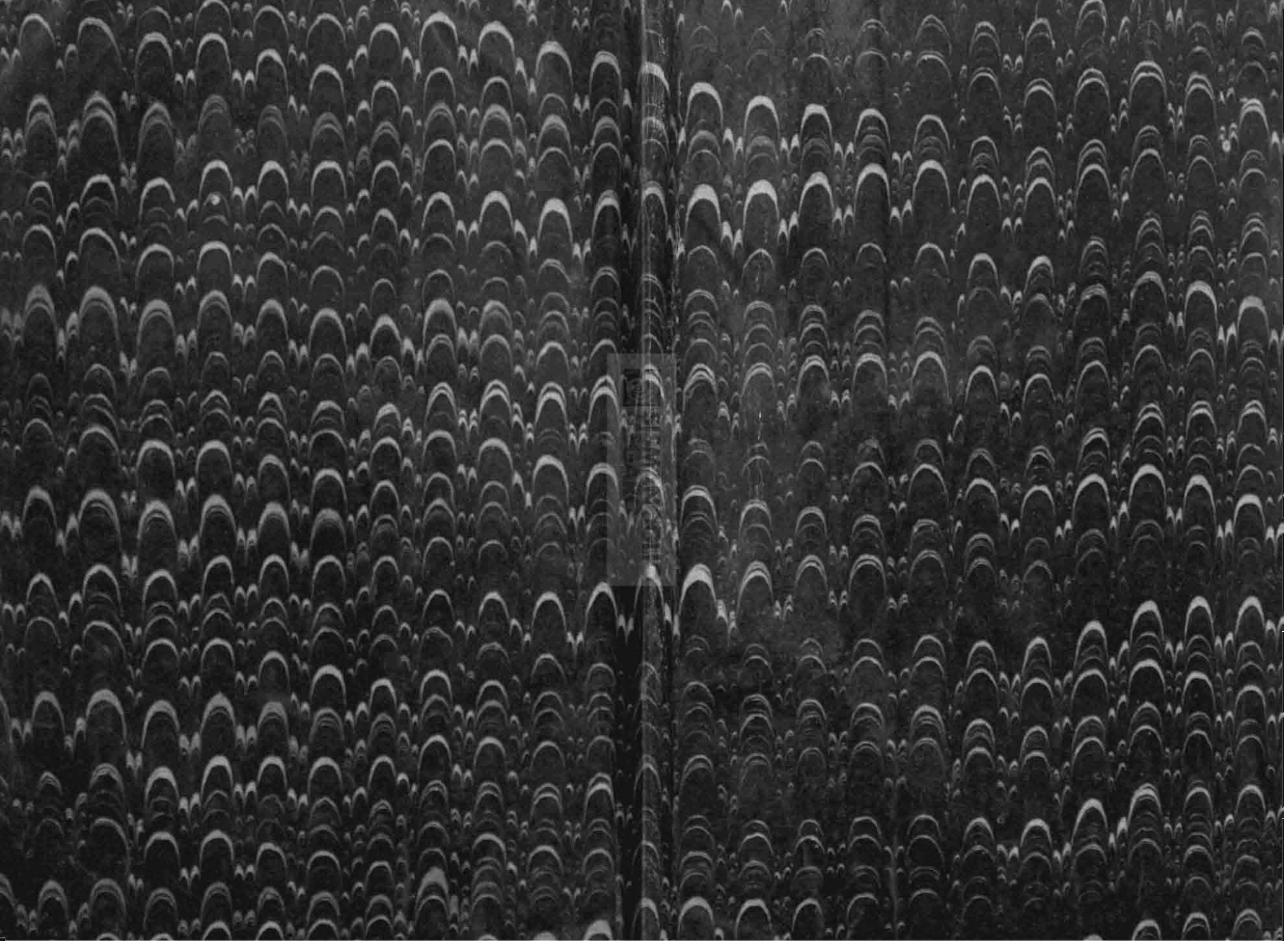

Ἡ ΕΘΝΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ

Ἐκ μεγάλης εἰκασιογραφίας Δ. Μπισκίνη.

 SISMANOGLIO
MILANO

 SISMANOGGIO
MILANO

SISMAMOGLIO
MEGA